

स्वर्गवासी साधुचरित श्रीमान् डालचन्दजी सिंघी

जन्म

वि. सं. १९२१, मार्ग वदि ६

स्वर्गवास

वि. सं. १९८४, पोष सुदि ६

सिंघी जैन ग्रन्थमाला

० ॐ ॐ ॐ षष्ठ (६) मणि ॐ ॐ ॐ ॐ

श्रीराजशेखरसूरिकृत

प्र ब न्ध को श

सिंधी जैन ग्रन्थमाला

जैन आगमिक, दार्शनिक, साहित्यिक, ऐतिहासिक, कथात्मक-इत्यादि विविधविषयगुम्फित
प्राकृत, संस्कृत, अपभ्रंश, प्राचीनगूर्जर, राजस्थानी आदि भाषानिबद्ध
बहु उपयुक्त पुरातनवाङ्मय तथा नवीन संशोधनात्मक
साहित्यप्रकाशिनी जैन ग्रन्थावलि ।

कलकत्तानिवासी स्वर्गस्थ श्रीमद् डालचन्दजी सिंधी की पुण्यस्मृतिनिमित्त
तत्सुपुत्र श्रीमान् बहादुरसिंहजी सिंधी कर्तृक
संस्थापित तथा प्रकाशित

सम्पादक तथा सञ्चालक

जिन विजय

अधिष्ठाता - सिंधी जैन ज्ञानपीठ, शान्तिनिकेतन

सम्मान्य समासद-भाण्डारकर प्राच्यविद्या संशोधन मन्दिर पूना, तथा गुजरात साहित्यसभा अहमदावाद;
मूतपूर्वाचार्य-गुजरात पुरातत्त्वमन्दिर अहमदावाद; जैन वाङ्मयाध्यापक विश्वभारती, शान्तिनिकेतन;
संस्कृत, प्राकृत, पाली, प्राचीनगूर्जर आदि अनेकानेक ग्रंथ संशोधक-सम्पादक ।

ग्रन्थांक ६

प्राप्तिस्थान

संचालक - सिंधी जैन ग्रन्थमाला

भारतीनिवास, नं. १८. }
अहमदावाद (गुजरात) } { पो. शान्तिनिकेतन
जि. वीरभूम (बंगाल)

श्रीराजशेखरसूरिकृत
प्रबन्धकोश

भिन्न भिन्न पाठभेद और विशेषनामानुक्रम-समन्वित मूल ग्रन्थ, सरल हिन्दी भाषान्तर;
ऐतिहासिक-वस्तु-विवेचक अनेकानेक टिप्पणीद्वारा सुविवेचित,
तथा सुविस्तृत प्रस्तावना समलङ्कृत

सम्पादक

जिन विजय

जैन वाङ्मयाध्यापक, विश्वभारती, शान्तिनिकेतन

प्रथम भाग

विविधपाठान्तर-विशेषनामानुक्रमादियुक्त मूलग्रन्थ

प्रकाशन-वर्ता

अधिष्ठाता - सिंघी जैन ज्ञानपीठ

शान्तिनिकेतन

SINGHI JAINA SERIES

A COLLECTION OF CRITICAL EDITIONS OF MOST IMPORTANT CANONICAL, PHILOSOPHICAL,
HISTORICAL, LITERARY, NARRATIVE ETC WORKS OF JAINA LITERATURE
IN PRĀKRIT, SAṆSKRIT, APABHRAMŚĀ AND OLD VERNACULAR
LANGUAGES, AND STUDIES BY COMPETENT
RESEARCH SCHOLARS

FOUNDED AND PUBLISHED

BY

ŚRĪMĀN BAHĀDUR SINGHJĪ SINGHĪ OF CALCUTTA

IN MEMORY OF HIS LATE FATHER

ŚRĪ DĀLCANDJĪ SINGHĪ.

GENERAL EDITOR

JINA VIJAYA

ADHISTHĀTĀ: SINGHĪ JAINA JÑĀNAPĪṬHA, ŚĀNTINIKETAN.

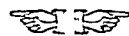
HONORARY MEMBER OF THE BHANDARKAR ORIENTAL RESEARCH INSTITUTE OF POONA AND GUJRAT
SAHITYA SABHA OF AHMEDABAD, FORMERLY PRINCIPAL OF GUJRAT PURATATTVAMANDIR
OF AHMEDABAD; EDITOR OF MANY SANSKRIT, PPAKRIT, PALI, APABHRAMSHA,
AND OLD GUJPATI WORKS

NUMBER 6

TO BE HAD FROM

SAṆCĀLAKA, SINGHĪ JAINA GRANTHAMĀLĀ

BHARATINIVAS,
AHMEDABAD.
(GUJRAT)

VISVABHARATI,
SANTINIKETAN, Po.
(BENGAL)

PRABANDHA KOŚA

OF

RĀJASEKHARA SŪRI

CRITICALLY EDITED IN THE ORIGINAL SANSKRIT FROM GOOD OLD MSS WITH VARIANTS
HINDI TRANSLATION NOTES AND ELABORATE INTRODUCTION ETC.

BY

JINA VIJAYA

SINGHI PROFESSOR OF JAINA CULTURE AT VISVABHĀRATĪ

SĀNTINIKETAN

FIRST PART

TEXT IN SANSKRIT WITH VARIANTS, APPENDICES AND ALPHABETICAL
INDICES OF STANZAS AND ALL PROPER NAMES

PUBLISHED BY

THE ADHIŚTHĀTĀ-SINGHĪ JAINA JÑĀNAPĪṬHA

SĀNTINIKETAN

V. E 1991]

First edition One Thousand Copies.

[1935 A. D

॥ सिंधीजैनग्रन्थमालासंस्थापकप्रशस्तिः ॥

अस्ति वङ्गाभिधे देशे सुप्रसिद्धा मनोरमा । मुर्शिदाबाद इत्याख्या पुरी वैभवशालिनी ॥
निवसन्त्यनेके तत्र जैना ऊकेशवंशजाः । धनाढ्या नृपसदृशा धर्मकर्मपरायणाः ॥
श्रीडालचन्द इत्यासीत् तेष्वेको बहुभागवान् । साधुवत् सच्चरित्रो यः सिंधीकुलप्रभाकरः ॥
वाल्म्य एवागतो यो हि कर्तुं व्यापारविस्तृतिम् । कलिकातामहापुर्या धृतधर्मार्थनिश्चयः ॥
कुशाग्रया खनुद्धैव सदृत्त्या च सुनिष्ठया । उपाज्य विपुलां लक्ष्मीं जातो कोट्यधिपो हि सः ॥
तस्य मन्नुकुमारीति सन्नारीकुलमण्डना । पतिव्रता प्रिया जाता शीलसौभाग्यभूषणा ॥
श्रीवहादुरसिंहाख्यः सद्गुणी सुपुत्रस्तयोः । अस्त्येष सुकृती दानी धर्मप्रियो धियांनिधिः ॥
प्राप्ता पुण्यवताऽनेन प्रिया तिलकसुन्दरी । यस्याः सौभाग्यदीपेन प्रदीप्तं यद्गृहाङ्गणम् ॥
श्रीमान् राजेन्द्रसिंहोऽस्ति ज्येष्ठपुत्रः सुशिक्षितः । यः सर्वकार्यदक्षत्वात् बाहुर्यस्य हि दक्षिणः ॥
नरेन्द्रसिंह इत्याख्यस्तेजस्वी मध्यमः सुतः । सूनुरीरेन्द्रसिंहश्च कनिष्ठः सौम्यदर्शनः ॥
सन्ति त्रयोऽपि सत्पुत्रा आसभक्तिपरायणाः । विनीताः सरला भव्याः पितुर्मागानुगामिनः ॥
अन्येऽपि बहवश्चास्य सन्ति स्वस्त्रादिचान्धवाः । धनैर्जनैः समृद्धोऽयं ततो राजेव राजते ॥

अन्यच्च—

सरस्वत्यां सदासक्तो भूत्वा लक्ष्मीप्रियोऽप्ययम् । तत्राप्येष सदाचारी तच्चित्रं विदुषां खलु ॥
न गर्वो नाप्यहंकारो न विलासो न दुष्कृतिः । दृश्यतेऽस्य गृहे कापि सतां तद् विस्मयास्पदम् ॥
भक्तो गुरुजनानां यो विनीतः सज्जनान् प्रति । बन्धुजनेऽनुरक्तोऽस्ति प्रीतः पोष्यगणेष्वपि ॥
देश-कालस्थितिज्ञोऽयं विद्या-विज्ञानपूजकः । इतिहासादिसाहित्य-संस्कृति-सत्कलाप्रियः ॥
समुन्नत्यै समाजस्य धर्मस्योत्कर्षहेतवे । प्रचारार्थं सुशिक्षाया व्ययत्येष धनं धनम् ॥
गत्वा सभा-समित्यादौ भूत्वाऽध्यक्षपदाङ्कितः । दत्त्वा दानं यथायोग्यं प्रोत्साहयति कर्मठान् ॥
एवं धनेन देहेन ज्ञानेन शुभनिष्ठया । करोत्ययं यथाशक्ति सत्कर्माणि सदाशयः ॥
अथान्यदा प्रसङ्गेन स्वपितुः स्मृतिहेतवे । कर्तुं किञ्चिद् विशिष्टं यः कार्यं मनस्यचिन्तयत् ॥
पूज्यः पिता सदैवासीत् सम्यग्-ज्ञानरुचिः परम् । तस्मात्तज्ज्ञानवृद्ध्यर्थं यतनीयं मया वरम् ॥
विचार्यैवं स्वयं चित्ते पुनः प्राप्य सुसम्मतिम् । श्रद्धास्पदस्वमित्राणां विदुषां चापि तादृशाम् ॥
जैनज्ञानप्रसारार्थं स्थाने शान्तिनिकेतने । सिंधीपदाङ्कितं जैनज्ञानपीठमतीष्ठिपत् ॥
श्रीजिनविजयो विज्ञो तस्याधिष्ठातृसत्पदम् । स्वीकर्तुं प्रार्थितोऽनेन शास्त्रोद्धाराभिलाषिणा ॥
अस्य सौजन्य-सौहार्द-स्थैर्यौदार्यादिसद्गुणैः । वशीभूयाति मुदा येन स्वीकृतं तत्पदं वरम् ॥
तस्यैव प्रेरणां प्राप्य श्रीसिंधीकुलकेतुना । स्वपितृश्रेयसे चैषा ग्रन्थमाला प्रकाश्यते ॥
विद्वज्जनकृताल्हादा सच्चिदानन्ददा सदा । चिरं नन्दत्वियं लोके जिनविजयभारती ॥

प्रबन्धकोश — अनुक्रमणिका

— प्रास्ताविक वक्तव्य	पृष्ठाङ्क १-८
— ग्रन्थारम्भ	१-२
१ भद्रबाहु-चराह प्रबन्ध	२-४
२ आर्यनन्दिल प्रबन्ध	५-७
३ जीवदेवधरि प्रबन्ध	७-९
४ आर्यखपटाचार्य प्रबन्ध	९-११
५ पादलिङ्गाचार्य प्रबन्ध	११-१४
६ वृद्धनादि-सिद्धसेनधरि प्रबन्ध	१५-२१
७ मह्यनादिधरि प्रबन्ध	२१-२३
८ हरिभद्रधरि प्रबन्ध	२४-२६
९ वप्पभट्टिधरि प्रबन्ध	२६-४६
१० हेम[चन्द्र]धरि प्रबन्ध	४६-५४
११ हर्षकवि प्रबन्ध	५४-५८
१२ हरिहरकवि प्रबन्ध	५८-६१
१३ अमरचन्द्रकवि प्रबन्ध	६१-६३
१४ मदनकीर्तिकवि प्रबन्ध	६४-६६
१५ सातनाहन प्रबन्ध	६६-७४
१६ वङ्कचूल प्रबन्ध	७५-७८
१७ विक्रमादित्य प्रबन्ध	७८-८४
१८ नागार्जुन प्रबन्ध	८४-८६
१९ वत्सराज उदयन प्रबन्ध	८६-८८
२० लक्षणसेन-कुमारदेव प्रबन्ध	८८-९०
२१ मदननर्म प्रबन्ध	९०-९३
२२ रत्नश्रावक प्रबन्ध	९३-९७
२३ आमड [श्रावक] प्रबन्ध	९७-१००
२४ वस्तुपाल-तेज.पाल प्रबन्ध	१०१-१३०
— ग्रन्थसाररुत प्रशस्ति	१३१
१ परिशिष्ट-मन्त्रिवस्तुपालकृत मुकृतधरि	१३२
२ परिशिष्ट-मपाडलक्ष्मीय चाहमानवशनाभावलि	१३३-१३४
३ परिशिष्ट-प्रबन्धसौश्रान्तर्गत सुभाषितादि नाम्यावतरण	१३५-१३६
प्रबन्धसौश्रान्तर्गत पद्यधरि	१-६
प्रबन्धसौश्रान्तर्गत विशेषनाम मद्ग्रह	७-१४

॥ सिंधीजैनग्रन्थमालासम्पादकप्रशस्तिः ॥

स्वस्ति श्रीमेदपाटाख्यो देशो भारतविश्रुतः । रूपाहेलीति सन्नाम्नी पुरिका तत्र सुस्थिता ॥
सदाचार-विचाराभ्यां प्राचीननृपतेः समः । श्रीमच्चतुरसिंहोऽत्र राठोडान्वयभूमिपः ॥
तत्र श्रीवृद्धिसिंहोऽभूत् राजपुत्रः प्रसिद्धिमान् । क्षात्रधर्मधनो यश्च परमारकुलाग्रणीः ॥
मुञ्ज-भोजमुखा भूषा जाता यस्मिन्महाकुले । किं वर्णयते कुलीनत्वं तत्कुलजातजन्मनः ॥
पत्नी राजकुमारीति तस्याभूद् गुणसंहिता । चातुर्य-रूप-लावण्य-मुवाकसोजन्यभूषिता ॥
क्षत्रियाणीप्रभापूर्णा शौर्यदीप्तमुखाकृतिम् । यां दृष्ट्वैव जनो मेने राजन्यकुलजा त्वियम् ॥
सूनुः किसनसिंहाख्यो जातस्तयोरति प्रियः । रणमल्ल इति ह्यन्यद् यन्नाम जननीकृतम् ॥
श्रीदेवीहंसनामात्र राजपूज्यो यतीश्वरः । ज्योतिर्भेषज्यविद्यानां पारगामी जनप्रियः ॥
अष्टोत्तरशताब्दानामासुर्यस्य महामतेः । स चासीद् वृद्धिसिंहस्य प्रीति-श्रद्धास्पदं परम् ॥
तेनाथाप्रतिमप्रेम्णा स तत्सूनुः स्वसन्निधौ । रक्षितः, शिक्षितः सम्यक्, कृतो जैनमतानुगः ॥
दौर्भाग्यात्तच्छिशोर्वाल्ये गुरु-तांतौ दिवंगतौ । विमूढेन ततस्तेन त्यक्तं सर्वं गृहादिकम् ॥

तथा च—

परिभ्रम्याथ देशेषु संसेच्य च बहून् नरान् । दीक्षितो मुण्डितो भूत्वा कृत्वाऽऽचारान् सुदुष्करान् ॥
ज्ञातान्यनेकशास्त्राणि नानाधर्ममतानि च । मध्यस्थवृत्तिना तेन तत्त्वातत्त्वगवेषिणा ॥
अधीता विविधा भाषा भारतीया युरोपजाः । अनेका लिपयोऽप्येवं ब्रह्म-नूतनकालिकाः ॥
येन प्रकाशिता नैका ग्रन्था विद्वत्प्रशंसिताः । लिखिता बहवो लेखा ऐतिह्यतथ्यगुम्फिताः ॥
यो बहुभिः सुविद्वद्भिस्तन्मण्डलैश्च सत्कृतः । जातः स्वान्यसमाजेषु माननीयो मनीषिणाम् ॥
यस्य तां विश्रुतिं ज्ञात्वा श्रीमद्गान्धीमहात्मना । आहूतः सादरं पुण्यपत्तनात्स्वयमन्यदा ॥
पुरे चाहम्मदावादे राष्ट्रीयशिक्षणालयः । विद्यापीठ इतिख्यातः प्रतिष्ठितो यदाऽभवत् ॥
आचार्यत्वेन तत्रोच्चैर्नियुक्तो यो महात्मना । विद्वज्जनकृतश्लाघे पुरातत्त्वाख्यमन्दिरे ॥
वर्षाणामष्टकं यावत् सम्भूष्य तत्पदं ततः । गत्वा जर्मनराष्ट्रे यस्तत्संस्कृतिमधीतवान् ॥
तत आगत्य संलुप्तो राष्ट्रकार्ये च सक्रियम् । कारावासोऽपि सम्प्राप्तः येन स्वराज्यपर्वणि ॥
क्रमात्तस्माद् विनिर्मुक्तः प्राप्तः शान्तिनिकेतने । विश्ववन्द्यकवीन्द्रश्रीरवीन्द्रनाथभूषिते ॥
सिंधीपदसुतं जैनज्ञानपीठं यदाश्रितम् । स्थापितं तत्र सिंधीश्रीडालचन्दस्य सूनुना ॥
श्रीचहादुरसिंहेन दानवीरेण धीमता । स्मृत्यर्थं निजतातस्य जैनज्ञानप्रसारकम् ॥
प्रतिष्ठितश्च यस्तस्य पदेऽधिष्ठातृसञ्ज्ञके । अध्यापयन् वरान् शिष्यान् शोधयन् जैनवाङ्मयम् ॥
तस्यैव प्रेरणां प्राप्य श्रीसिंधीकुलकेतुना । स्वपितृश्रेयसे चैषा ग्रन्थमाला प्रकाश्यते ॥
विद्वज्जनकृताल्हादा सच्चिदानन्ददा सदा । चिरं नन्दत्वियं लोके जिनविजयभारती ॥

प्रास्ताविक वक्तव्य ।

§ १. प्रबन्धकोश - परिचय

प्रबन्धकोश नामका यह ग्रन्थ—जिसमें २४ प्रबन्ध होनेके कारण इसका दूसरा, और भाग विशेष प्रसिद्ध ऐसा, नाम **चतुर्विंशति-प्रबन्ध** भी है—किम्बदन्ती-मिश्रित एक अर्द्ध ऐतिहासिक और दूसरा अर्द्ध लोक-कथात्मक निबन्ध-सङ्ग्रह है। इसमें जिन २४ व्यक्तियोंके या प्रसिद्ध पुरुषोंके प्रबन्ध गूथे गये हैं, उनमें से, ग्रन्थकार-ही-ने कथनानुसार, १० तो जैनधर्मके प्रभावशाली आचार्य हैं, ४ संस्कृत भाषाके सुप्रसिद्ध कवि-पण्डित हैं, ७ प्राचीन अथवा मध्य-कालीन प्रसिद्ध राजा हैं, और, ३ जैनधर्मानुरागी राजमान्य गृहस्थ पुरुष हैं।

आचार्य भद्रवाहुसे लेकर हेमचन्द्रसूर तकके जिन १० आचार्योंका वर्णन इसमें दिया गया है वे, तथा हर्ष, हरिहर, अमरचन्द्र और मदनकीर्ति—ये ४ कवि पण्डित, निस्तन्देह ऐतिहासिक पुरुष हैं। सातवाहन आदि जिन ७ राजाओंका चरित-वर्णन इसमें प्रथित है, उनमें से, अन्तिम दो—अर्थात् शकमणसेन और मदननर्मा—का समय मध्य कालका उत्तर भाग होनेसे उनके अस्तित्व और समयादिका सप्रमाण उल्लेख इतिहासके ग्रन्थोंमें से मिल सकता है। वत्सराज उदयन, भारतीय इतिहासके प्राचीन युगमें हो जाने पर भी, महाकवि भास आदिके नाटकादिक ग्रन्थोंमें अमर नाम प्राप्त कर लेनेके कारण ऐतिहासिकोंमें यथेष्ट परिचित है। सातवाहन और विक्रमादित्य, भारतीय साहित्य और जनश्रुतिमें अत्यन्त प्रसिद्ध होने पर भी, वे कौन थे और कब हो गये—इस विषयमें पुरातत्त्ववेत्ताओंमें अत्यन्त मत-वैविध्य है। तथापि, वे कोई ऐतिहासिक पुरुष जरूर थे, इतना स्वीकार कर लेनेमें कोई आपत्ति नहीं की जा सकती। बङ्गचूल राजाके ऐतिहासिकत्वके लिये इन ग्रन्थोंको छोड़ कर, और कोई अधिक वैसा इतिहास-सम्मत प्रमाण अभीतक ज्ञात नहीं हुआ। अत एव उसके अस्तित्व-नास्तित्वके बारेमें विशेष कुछ कहा नहीं जा सकता। नागार्जुनका जो वर्णन इस सग्रहमें—अथवा इसके समान-विषयक अन्य अन्य ग्रन्थोंमें—दिया हुआ मिलता है, उससे तो, उसके कोई राजा या राजपुरुष होनेकी बात ज्ञात नहीं होती। प्रबन्धगत वर्णनसे तो वह कोई योगी या सिद्धपुरुष ज्ञात होता है। तो फिर ग्रन्थकारने उसकी गणना राजा या राजपुरुषके रूपमें किम आशयसे की है सो ठीक समझमें नहीं आता। सम्भव है, राजपुत्र (आधुनिक राजपूत) रणसिंहकी पत्नीके गर्भमें जन्म लेने-ही-के कारण उसकी गणना राजवर्गमें की गई हो। नागार्जुनकी कथा भी ऐतिहासिक दृष्टिसे उतनी ही सन्दिग्ध है जितनी सातवाहन और विक्रमकी है। तथापि, वह भी एक ऐतिहासिक व्यक्ति अथवा थी इतना मान लेना इतिहासके विरुद्ध नहीं कहा जा सकता। राजमान्य जैन गृहस्थोंमें आभट और धनुपाल सुप्रसिद्ध और मुदात व्यक्ति हैं। परतु, कादमीरनिवासी सचपति रत्न श्यामकी कथा, इतिहासके विचारसे, वैसी ही अज्ञात है जैसी बङ्गचूलकी कथा है।

§ २ प्रबन्धकोशके समान-विषयक अन्य ग्रन्थ

निम्नप्रसङ्ग रचित विविधतीर्थकल्पकी प्रस्तावनामें हमने सूचित किया है कि—विस्तृत जैन इतिहासकी रचाने लिये, निम्न ग्रन्थोंमें से विनिष्ट सामग्री प्राप्त हो सकती है, उनमें (१) प्रभावकचरित, (२) प्रबन्धचिन्तामणि, (३) प्रबन्धकोश, और (४) विविधतीर्थकल्प—ये ४ ग्रन्थ मुख्य हैं। ये चारों ग्रन्थ परस्पर जुहुत जुहुत समान-विषयक हैं और एक-दूसरेकी पूर्ति करनेवाले हैं। प्रबन्धकोश इन चारोंमें कालक्रमकी दृष्टिसे कनिष्ठ यानी मनुसे पीछेका है। इस प्रसङ्गमें, प्रभावकचरित मनुसे पहला [वि० स० १३३४], प्रबन्धचिन्तामणि दूसरा [वि० स० १३६१], विविधतीर्थकल्प तीसरा [वि० स० १३८९], और प्रबन्धकोश चौथा [वि० स० १४०५] स्थान रखता

हैं। राजशेखर सूरिकी यह कृति, कितनेएक अंशोंमें, अपने पहलेके उन तीनों ग्रन्थोंका ऋण धारण करती है। इसमें के कितनेएक प्रकरण तो उक्त ग्रन्थोंमें से शब्दशः उद्धृत कर लिये गये हैं; कितनेएक थोडा बहुत भाषा या रचनामें परिवर्तन कर लिख लिये गये हैं; कितनेएक पद्यसे गद्यमें अवतारित किये गये हैं; और, कुछ प्रबन्ध, स्वतंत्र ढंगसे, मौलिक रूपमें भी गूँथे गये हैं। यहां पर, थोडीसी तुलना कर देखनेसे इस कथनका स्पष्ट दिग्दर्शन हो सकेगा।

§ ३. प्रभावकचरित और प्रबन्धकोश

प्रभावकचरितके कर्ताका प्रधान उद्देश, अपने समयसे पहले हो जानेवाले जैनधर्मके उन प्रभावशाली आचार्योंका चरित-गुणफन करनेका है जिन्होंने अपने चारित्र-बल या विद्या-बल से जैन धर्मका विशेष गौरव बढ़ाया है, और जैन इतिहासको उज्वल बनाया है। आर्य वज्रस्वामी [परम्परागत मान्यताके मुताबिक विक्रमकी प्रथम शताब्दी] से लेकर आचार्य हेमचन्द्र [विक्रमकी १३ वीं शताब्दीका मध्यकाल] तकके ऐसे २२ आचार्योंका उसमें चरित-वर्णन है। प्रबन्धकोशकारने उन २२ आचार्योंमें से ९ आचार्योंके प्रबन्ध अपने संग्रहमें सङ्कलित किये हैं। यद्यपि, प्रभावकचरितके सिवा, इन आचार्योंके चरित-विषयक और भी कोई संग्रह राजशेखरके सम्मुख होगा जिसमें से उन्होंने अपने प्रबन्धोंके लिये कितनीक सामग्री संगृहीत की है—क्यों कि इन आचार्योंके चरितोंमें कई बातें ऐसी हैं जो प्रभावकचरितमें नहीं मिलतीं; और कई बातें, जो प्रभावकचरितमें हैं, वे इसमें नहीं मिलतीं—तथापि इसकी प्रधान सामग्री उसी ग्रन्थ परसे एकत्रित की गई मालूम देती है। इन ९ आचार्योंके सिवा, प्रभावकचरितमें, प्रस्तुत कोशमें की अन्य व्यक्तियोंका कोई विशेष निर्देश नहीं है। सिर्फ, सातवाहन और नागार्जुनका कुछ वर्णन पादलिप्त सूरिके चरिता-न्तर्गत मिलता है, और कुछ प्रसङ्ग विक्रमादित्यके विषयका वृद्धवादी सूरिके प्रबन्धमें मिलता है। इससे ज्ञात होता है कि राजशेखर सूरिने प्रभावकचरितमें से उतनी वस्तु नहीं ली जितनी प्रबन्धचिन्तामणिमें से ली है।

§ ४. प्रबन्धचिन्तामणि और प्रबन्धकोश

प्रबन्धकोश-वर्णित व्यक्तियोंमें से भद्रबाहु (१) वृद्धवादी (६), मल्लवादी (७), हेमचन्द्र (१०), सातवाहन (१५), विक्रमादित्य (१७), नागार्जुन (१८), लक्ष्मणसेन (२०), आभड (२३), और वस्तुपाल (२४)—इस प्रकार ४ आचार्य, ४ राजा और २ राजमान्य जैनगृहस्थ—कुल १० व्यक्तियोंका वर्णन प्रबन्धचिन्तामणिमें मिलता है। प्रबन्ध-चिन्तामणिका वह वर्णन कुछ संक्षेपमें और सामासिक शैलीमें है। प्रबन्धकोशका कुछ विस्तृत और विश्लेषात्मक पद्ध-तिमें है। बहुतसी बातें नई भी हैं। हेमचन्द्र सूरिके प्रबन्धमें, एक जगह, ग्रन्थकार स्वयं कहता है कि—‘इन आचार्यके जीवन-सम्बन्धमें जो जो बातें प्रबन्धचिन्तामणि ग्रन्थमें लिखी गई हैं, उनका वर्णन हम यहां पर नहीं करना चाहते। ऐसा करना चर्वित-चर्वण मात्र होगा। हम यहां पर उसके अतिरिक्त कुछ नवीन प्रबन्ध ही कहना चाहते हैं।’ यद्यपि, हेमचन्द्र सूरिके प्रबन्धमें, ऐतिहासिक दृष्टिसे विशेष महत्त्वकी मालूम दे वैसी कोई बातें, इस ग्रन्थमें नहीं पाई जातीं; तथापि, वस्तुपालप्रबन्धमें, प्रबन्धचिन्तामणिकी अपेक्षा अनेक विशिष्ट और विश्वसनीय बातोंका सङ्कलन किया हुआ जरूर मिलता है।

§ ५. विविधतीर्थकल्प और प्रबन्धकोश

प्रभावकचरित और प्रबन्धचिन्तामणिमें से जितनी सामग्री प्रबन्धकोशमें ली गई है उससे कहीं अधिक वस्तु विविध-तीर्थकल्पमें से ली गई है। उक्त दो ग्रन्थोंमें से तो प्रधानतया वस्तु और वक्तव्य-हीका संग्रह किया गया है; लेकिन तीर्थकल्पमें से तो कुछ पूरे प्रकरण या प्रबन्ध ही, शब्दशः ज्यों के त्यों, उद्धृत कर लिये गये हैं। सातवाहनप्रबन्ध, वृद्धचूलप्रबन्ध और नागार्जुनप्रबन्ध—ये तीनों प्रकरण तीर्थकल्पकी पूरी नकल हैं। उसमें सातवाहनका प्रकरण प्रतिष्ठान-

पुन्य* [प्रभाष ३३-३४, पृष्ठाव ५९-६८] में है, यद्गुण्यता वर्णन दीपुरीतीर्थन्य [प्रभाष ४३, पृष्ठ ८१-८३] में है, जोर नागाजुंसा युक्तान् धम्मसारकन्य-शिलेच्छ [पन्थाव ५९, पृष्ठ १०४] में है। या सिद्धा प्रथाय, तीर्थन्यमे प्राटा भाषामे गुण्य ह्या है, तिमचो प्रथन्यदोशकामे, शब्दाः ससृतमे अजुपावित पर तिम है। (-ओर, तिमप्रमगुंमिने मी, यह प्ररण, सम्भवतः प्रथन्यविन्तामिमिं मे, ससृतपरसे प्राटामे सद्धन् अजुपाव परसे, तिम तिम ही मेमा प्रतीत होता है। क्यों कि दोनोमे सद्धरणना प्रायः एकही है।)

§ ६. पुरातनप्रथन्यसङ्घा और प्रथन्यकोश

प्रथन्यविन्तामिमि प्रायसे माय सधन्य ररनेकाले मेमे कितनेक्य प्ररीणं प्रथधोता एक महद, इस प्रथन्यमालाये द्वितीय प्रायाहये रूपमे, इमी मन्थरे माय प्रसमित हो रहा है। उम सद्धहये त्मने अनेक पुरातन पोथियो परसे सगुणीय कित है। जममे पद्धे प्ररण मेमे है, जो निस्सन्देह, प्रथन्यकोशये कर्ताके पूर्व रणे ह्य पहे जा सगे है। प्रथन्योममे के विन्नेक्य प्रथन्य मेमे है जो उक्त सद्धहये प्रथन्यो या प्ररणोने माय प्रायः पूर्णतया साम्य ररते है। प्रथन्योममित विन्मादिन्यप्रथन्यरे § ९८ और § ९९ ये दोनो प्ररण पुरातन-प्रथन्य-समहये § ११ और § १२ प्ररणयी पूरा गरठ है। इमी तरह हेमच-इसूरिये प्रथन्यमे के § ५८, § ५९, § ६०, § ६१ और § ६३ ये प्ररण पुरातन प्र० स० के § ८३, § ८४, § ८५ और § ८६ इन प्ररणोये माय सपूर्ण मगाता ररते है। हमारा अनुमान है कि प्रथन्योमकारने ये सब प्ररण उक्त पुरातन समह परसे ही द्रव्य विचे होये पादिण। इकरे मिया, मन्थपमप्रथन्यये वर्णोता मी सुट सुट अंग पु० प्र० स० के § ८७ और § ५२ ये प्ररणये माय विन्थ-जुटा है।

सम्वादक कुछ उल्लेख आया है; और वहां पर, विशेषमें, एक पुरातन प्राकृत गाथा उद्धृत की हुई है जिसमें कहा गया है कि—संवत् ९९० में रत्ने रैवतगिरि पर कांचन भवनसे लाकर मणिमय विंवकी स्थापना की* । इन दोनों उल्लेखोंके अतिरिक्त राजशेखर सूरिको, शायद और भी कोई आधारभूत ग्रन्थ या प्रबन्ध, इस प्रबन्धकी रचनामें रहा हुआ हो ।

§ ८. प्रबन्धकोशकी रचना-शैली

जैसा कि खुद ग्रन्थकार लिखते हैं, प्रबन्धकोशकी रचना, खास करके मुग्धजन-साधारण पठित वर्ग-के अवबोधके लिये की गई है; और इस लिये इसका ग्रन्थन 'मृदु' अर्थात् सरल और सुबोध ऐसे गद्यमें किया गया है । एक मल्लवादिसूरि-प्रबन्ध पद्यमें बना हुआ है—जो शायद किसी अन्य ग्रन्थमेंसे तद्वत् उद्धृत कर लिया गया मालूम देता है—परंतु उसका पद्य भी वैसा ही सरल और सुगम है ।

संस्कृत साहित्यमें इस प्रकारकी गद्य रचना बहुत कम मिलती है । इसके पहले, पुराने समयमें, ऐसे ग्रन्थ प्रायः पद्यबन्ध रचे जाते थे । पुराण, कथा, चरित इत्यादि ग्रन्थोंकी रचना विशेषतया पद्य-ही-में होती थी । पुराने कई जैन ग्रन्थकार, जिन्होंने सूत्रात्मक और उपदेशात्मक ग्रन्थोंकी जो गद्यमय व्याख्याएं अथवा टीकाएं बनाई हैं, उनमें भी जहां कोई कथाका प्रसंग आगया तो उसे प्रायः पद्य-ही-में लिखना उन्होंने पसंद किया है । गद्यमें जो ऐसी कोई कथा, आख्यायिका आदि रची जाती थी तो वह काव्यात्मक—उपमा आदि अलङ्कारोंसे परिपूर्ण कवितास्वरूप-होती थी । उसमें कथा या चरितकी सामग्री गौण होती थी—वर्णन और विवेचनकी अधिकता ही उसमें मुख्य रहती थी । कथा, चरित आदिकी वस्तु जिनमें अधिकतया गुम्फित की जाती थी ऐसी पद्यरचनाएं भी प्रायः पाण्डित्यपूर्ण पद्धतिसे बनाई जाती थीं । ग्रन्थकारोंका लक्ष्य, हमेशाह, अपना पाण्डित्य प्रदर्शित करनेकी और अधिक रहता था; और, ग्रन्थरचनामें जहां कहीं उनको मौका मिल जाय वहां वे अपनी विदग्धताका परिचय देनेके लिये उत्सुक रहते थे । इसी ग्रन्थका उपर्युक्त कुछ कुछ आदर्शभूत ग्रन्थ, प्रभावकचरित, वैसी ही एक पाण्डित्यपूर्ण रचना है । वह सम्पूर्ण ग्रन्थ पद्यमें है । अनुष्टुप् छन्दके सिवा और भी कई छन्दोंका उसमें प्रयोग किया गया है । यद्यपि उसमें कहीं काव्यकी कोई सामग्री नहीं है, तथापि उसकी रचना-पद्धति काव्यके ढंगकी है । उसके कर्ताका उद्देश मुग्ध-जनोंको अवबोध करानेका नहीं है; लेकिन विदग्ध-जनोंको अपनी विद्वत्ताका आस्वाद करानेका है । मेरुतुङ्ग सूरिने इस लक्ष्यको कुछ बढ़ा है और बुद्धिमान् वर्गको भी सुखसे ज्ञानप्राप्ति करानेकी इच्छासे उन्होंने अपना पूर्वोक्त प्रबन्धचिन्तामणि ग्रन्थ गद्यमें बनाया है । मेरुतुङ्गकी रचना-प्रणालि यद्यपि प्रासादिक और सुललित है तथापि वह प्रस्तुत प्रबन्धकोशके कर्ताकी शैलीकी जितनी सुगम और सरल नहीं है । वह समास-बहुल होकर कुछ संक्षिप्त-स्वरूपात्मक है । उसका विषय काव्यमय न होने पर भी उसकी भाषा कुछ पुरातन गद्य-काव्य ग्रन्थोंका अनुकरणाभास कराती है । उसकी वाक्य-रचना कहीं कहीं जटिल-सी मालूम देती है । प्रबन्धकोशकी रचना एकदम सरल, सुगम और बोलचालकी भाषाकी तरह सीधी-सादी है । इसके वाक्य विलकुल अलग अलग और छोटे छोटे हैं । इसमें न कोई वैसी समस्त-शब्दोंसे लदी हुई लम्बी पंक्तियां हैं, न कोई दूरान्वयवाली वैसी कोई दुरवबोध उक्तियां हैं । न अल्पाभ्यासीको अपरिचित ऐसे शब्दोंकी कोई समधिकता है, न क्रियापदके कठिन रूपोंकी भरमारसे कोई छिष्टता है । प्रायः सारी कृति कर्म-उक्ति-प्रधान है । संस्कृत भाषाका थोडा-सा भी अध्ययन करनेवाला विद्यार्थी इसको सुगमतासे पढ-समझ सकता है । संस्कृतके प्रचलित कोशोंमें नहीं मिलनेवाले और देश्य भाषाकी सन्तति समझे जानेवाले ऐसे शब्दोंका भी कचित् व्यवहार ग्रन्थकारने निस्सङ्कोच होकर किया है—जिसको शायद संस्कृतके पुराणप्रिय पण्डित लोक, अपशब्द भी कह बैठें । परंतु हमारे मतसे इसमें कोई आक्षेपयुक्त बात नहीं दिखाई देती । हम तो इसको एक प्रकारसे भाषाके जीवनको पोषण करनेवाली बड़े महत्त्वकी बात समझते हैं । सरल और सुगम संस्कृत-रचना करनेवालोंके

* पुरातनप्रबन्धसंग्रह, पृष्ठ ९७, प्रकरण § २१९, पद्याङ्क २९९.

लिये यह एक आदर्शभूत ग्रन्थ कहा जा सकता है । संस्कृत भाषा भी ऐसी सरल बनाई और लिखी जा सकती है, जिसको बहुत सुगमताके साथ अधिक जनता समझ सके, इस बातकी, यदि संस्कृत-प्रेमियोंको कुछ आकांक्षा है, तो उन्हें भाषाके क्लेशरको दूर्य और विदेश्य ऐसे अनेक नये नये शब्दों द्वारा पुष्ट करना ही चाहिए । उससे हमारी इस मातामहीकी मृतप्राय आत्मा पुन सचेतन हो सकती है, और, वह पुनर्जन्म धारण कर आर्य संस्कृतिका पुनरुत्थान करनेमें हमें एक नई शक्ति प्रदान कर सकती है । मालूम देता है, कि इस प्रकार सरल रचना होने-ही-से, इस ग्रन्थका, प्रबन्धचिन्तामणि वगैरह ग्रन्थोंकी अपेक्षा, अधिक प्रसार और वाचन-पठन होता रहा है और इसी कारण इसकी प्राचीन हस्तलिखित प्रतियां जहां जहां भण्डारोंमें यथेष्ट सरयामें उपलब्ध होती हैं ।

१९. प्रस्तुत आवृत्तिकी सशोधन-सामग्री

इस ग्रन्थका पाठ-संशोधन करनेमें हमने जिन जिन प्रतियोंका मुख्य आधार लिया है, उनका वर्णन इस प्रकार है ।

A प्रति—पाटणके सचवाले ग्रन्थभण्डारसे प्राप्त प्रति । इसके अन्तभागमें लिपिकर्ताने अपना नाम-ठाम आदि सूचक इस प्रकार पुष्पिका-लेख लिखा है—

सचत् १४५८ वर्षे प्रथम भाद्रपद शुदि ११ एकादश्यां त्रिथौ बुधवारं श्रीसागरतिलकसूरिणा स्वशिष्यपठनार्थं श्रीअणहिल्लपुरपत्तने प्रबन्धानि राजशेप(ग्व)रसूरिविरचितानि आलिलिखे ।

यादश पुस्तके दृष्ट तादश लिखित मया । यदि शुद्धमशुद्धं वा मम ढोपो न दीयते ॥ १ ॥*

अर्थात्—सचत् १४५८ के वर्षके प्रथम भाद्रपद मासकी शुदि ११ और बुधवारके दिन, सागरतिलक सूरिने अपने शिष्यके पढनेके लिये, अणहिल्लपुर पाटणमें, राजशेपर सूरिके बनाए हुए इन प्रबन्धोंकी प्रतिलिपि की । इससे सूचित होता है कि इस प्रतिको एक विद्वान् आचार्यने अपने हाथसे लिखी है—और सो भी निजके शिष्यके पढनेके लिये, अतः इसे एक उत्तम प्रकारकी, आदर्शभूत, प्रति कहना चाहिए । इसके अक्षर बहुत ही सुन्दर और सुवाच्य हैं तथा पाठ भी प्रायः शुद्ध और निर्भ्रान्त है । इसके पत्रोंकी कुल संख्या १०५ है । पत्रोंका नाप, अन्य सर्व सामान्य प्रतियोंसे कुछ बड़ा है । वे लम्बाईमें करीब पूरे १ फूट, और चौड़ाईमें करीब ५ इंच जितने हैं । पत्रेकी प्रत्येक पृठी (दृष्टि=पार्श्व) पर १५-१५ पक्तियां हैं । मध्य भागमें, दोनों तरफ, कहीं चतुष्कोण और कहीं कुण्डाकृतिके रूपमें १-१ इंच जितनी जगह खोरी रम दी गई है, जिसमें, पुरातन तालपत्रकी पोथियोंकी तरह सूत पिरोनेके लिये छेद बने हुए हैं । प्रत्येक पक्तिमें, जहां जहां आवश्यकता मालूम दी, पदच्छेद बतलानेके लिये, अक्षरोंके शीर्ष पर वैदिक स्वर-चिह्नके ढगकी^१ ऐसी सूक्ष्म दण्ड-रेखा दे दी गई है । स्वर-सन्धिके नियमानुसार जहां स्वरोंका लोप अथवा सन्धि होकर रूपान्तर हो गया मालूम दिया, और जिससे पढनेवालेको पदच्छेद या सन्धिच्छेद करनेमें कुछ छिष्टता प्रतीत होती मालूम दी बरा, लिपिकर्ताने उन उन अक्षरोंके सिरे पर, तत्तत् स्वरसूचक कुछ चिह्न आदि लिख दिये हैं । यथा 'अ' अक्षरके लिये ऽ ऐसा सूक्ष्म अक्षरह चिह्न लिखा है, 'आ' के लिये कहीं ^ ऐसी और कहीं \ ऐसी, कण्ठपाठके

* इस पक्तिके बाद, निम्न लिखित ५-६ पद्य भी लिपिकर्ताने कहींसे लिख लिये मालूम देते हैं ।

दाता वलियांचयिता मुपारिदानं मही वाचि मुखस्य काले ।

दातु फल बन्धनमेव जातं नमो नमस्ते भजितव्यताये ॥ १ ॥

भ्रातः पाणिनिः सत्रगुणं प्रलपितं कातत्ररुन्ध्या वृथा मा कार्षीं कट्टु शाकटापनवचं धुत्रेण चान्द्रेण किम् ।

कः कण्ठभरणमिभिरुपेतरपत्न्यात्मानमन्येरपि भ्रूयन्ते यदि तानदर्थमधुरा श्रीसिद्धहेमोक्तयः ॥ २ ॥

गोअट्टी पडिऊ पिच्छ हले गोकुसुमतले णि पिच्छ हले ।

गोचलणधियाऊ पिच्छ हले गोदतिहिं षज्झं पिच्छ हले ॥ ३ ॥

वट्टुशो महनिप मागंमातृत्व तिष्ठति । तावत्थवा न गन्तव्यं यावदन्यत्र गच्छति ॥ ४ ॥

नमो दुर्धाररागादिजैत्रे ते यत्र यः सया । न्यायसम्पन्नविभवः साद्रोपि निमुञ्चति ॥ ५ ॥

अहिंसापरमो धर्मो वैरवारनिवारणे । कातत्रस्य प्रवक्ष्यामि कथां तुभ्यमहं हितात् ॥ ६ ॥

आकारकी रेखा दी है; और 'इ' के लिये ~ ऐसा सङ्केत किया है। 'उ' के लिये उ ऐसा छोटा कड़का 'उ'कार, 'ए' के लिये ए और 'ऐ' के लिये ए ऐसा षष्ठमात्रायुक्त 'ऐ'कार लिखा हुआ है। सम्बोधनात्मक पदको स्पष्टतया सूचित करनेके लिये उसके ऊपर ष ऐसा षष्ठमात्रावाला 'हे'कार लिख दिया गया है। अनेक स्थलोंमें, शब्दविशेषों पर—खास करके प्राकृत शब्दों पर—कुछ टिप्पणके रूपमें, प्रतिशब्द या अर्थबोधक देश्य शब्द भी, हाशियोंमें लिख दिये गये हैं और उनका स्थान निर्दिष्ट करनेके लिये उस उस शब्दके ऊपर = ऐसा छोटा डबल डैस दे दिया गया है। इस प्रकार, इस प्रतिको लिपिकर्ताने बड़े अच्छे ढंगसे—बहुत ही स्पष्ट और सुवाच्य बनानेकी इच्छासे—खूब प्रेमसे लिखा मालूम देता है।

वास्तवमें, प्रबन्धकोश तो, इस प्रतिमें, ९२ वें पत्रकी पहली पृंठी पर समाप्त होगया है। उसके पीछे, लिपिकर्ताने प्रबन्धचिन्तामणिके प्रथम प्रकाश गत मुञ्जराजचरितके प्रारंभसे लेकर, भोज-भीमभूप-वर्णन नामका उसका पूरा दूसरा प्रकाश (—हमारी आवृत्तिके पृष्ठ २१ से ५२ तकका, मुंज-भोजके सम्बन्धका, समग्र वृत्तान्त) लिख दिया है। अन्तमें इस प्रकार प्रबन्धचिन्तामणिका यह प्रकरण लिखा हुआ होनेसे, उक्त भण्डारकी सूचिमें इस प्रतिका नाम भी केवल प्रबन्धचिन्तामणि ही लिखा हुआ है। प्र० चि० का सम्पादन करते हुए हमने इस प्रतिका भी, उक्त प्रकरणके पाठ-संशोधनमें उपयोग किया था और इसकी संज्ञा वहां Pa रखी थी (—देखो प्र० चि० प्रस्तावना, पृष्ठ ७.)

इस प्रतिके कुछ पत्रे नष्ट होगये मालूम देते हैं। १० से २० तकके पत्रे किसी दूसरेके हाथके लिखे हुए हैं और पीछेसे इसमें मिलाये हुए हैं। ४२ और ४३ वें पत्रे हैं तो इसी लिपिकर्ताके हाथके लेकिन हैं वे किसी दूसरे ग्रन्थके। ये दो पत्रे किसी नाटकके हैं। आद्यन्त न होनेसे नाटकका नाम नहीं मिल सका। हरिश्चन्द्र विषयक कोई प्रकरण है। ४३ वें पत्रेमें उसका ५ वा अंक समाप्त होता है। मालूम देता है, सागरतिलक सूरि-ही-के हाथकी लिखी हुई नाटकग्रन्थकी कोई प्रति, और प्रबन्धचिन्तामणिकी यह प्रति, कभी किसी वेष्टनमें, एक साथ बन्धी रही होगी और कभी किसी कारणसे पत्रोंमें गडबड उपस्थित होनेसे, इसके पत्रे उसमें और उसके पत्रे इसमें, रख दिये गये होंगे। पत्रोंका रंग-ढंग और नाप आदि एकसा ही होनेसे ऐसी गडबडीका होना सहज है।

B प्रति.—पाटणवाले उसी भण्डारमेंकी दूसरी प्रति। इसकी पत्र-संख्या कुल ५७ है। लिपिकर्ता वगैरहका कोई उल्लेख नहीं है। अक्षर अच्छे हैं लेकिन पाठ-शुद्धि साधारण है। प्रति है पुरातन; करीब चार सौ वर्षसे पहलेकी लिखी हुई होगी।

C प्रति.—उक्त भण्डारमेंकी एक तीसरी प्रति। यह प्रति त्रुटित है। इसमें, बीच बीचमें से, बहुतसे पत्रे नष्ट होगये हैं। इसके अक्षर अच्छे बड़े और सुवाच्य हैं। परंतु बहुतसा भाग खण्डित होनेसे इसका कुछ अधिक उपयोग न हो सका। अन्तके पत्रे भी बहुतसे नहीं हैं। इससे लिखे जानेके समय आदिका कुछ पता नहीं लग सका। प्रतिका रंग-ढंग देखनेसे मालूम देता है कि, यह, सम्भवतः A प्रतिसे भी कुछ पुरातन हो।

E. D. प्रति.—ये दोनों प्रतियां अहमदाबादके सुप्रसिद्ध डेलाके उपाश्रयमें रक्षित ग्रन्थभण्डारमें से प्राप्त हुई हैं। ये दोनों एक ही लिपिकर्ताके हाथकी लिखी हुई हैं। इनका लिखनेवाला कोई व्यावसायिक लेखक है—जिसे गूजरातीमें लहीया कहते हैं। उसको भापा या विषयका किंचित् भी ज्ञान नहीं मालूम देता। 'चतुर्विंशतिप्रबन्धाः' की जगह 'चतुर्व्यंशतंप्रबन्धाः' और 'शिवमस्तु' के स्थान पर 'श्वमस्तु' लिखा है। E प्रतिके अन्तमें उसने अपना नाम-निर्देश 'पंडित भूधरसुत पंडित मेघा लिखितं ॥' इस प्रकार किया है। D प्रतिके अन्तमें लेखनसमाप्तिके समयका भी उल्लेख है। यथा—

संवत् १५२९ आसोविदि ९ भोमे । पंडित मेघा लिखितं ।

E प्रतिकी पत्रसंख्या ५७ है, और D की ६९। इसके सिवा दोनों प्रतियोंमें और कोई विशेष भेद नहीं है। कहीं कहीं कुछ पाठ-भेद, जो शब्द या अक्षर अशुद्धि के कारण, दिखाई देता है वह पठित मेघाकी अज्ञताका परिणाम है।

P प्रति—पाटण्ठी हेमचन्द्राचार्य ग्रन्थावलीमें प्रकाशित, पोथीके आकार-ही-में छपी हुई १२८ पत्राङ्कवाली प्रति। यह प्रति वि० सं० १९७७ में छपी है। वीरचन्द्र और प्रमुदाम नामक श्रावक पण्डितोंने इसका सगोचन किया है। सगोचनसे मतलब सिर्फ व्याकरणकी दृष्टिसे पाठको शुद्ध बना देना और उसे छपा देना इतना ही समझना चाहिए। इससे अधिक कुछ परिश्रम करना, एकाधिक प्रतियोंका मिलान कर पाठकी शुद्धा-शुद्धिका निर्णय करना, भिन्न भिन्न प्रतियोंमें प्राप्त पाठोंका समग्र करना और उसे यथोचितरूपमें सुद्रित करना—इत्यादि प्रकारकी जो आधुनिक ग्रन्थ-सम्पादनकी शास्त्रीय पद्धति है उससे हमारा पुराणप्रिय पण्डित-मण्डल और साधु-समाज प्रायः अज्ञान है। अतः यद्यपि जैन समाजमें, पिछले कुछ वर्षोंसे, ग्रन्थोंके प्रकाशित करनेकी प्रवृत्तिका रूप उस्ताहके साथ प्रसार हो रहा है, तथापि उक्त कारणसे, विद्वत्समाजमें ज्ञानी प्रतिष्ठा जितनी होनी चाहिए उतनी नहीं हो पाती और उनके अभावमें हमारे अनेकानेक असाधारण महत्त्ववाले ग्रन्थ-रत्न भी विद्वानोंका लक्ष्य आकर्षित नहीं कर सकते। अस्तु।

यह P सन्नक पुस्तक जिम पुरातन प्रतिके ऊपरसे सुद्रित की गई है, उसके अन्तिमोच्छेपको, सशोधक पण्डितोंने, जैसाफा वैया ही छाप देनेकी उदारता बतलाई है इससे उसने लिपिकर्ताका नाम स्थानादिका पता लग जाता है। यह उच्छेप इस प्रकार है—

श्रीमत्तपागच्छे प० सागरधर्मगणयः (१) तच्छिष्य प० कुलसारगणयस्तेनैवा प्रतिः सम्पूर्णा-कृता स्वपरोपकारार्थम् । मण्ड्रगामे लिखिता । एषा प्रतिर्वाच्यमानाविचलकाल नन्दतात् ।

यह प्रति, उक्त अन्य सप्त प्रतियोंसे, कुछ विशेष पाठ-भेद रखती है। यद्यपि यह पाठ-भेद वैसा कोई विशेष महत्त्ववाला नहीं है—प्रायः ग्रन्थकारके अध्याहृत शब्द, पद या वाक्यांशोंको उल्लिखित कर देनेवाला मात्र है—तथापि इनकी बहलता अवश्य उद्देश्ययोग्य है। इसका यह पाठ-भेद एक प्रकारसे प्रक्षिप्त-पाठत्वक हैं, और इसीलिये हमने इसको [] ऐसे चतुष्कोण कोष्ठके भीतर रखा है। वस्तुपाल-तेज पालग्रन्थमें इसकी विपुलता अधिक उपलब्ध होती है।

V प्रति—नेत्रल वस्तुपाल-तेज पालग्रन्थवाली एक ९ पत्रोंकी प्रति हमारे निजके समग्रमें है, जिसका उपयोग हमने उक्त ग्रन्थके पाठसंगोचनमें किया है। यह प्रति अच्छी और शुद्धप्राय है। इसका अलिप्यन सं० १४७७ में हुआ, ऐसा हम पुष्पिकालसे विदित होता है—

सवत् १४७७ वर्षे पौषवदि १० भूमौ । सूर्यपुरे लिखित ॥ छ ॥

इस ग्रन्थके अन्तिम पृष्ठमें कुछ जगह खाली होनेके कारण, पीछेसे किसी दूसरेने, मनी वस्तुपालने जो जो सुदृढ कार्य किये उनकी एक तालिका लिख ली है, जिसमें हमने, प्रस्तुत पुस्तकमें, परिधिष्ट १ के रूपमें (पृष्ठ १३२ पर) सुद्रित कर दी है। इस तालिकाके पृष्ठकी पिछली वाजू पर, जैन आगम ग्रन्थोंकी नामानलि लिखी हुई है और उसके अन्तमें इस प्रकारका पुष्पिकाल-लेख है—

संवत् १४७९ वर्षे चैत्रवदि तृतीया शुके श्रीसूर्यपुरे भट्टा० श्रीरत्नसिंहसूरिशिष्य पण्डित-राजकल्लोलगणिना लिखिता ॥ श्रीः ॥

इससे ज्ञात होता है कि उक्त वस्तुपाल प्र० लिखे जानेसे २ वर्ष बाद, पण्डित राजकल्लोल गणिने वस्तुपालकी यह सुदृढसूचि लिखी है। यह सूचि बहुत अगोंमें तो उम सूचिसे मिलती-जुलती है, जो राजशेखर सूरिने ग्रन्थकोशके आरिरी भागमें दी है। प० राजकल्लोल गणिनी लिखी हुई सूचि, जैसा कि उसने प्रारम्भमें उच्छेपसे ज्ञात होता है, वस्तुपालने बतवाये हुए सोपारा ग्रामके आदिनाथके मन्दिरमेंकी प्राट्ट प्रशालि परसे लिखी गई है। अतः उसकी ऐतिहासिकता निस्सन्देह प्रमाणभूत मानी जा सकती है।

§ १०. चाहमानवंशकी नामावलि

प्रबन्धकोशकी कितनीएक प्रतियोंमें, ग्रन्थान्तमें, सपादलक्ष देश—(सवालख, राजपूतानेके जयपुर राज्यका कुछ भाग) जिसका प्रसिद्ध नाम शाकम्भरी (सांभर) प्रदेश भी है—पर राज्य करनेवाले पराक्रमी और रणवीर चाहमान वंशके राजाओंकी नामावलि लिखी हुई मिलती है। इस नामावलिका प्रबन्धकोशके साथ कोई सम्बन्ध न होने पर भी, यह इसकी प्रतियोंमें क्यों लिखी मिलती है इसका कुछ कारण ज्ञात नहीं होता। हमने, उपर्युद्धलिखित जितनी प्रतियां, प्रस्तुत सम्पादनके काममें लीं उनमें से B, D और E नामकी प्रतियोंमें यह वंशावलि लिखी मिली है। इसको हमने पुस्तकान्तमें, द्वितीय परिशिष्टके रूपमें दे दिया है।

§ ११. सुभाषितवचनावलि

इस ग्रन्थका पठन करते समय, इसमें हमें कुछ ऐसे भी वाक्य, पद्यांश या पंक्त्यांश मालूम दिये जो सुभाषितके ढंगके हो कर विद्वानोंको वाग्-व्यवहारमें लानेके कामके हो सकते हैं। उन सबका, पृथक् नारण कर, तीसरे परिशिष्टके रूपमें, पृष्ठ १३५-३६ पर, उन्हें मुद्रित कर दिया है।

§ १२. द्वितीयभाग—हिन्दी भाषान्तर

प्रास्तावित ग्रन्थका संपूर्ण हिन्दी भाषान्तर, द्वितीय भागके रूपमें प्रकट होगा। ग्रन्थगत ऐतिहासिक बातोंका विस्तृत विवेचन और ग्रन्थकर्ताका विशेष परिचय आदि अन्य ज्ञातव्य बातें, उसीमें विस्तारके साथ लिखी जायंगीं। इस लिये उस विषयमें यहां और कुछ कहना अप्रासङ्गिक होगा।

§ १३. प्रतियोंके पत्र-पृष्ठोंकी कुछ प्रतिकृतियां

सम्पादनकार्यमें प्रयुक्त, उपर्युक्त जिन प्रतियोंका हमने वर्णन दिया है उनमें से, A प्रतिके १, ९१ और १०५ वें पत्रके एक एक पृष्ठका B, E, और D प्रतियोंके अन्तिम पृष्ठोंका, और V प्रतिके आद्यन्त दोनों पृष्ठोंका हाफ्टोन ब्लॉक बनवा कर उनके चित्र भी इसके साथ दे दिये हैं जिससे जिज्ञासु पाठकोंको उनकी लिपि आदिका प्रत्यक्ष दर्शन हो सकेगा। अन्तमें, पाटण और अहमदावादके उक्त भण्डारोंमें से, जो ये प्रतियां हमको प्राप्त हुई, उसके लिये, हम उन भण्डार-रक्षकोंके और प्रतियां प्राप्त करा देनेवाले सज्जनोंके पूर्णतया कृतज्ञ हैं। किं बहुना ?।

पोष-शुक्र १, संवत् १९९१
अनेकान्त विहार
भारती निवास;
अहमदावाद.

जिन विजय

॥ ॐ अर्हम् ॥

श्रीराजशेखरसूरिविरचितः

चतुर्विंशतिप्रबन्धापरत्नामा

॥ प्र ब न्ध को शः ॥

राज्याभिपेके कनकासनस्थः सर्वाङ्गदिव्याभरणाभिरामः ।
श्रियेऽस्तु वो मेरुशिरोऽवतसः कल्पद्रुकल्पः प्रथमो जितेन्द्रः ॥ १ ॥
विवेकमुच्चैस्तरमारुरोह यस्ततोऽद्रिःशृङ्गं चरणं ततस्तपः ।
ततःपरं ज्ञानमयोत्तमं पदं श्रियं स नेमिर्दिशत्तरोत्तराम् ॥ २ ॥

यस्मै स्वयंवरसमागतसप्ततत्त्वलक्ष्मीकरग्रहणमाचरतेति भक्त्या ।

सप्त व्यघात्फणिर्पतिः फणमण्डपान्किं वामाङ्गभूः स भगवान् भवतान्मुदे वः ॥ ३ ॥

अर्थेन प्रथमं कृतार्थमकरोद् यो वीरसवत्सरे

दाने च व्रतपर्वजेऽर्थं परमार्थेनापि विष्वग् जनम् ।

यद्दत्ताऽऽगमशुद्धधीजकवलादद्यापि तत्त्वाभिधा

लभ्यन्ते निधयो बुधैर्भरतशुष्यस्या स वीरः श्रिये ॥ ४ ॥

देवासुर्वाङ्मय मे जिनपगणभृतो भारती सारतीव्रा

भारत्याः सौम्यदृष्ट्या विलसतु मम सा सन्तु सन्तः प्रसन्नाः ।

सूरिर्मे सद्गुरुः श्रीतिलक इति कलाः स्फोरयत्वस्तविग्रः

शिष्याः स्फूर्जन्तु गर्जन्त्वविरलसुकूर्तश्रेणयः श्रावकौवाः ॥ ५ ॥

§१) इह किल शिष्येण विनीतविनयेन श्रुतजलधिपारङ्गमस्य क्रियापरस्य गुरोः समीपे विधिना 15
सर्वमध्येतव्यम् । ततो भव्योपकाराय देशनां क्लेशनाशिनीं¹⁰ विस्तार्या । तद्विधिश्चायम्-अस्ख-
लितम्, अमिलितम्¹¹, अर्हीनाक्षर सूत्रमुचार्यम्¹² । अग्राम्पललितभङ्ग्यार्थः कथ्यः । कायगुप्तेन
परितः सभ्येषु दत्तदृष्टिना यावदर्थबोधं वक्तव्यम् । वक्तुः प्रायेण चरितैः¹³ प्रबन्धैश्च कार्यम् ।
तत्र श्रीऋषभादिवर्धमानान्तानां जिज्ञानाम्, चक्रयादीनां राज्ञाम्, ऋषीणां चार्यरक्षितान्तानां¹⁴
वृत्तानि चरितानि उच्यन्ते । तत्पश्चात्कालभाविनां तु नराणां वृत्तानि प्रबन्धा इति । 20

§२) इदानीं वयं गुरुमुखश्रुतानां विस्तीर्णानां रसाढयानां चतुर्विंशतेः¹⁵ प्रबन्धानां सद्गुरुं
कुर्वाणाः स्म । तत्र सूरिप्रबन्धा दशा, कविप्रबन्धाश्चत्वारः, राजप्रबन्धाः सप्त, राजाङ्गश्रावकप्र-

1 P ०भरणे । 2 CP ०चर । 3 AB फण० । 4 C च । 5 AB ०गुर० । 6 C सुहृत् । 7 C इह हि ।
8 B तिनये । 9 C देपिना । 10 A नाशनी । 11 B नास्ति पदमिदम् । 12 B विना नास्त्वयत्रेद पदम् । 13 C
चरितैश्च । 14 C ०रक्षिताना । 15 P नास्त्वयत्रेद पदम् ।

बन्धास्त्रयः, एवं चतुर्विंशतिः । १ भद्रबाहु-वराहयोः, २ आर्यनन्दिलक्षपकस्य^१, ३ जीवदेवसूरी-
 गाम्, ४ आर्यखपटाचार्याणाम्, ५ पादलिप्तप्रभूणाम्, ६ वृद्धवादि-सिद्धसेनयोः, ७ मल्लवादिनः,
 ८ हरिभद्रसूरीणाम्, ९ वप्पभट्टिसूरीणाम्, १० हेमसूरीणाम्, ११ श्रीहर्षकवेः, १२ हरिहरकवेः,
 १३ अमरचन्द्रकवेः, १४ दिग्गम्बरमदनकीर्तिकवेः, १५ सातवाहन-१६ वङ्कचूल-१७ विक्रमादित्य-
 १८ नागार्जुन-१९ उदयन-२० लक्षणसेन-२१ मदनवर्मणाम्, २२ रत्न-२३ आभड-२४ वस्तु-
 पालानां चेति । एषु^१ प्रथमं भद्रबाहु-वराहप्रबन्धः ।

१. भद्रबाहु-वराहप्रबन्धः ।

§ ३) दक्षिणापथे प्रतिष्ठानपुरे भद्रबाहु-वराहाहौ द्वौ द्विजौ कुमारौ निर्धनौ निराश्रयौ^१ प्राज्ञौ
 वसतः । तत्र^२ यशोभद्रो नाम चतुर्दशपूर्वी समागतः । भद्रबाहु-वराहौ तद्देशनां शुश्रुवतुः । यथा-

१. भोगा भङ्गुरवृत्तयो बहुविधास्तैरेव चायं भवस्तत्त्वस्येह कृते परिभ्रमत रे ! लोकाः ! सृतं^{१०} चेष्टितैः ।

आशापाशशतोपशान्तिविशदं चेतः समाधीयतां काप्यात्यन्तिकसौख्यधामनि यदि श्रद्धेयमस्मद्वचः ॥ १ ॥

एतच्छ्रवणमात्रत एव प्रतिबुद्धौ गृहं^{११} गत्वा तौ मन्त्रयेते स्म-जन्म कथं वृथा नीयते ? ।
 तावद्भोगसामग्री नास्ति, तर्हि योगः साध्यते ।

२. अग्रे गीतं सरसकवयः पार्श्वतो दाक्षिणात्याः पृष्ठे लीलावलयरणितं चामरग्राहिणीनाम् ।

यद्यस्त्येवं कुरु भवरसास्वादाने लम्पटत्वं नो चेत्चेतः ! प्रविश सहसा निर्विकल्पे समाधौ ॥ २ ॥

-इति विमृश्य द्वावपि बान्धवौ प्रवव्रजतुः ।

§ ४) भद्रबाहुश्चतुर्दशपूर्वी षट्त्रिंशद्गुणसम्पूर्णः सूरिरासीत् । दर्शवैकालिक-उत्तराध्ययन-
 दशाश्रुतस्कन्ध-कल्प-व्यवहार-आवश्यक-सूर्यप्रज्ञप्ति-सूत्रकृत-आचारङ्ग-ऋषिभाषिताख्यग्र-
 न्थदशकप्रतिबद्धदशनिर्युक्तिकारतया पप्रथे,^{१२} भद्रबाह्वी नाम संहितां च व्यरचयत् । तदा
 २० आर्यसम्भूति^{१३} विजयोऽपि चतुर्दशपूर्वी वर्तते । श्रीयशोभद्रसूरीणां स्वर्गगमनं जातम् । भद्रबाहु-
 सम्भूतिविजयौ स्नेहपरौ परस्परं भव्याम्भोरुहभास्करौ विहरतौ^{१४} भरते पृथक् पृथक् । वरा-
 होऽपि विद्वानासीत् । केवलमखर्वगर्वपर्वतारूढः सूरिपदं याचते भद्रबाहाहसहोदरपार्श्वात् ।
 भद्रबाहुना भाषितः सः-वत्स ! विद्वानसि, क्रियावानसि, परं सगर्वोऽसि । सगर्वस्य सूरिपदं
 न दद्वः । एतत्सत्यमपि तस्मै न सखदे । यतो 'गुरुवचनममलमपि सलिलमिव'^{१५} महदुपजनयति
 २५ श्रवणस्थितं शूलमभव्यस्य' । ततो व्रतं तत्याज । मिथ्यात्वं गतः पुनर्द्विजवेषं जग्राह ।

§ ५) व्रतावस्थाऽधीतशास्त्रार्थज्ञतया वाराहसंहितादिनवीनशास्त्ररचनायां प्रजगत्भे^{१६}; लोकेषु
 च जगाद्-अहं बाल्ये लग्नमभ्यस्यामि स्म । तद्विचार एव लीनस्तिष्ठामि स्म । एकदा प्रतिष्ठाना-
 द्दहिः शिलायामेकस्यां लग्नं मण्डयामि स्म । सायममृष्ट एव तस्मिन् स्वस्थानमागत्य स्वपिमि स्म ।
 सुप्तोऽहं तल्लग्नममृष्टं स्मरामि स्म । ततो मार्ष्टुं तत्र यामि स्म । तत्र लग्नाधिष्ठिते शिलातले
 ३० पञ्चानन उपविष्टोऽभूत् । तथापि तदुदरदेशे करं निक्षिप्य मया तल्लग्नं मृष्टम् । तावता^{१७} पञ्चाननः

1 P क्षणकस्य । 2 B ०खपुटा० । 3 B वप्पहट्टि०; C वप्पभट्ट० । 4 A वज्र० । 5 C रत्नभ्रावक० । 6 P तेषु ।
 7 AB 'वराह' नास्ति । 8 C निराश्रियौ । 9 C तत्र च । 10 C श्रितं । 11 C गृहे । 12 CP भद्र० । 13 AB
 ०संभूत० । 14 BC विहरतौ । 15 BC नास्त्येतत्पदम् । 16 P प्रगल्भे । 17 A तावत् ।

साक्षाद्भास्कर एवाभूत् । तेनाह भाषितः-वत्स ! तव दृढनिश्चयतया' लग्नग्रहभक्त्या च वाढ' तुष्टोऽसि । रविरहम्, वर वृणीष्व । अथ मयोक्तम्-खामिन्' यदि प्रसन्नोऽसि, तदा निजविमाने चिरं मामवस्थाप्य', सकलमपि' ज्योतिश्चक्र मे' दर्शय । अथाह मिहिरेण' चिरं स्वविमानस्यः खे' भ्रामितोऽसि । सूर्यसङ्क्रामितामृतसन्तर्पितेन च मया क्षुत्पादिदुःखं न किञ्चिदनुभूतम् । कृतकृत्यश्च सूर्यमापृच्छय ज्ञानेन च' जगदुपकर्तुं महीलोकं भ्रमन्नसि । अह' वराह- 5 मिहिरः' इति वाच्यः । इत्यादि सैर प्रख्यापयामास । सम्भाव्यत्वात्' लोके पूजा परमामाप' । प्रतिष्ठानपुरे शशुजित भूपालं कलाकलापेन रक्षयामास । तेन निजपुरोहितः कृतः । यतः-

३ गौरवाय गुणा एव न तु ज्ञातेयडम्बर । वानेय गृह्यते पुष्यमङ्गजस्यज्यते मल ॥ ३ ॥

§ ६) अथ श्वेताम्यराश्विन्दति-किममी वराकाः काका विदन्ति' ? । मक्षिकावङ्गिणिहणायमानाः कारास्या इव कुचेलाः कालं क्षपयन्ति । क्षपयन्तु । तच्छृण्वतां' आवकाणां शिरःशलमुत्पेदे । धिगि- 10 दामस्माक' जीवितम् । येन उर्ववजां सहामहे । किं कुर्मः ? । अय कलावानिति नरपतिना पूज्यते ।

राजमि पूज्यते यश्च सर्वेऽपि स पूज्यते ।

भवतु । तथापि भद्रवाहुमाह्वयामस्तावत् । इति समष्टय तथैव चक्रुः । आगताः श्रीभद्रवाह्वः । कारितः आवकैः सस्पर्दि' प्रवेशमहः । स्यापिता गुरवः सुस्थाने । निल व्याख्यारसानास्वा-दयामासुः सभ्याः । भद्रवाह्वागमे स' वराहो वाढ मम्लौ' । तथापि तेभ्यो नापकर्तुमशकदसौ । 15

§ ७) अत्रान्तरे वराहमिहिरगृहे पुत्रो जातः । तज्जन्मतुष्टः प्रभूत धनं व्ययति' स । लोकाच्च पूजामाप्नोति स । 'पुत्रस्य वर्षशतमायुः' इति तेन नरेन्द्रादिलोकाग्रे सभासमक्ष प्रख्यापितम् । गृहे उत्सवादयस्तस्य । एकदा सदसि वराहः प्राह स' -अहो ! सहोदरोऽपि भद्रवाहुं पुत्रजन्मो-त्सवे नागात्-इति बाह्या एते । एतदाकर्ण्य आवकैर्भद्रवाहुर्विजज्ञः-ण्व' एव असौ वदन्नास्ते । गम्यतां भवङ्गिरेकदा तद्गृहम् । ना वृधन्मुधा क्रोधः । श्रीभद्रवाहुनाऽऽदिष्टम्-"द्वौ केशौ 20 कथ कारयध्वे ? । अयं बालः सप्तमे दिने निशीथे विडालिकया घानिष्यते । तस्मिन्मृते शोकवि-सर्जनायापि' गन्तव्यमेव तावत् । ततः' आवकैरुचे-तेन विप्रेणोपराजमर्भस्य' समागत-मायुरुक्तम् । भवङ्गिः "पुनरित्थंमादिष्ठयते । किमेतत् ? । श्रीभद्रवाहुस्वामिना भणितम्-ज्ञानस्य प्रत्ययः सारम्, स चासन्न ण्वास्ते । स्थितास्तूर्ण्णां आवकाः । आगत सप्तम दिनम् । तत्रैव द्विप्रहरमान्या' रान्यां बाल स्तन्य पाययितुं धान्युपविष्टा । द्वारशाग्वाग्रन्यस्ताऽर्गला 25 बालमस्तके पतिता जनान्तरसञ्चारात् । प्रमीतो' बाल । रुयते वराहगृहे । मिलितो लोकः । भद्रवाहुनाऽपि आवका उक्ताः-"जोकापनोदो घर्माचार्यः' इति तत्रास्माभिरधुना गन्तव्यम् । आवकजतवृता' गतास्तत्राचार्याः । वराहः शोकशङ्कुसंलुलोऽप्यभ्युत्थानाद्युचितमकरोत् । अभ्यदधाच्च-आचार्याः ! भवता ज्ञान मिलितम् । केवल विडालीतो मृत्युर्न, किन्त्वर्गलातः" ।

1 AB एतया । 2 P 'वाढ' नाम्नि । 3 P स्वापय । 4 A 'मपि मे । 5 A प्रदर्शय । 6 A विहाय 'मिहिरेण' । 7 P तिताऽम्यन 'भ्रामितो' । 8 AB क्षुत्पापा' । 9 B 'च' नाम्नि । 10 B सम्भाव्यत । 11 C परमाप, P परमामाप्य । 12 AC वदन्ति । 13 AB विपस्माक । 14 P ससर्द' । 15 P नाम्नि 'स' । 16 A मम्ले । 17 AB व्यययति । 18 A प्राहस्य । 19 B ण्वमर्भस्य । 20 CD विपयनायामपि । 21 P 'तत' नाम्नि । 22 A समा । 23 P पुनरिद । 24 P मन्त्राणां रात्रौ । 25 AB 'रात्रे । 26 P प्रगृह्यते । 27 PC 'दत्तावृत्ता । 28 CP 'शङ्कु' नाम्नि । 29 A 'गर्गलात् ।

भद्रबाहुना ¹निजगदे-तस्या अर्गलाया लोहमय्या अग्रभागे रेखामयी विडाल्यस्ति, नासत्यं
 द्रूमः । आनीया²वलोकितार्गला, तथैवास्ते । अथोवाच वराहः- तथा पुत्रशोकेन न खिद्येऽहम्,
 यथा राजविदिताख्यातपुत्रशतायुष्क³वैफल्येन खिद्ये । धिगमीषां निजपुस्तकानां प्रत्ययेनास्मा-
 भिर्ज्ञानं प्राकाशि⁴ । एतान्यसत्यानि तस्मात्तु⁵ मृज्मः-इत्युक्त्वा कुण्डानि जलैरपूपुरत् ।
 5 पुस्तकानि मार्षुं स यावदारभते, तावद्भद्रबाहुना बाहौ⁶ धृत्वा वारितः-आत्मप्रमादेन ज्ञानं
 विनाश्य कथं पुस्तकेभ्यः कुप्यसि? । एते पुस्तकाः सर्वज्ञोक्तमेव भाषन्ते, ज्ञाता तु दुर्लभः ।
 अमुकस्मिन्⁷ अमुकस्मिन् स्थाने त्वं विपर्यस्तमतिर्जातः, आत्मानमेव निन्द ।

४. प्रभुप्रसादस्तरुण्यं विभवो रूपमन्वयः । शौर्यं पाण्डित्यमित्येतदमद्यं मदकारणम् ॥ ४ ॥

मत्तस्य च⁸ कुतो विचारसूक्ष्मेक्षिका? । तस्मान्मा भाङ्गीः पुस्तकान् । इति निषिद्धः, विलक्षी-
 10 भूय स्थितो वराहः । तत्रान्तरे पूर्वं तत्कृतार्हन्मतगर्हापीडितमनसा केनापि श्रावकेण पठितम्-

५. युष्मादशाः कृपणकाः कृमयोऽपि यस्यां भान्ति स्म सन्तमसमय्यगमन्निशाऽसौ ।
 सूर्याशुदीप्तदशदिग्दिवसोऽधुनाऽयं भात्यत्र नेन्दुरपि कीटमणे! किमु त्वम् ॥ ५ ॥

इति वदन्नेव नष्टः सः । बाहं पीडितो वराहः । अत्रान्तरे स्वयमागतो राजा । राज्ञोक्तम्-
 मा स्म शोचीः, भवस्थितिरियं विद्वन् ! । तदा जिनभक्तेन राजमन्त्रिणैकेन भणितम्-ते आचार्या
 15 नवा आयाताः⁹ सन्ति, यैर्दिग्भस्य सप्ताहमात्रमायुर¹⁰भाणि । ते सङ्गतवाचो महात्मानः ।
 केनापि दर्शिता भद्रबाहवः-एते¹¹ ते । तदा द्विजस्तथा दूनो यथा स एव विवेद । गतो राजाऽपि,
 भद्रबाहुरपि, लोकोऽपि स्वस्थानम् । राजा श्रावकधर्मं प्रतिपेदे ।

§ ८) वराहोऽपमानाद्भागवतीं दीक्षां गृहीत्वाऽज्ञानकष्टानि महान्ति कृत्वा जैनधर्मद्वेषी दुष्टो
 व्यन्तरोऽभूत् । ऋषिषु द्वेषवानपि न प्रवभूव । 'तपो हि वज्रपञ्चरप्रायं महामुनीनां परप्रेरित-
 20 प्रत्यूहपृषत्कदुर्भेदतरम्' । अतः श्रावकानुपद्रोतुमारेभे । गृहे गृहे रोगानुत्पादयामास । श्रावकैः
 पीडात्तैर्भद्रबाहुरादरेण विज्ञप्तः-भगवन् ! भवति सत्यपि यद्वयं रुग्भिः पीड्यामहे, तत्सत्य-
 मिदम्-कुञ्जरस्कन्धाधिरूढोऽपि भषणैर्भक्ष्यते¹² इति । ¹³गुरुभिरभाणि-मा भैष्ट, सोऽयं वराह-
 मिहिरः¹⁴ पूर्ववैराद्भवद्भ्यो दुष्टुक्षति¹⁵ । रक्षामि पाणेरपि¹⁶ वज्रपाणेः । ततः पूर्वभ्यः उद्धृत्य
 'उवसग्गहरं पासम्' इत्यादि स्तवनं गाथापञ्चकमयं सन्ददृभे गुरुभिः, पाठितं¹⁷ च तल्लोके¹⁸ ।
 25 सद्यः शान्तिं गताः क्लेशाः । अद्यापि कष्टापहारार्थिभिस्तत्पठ्यमानमास्ते । अचिन्त्यचिन्तामणि-
 प्रतिमं च तत् । श्रीभद्रबाहूनां विद्योपजीवी चतुर्दशपूर्वी श्रीस्थूलभद्रः परमतान्यचूर्णदिति ।

॥ श्रीभद्रबाहु-वराहप्रबन्धः ॥ १ ॥

1 A ०भिजगदे । 2 CP आनीता० । 3 CP ०तायुस्त्व० । 4 B प्रकाशितं । 5 A तस्मान्मृज्मः; B ०मृत्युः ।
 6 AB नास्ति । 7 P द्विर्नास्ति । 8 P 'च' नास्ति । 9 BCP याताः । 10 B सप्ताहमायु० । 11 B एतेन ।
 12 A भक्षितः । 13 A गुरु० । 14 A वराहखेचरः, BC वराहवरः । 15 P दुष्टुक्षति । 16 C प्राणैरपि । 17 CP
 पठितं । 18 P ०लोकेः । 19 A कष्टापहादि० । 20 A ०न्यनुचू० ।

२. अथार्यनन्दिलप्रबन्धः ।

§९) पद्मिनीगण्डपत्तने पद्मप्रभेनामा राजा । तस्य भार्या पद्मावती । तस्मिन् पुरे पद्म-
दत्तनामा श्रेष्ठी वसति । तस्य कान्ता पद्मयशा नाम^१ । तयोः सुतः पद्मनामाऽभूत् । वरदत्तेन
सार्यवाहेन स्वकीया वैरोट्या नाम पुत्री तस्य दत्ता । स तां व्यवाहयत् ।

अन्यदा वरदत्तो वैरोट्याजनकः सपरिवारो देशान्तरं गच्छन् वनद्वेन^२ द्रग्धः । वैरोट्या^३
श्वश्रूः शुश्रूष्यमाणाऽपि निष्पितृकां भणित्वाऽपमानयति । यतः-

६ रूपं ह्येव धनं तेजः सौभाग्यं प्रभविष्णुता । प्रभावात्सैतृकादेव नारीणां जायते ध्रुवम् ॥ १ ॥

सा श्वश्रूवचनैः कुक्कूलानलकर्कशैः पीडिताऽपि दैवमुपालभते, न श्वश्रून् निन्दति । चिन्त-
यति च-

७ सर्वो पुष्यकयाणं कम्पाणं पावणं फलविवागं । अवरोहेसु गुणेषु यं निमित्तमित्तं परो होइ ॥ २ ॥^{१०}

§१०) अन्यदा वैरोट्या भोगीन्द्रस्वप्नसूचितं गर्भं धमर । पायसभोजनदोहद उत्पन्नः ।
तदाऽऽचार्यनन्दिलनामा सूरिरुद्याने समवासापीत्, सार्द्धं नवपूर्वधर आर्यरक्षितस्वामिवत् ।
श्वश्रूरिति वक्ति-अस्या वध्वाः सुता भविष्यति, न तु सुतः । इति कर्णककचकर्कशतद्वचः-
पीडिता सती सा सती वधूः सूरिवन्दनार्थं गता । सूरयो वन्दिताः । स्वस्य श्वश्र्वा सह विरोधोऽ-
कथि । सूरिभिरुक्तम्-पूर्वकर्मदोषोऽयम्, क्रोधो न वर्द्धनीयः भवहेतुत्वात् । वत्से !^{१५}

८ इह लोए चिय कोवो सरिरसतावकलहवेराइ । कुणइ पुणो परलोए नरगाइसुदासण हुक्ख ॥ ३ ॥

पुत्रं च लप्स्यसे । पायसदोहदस्ते जातोऽस्ति । सोऽपि यथातथा पूरयिष्यते^४ । इति सा सूरि-
वचसाऽऽनन्दितचित्ता निजगृहमागच्छत्, अचिन्तयच्च-

९ अस्मामिश्रुतुस्तुराशिरसनात्रिच्छेदिनीं मेदिनीं प्राप्यद्विं स न कोऽपि निस्तुपुणो द्यौ निशिधो जन ।

यसाऽग्रे चिरसञ्चितानि हृदये दुःखानि सौख्यानि वा व्याख्याय क्षणमेकमर्द्धमयथा निश्चस्य मिश्रम्यते ॥ ४ ॥^{२०}

एते तु^{१०} शूरवस्तादृशाः सन्ति ।

§११) पद्मयशा अपि चैत्रपूर्णिमायामुपोषिता पुण्डरीकतपसि क्रियमाणे उद्यापनमारेभे ।
तद्दिने पायसपूर्णं^५ प्रतिग्रहो यतिभ्यो दीयते, साधर्मिकवात्सल्यं च क्रियते । तथा सर्वं कृतम् ।
वध्वाः पुनर्वैरभरांतकुलत्थाटि कदशनं दत्तम् । वधूः पुनः स्यात्पामुद्भूतं^६ पायसं प्रच्छन्नं गृहीत्वा
वस्त्रे बद्ध्वा^७ घटे क्षिप्त्वा जलाशयं^८ जलाय गता । वृक्षमूले^९ कुम्भं मुक्त्वा यदा हस्तपादप्रक्षा-^{१५}
लनार्थं गता, तावताऽलिङ्गरनामा नागः पातालेऽस्ति, तस्य कान्तायाः क्षीरान्नदोहदः समजनि ।
पृथिव्यामायाता क्षीरान्नं गवेषयति । तत्र तरोर्मूले घटमध्ये क्षीरान्नं दृष्टम्, मुक्तं च । येन
मार्गंगागता, तेनैव गता नागपत्नी । यदा वैरोट्या पादशौचं कृत्वा समायाति, तावत् क्षीरान्नं
न पश्यति । तथापि न चुकोप, न विरूपं बभ्रापे । किन्तु चैव बभ्राण-

येनेदं भक्षितं भक्ष्यं पृथया तन्मनोरथ ।

१ BC अनदिप्र० । २ AC प्रभो । ३ CDP नामा । ४ A दानेन । ५ CD स्वश्रू । ६ AD अ । ७ AB
कर्म । ८ P हतं स्वस्य । ९ BC परकिन्ने । १० ABD 'तु' नास्ति । ११ P पूर्णं । १२ P भावात् । १३ P उद्धृतं ।
१४ P श्रुत्वा । १५ D नास्ति । १६ P विना.न्यत्र नास्ति । १७ PGD पायसः ।

इत्याशिषं ददौ । इतश्चालिञ्जरपत्न्या तर्धन्तरितस्थितया तस्यास्तदाशीर्वचनं श्रुतम् । स्वस्था-
 नमेत्य स्वभर्त्रे निवेदितं च¹ । वैरोद्या स्वगृहमागता । ततो रात्रौ वैरोद्याप्रातिवेदिमक्याः स्त्रियाः
 स्वप्ने नागपत्न्या कथितम्-भद्रे! अहं अलिञ्जरनागपत्नी । मदीया तनया वैरोद्या । तस्याः
 पायसदोहदोऽस्ति, स त्वया पूरणीयः । तथा तस्याग्रे कथनीयम्-तव पितुर्गृहं² नास्ति, परमहं
 5 पितृसमानोपकारं करिष्यामि, श्वश्रूपराभवाग्नितापमुपशमयिष्यामि । तथा प्रातिवेदिमक्या
 प्रातर्वैरोद्या क्षीरान्नं भोजिता । सम्पूर्णदोहदा सुतमजीजनत् । नागकान्तयाऽपि सुतशतम-
 सूयत् । वैरोद्यापुत्रनामकरणादिने³ पन्नगेन उत्सवः कारितः । यत्र पितृगृहं पूर्वं स्थितं तत्र
 धवलगृहं कारयित्वा पातालवासिभिर्नागैरलङ्कृतम्⁴ । गजा-ऽश्व-वरवाहन-पदाति-वर्गसहिता
 नागलोकाः समाययुः । तस्या गृहं लक्ष्म्या⁵ संकीर्णं चक्रुः । [†अलिञ्जरपत्नी पतिना (पत्या?)
 0 पुत्रैश्च युता दिव्यवस्त्र-पट्टकूल-स्वर्ण-रत्न-खचितसर्वाङ्गाभरणादिकं सर्वं मनोज्ञं वस्तुसमूहं वैरो-
 द्यायाः प्रतिपन्नसुतात्वेन पूरयति । वैरोद्या अलिञ्जरपत्नीगृहे नित्यं यात्यायाति च । अलिञ्जर-
 पत्न्याऽतीव मान्यते, पूज्यते वैरोद्या ।] श्वश्रूस्तथारूपं⁶ पितृगृहमेलापकमिव दृष्ट्वा [†तां वैरोद्यां]
 वधूं सत्कर्तुमारभे-‘लोकः पूजितपूजकः’ । वैरोद्याया रक्षार्थं नागवध्वा [†स्वकीयलघवः शतं
 पुत्राः] सर्पकाः⁷ समर्पिताः । तथा सर्पा घटे क्षिप्ताः । तत्र च कयापि कर्मकर्या अग्निप्रस्थाली-
 5 मुखे सर्पघटो दत्तः । [†तत्क्षणमेव] वैरोद्ययोत्तारितः । पानीयेनाभिषिक्तास्ते ततः स्वस्थाः⁸
 सम्पन्नाः । एकस्तु शिशुर्विपुच्छो जातः । यदा स⁹ स्वलति क्षौति,¹⁰ तदा वैरोद्या ब्रूते-वण्डो
 जीवतु । वैरोद्या जातकस्य स्नेहेन मोहितास्ते सर्वे चान्धवरूपाः सर्पाः क्षौमरत्नस्वर्णादि दत्त्वा
 नामकरणं च कारायित्वा¹¹ यथास्थानं ययुः । वैरोद्या नागप्रभावात् गौरवपात्रं जाता ।

अन्यदाऽलिञ्जरः स्वपुत्रं पुच्छरहितं दृष्ट्वा चुक्रोध । [†मम पुत्रः केन दुरात्मना विपुच्छः
 20 कृतः । ततो वैरोद्यया कृतो विपुच्छो मे पुत्रः-इत्यवधिना ज्ञात्वा वैरोद्याया उपरि पूर्व सुप्र-
 सन्नोऽपि चुकोप ।] क्रुपितः सन् विरूपं कर्तुं अवधिना¹² ज्ञात्वा¹³ वैरोद्यागृहमगमत् । अलिञ्जरो
 गृहतनुर्गृहमध्ये¹⁴ स्थितः । यदा वैरोद्या ध्वान्तभरे सति गृहापवरकमध्ये प्रविष्टा, तदा तयो-
 क्तम्-वण्डो जीवतु चिरम् । तच्छ्रुत्वा नागराजः सन्तुष्टस्तस्यै नुपूरे ददौ । अद्यप्रभृति वत्से!
 त्वया पाताले आगन्तव्यम्, नागाश्च त्यद्गृहमेष्यन्ति-इति प्रसादः कृतः । सा वैरोद्या पाताले
 25 गमनागमनं करोति, नागवरात् । [†‘नागदत्तः’ इति नाम दत्तं पुत्रस्य ।] तदा पद्मदत्तो वैरो-
 द्याश्वशुरः श्रीआर्यनन्दिलक्षपकैरेवमुक्तः-त्वया स्ववध्वाऽग्रे कथनीयम्, नागाश्रयं गतया त्वया
 नागा वक्तव्या, भवद्भिलोकस्यानुग्रहः कर्तव्यः¹⁶ । कोऽपि न दंष्ट्रव्यः । तत्सूरिवचनं श्वशुरेण
 तस्यै, तथा च नागेभ्यः कथितम् । तत्र गता च वैरोद्या एवमुच्चैर्जगौ-साऽलिञ्जरपत्नी जीयात् ।
 सोऽलिञ्जरो जीयात् । येनाहमपितृगृहाऽपि¹⁷ सपितृगृहा कृता । अनाथाऽपि सनाथा सज्जाता¹⁸ । भो
 30 भो नागकुमाराः ! आर्यनन्दिलेन महात्मना एवमादिष्टम्-लोको न पीडयितव्यः । [†लोकस्या-
 नुग्रहः कार्यः] वैरोद्या पुनरपि स्वगृहं गता । गुरुणा ‘वैरोद्यास्तवो’ नवो विरचितः । यो वैरोद्या-

1 AC ‘च’ नास्ति । 2 P पितृकुलं । 3 AB नामकरणनामदिने । 4 ABD वासिभिरधिकृतं नागैः । 5 P विना
 ‘लक्ष्म्या’ नास्ति । † P विनाऽन्यत्र नास्ति कोष्ठकान्तर्गत एष पाठः । 6 P तथाविधं । 7 CD सर्पाः । 8 AB सुस्थाः ।
 9 AC यदासौ । 10 P क्षितौ । 11 P च कारयित्वा । 12-13 P नास्ति । 14 B गृहमध्ये । 15 P विनाऽन्यत्र नास्ति ।
 16 AB करणीयः । 17 AB ‘अहमपि सपितृगृहा’ इत्येव । 18 ABD जाता । † P विना नास्त्यन्यत्रैष पाठः ।

स्तवं पठति, तस्य पन्नगभयं नास्ति । पन्नगाः सर्वे वैरोट्टया गुरोः पार्श्वमानीताः । उपदेशं
श्राविताः । उपशान्तचित्ताः सवृत्ताः¹ । नागदत्तनामा वैरोट्टयापुत्रः सौभाग्यरद्गभूरभूत् । पद्म-
दत्तेन मियासहितेन व्रतं गृहीतम् । तपस्तप्त्वा स्वर्गं गतः । पद्मयशा अपि तस्य देवत्व प्राप्तस्य
इच्छासिद्धियुजो देवी सञ्जाता । वैरोट्टया च फणीन्द्राणां ध्यानान्मृत्वा धरणेन्द्रपत्नीत्वेनोत्पन्ना ।
तत्रापि 'वैरोट्टया' इति नामास्याः ।

॥ इति आर्यनन्दिलप्रबन्धः ॥ २ ॥

३. अथ श्रीजीवदेवसूरिप्रबन्ध. ।

§ १२) गूर्जरधरायां वायुदेवतास्थापितं वायटं नाम महास्थानम् । तत्र धर्मदेवनामा श्रेष्ठी धन-
वान् । तस्य शीलवती नाम गेहिनी गेहश्रीरिव देहिनी । तयोः सुतौ महीधर-महीपालौ । महीपालः
क्रिडाप्रियो न कलाऽभ्यास करोति । ततः पित्रा हृक्तितो रुष्टो देशान्तरमसरत् । धर्मदेवश्रेष्ठी 10
परलोकं प्राप्तः । महीधरोऽपि श्रीजिनदत्तसूरीणां वायटंगच्छीयानां पादमूले प्रवव्राज । स राशि-
ल्लसूरिर्नाम सूरीन्द्रो बभूव । महीपालोऽपि पूर्वस्यां दिशि राजगृहे पुरे दिगम्बराचार्यदीक्षां प्राप्या-
चार्यपदमवाप । 'सुवर्णकीर्तिः' इति नाम प्रपथे । श्रुतकीर्तिना गुरुणा तस्मै द्वे विधे प्रदत्ते-चक्रे-
श्वरीविद्या परकायप्रवेशविद्या च । धर्मदेवे दिवंगते शीलवती दुःग्निन्यासीत् । यतः-

१० यथा नदी विनाऽम्बोदायामिनी शशिर् विना । अम्बोजिनी विना मातु भर्ता कुलधृन्तथा ॥ १ ॥ 15

राजगृहागतपरिचितमनुष्यमुवेन स्वपुत्रं स्वर्णकीर्तिं तत्रस्थं ज्ञात्वा तन्मिलनाय गता ।
मिलिनः सुवर्णकीर्तिस्तस्याः । उन्मीलितो मातापुत्रस्नेहः । एतदा तथा सुवर्णकीर्तिर्भापितः-
तव पिता दिवमगमत् । त्वमत्र सूरिः । महीधरस्तु राशिल्लसूरिर्नाम श्वेताम्बरसूरिपदे वर्तते ।
वायटप्रदेशे विहरति । युवां द्वावेकमतीभूय एकं धर्ममाचरतम् । वायटमानीतस्तया सः । द्वौ
वान्धवावेकत्र मिलितौ । सुवर्णकीर्तिर्भापितो मात्रा-वत्स । त्व श्वेताम्बर एधि । सुवर्णकीर्ति-20
र्वदति-राशिल्लसूरिर्दिगम्बराचार्यो भवतु मदनुसरणार्त् । एवं वर्तमाने मात्रा द्वे रसवत्यौ
कारिते । एका विशिष्टा । द्वितीया मध्यमा कुटुम्बार्था । दिग्वासाः पूर्वमाकारितः । स विशिष्टां
रसवतीं भुङ्क्ते चैरम्, कुरसवतीं पश्यत्यपि न । राशिल्लसूरिदिशिप्यौ द्वावागतौ । ताभ्यां निर्जरा-
र्थिभ्यां कुरसवतीं विजहे । मात्रा भोजनादनु दिगम्बरः प्रोक्तः-वत्स । एते श्वेताम्बराः 25
शुद्धाः, त्वमायाकर्मचिन्तां न करोपि । एते तु वदन्ति-

११ भुङ्क्त आहाकम्म मम्म न य जो पडिक्कमं लुद्धो । सव्वजिणाणामिसुहस्स तस्स आगहणा नरिय ॥ २ ॥

तथैव च पालयन्ति । तस्मादेतेषां मिल, मोक्षमिच्छसि चेत् । सुवर्णकीर्तिर्मातृवचसा प्रबुद्धः
श्वेताम्बरदीक्षामाददे¹⁰ । 'जीवदेवसूरिः' इति नाम तस्य दशसु दिक्षु विस्तृतम् । यतिपञ्चगती
सहचरो विहरन् भव्यानां मिथ्यात्वादिरोगान् सुदेशनापीयूषप्रवाहेण निर्दलयति श्रीसूरिः¹¹ । 30

§ १३) एकदा देशानायां योगी कश्चिदागतः¹² । [† स त्रैलोक्यजयिर्नी विद्यां साधयितु द्वाञ्चिञ्ज-

1 ABD नास्ति । 2 A वायट । 3 A वायट । 4 A शशिना । 5 ABD नास्त्येतत्पदम् । 6 A मदन्यनरात् ।
7 ACD अपर । 8 P ०रम्मद् । 9 B ०णत् । 10 AD ०दत्ते । 11 P श्रीसुरे । 12 AB ०ज्ञायात् । † प्य
भोष्ट्रान्वागत पाठ P विना नास्त्यन्यत्र ।

लक्षणभूषितं नरं विलोकयति । तस्मिन्समये ते त्रय एव । एको विक्रमादित्यः, द्वितीयो जीव-
सूरिः, तृतीयः स एव योगी, नान्यः । राजाऽवध्यः । नरकपाले एकपुटी षण्मासीं यावद्भिक्षा
याच्यते भुज्यते च, ततः सिध्यति । तेन सूरिं छलयितुमायातः । सूरिणां सूरिमन्त्रप्रभावा-
द्ब्रह्माण्डेव नीलीभूतानि न पुनर्वपुः । ततो गुरुसमीपस्थवाचकजिह्वा स्तम्भिता] । श्रीजीवदेव-
5 सूरिदृष्टौ¹ जिह्वायां² योगपट्टपर्यस्तिकां बबन्ध । सभ्यलोको विभाय । प्रभुभिः स कीलितः ।
ततस्तेन खटिकया भूमौ लिखितम्-

१२. उवयारह उवयारडउ सव्वुं लोउ कोइ । अवगुणि⁴ कियइ जु गुणुं⁵ करइ विरलउ⁶ जणणीं⁷ जणेइ ॥ ३ ॥

अहं तव च्छलनार्थमागतोऽभूवम् । त्वया ज्ञातः, स्तम्भितः, प्रसीद, मुञ्च, कृपां कुरु-
इत्यादि । ततः कृपयां⁸ प्रभुभिर्मुक्तोऽसौ वायटनगरे बहिर्मटीं गत्वा तस्यौ । प्रभुभिः स्वगच्छः
10 समाकार्योक्तः-योगी दुष्टो बहिर्मटेऽस्ति अमुकदिशि । तस्यां दिशि केनापि साधुना साध्या वा
न गन्तव्यमेव । तथेति तन्मेने सर्वैः । साध्व्यौ तु द्वे ऋजुतया कुतूहलेन तामेव दिशं गते ।
योगिना समेत्य चूर्णशक्त्या वशीकृते तत्पार्श्वं न मुञ्चतः । प्रभुभिः स्ववसतौ दर्भपुत्रकः कृतः ।
तत्करच्छेदे योगिनोऽपि करच्छेदः । मुक्ते साध्व्यौ । मस्तकक्षालनात्परविद्याविदलने सुस्थीभूते ते ।

§ १४) अथान्यदोज्जयिन्यां विक्रमादित्येन वत्सरः⁹ प्रवर्तयितुमारंभे । तत्र देशानामनृणीकरणाय
15 मन्त्री निम्बो गूर्जरधरादिशि प्रहितो विक्रमेण । स निम्बो वायटे श्रीमहावीरप्रासादमचीकरत् ।
तत्र देवं श्रीजीवदेवसूरीन्द्रः प्रत्यतिष्ठिपत् । अन्येद्युर्वायटे लल्लो नाम श्रेष्ठी महामिथ्यादृग्¹⁰ ।
तेन होमः कारयितुमारब्धः । विप्रा मिलिताः । आसन्नादाचाम्लिकाद् द्रुमाद्द्रुमाकुलोऽहिः कुण्डा-
सन्नोऽपतत् । निर्घृणैर्विप्रैः स वराक उत्पाद्य बह्वौ¹¹ जुहुवे । लल्लस्तद् दृष्ट्वा विरक्तो विप्रेषु उवाच¹²-
अहो! निष्ठुरत्वमेतेषाम् । एवं जीवहिंसारता ये । तस्मादलमेभिर्गुरुभिः । एवं वदन् विप्रान्
20 विसृज्य स्वगृहमगमत् ।¹³ दर्शनानामाचारान्विलोकते । एकदा मध्याह्ने श्रीजीवदेवसूरीणां साधुस-
ङ्घाटकस्तद्गृहे भिक्षार्थं गतः । तयोः शुद्धभिक्षाग्रहणात्तुष्टः । लल्लेन तौ मुनी आलापितौ-
युवयोः के गुरवः? । ताभ्यां श्रीजीवदेवसूरयः कथिताः । लल्लस्तत्र गतः । श्रावकद्वादशव्रतीं
ससम्यक्त्वां ललौ । अन्यदा लल्लेनोक्तम्-सूर्यपर्वणि मया द्रव्यलक्षं दाने कल्पितम्¹⁴ । तस्यार्द्धं
व्ययितम्, शेषमर्द्धं गृह्णीत । न गृह्णन्ति ते निर्लोभाः । लल्लो वाढं प्रीतः । गुरुभिरुक्तम्-अद्य
25 सायं प्रक्षालितैकपादस्य तव यत्प्राभृतमायाति तदस्मत्पार्श्वं आनेयम् । इति श्रुत्वा गृहं गतो
लल्लः । सायं केनापि¹⁵ द्वौ वृषभौ प्राभृतीकृतौ । लल्लेन गुरुपार्श्वमानीतौ । गुरुणोक्तम्-यत्रैतौ स्वयं
यात्वा तिष्ठतः । तत्रैतद्द्रव्यव्ययेन चैत्यं काराप्यम् । तच्छ्रुत्वा तेन वृषौ स्वच्छन्दं मुक्तौ
पिप्पलानकग्रामे¹⁷ गतौ क्वचित् स्थितौ । तत्र भूमौ लल्लेन चैत्यमारब्धम् । निष्पन्नम् । तत्रावधूतः
कोऽप्यायातः । तेनोक्तम्-अत्र प्रासादे दोषोऽस्ति । जनैरुक्तम्-को दोषः? । तेनोक्तम्-
30 स्त्रीशल्यमास्ते । लल्लेन तच्छ्रुत्वा गुरवो विज्ञप्ताः । गुरुभिरुक्तम्-निःशल्यं भूमिं कृत्वा पुनः
प्रासादः कार्यते । लल्ल! त्वया द्रव्यचिन्ता न कार्या । तदधिष्ठात्र्यो धनं पूरयिष्यन्ति । प्रसाद
उत्कीलयितुमारंभे । शब्द उत्पन्नः-चैत्यं नोत्कीलनीयम् । गुरवो विज्ञप्ताः । तैर्ध्यानं दधे ।

1 BD दृष्टे । 2 B जिह्वाया; P स्वजिह्वाया । 3 P सव्वउ । 4 C अवगुण । 5 CD गुण । 6 A विरल ।
7 C जणिणि । 8 P नास्ति । 9 A वर्तयि०; P संवत्सरः प्रवर्ते० । 10 AB नास्तीदं पदम् । 11 ABD अग्नौ ।
12 AB नास्ति । 13 DP सर्वदर्शना० । 14 P कथितं । 15 P द्वे । 16 B तत्रैव द्रव्य० । 17 AB ग्रामं ।

अधिष्ठात्री देव्याययौ । तयोक्तम्—कन्यकुञ्जराजसुताऽहं महणीकनाम्नी पूर्वं गूर्जरदेशे वसन्ती म्लेच्छसैन्ये समागते पलायमाना तेषु पृष्ठापतितेषु भियाऽत्र कूपेऽपतम् । मृत्वा व्यन्तरी जाता । अतः स्वाहास्थिशल्पाकर्षण नानुमन्ये । मामधिष्ठात्रीं कुरु । यया ऋद्धिं वृद्धिं कुर्वे । गुरुभिः प्रतिपन्नम् । ततस्तद्भूमौ तद्योग्या देवकुलिका कारिता । तत्र चामितं धनं लब्धम् । लल्लो निष्प्र-
 तिमल्लसुखभाजनमभवत्, सङ्घश्च तुष्टः । लल्लरोपाद् द्विजैर्मुमुर्षुर्गौश्चैत्ये क्षिप्ता । सा तत्र 5
 मृता । आचकैर्विज्ञप्तं तद् गुरवे । गुरुणा विद्यामलाद्गौर्ब्रह्मभवेन क्षिप्ता । 'यच्चिन्त्यते परस्य तदायाति सम्मुखमेव' । ब्राह्मणैरनन्योपायत्वाज्जीवदेवसूरयोऽनुनीताः—जीवदेवसुरे ! तारय नः । श्रीसूरिभिस्ते तर्जिताः, उक्ताश्च—यदि मच्चैत्ये मत्पदसुरेश्च आचकवत् सर्वा भक्तिं कुरुध्वे, मत्सुरेः सूरिपदप्रस्तावे हेममर्चयज्ञोपवीतं दत्थ, तत्सुखासनं स्वयं वहथ, तदा गामिमां ब्रह्मा लयादाकृपामि, अन्यथा तु न । तैरपि कार्यातुरैः सर्वमप्यद्रीकृतम् । अक्षरादिभिः स्वैर्यमुत्पा-10
 दितम् । ततो गौराकृप्याचार्यैर्बहिः क्षिप्ता । तुष्ट चातुर्वर्ण्यम् । कालान्तरे मरणासन्नैः सूरिभि-
 स्तस्माद्योगिनो विभ्यद्भिः स्वकीयाखण्डकपालस्य सर्वसिद्धिहेतोर्भञ्जन आचकाग्रे कथितम् । अन्यथा विद्यासिद्धौ सङ्घोपद्रव करिष्यति । तथैव तैस्तदा चक्रे । योगी निराशश्चिरमरोदीत् ॥
 ॥ इति श्रीजीवदेवसूरिप्रबन्धः समाप्तः ॥ ३ ॥

४. आचार्यखपटाचार्यप्रबन्धः ।

§ १५) कापि गच्छेऽनेकातिशयलब्धिसम्पन्नाः श्रीआर्यखपटा नाम आचार्यसम्राजः । तेषां शिष्यो भागिनेयो भुवनो नाम । ते सुरयो भृगुकच्छं विजहुः । तत्र बलमित्रो नाम बौद्धभक्तो राजा । बौद्धाश्च महाप्रामाणिकास्तादृश्यजमानगर्विताश्च दुर्दान्ताः । 'एकं वानरी, अपरं पृथिकेन जग्धा' इति न्यायात् ते श्वेताम्बराणां वर्मस्थानेषु तृणपूलकान्निक्षेपयन्ति । 'यूयं पशवः' इति भावः । तयोऽप्यज्ञया खपटाचार्या न चुक्युः, गुरुत्वात् । यतः— 20

१३ उपद्रवस्तु क्षुद्रेषु न क्रुष्यन्ति महाशया । उत्कालै शफैः किं साहोल कलोलिनीपति ॥ १ ॥

भुवनस्तु शुकोप । आचरुशतसहस्रसङ्कुलो राजः पार्श्वं ययौ । श्रीसङ्घ-गुर्वनुजां गृहीत्वा तत्रोचैरुवाच—

१४ तावद्विण्डिमोपेणा विदधता तावत्प्रशसन्तु च, स्वात्मान प्रथयन्तु तावदतुला रीढा च पूज्ये खला ।

यावत् प्राज्यधृतप्रतर्पितवृहद्भानुप्ररोहल्यधु-ज्वालाजालकरालजल्पनिर्वहैर्नोत्तिष्ठतेऽयं जन ॥ २ ॥ 25

राजा बलमित्रेणोक्तम्—साधो ! किं किमात्य ? । भुवनो वभाण—तव गुरवस्ताकिं कमन्या गेहेन-
 र्दिनः श्वेताम्बरान्दिन्दन्ति । ततो वयं वादाय त्वत्सदः सम्प्राप्ताः । आस्फालय ताम्मया सहैकदा, भवतु श्रोतृणां कर्णकौतुकम् । ततो राजा ते आहृताः । चतुरङ्गसभायां वाद

1 P महणीमा० । 2 C पवन्ती । 3 P प्रतोत्या मामधिष्ठात्रीं एव बुद्धः । 4 D यदा । 5 P ०पव तद् वत्त० । 6 DP ०द्रेपाद् । 7 A भुवने । 8 B 'मय' नाति । † एतदन्वयतां पति पतिता B आदर्शे । 9 D करिव । 10 P मयमयी० । 11 DP मरणाभयो । ‡ एतदन्वयतः वाद्ये नाति ABD आदर्शे । 12 BD गयुत् । 13 'ते' नाति P । 14 BC पर्वेत्वादे । 15 P अनया । 16 BD क्षुष्यन्ति; C क्षुष्यति । 17 AB प्राप्ता । 18 A तावत् मया । २ प्र० को० ।

कारिताः । भुवनमुनिपञ्चाननतर्कचपेटाताडिताः फेरण्डा इव तूष्णीकाः समजनिपत । राजादिभि-
 र्घोषितो जयः श्वेताम्बरशासनस्य । वर्तन्ते चैत्येषु महोत्सवाः । बौद्धास्तु हिमहृतपद्मवनाभा
 जाताः । तं बौद्धापमानं श्रुत्वा बौद्धाचार्यो गुडशस्त्रपुराद् वृद्धकराख्यो महातार्किको भृगुपुरम-
 गात् । राजानमवोचत्-श्वेताम्बरैः सह मां वादं कारापय । राज्ञा भुवनप्रज्ञास्फूर्जितेन^१
 5 वारितोऽपि नास्थात् । वादेऽजितं एव सोऽपि भुवनेन जितः । न खलु यमो भृतानां ध्रायते ।
 जित्वा^२ सभ्याः प्रभापिताः-भो ! भो ! शृणुत-

१५. यद्बद्धो दृषदो यदुष्णकिरणो ध्वान्तस्य यच्छीतगुः, शेफालीकुमुमोत्करस्य च दशाकर्षः पतद्गस्य यत् ।

अद्रेर्यत्कुलिशः प्रचण्डपवनो मेघस्य यद्यत्तरोः, पर्शुर्यत्करिणो हरिः प्रकुरुते तद्वादिनोऽसावहम् ॥ ३ ॥

सभ्याश्च चमत्कृता उज्जुघुषुः-जयति धवलाम्बरशासनम् । वृद्धकरः पुनरपमानाशनितसोऽन-
 10 शनं^३ कृत्वा^४ गुडशस्त्रपुरे वृद्धकराख्यो यक्ष उत्पन्नः । प्राग्वरेण जैनानुपद्रवति, व्याधिवर्द्धन-
 भापन-धनहरणादिप्रकारैः । गुडशस्त्रपुरसङ्घेन आर्यखपटास्तद्विज्ञप्ताः^५ तत्र गताः । तत्र च
 यक्षायतनं प्रविश्य यक्षस्य कर्णयोरुपानहौ ववन्धुः; वक्षसि पादौ ददुः । लोको मिलितः ।
 राजा तत्रत्यः^६ तत्रागतः । राज्ञि तत्रागते आचार्याः श्वेतवस्त्रेण खं सर्वमङ्गमावृत्य तस्थुः । राजा
 यत्र यत्रोद्घाटयति, तत्र तत्र स्फिचं विव दृश्येते । ततः क्रुद्धो राजा घातान्दापयति खपटाचार्य-
 15 स्याङ्गे । ते घाताः शिरीषकोपादपि कोमलेष्वन्तःपुरीणामङ्गेषु लेगुः । उच्छलितोऽन्नःपुरे स्त्रीणां
 कोलाहलः-हा नाथ ! रक्ष रक्ष, हा ! हन्यामहे केनाप्यदृष्टेन, कथं जीविष्यामः ? । राजा सूरि-
 शक्तिचमत्कृतमनाः सूरिणां पदोर्लग्नः-प्रसद्य मम सपरिजनस्य जीवितभिक्षां देहि; कृपालु-
 स्त्वम्-इत्याद्युवाच । यक्षस्तु^७ स्वस्थानाद्दुत्थायोपसूरि समागतो विनीतः पादसंवाहनां कुरुते ।
 मम कीटिकामात्रस्योपरि वः कः कटकारम्भः-इति ब्रूते । मिलितो लोकः । आर्यखपटैर्यक्ष
 20 ऊचे । रे अधम ! अस्मच्छूयान्परावुभूषसि ? । पराभव, यद्यस्ति प्राभवम् ! । यक्षः प्राह
 स्म-‘हनूमति रक्षति सति शाकिन्यः पात्राणि कथं ग्रसन्ते ?’ । तव भृत्योऽस्मि । मा मां पीडय ।
 तव सङ्घं बान्धववद्रक्षिताऽस्मि । राजादयः सर्वे चमत्कृताः सूरिभक्ता वभूवुः । सूरयः प्रासादा-
 न्निर्गत्य यदा वहिर्गतास्तदा यक्षः पापाणमूर्तिः सहायातः । द्वे दृपदौ, द्वे दार्षदकुण्डिके,
 सूक्ष्मयक्षाः सहागुः ।^८ नगरप्राकारद्वारायातेन सूरिन्द्रेण यक्षाद्या विसृष्टाः स्वस्थानमगुः । कुण्डिके
 25 तु पुरद्वारे सूरिणा स्थापिते, लोके ख्यातिनिमित्तम् । राजा प्रवोध्य सद्यः श्रावकः कृनः । स्वसौधं
 गतः । ‘प्रभावनानर्तकीरङ्गाचार्य’ इति स^९ सूरिन्द्रस्तत्र चातुर्वर्ण्येन वर्णयामासे । तदैव भृगुपुरा-
 त्साधू द्वावागतौ । ताभ्यां प्रभवः प्रोक्ताः-भगवन् ! भृगुपुरादत्रागच्छद्भिर्भवद्भिर्या कपरिका
 गूढमधारि, सा क्षुल्लकेनैकेनावाच्यत । वाचयता आकृष्टिलब्धिलब्धा । तद्वशादिभ्यानां गृहेषु
 निष्पन्नां रसवतीमाकृष्यानीय भुङ्क्ते स्म । तथा कुर्वन् गच्छेन ज्ञातो निषिद्धो न निवर्तते, रसने-
 30 न्द्रियपरवशत्वात् । ततः सङ्घेन हकितः ।^{१०} क्रुद्धो गत्वा बौद्धानां मिलितः । तदाचार्य इव
 जातः । बौद्धानां पात्राणि मठात्खेन गृहमेधिनां गृहेषु नयति । ततो भक्तपूर्णानि तानि खेनैव

1 A हिमहृत; B हिमवत्; D तुहिनमहत । 2 P नास्ति ‘मां’ । 3 B स्फूर्जितेन; P स्फूर्जितेन । 4 BD वादिजित ।
 5 P धीयते । 6 P नास्ति । 7 P वृद्धकरोऽपमाना० । † एतद्गतः पाठो नास्ति A आदर्शे । 8 A मृत्वा । 9 B
 विज्ञाः । ‡ एतदन्तर्गता पंक्तिः पतिता D आदर्शे । 10 BD स्फिजा० । 11 P पादौ । 12 ‘तु’ नास्ति AB । 13 BD
 पुरा० । 14 नास्ति ‘स’ P । 15 DP कुङ्का ।

मठमायान्ति । तथा दृष्ट्वा लोको यौद्धभक्तो भवन्नास्ते । यदुचितं तत्कुरुध्वम् । तदवधार्यायैखपट-
देवा भृगुपुरमगुः । प्रच्छन्नाः स्थिताः । यौद्धानां पात्राणि अन्नपूर्णान्यागच्छन्ति । शिलाविकुर्वणेन
खे यमभुः । पतन्ति पात्रेभ्यः शालि-मण्डक-मोदकायशाश्च लोकस्य मस्तकेषु । चेह्लकः सूरीणां
समागमन सम्भाष्य भीतो नष्टो वराकः । सूरयः ससङ्घा यौद्धानां प्रासादमगमन् । बुद्ध उपल-
मूर्तिः सम्मुग्ध उत्थितः । जय जय महर्षिकुलशेखर !-इत्यादि स्तुतीरतनिष्ट । पुनर्जिनपति-⁵
शासनस्य प्रभावः प्रौद्दिदीपे । आर्यखपटा अन्यत्र विजहुः ।

§ १६ इतश्च पाटलीपुत्रपत्तने दाहडो नाम नृपो विप्रभक्तो जैनयतीनाह्वयत्, अयोचध-
विप्राग्रमस्क्रुत इति । जैनैरुक्तम्-राजन् । नेदं युक्तम्, गृहिणोऽमी, वय च यतयो वन्याः ।
दाहडेनोक्तम्-न वन्दध्वे चेच्छिरांसि वः कृन्तामि । जैनयतिभिः सप्तदिनी याचिता । राज्ञा
दत्ता । दैवाढार्यवपटशिष्य उपाध्यायो महेन्द्रनामा भृगुकच्छात्रप्रायातः । तदग्रे यतिभिः¹⁰
खदुःख कथितम् । तेन सन्धीरितास्ते । प्रातः करवीरकम्बे द्वे रक्तश्वेते लात्वा महेन्द्र उपदाहड-
मगात् । तदंश्टमदिनप्रत्यूप वर्त्तते । राज्ञोक्तम्-श्वेताम्बरा विप्रप्रणामायाह्वयन्तार्म् । आहृताः,
अग्रे ऊर्द्धास्तास्थुः । महेन्द्रेण रक्तां कम्पां वाहयित्वा राजा भाषितः-किं प्रथममितो नमामः,
'किं वा इतो नमामः ? इति । एतद्भ्रान्तनसमकालमेव विप्राणां मस्तकास्तुटित्वा ताडफलवद्भूमौ
पेतुः । तद् दृष्ट्वा भीतो राजा चाहूनि करोति स्-पुनर्नवमविनयमाचरिष्यामि-इति उवाच ।¹⁵
तदा महेन्द्रेण 'पठितम्-

१६ क कर्णारवकण्ठकेमरसंयमार सृशाल्यहिणा ? , क कुन्तेन शितेन नेत्रकुहरे कण्डूयन काह्वति ? ।

क सनिधति पन्नोश्चरशिरोरक्षावतसश्रिये ? , य श्वेताम्बरशासनस्य कुस्तो वन्यास्य निन्दामिमाम् ॥ ४ ॥

विशेषतो भीतो नृपो दर्शनस्य पादेष्वलगीत् । तदा महेन्द्रेण धवला करवीरकम्ब्या दिग्भूयेऽपि
वाहिता । पुनर्विप्राणा मस्तकाः स्वस्थानेषु ससङ्घः । प्रतिबोधितो राजा विप्रलोकश्च । एव प्रभा-²⁰
वनाऽभूत् । [*भुवनोऽपि यौद्धान्परिहृत्य स्वगुरुणां मीलितः । तेन स्वगुरवः क्षामिताः । तैर्गुरुभि-
स्तस्य भुवनस्य बहुमानं दत्तम् । पश्चाद्भुवनो गुणवान्, विनयवान्, चारित्रवान्, श्रुतवान्, जातः
ततः] आर्यग्नपटाः सूरिपद भुवनाय दत्त्वाऽनशनेन यामारुरुहुः ।

१७ जीवितय च मृत्युश्च द्वयमाराधयन्ति ये । त एव पुरुषा शेष पशुषु जेन पुन ॥ ५ ॥

॥ इति महाप्रभावकर्त्रीखपटाचार्यप्रबन्धः ॥ ४ ॥

25

५. अथ पादलिताचार्यप्रबन्धः ।

§ १७ कोशलानाम नगरी तत्र विजयवर्मा राजा नयविक्रमसागरः । फुल्लनामा श्रेष्ठी जैनः
प्राज्ञो दानभटः । तस्य प्रतिमाणा नाम पत्नी रूपशीलसत्यनिधिवसुधा । सा निष्पुत्रत्वेन
विवचते । केनाप्युक्तम्-वैरोट्यां देवीमाराधय । तपोनियमसयमैस्तयाऽऽराधिता सा प्रत्यक्षीयभूय,

1 AB 'भाये' मानि । 2 A बभूवु । 3 BD प्राहिर्दिपे; P मदिर्दिपे । 4 AB 'पुरे पत्तने, D पुने पत्तने ।
5 BP गण्डम । 6 A भाह्वयताम् । 7 BD नास्तीद द्वितीय वाक्यम् । 8 P महेन्द्रेणोक्तम् । 9 A केनरि । 10 AB
'दिप' मानि । * एव दोहदगत पाठ. P विना-ग्यत्र भोरल्यते ।

अभिदधौ च-वत्से ! किमर्थं स्मृताऽहम् ? । श्रेष्ठिन्योक्तम्-पुत्रार्थम् । वैरोद्वयोक्तम्-वत्से !
 शृणु, विद्याधरवंशे श्रीकालिकाचार्योऽभूत् । तस्य विद्याधरो नाम गच्छः । तत्र आर्यनागहस्ती
 नाम सूरिरास्ते । स सम्प्रति इमां नगरीमागतोऽस्ति । क्रियाज्ञानार्णवः, तस्य पादोदकं पिव ।
 तत्र श्रेष्ठिनी भावनाभरभरिता गता । करस्थगुरुपदप्रक्षालनजलपात्रः शिष्यकः सम्मुखमा-
 5 गच्छन् दृष्टः । श्रेष्ठिन्या पृष्टम्-तपोधन ! किमेतत् ? । शिष्यकेणोक्तम्-गुरुणां पादोदकम् ।
 तथा पीतम् । अथ गुरवोऽवन्दिषत । गुरवः प्राहुः-यन्मत्तो दशकरान्तरस्थया त्वयाऽम्भः पीतं
 तत्ते पुत्रस्त्वत्तो दशयोजनान्तरितः स्याता । ततः^१ पश्चादन्ये नव पुत्रा भविनारः सारथ्रियः ।
 सा चम्पककुसुमकरन्दपानमत्तमधुपध्वनिकोमलया गिरा वभाषे-आद्यः पुत्रो युष्मभ्यं
 दातव्यो मया-इत्युक्त्वा निजसदनमगमत् । भर्त्रे^२ गुरुक्तं स्वोक्तं चाचकथत् । तुष्टः सः । श्रेष्ठिनी
 10 काले नागेन्द्रस्वप्नसप्रभावं पुत्रं प्रासूत ।^३ माङ्गल्योत्सवाः प्रसरन्ति स्म । गुरुसत्कः सन् वर्द्धते ।
 नागेन्द्र इति नाम तस्य । शरीरावयवैर्गुणैश्च सकललोककर्मनीयैर्वृधे । गुरुभिरागत्याष्टमे वर्षे
 दीक्षितः । मण्डनाभिधस्य मुनेः पार्श्वे पाठितः । बाल्येऽपि सर्वविद्यो जातः ।

§ १८) एकदा गुरुणा जलार्थं प्रस्थापितो विहृत्यागत आलोचयति-

१८. अवं त्वच्छीए अपुष्पियं पुष्पदंतपंतीए । नवसालिकंजियं नववहूइ कुडण मे दिन्नम् ॥ १ ॥

15 इति गाथया गुरुभिर्भणितम्-‘पालित्तओ’-शृङ्गारगर्भभणितिश्रवणात्-किल त्वं विनेयक !
 रागाग्निना प्रदीप्त इति भावः । नागेन्द्रेणाचक्षे-भगवन् ! मात्रया एकया प्रसादः क्रियताम्,
 यथा ‘पालित्तओ’ इति रूपं भवति । अत्र को भावः ?-गगनगमनोपायभूतां पादलेपविद्यां मे
 दत्त येनाहं ‘पादलिप्तक’ इत्यभिधीये । ततो गुरुभिः पादलेपविद्या दत्ता । तद्वशात्त्वे भ्रमति ।
 दशवर्षदेशीयः सन् सूरिपदे स्थापितः । बहुशिष्यपरिकरितो^४ भ्रमति । नित्यं शत्रुञ्जयोज्जयन्तादि-
 20 पञ्चतीर्थी वन्दित्वाऽरसविरसमश्नाति । तपस्तप्यते ।

१९. यदूरं यदुराराध्यं यच्च दूरे प्रतिष्ठितम्^५ । तत्सर्वं तपसा साध्यं तपो हि दुरतिक्रमम् ॥ २ ॥

ततः सर्वसिद्धयः ।

§ १९) एकदा पाटलीपुत्रं गताः । तत्र मुरुण्डो^६ नाम खण्डितचण्डारिमुण्डो राजा । तस्य
 षण्मासान्^७ यावच्छिरोतिरुत्पन्नाऽऽस्ते^८ । मन्त्रतन्त्रौषधैर्न निवृत्ता । विशेषविदुरान्सूरीनागतान्
 25 श्रुत्वा राज्ञा मन्त्रिणः प्रहिताः प्रोचुः-भगवन् ! राजराजेन्द्रस्य शिरोर्तिर्निर्वर्त्यताम्, कीर्तिधर्मौ
 संचीयेताम् । ततः सूरीन्द्रो राजकुलं गत्वा मन्त्रशक्त्या क्षणमात्रेण शिरोर्तिमपहरति स्म ।
 ततोऽद्यापि पठ्यते-

२०. जह जह पणसिणिं जाणुयंमि पालित्तओ भमाडेइ । तह तह से सिरवियणा पणस्सइ मुरुंडरायस्स ॥ ३ ॥

प्रीतो राजा । संवृत्ता उत्सवाः । पादलिप्तसूरीणां यशसा पवित्रितानि सप्तशुवनानि । राजा स्तौति-

30 २१. चेतः सार्द्रतरं वचः सुमधुरं दृष्टिः प्रसन्नोज्ज्वला, शक्तिः क्षान्तियुर्ता श्रुतं हृतमदं श्रीदीनदैन्यापहा ।

रूपं शील्युतं मतिः श्रितनया स्वामित्वमुत्सेकिता, निर्मुक्तं प्रकटान्यहो नव सुधाकुण्डान्यमून्युत्तमे ॥ ४ ॥

1 A आचार्य० । 2 P नास्ति ‘ततः’ । 3 ‘कुसुम’ नास्ति P । 4 P चाकथयत् । 5 AB मङ्गलोत्सवाः । 6 AB
 स्पृहणीयैः । 7 C बालो । 8 AP स्थापितो । 9 A परिवारितो विहरति । 10 AB व्यवस्थितं । 11 BC मुरुण्डो ।
 12 ‘यावत्’ नास्ति P । 13 नास्ति ‘आस्ते’ A । 14 P सूरिणा । 15 AB समधुरं । 16 ABD क्षान्तिकला ।

§ २०) एकदा सभायां नृपेणोक्तम्-राजकुले महान्विनयः । आचार्यैरभिहितम्-गुरुकुले महीयान्विनयः । तत आचार्याः प्राहुः-यो वः परमभक्तो राजपुत्रोऽस्ति, स आह्वयताम् । इदं च तस्मै कथ्यताम्-गत्वा विलोक्य गद्गा किं पूर्ववाहिनी, किं वा पश्चिमवाहिनी ? इति । आहृतो राजपुत्रः, प्रहितश्च विलोकनाय । यत्र तत्र भ्रमित्वा समागतः । भाषितो भूपालेन-विलोकिता गद्गा ? किं पूर्ववाहिनी, पश्चिमवाहिनी वा ? । अथ राजपुत्रः प्रचख्यौ-किमत्र विलोकनीयम् ? 5 बाला अपि विदन्ति-‘गद्गा पूर्ववाहिनी’ । गत्वा च विलोकिता मया, पूर्ववाहिन्येवास्ते । राजा श्रुत्वाऽस्थ्यात् । सूरिभिः साधुः स्वस्तसै कर्मणे प्रहितस्तत्र गतः । दण्डकं प्रचाह्य व्यलोक्य, पूर्ववाहिनी सुरवाहिनी । उपसूरि समागतोऽभाषत-अहं गद्गां पूर्ववाहिनीं पूर्वमश्रौयम्, गत्वाऽपश्यश्च तथैवाज्ञासिपम् । तत्त्व तु स्वयं सद्गुरवो विदन्ति । एतच्च राजपुत्र यलोश्चरित राज-सूर्योः प्रच्छन्नचरैरुक्तम् । राजा मेने स्वयं-महीयानं गुरुकुले विनयः । ततः पठ्यते- 10

२२ निवृत्तिगण गुरुणा भणिओ गगा कओमुही वहइ । सपाइयव सीसो जह तह सवत्य कायव ॥ ५ ॥

§ २१) पादलिपुत्रादथ सूरिन्द्रो लटान् गतः । तत्रैकस्मिन्पुरे बालैः सह क्रीडति । मुनयो गोचरचर्यार्थं गताः । तावता श्रावकाः प्रवन्दनार्थमापाताः । आकार संवृत्योपविष्टः प्रभुः । श्राद्धैर्गुं गतेषु पुनरपवरकमध्यं गत्वा खेलति । तावता केऽपि वादिनः समापाताः । तैर्विजनं दृष्ट्वा ‘कुकुडूकू’ इति शब्दः कृतः । सूरिन्द्रेण तु ‘म्याउं’ इति विडालशब्दः कृतः । ततो दर्शनं दत्तम् । वादिनः पादयोः पेतुः प्रभोः । अहो ! प्रत्युत्पन्नमतित्वम् ते, चिरं जय बालभारति ! । तत आरब्धा प्रभुणा तैः सह गोष्ठी । तेष्वेकेन पृष्टम्-

२३ पालित्य । कहसु फुड सयल महिमडल भमतेण । दिह सुय च कलय वि’ चदणरससीयलो अग्गी ॥ ६ ॥

प्रभुणाऽभाणि-

२४ अयसाभिओगसद्वियस पुरिमस सुद्धिययस । होइ वहतस दुह चदणरससीयलो अग्गी ॥ ७ ॥

तुष्टास्ते वादिनः, तुष्टयुः-साक्षादमरगुरुव त्वम्, घन्या ब्राह्मी, या ते वदने वसति । इतश्च ये पूर्वं ब्राह्मणाः स्वपटाचार्यगच्छीयेनोपाध्यायेन महेन्द्रेण भाषिताः, ते बलात्केचित्प्र-ब्राजिताः । तेषां स्वजनाः पादलिपुत्रपत्तने वसन्ति । पूर्ववैराज्जैनयतीनुपद्रवन्ति । सा वार्ता प्रभुश्रीपादलिप्ताचार्यैः श्रुता । स्वयं ते गगनेन तत्र गताः, अभ्यधुश्च-रे ! मयि वीरं सति के नाम जैनजनमुपद्रवन्ति ? । ‘जर्जराऽपि यष्टिः स्यालीनां भङ्गनाय प्रभवत्येव’ । ततस्ते कारुणाश नष्टाः । प्रभुः पुनर्भृगुपुरभगमत् । तत्रार्पणपदसम्प्रदायात्सरुलाः कलाः प्रजग्राह । ढरूपर्वते नागार्जुनः प्रभुणा स्वगमनविद्या शिक्षापितः परमार्हतोऽजनि । तेन पादलिप्तकपुरं नव्य कृतम्, दशार्हस-ण्डपोषसेनभयनादि च तत् तत् । तत्र प्रभुणा गाथायुगलेन स्तवनं चदम् । तत्र हेमसिद्धिवि-द्याऽवतारिताऽस्तीति” वृद्धाः प्राहुः । नागार्जुनेन च रसः प्रारब्धः । सोऽति कूच्छेऽपि कृते न घन्थ-मायाति । ततो वासुकिनागस्तेनाराद्धः । तेन श्रीपादलिप्तेन चोपायोऽर्पितः-यष्टि कान्तीपुर्याः 30 “श्रीपादार्धनाथमानीय तद्दृष्ट्वा रसं वभासि, तदा वन्द्यमायाति,” नन्यथा । नागार्जुनेन पृष्टम्-

1 AB महाद् । 2 CD वाया । 3 C विलोकयम् । 4 ABD सति । 5 P ‘स्वयं’ भाषि । 6 AB नाति ‘पठ्यते’ । 7 PD राजा । 8 ABD वहीपाद् । 9 A लटान्तरगत । 10 AB श्रावकेण । 11 A प्रोक्तः । 12 ‘प्रभो’ भाषि । 13 AB क्यम् । 14 P सा च । 15 AD तुदति । 16 A ‘सारीता वा ते दृष्टा’ । 17 A दर्शित । 18 ABD ‘श्री’ भाषि । 19 A भाषास्ति ।

कथमेति श्रीपार्श्वनाथः ? । वासुकिना पादलिप्तेन च प्रोक्तम्—उत्पाट्यानय गगनाध्वना ।
गतो नागार्जुनः कान्तीम् । तत्र चैत्यं पृच्छति । तत्र धनपतिश्रेष्ठी चैत्यगोष्ठिकः । तस्याग्रे नैमि-
त्तिकेन प्रोक्तम्—पार्श्वं रक्षेः; धूर्त्त एकस्तद्वरणाय भ्रमन्नस्ति । स' सचतुष्पुत्रो देवं रक्षति ।
नागार्जुनस्तत्र गतः । तेषु रक्षत्सु हरणावसरो नास्ति । तैरेव सह नागार्जुनेन प्रीतिरारेभे ।
5 विश्वास उत्पन्नः । आरात्रिकमङ्गलदीपकसमये' पितृपुत्रेषु प्रणामाधोमुखेषु पार्श्वं खेन गृहित्वा
गतो नागार्जुनः । सेडीसंज्ञनदीतटे श्रीपार्श्वदृष्टौ रसः स्तम्भितः, स्तम्भनकं नाम तत्तीर्थं पप्रथे,
स्तम्भनपुरं नाम पुरं च ।

§ २२) अथ श्रीपादलिप्ताचार्याः प्रतिष्ठानपुरं दक्षिणाशामुखभूपणं गोदावरीनदीनरङ्गरङ्ग-
लक्षणहतपान्थश्रमभरं जग्मुः । तत्र सातवाहनो राजा विदुषां योधानां दानशौण्डानां
10 भोगिनां च प्रथमः । तस्य सभायां वार्त्ताऽभूत्, यथा—पादलिप्ताचार्याः सर्वविद्यावनितावदनरत्नद-
र्पणाः समागच्छन्तः सन्ति प्रातः । ततः सर्वैः पण्डितैः सम्भूय स्त्यानघृतभृतं कञ्चोलकमर्षयित्वा
निजः पुरुष एक आचार्याणां सम्मुखः प्रेषितः । आचार्यैर्घृतमध्ये सूच्येका क्षिप्ता; तथैव च प्रति-
प्रेषितं तत्⁴ । राज्ञा स वृत्तान्तो ज्ञातः । पण्डिताः पृष्टाः—घृतपूर्णकञ्चोलकप्रेषणेन⁵ वः को भावः ।
तैरुक्तम्—एवमेतन्नगरं विदुषां⁶ पूर्णमास्ते, यथा घृतस्य वर्तुलकम्; तस्माद्विमृश्य प्रवेष्टव्यम्—
15 इति भावो नः । राज्ञा निगदितम्—तर्हि आचार्यचेष्टाऽपि भवद्भिर्ज्ञायताम्—यथा निरन्तरेऽपि
घृते निजतिक्ष्णतया सूची प्रविष्टा, तथाऽहमपि विद्वन्निविडे नगरे प्रवेक्ष्यामि—इति दध्वनुः ।
पण्डिताः सर्वे⁸ राजेन्द्रोऽपि संमुखं गताः⁹ । सुरसरिल्लहरिहारिण्या वाण्या तुष्टुवुः¹⁰ । नगर-
मानीतो गुरुः । निर्वाणकलिका-प्रश्नप्रकाशादिशास्त्राणि सन्ददर्भ । एकां च तरङ्गलोलां नाम
चम्पू राज्ञोऽग्रे नवां निर्माय सदसि व्याचख्ये प्रभुः । तुष्टो¹¹ राजा । भवत्ययं कवीन्द्रः ।

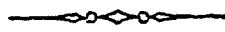
20 २५. शाणोत्तीर्णमिवोज्ज्वलद्युति पदं बन्धोऽर्द्धनारीश्वरः, श्लाघालङ्घनजाङ्घिको दिवि लतोद्भिन्नेव चार्थाद्रतिः ।
ईषच्चूर्णितचन्द्रमण्डलगलत्पीयूषहृद्यो रस- स्तत्किञ्चित्कविकर्ममर्म न पुनर्वाग्निङ्गिण्डिमाडम्बरः ॥ ८ ॥
इत्येवं कवयोऽपि तुष्टुवुः । एका तु वेश्या विदुषी राजसभ्या गुणज्ञाऽपि सूरीन्द्राघ्न स्तौति । ततो
राज्ञा भणितम्—वयं सर्वे तुष्टाः, स्तुमः सर्वे¹²; केवलमियमेका न स्तौति । तत्क्रियतां येन स्तुते ।
तदाकर्ण्य सूरयो वसतिमाययुः । रात्रौ गच्छसम्मत्या कपटमृत्युना मृताः, पवनजयसाम-
25 थ्यात् । [विद्यावलात्¹³] शबयानमाश्रितः¹⁴ सूरिः । चातुर्वर्ण्यं रोदिति । वेश्यागृहद्वारे नीतं
शबयानम् । वेश्याऽपि तत्रागता रुदती वदति¹⁵—

२६. सीसं कहवि न फुटं जमस्स पालित्तयं हरंतस्स । जस्स मुहनिज्झराओ तरङ्गलोला नई वूढा ॥ ९ ॥

पुनरजीवत्प्रभुः । वेश्यायाऽभाणि—मृत्वाऽऽत्माऽस्तावि ! । 'मृत्वाऽपि पञ्चमो गेयः' इति किं
न श्रुतम् ? । अथ प्रभुः शत्रुञ्जये रदनसंख्योपवासानशनेन ईशानेन्द्रसामानिकत्वेनोदपद्यतेति ।

30

॥ इति श्रीपादलिप्ताचार्यप्रबन्धः ॥ ९ ॥

1 'स' नास्ति AB । 2 A आरात्रिकप्रदीपमङ्गलसमये । 3 PB पितापु० । 4 A 'तत्' नास्ति; BD ततः । 5 AC सम्पूर्णं । 6 CP प्रेषणे । 7 BP विदुषैः । 8 P नास्ति सर्वे । 9 CD गतः । 10 BCP तुष्टुवुः । 11 P नास्तीदं वाक्यं । 12 P नास्ति । 13 A आदर्शे एवैतत्पदं दृश्यते । 14 A आरोपितः । 15 A चक्ति ।

६. अथ श्रीवृद्धवादि-सिद्धसेनयोः प्रबन्धः ।

§ २३) विद्याधरेन्द्रगच्छे श्रीपादलिप्तसूरिसन्ताने स्कन्दिलाचार्याः साधितजैनकार्याः पुस्फुरुः ।
ते यतनया विहरन्तो गौडदेशं ययुः । तत्र कोशलाख्यग्रामवासी मुकुन्दो नाम विप्रः । स
तेषां सूरीणां मिलितः । इत्थं देवानामश्रौषीत्-

२७ योगे रोगभय सुखे क्षयभय वित्तेऽग्निभूद्भय, दास्ये स्वामिभय गुणे खलभय वशे कुयोपिद्भयम् ।
खेहे वैरमय नयेऽनयमय काये कृतान्ताद्भय, सर्वं नाम भय भवे यदि पर वैराग्यमेवामयम् ॥ १ ॥

श्रुत्वा भयोच्छिन्नश्चारित्रं गृहीत्वा गुरुभिः सम भृगुपुरं गतः । स मुकुन्दमुनिस्तारखरेणा-
धीते । रात्रौ साधूनां निद्राभङ्गो भवति । ततस्तान् दुर्मनायमानान् ज्ञात्वा गुरुभिः पठन्निपि-
द्वोऽसौ । यथा-वत्स ! नमस्कारान् गुणय । रात्रावुच्चैर्भाषणे हिंस्रजीवजागरणादनर्थदण्डो मा
भृदिति । ततो दिवापठने श्रावक-श्राविकादीनां कर्णज्वरो भवति । केनाप्युक्तम्-किमय-
मियद्भयाः पठित्वा मुशल पुष्पापयिष्यति ? तच्छ्रुत्वा मुकुन्दः खिन्नः । सयो महाविद्यार्थी
एकविंशत्योपवासैर्जिनालये ब्राह्मीमारराध । तुष्टा सा प्रलक्ष्मीभूय जगाद्-सर्वविद्यासिद्धो
भव । ततः कर्वान्द्रीभूय स्वगुर्वन्तिकमागल्य सङ्घसमक्षमक्षामखरेण यभाण-यन्ममोपहासः
केनापि कृतः-‘यदयं कि मुशल पुष्पापयिष्यति’ विलोक्यत लोकाः । मुशल पुष्पापयामि ।
इत्युक्त्वा मुशलमानाप्य चतुष्पथे स्थित्वा तत्पुष्पापयामास, मन्त्रशक्तिमाहात्म्यात् । स्कन्ध-
स्थितेन तेन भ्रमति पठति च-

२८ पत्तमवलनिय तह जो जपइ फुल्ल ए न मुसलमिह । तमह निराकरिता फुल्ल मुसल ति अवेमि ॥ २ ॥

तथा-

२९ मद्रो^१ शुद्ध शक्यष्टिप्रमाण शीतो वह्निर्मास्तो निष्प्रकम्प ।

यस्यै यद्वा रोचते तन्न किञ्चित् वृद्धो वादी भाषते क^२ किमाह ॥ ३ ॥

अप्रतिमद्व्यो वादी सोऽभूत् । स्कन्दिलाचार्यैः स्वपदे निवेशितः । ‘वृद्धवादी’ इति ख्यातं
तन्नाम । स्कन्दिलाचार्याः समाधिच्युत्युरथेन वामगमन् ।

§ २४) एकदा वृद्धवादी भृगुपुर गच्छान्नास्ते । इतश्चावन्त्या विक्रमादित्यो राजा । यस्य दानानि-

३० अष्टौ द्वाटकनोटयन्निनवतिर्मुक्ताफलाना तुला, पञ्चाशन्मदगन्धलव्यमधुपक्रोधोद्धरा सिन्धुरा ।

लावण्योपचयप्रपथितदद्या पण्याङ्गनाना^३ शत, दण्डे पाण्ड्यनूपेण दौकितमिद वैतालिकस्यार्थताम्^४ ॥ ४ ॥

इत्यादीनि ख्यातानि । तस्य राज्ये मान्यः काल्यायनगोत्राद्यतंसो देवर्षिर्द्विज । तत्पत्नी देव-
सिका । तयोः सिद्धसेनो नाम पुत्रः । सै प्रजावलेन जगदपि तृणवद्गणयति, प्रजायाश्च इयत्ता
नास्ति । जगति ततः पथ्यते-

३१ मिता भू पत्याया स च पतिरया योजनशत, सदा पान्य पूषा गगनपरिमाण कलयति ।

इति प्रायो भावा स्फुरदवधिमुद्रामुकुलिता, सता प्रज्ञोन्मेष. पुनरयममीमा निजयते ॥ ५ ॥

येन वादे जीये तस्यह शिष्यः स्याम्-इति प्रतिज्ञा तस्य । क्रमेण वृद्धवादिनः कीर्तिं श्रुत्वा स

1 BC कर्मोद्भो भूयम् । 2 AB स्कन्धपत्तेः । 3 P धावेमि । 4 AP मद्रोऽहः । 5 A पाराङ्गनातो । 6 A
वैतालिकस्यार्थताम्, C •स्वार्थितम् ।

तत्सम्मुखं धावति स्म । सुखासनारूढो भृगुपरं गतः । तावद्भृगुकच्छान्निर्गतो वृद्धवादी मार्गे
मिलितः । परस्परमालापः[जातः¹] । सिद्धसेनो भापते-वादं देहि । सूरिराह-इन्द्रः, परमत्र के
सभ्याः? । सभ्यान् विना वादे जिताजिते² को वदेत्? । सिद्धसेनेनोक्तम्-एते गोपालकाः
सभ्या भवन्तु । वृद्धवादिना भणितम्-तर्हि ब्रूहि । ततः सिद्धसेनस्तत्र नगरगोचरे चिरं संस्कृतेन
5 जल्पमनल्पमकरोत् । क्रमेण च स्थितः । गोपैरुक्तम्-किमप्ययं न वेत्ति । केवलमुच्चैः पृत्कारं
पृत्कारं कर्णौ नः पीडयति । धिग् धिग् । वृद्ध ! त्वं ब्रूहि किञ्चित् । ततो वृद्धवादी कालज्ञः कच्छां
दृढं बद्ध्वा घीन्दिणिं³ च्छन्दसा क्रीडति-

३२. नवि मारियइ नवि चोरियइ परदारह गमणु निवारियइ । थोवाथोवं⁴ दाइयइ⁵ सगि डकुडकु⁶ जाइयइ ॥ ६ ॥

३३. [*गुलसिउं चावइं तिलतांदली वेडिइं वजावइं वांसली ।

पहिरणि ओढणि हुइ कांवली इणपरि ग्वालइ पूजइ रली ॥ ७ ॥]

पुनः पठति नृत्यति च-

३४. कालउ कंवलु अतुनी चाहु⁷ छसिहिं खालहु भरिउ नि पाहु¹⁰ ।

अइवहु¹¹ पडियउ नीलइ झाडि¹² अवर किसर गह सिंग¹³ निलाडि ॥ ८ ॥

गोपा हृष्टाः प्रोचुः-वृद्धवादी सर्वज्ञः । अहो ! कीदृक् श्रुतिसुखमुपयोगि पठति । सिद्ध-
15 सेनस्तु असारपाठकः-इत्यनिन्दन् । ततः सिद्धसेनः प्राह-भगवन् ! मां प्रत्राजय । तव शिष्यो-
ऽहं [भवामि¹⁴] वादे सभ्यसम्मतं जितत्वात् । अथ वृद्धवादी आह-भृगुपुरे राजसभायामावयोर्वा-
दोऽस्तु । गोपसभायां को वादः? । सिद्धसेनेनोक्तम्-अहमकालज्ञः । त्वं [तुं] कालज्ञः । यः
कालज्ञः स सर्वज्ञः । त्वयैव जितम् । इत्येवं वदन्तं तं तत्रैव दीक्षयामास । तत्र भृगुपुरनरेन्द्रेण
तं वृत्तान्तं ज्ञात्वा तालारसो¹⁶ नाम ग्रामः स्थापितः प्रौढः । नाभेयचैत्यं कारितम् । नाभेयविम्बं
20 वृद्धवादिना प्रतिष्ठितम् । सङ्घो जगर्ज । सिद्धसेनस्य दीक्षाकाले 'कुमुदचन्द्र' इति नामासीत् ।
सूरिपदे पुनः 'सिद्धसेनदिवाकर' इति नाम पप्रथे । तदा 'दिवाकर' इति सूरैः संज्ञा । स्वामि-
शब्दवद्, ¹⁷वाचकशब्दवच्च । वृद्धवादी अन्यत्र विहरति । सिद्धसेनस्त्ववन्तीं ययौ । सङ्घः सम्मुख-
मागत्य तं सूरिं 'सर्वज्ञपुत्रक' इति विरुदे पठ्यमानेऽवन्तीचतुष्पथं नयति । तदा राजा विक्रमा-
दित्यो हस्तिस्कन्धारूढः सम्मुखमागच्छन्नस्ति । राज्ञा श्रुतम्-'सर्वज्ञपुत्रक' इति । तत्परीक्षार्थं
25 हस्तिस्थ एव मनसा सूरैर्नमस्कारं चकार, न वाक्-शिरोभ्याम् । सूरिश्चासन्नायातो धर्मलाभं
वभाण । राजेन्द्रेण भणितम्-अवन्दमानेभ्योऽस्माकं को धर्मलाभः? । किमयं समर्घ्यो
लभ्यमानोऽस्ति? । सूरिसुत्राम्णां¹⁸ भाणि-चिन्तामणिकोटितोऽप्यधिकोऽयं वन्दमानाय देयः ।
न च त्वया न वन्दिता वयम्, मनसः सर्वप्रधानत्वात् । अस्मत्सार्वज्ञपरीक्षायै हि मनसाऽस्मान-
चन्दथाः । ततस्तुष्टो राजेश्वरो हस्तिस्कन्धादवरुह्य सङ्घसमक्षं ववन्दे कनककोटिं चानाययत् ।

1 केवलं P आदर्शे दृश्यते । 2 A को जिताजितं वदेत्; B जिताजितं को वदेत् । 3 A 'अनल्पं' नास्ति । 4 ABD 'च' नास्ति । 5 B घीन्दण; C घीदिण; P धिन्दिणि । 6 B थोवाथोवडं । 7 P दावियइ । 8 CP ड्यु ड्यु । * P विहा-
चैतत्वद्यमस्सदीयेप्वादर्शेषु नोपलभ्यते । 9 P वाहु; B वट्ट । 10 A छसिहिं भरिउ दीवड पाहु; B उदइअड पट्ट ।
11 B अडवड । 12 P झाडि । 13 A संगु । 14 केवलं A आदर्शे एष दृश्यते । 15 केवलं P आदर्शे लभ्यते ।
16 B तालारसो । 17 'वाचकशब्दवच्' पतितं P आदर्शे । 18 P सूरिः श्रुत्वा ।

आचार्यैः सा न जगृहे, निर्लोभत्वात् । राज्ञाऽपि न जगृहे, कल्पितत्वात् । तत आचार्यानुज्ञया सङ्घपुरूपैर्जीर्णोद्धारै व्यथिता । राजवहिकायां त्वेषं लिखितम्—

३५ धर्मलभ इति प्रोक्ते दूरादुच्छ्रितपाणये । सूर्ये सिद्धसेनाय ददौ कोटिं धरापि ॥ ९ ॥

श्रीविक्रमाग्रे अवसरे तेनैव भगवता भणितम्—

३६ पुत्रे वाससहसे सयमि वरिसाण नवनवडकलिण । होही कुमरनिन्दो तुह विक्रमराय । सारिच्छो ॥ १० ॥ 5

§ २५) अन्यदा सिद्धसेनश्चित्रकूटमटति स्म । तत्र चिरन्तनचैत्ये स्तम्भमेकं महान्तं दृष्ट्वा कश्चिदप्राक्षीत्—कोऽयं स्तम्भो महान् ? किमयः ? । तेनोक्तम्—पूर्वाचार्यैरिह रहस्यविद्यापुस्तकानि न्यस्तानि सन्ति । स्तम्भस्तु तत्तदौपधद्रव्यमयः । जलादिभिरभेद्यो वज्रवत् । तद्वचनं श्रुत्वा सिद्धसेनस्तस्य स्तम्भस्य गन्धं गृहीत्वा प्रलयौपधरसैस्तमाच्छोदयामास । तैः स प्रातरम्बुजवद्विचकास । मध्यात्पतिताः पुस्तकाः । तत्रैकं पुस्तकं द्योदयित्वा वाचयन्नाद्यपत्र एव द्वे विद्ये । लभते स्म । एका सर्पपविद्या, अपरा हेमविद्या । तत्र सर्पपविद्या सा—ययोत्पन्ने कार्यं माञ्जिको यावन्तः सर्पपानं जलाशये क्षिपति तावन्तोऽश्ववारा द्विचत्वारिंशदुपकरणसहिता निःसरन्ति । ततः परवलं भज्यते । सुभटाः कार्यसिद्धेरनन्तरमदृश्यीभवन्ति । हेमविद्या पुनरक्लेशेन शुद्धहेमकोटीः सद्यो निष्पादयति, येन तेन धातुना । तद्विद्याद्वयं सम्यग् जग्राह । यावदग्रे वाचयति तावत्स्तम्भो मिलितः पुस्तकगर्भः । खे च वागुत्पन्ना—अयोग्योऽसि ईदृशानां रहस्यानाम्, मा चापल कृथाः, सद्यो मा त्रियस्व—इति । ततो भीतः स्थितः । यद्विद्याद्वयं लब्धं तद्व्यभम् । नाधिकं लभ्यते, अप्राप्तिः । चित्रकूटात्सिद्धसेनोऽथ पूर्वदेशे कूर्मारपुरं गतः । तत्र देवपालं राजानं प्रबोध्य नीलीरागजैनमकार्षीत् । तत्रास्थात् । नित्यमिष्टां गोष्ठीं वर्त्तते । कियानपि कालो जगाम । एकदा राजा रह पत्य साश्रुणा विजसत्—भगवन् ! पापा वयम्, नेदशमधुरभवंद्गोष्ठी-योग्याः, येन सङ्कटे पतिताः स्म । सूरिन्द्रः पप्रच्छ—किं सङ्कटं वः ? । राजा प्राह—सीमाल-भूपालाः सम्भ्रुय मद्भाज्यं जिष्टक्षव आयागन्ति । सूरिराह—राजन् ! मा स्म विह्वलो भूः । तवैव राज्यश्रीर्वशे यस्याह सन्धा । राजा हृष्टः । परचक्रमायातम् । विद्याद्वयशक्त्या राजेन्द्रः समर्थो विहितः सूरिणा । भयं परवलम् । गृहीतं तत्सर्वस्वम् । वादिनान्यातोद्यानि । ततो वाढं राजा सूरिभक्तः सम्पन्नः । सूरयः सगच्छा अपि क्रियाशैथिन्यमादपत । यतः—

३७ चाटुकारागिरा गुम्फै कदाक्षैर्मृगचक्षुषाम् । केलिकहोलितै श्रीणा^१ भियते कस नो मन ॥ ११ ॥ ०

३८ सुअइ^२ गुरू निर्वितो^३ सीसावि सुअति तस्स अणुकमसो । ओमादिअइ सुअजो^४ हुहाहुइ^५ सुअतेहि ॥ १२ ॥

आवकाः पौपधशालायां प्रवेशमेव न लभन्ते ।

३९ दगपाण पुष्पफल अणेसणिअ मिहत्थकिञ्चाइ । अजया पडिमेवती^६ जइवेसविडवणा नवर ॥ १३ ॥ इति गाथा समाचार्यते । तदपयथाः श्रुत्वा घृद्धवादी कूपया तं निस्तारयितुमेकाकीभूय गच्छं घृपभेषु न्यस्य तत्रागतः^७ । द्वारे स्थितः । सूरिणामग्रे कथापयति द्वास्थ्यैः । यथा—वादी

1 C मद्रते, D मके । 2 P कोटि । 3 AP ०निष्पेक्षी । 4 BC 'भवद्' नास्ति । 5 AP सीणा । 6 AC चूपद । 7 A निपतो C निपतो, D निमतो । 8 B सुम्यो । 9 AD हुहाहुइ । 10 BCD सेहनी । 11 P तत्र गव । ३ प्र० थो०

एको ज्यायानायातोऽस्ति । मध्ये सूरिभिराहृतः । पुर उपवेशितः । वस्त्रावगुण्ठितसर्वकायो वृद्धवादी वदति । व्याख्याहि-

४०. अणफुल्लिर्यं फुल्लं म तोडहिं मां रोवा मोडहिं । मणकुसुमेहिं अचि निरंजणु हिंडहिं कांडं वणेण वणु ॥१४॥

सिद्धसेनश्चिन्तयन्नपि न वेत्त्यर्थम् । ततो ध्यायति-किमेते मे गुरवो वृद्धवादिनः? येषां भणितिमहमपि व्याख्यातुं न शक्नोमि । पुनः पुनः पश्यता उपलक्षिता गुरवः । पादयोः प्रणम्य क्षामिताः, पद्यार्थं पृष्टाः । तेऽथ व्याचक्षिरे । यथा-‘अणफुल्लियफुल्लं’ प्राकृतस्यानन्तत्वात् अप्राप्तफलानि पुष्पाणि मा त्रोटय । को भावः?—योगः कल्पद्रुमः । कथम्?—यस्मिन्मूलं यमनियमाः, ध्यानं प्रकाण्डप्रायम्, स्कन्धश्रीः समता, कवित्व-वचकृत्व-यशः-प्रताप-मारण-स्तम्भनो-च्चाटन-वशीकरणादिसामर्थ्यानि पुष्पाणि, केवलज्ञानं फलम् । अद्यापि योगकल्पद्रुमस्य पुष्पा-
10 ण्युद्गतानि सन्ति; तत्केवलफलेन तु पुरः फलिष्यन्ति । तान्यप्राप्तफलान्येव किमिति त्रोटयसि मा त्रोटय इति भावः । ‘मा रोवा मोडहिं’ इह रोपाः पञ्चमहाव्रतानि, तानि मा मोटय । मनः-कुसुमैर्निरञ्जनं जिनं पूजय । वनाहनं किं हिंडसे-राजसेवादीनि कृच्छ्राणि विरसफलानि कथं करोषि; इति पदार्थः । ततो वादी तां गुरुशिक्षां मूर्ध्नि धृत्वा राजानमापृच्छय वृद्धवादिना सह निविडचारित्रधरो विजहार । अपरापरगुरुभ्यः पूर्वगतश्रुतानि लेभे । वृद्धवादी द्यां गतः ।

15 § २६) एकदा सिद्धसेनः सङ्घं मेलयित्वाह स्व-सकलानप्यागमानहं संस्कृतान्करोमि, यदि आदिशथ । ततः सङ्घो वदति स्व-किं संस्कृतं कर्तुं न जानन्ति श्रीमन्तस्तीर्थकरा गणधरा वा । यदर्धमागधेनागमानकूपत? । तदेवं जल्पतस्तव महत्प्रायश्चित्तमापन्नम् । किमेतत्तवाग्रे कथ्यते?; स्वयमेव जानन्नसि । ततो विमृश्याभिदधेऽसौ-सङ्घोऽवधारयतु, अहमाश्रितमौनो द्वादशवार्षिकं पाराश्रिकं नाम प्रायश्चित्तं गुप्तमुखवस्त्रिकारजोहरणादिलिङ्गः प्रकटितावधूतरूपश्च-
20 रिष्याम्युपयुक्तः । एवमुक्त्वा गच्छं मुक्त्वा ग्रामनगरादिषु पर्यटन् द्वादशे वर्षे श्रीमदुज्जयिन्यां महाकालप्रासादे शैफालिकाकुसुमरञ्जिताम्बुरालङ्कृतशरीरः समागत्यासांचक्रे । ततः-देवं कथं न नमसि? इति लोकैर्जल्प्यमानोऽपि नाजल्पत् । एवं च जनपरम्परया श्रुत्वा विक्रमादित्यदेवः समागत्य जल्पयांचकार-क्षीरलिलिक्षो! भिक्षो! किमिति त्वया देवो न वन्द्यते? । ततस्तु [राजानं प्रति] इदमवादि वादिना-मया नमस्कृते देवे^० लिङ्गभेदो भवतामप्रीतये भविष्यति ।
25 राज्ञोचे-भवतु, क्रियतां नमस्कारः । तेनोक्तम्-श्रूयतां तर्हि । ततः^{१०} पद्मासनेन भूत्वा द्वात्रिंशद्-द्वात्रिंशिकाभिर्देवं स्तोतुमुपचक्रमे । तथाहि-

४१. स्वयम्भुवं भूतसहस्रनेत्रमनेकमेकाक्षरभावलिङ्गम् ।

अव्यक्तमव्याहृतविश्वलोकमनादिमध्यान्तमपुण्यपापम् ॥ १५ ॥

इत्यादि [श्रीवीरद्वात्रिंशद्द्वात्रिंशिका कृता । परं तस्मात्तादृक्षं चमत्कारमनालोक्य पश्चात् श्रीपार्श्वनाथद्वात्रिंशिकामभिकर्तुं कल्याणमन्दिरस्तवं चक्रे] प्रथमश्लोके एव प्रासादस्थितात् शिखिशिखाग्रादिव लिङ्गाद्धूमवर्तिरुदतिष्ठत् । ततो जनैर्वचनमिदमूचे-अष्टविद्येशाधीशः

1 AB अणफुल्लियं । 2 B मन मारोवा । 3 AC हिंडयं; P हिंडइ । 4 P नास्ति ‘कांडं’ । 5 B संस्कृतमयान् । 6 B मागधिना । 7 B नास्ति । 8 केवलं P पुस्तक एवैतत्पदं दृश्यते । 9 AP नास्ति ‘देवे’ । 10 P नास्ति । † एषः कोष्ठकान्तर्गतः पाठः P पुस्तके एवोपलभ्यते नान्यत्र, प्रक्षिप्तप्राय एषः ।

कालान्निद्रोऽयं भगवांस्तृतीयनेत्रानलेन भिक्षुं भस्मात्करिष्यति । ततस्तडित्तेज इव सतड-
त्कारं प्रथमं ज्योतिर्निर्गतम् । ततः श्रीपार्श्वनाथविम्बं प्रकटीवभूव । तद्वादिना विविधस्तुतिभिः
स्तुतं क्षमितं च । राजा विक्रमादित्यः पृच्छति-भगवन् ! किमिदमदृष्टपूर्वं दृश्यते ? कोऽयं
नवीनो देवः प्रादुरभूत् ? अथ सिद्धसेनः प्रोवाच-राजन् ! पूर्वमस्यामेवावन्त्यां श्रेष्ठिनीभद्रासू-
नुर्द्वात्रिंशत्पत्नीयौवनपरिमलसर्वस्वग्राही 'अवन्तीसुकुमाल' इति ख्यातः श्रेष्ठ्यासीत् । स शालि- 5
भद्र इव गृह्न्यापारं कमपि नाकार्षीत् । किन्तु मातैव सर्वामपि गृहतस्मिन्कृत । एकदा दशपू-
र्वधर आर्यसुहस्ताख्यो मौर्यवंशसुकुटुम्बप्रतिच्यपगुरुः सगच्छो विहरन्नवन्तीमागल्य भद्रानुमत्या
गृहैकदेशेऽस्यात् । रात्रौ ते नलिनीगुल्माख्यस्य स्वर्षिमानस्य विचारं गुणयन्ति । तपोधनजने
विश्रान्ते सति तं विचारं शृण्वन् सान्द्रचन्द्रातपायां निशि खैरं पद्भ्यां भ्रमन्नवन्तीसुकुमालस्त-
त्रायातः सम्यगश्रौषीत् । आगल्य गुरुन् जगौ-भगवन् ! किमेतद् गुण्यते ? आर्यैरुक्तम्-10
वत्स ! नलिनीगुल्मविमानंविचारः । अवन्तीसुकुमालः प्राह स्-ईदृशमेवेदं प्रेक्ष मयाऽनुभूतम् ।
इदं केनोपायेन लभ्यते ? आर्यैर्भणितम्-चारित्र्येण । अवन्तीसुकुमालोऽप्याविभातात् गृही-
तनलिनीगुल्मविमानग्रहणप्रतिज्ञः स्वयं कृतलोचः पश्चाद्गुरुभिरपि दत्तसामायिकः कन्धार-
कुण्डलाख्यं उमशानमेव कायोत्सर्गो भवान्तरभार्यया शृङ्गालीत्वमापन्नया सार्भया क्षुधितया
दर्भसूचीवेधक्षरत्तद्गुधिरधारगन्धलुब्धागतया भक्षितः, सङ्गवनाजर्जरितपापकर्मा नलिनीगुल्म-15
माप । प्रातस्तन्माता सन्तुपा गुरुमुखादवगतपुत्रवृत्तान्ता तच्छमशानमागल्य विललाप विविध
विविधम् । पुनर्गृहमागता । एकां सगर्भां वधूं गृहे मुक्त्वा एकत्रिंशता वधूभिः सह सयममा-
दाय दिवं लेभे । सगर्भस्थितवधूकाजातपुत्रेण स्फीतयौवनेनायं प्रासादः कारितः । मम
पितुर्महाकालोऽत्राभूदिति 'महाकाल' नाम दत्तम् । श्रीपार्श्वनाथविम्बं मध्ये स्थापितम् ।
कल्प्यहानि लोकेन पूजितम् । अवसरे द्विजैस्तदन्तरितं कृत्वा मृडलिङ्गमिदं स्थापितम् । अधुना 20
मत्कृतस्तुतितुष्टः श्रीपार्श्वनाथः प्रादुरासीत् । मत्प्रेरितशासनदेवताबलात्तु मृडलिङ्गं विदध्रे ।
सत्यासत्ययोरन्तरं पश्य । तच्छ्रवणादृष्टः शासने ग्रामशतान्यदत्त देवाय । उपगुरु ससम्यक्त्वां
द्वादशव्रतीमुपादत्त । अश्लाघत वादीन्द्रम्-

४२ अहो यो बहव सन्ति मेकमक्षपदक्षिणा^१ । एक एव स श्रेयो^२ हि^३ वरिदीघरणक्षम ॥ १६ ॥

तथा त्वम् । अहो कवित्वशक्तस्ते !

25

४३ पद मपदि कस्य न स्फुरति शर्करापाकिम, रसालरससेकिम भणितिवैभव कस्य न ।

तदेतदुभय किमप्यमृतनिर्ज्वरोद्गारिमै-स्तरङ्गयति यो रसै स पुनरेक एव क्वचित् ॥ १७ ॥

४४. न नामा नो^१ वृत्त्या परिचयवशाच्छन्दसि न वा, न शन्दव्युत्पत्त्या निभृतमुपदेशज्ञ च गुरो ।

अपि स्वेता खैर जगति सुकरीना मद्युद्यो, निपन्यन्ते वाच सुकृतपरिणामेन महता ॥ १८ ॥

इति स्तुत्वा सम्राट् स्वस्थानमयासीत् । वादीन्द्रोऽपि प्रभावनातुष्टेन सङ्घेन मध्येकृतः । 30

§ २७) अन्येषुः सिद्धसेनो विहरन् ॐकारारयं मालवेषु नगरं ययौ । तत्र भक्तैः क्रावकैर्विजसं

1 P ० मिदमपूर्वं । 2 'तिमान' नाम्नि P । 3 B सन्यार, D कन्याण । 4 CD बुद्धा । 5 B स्फीतयुक्ता यौवनेन ।
6 BC श्रीपाथविम्ब । 7 P लोके । 8 P महागतायत । 9 P श्रेयोः । 10 P घरणं । 11 P मा ।

सूरये । यथा-भगवन् ! अस्यैव नगरस्यासन्नो ग्राम एक आसीत् । तत्र सुन्दरो नाम राजपुत्रो ग्रामणीः¹ । तस्य द्वे पत्न्यौ । एका प्रथमां पुत्रीं प्रासूत, अखिव्यत च । तदैव सपत्न्यप्यासन्नप्रसवा वर्तते । मा स्म इयं पुत्रं प्रसूय भर्तुः सविशेषं बल्लभा भूत्-इति स्त्रीत्वोचितया तुच्छया बुद्ध्या सूतिकामेकामवोचत-यदा इयं मे सपत्नी प्रसवकाले देववशात्त्वामाह्वयति, तदा त्वया परस्था-
 5 नात्प्रथमं सङ्गृहीतं मृतं कश्चिदपत्यं तत्र सञ्चार्यम् । तज्जातकं चैत्पुत्रो भवति तदा स्वयं गृहीत्वा ग्रामाहूरे व्युत्सष्टव्यम् । इदं हेम गृहाण-इति सूत्रणां चक्रुपी । विधिवशात्तत्र तत्तया तथैव कृतम् । राजपुत्रो जातमात्रो ग्रामाहूरे क्षिप्तो ही । स राजपुत्रः² पुण्याधिक इति तत्कुलदेवतया धेनुरूपेण दुग्धं दत्त्वा पालयन्त्याऽष्टवर्षदेशीयः कृतः । अत्रैव ॐकारनगरे शिवभवनाधिका-
 रिणा भरटकेन दृष्टः, आलापितः, स्वां दीक्षां ग्राहितः । अन्यदा कन्यकुब्जदेशाधिपतिर्नरेन्द्रो
 10 जात्यन्धो दिग्विजयकार्येण प्रत्यासन्नः समावासितः । रात्रौ लघुभरटकस्य शिवादेशः सज्जातः-
 त्वया कन्यकुब्जेशाय शोपा देया । तयाऽसौ सज्जाक्षो भावी । तद्वाक्यं लघुर्वृहद्गुरवे समा-
 ख्याय तदाज्ञया शोपामादाय स्कन्धावारमध्यमेत्य राजामात्यानुवाच-भो ! भो ! स्वनाथमस्म-
 त्सम्मुखमानयध्वम् । यथा सद्यः कमलदलललितं स्वविषयग्रहणक्षमाक्षं कुर्महे । ततोऽमात्य-
 नुत्रो राजा तत्रायातः । ऋषिदत्तां शोपामादायाक्षणोर्निवेश्य सज्जाक्षो जातः । प्रीतः³ भक्त्या
 15 ग्रामशतानि शासनेऽदात् । अत्रैव च ॐकारे इममुत्तुङ्गं प्रासादमचीकरत् । वयमिह पुरे
 वसामः । जैनः प्रासादः कारयितुं न लभ्यते । मिथ्यादृशो बलिनः । तस्मात्तत्कुरु येन इतोऽधिकं
 तुङ्गं रम्यं चैत्यं निष्पद्यते । बली त्वमेवेति । तद्वचनं श्रुत्वा वादी अवन्तीमागत्य चतुःश्लोकीं
 हस्ते कृत्वा विक्रमादित्यद्वारमेत्य द्वास्थेनोपराजं श्लोकमचीकथत् । स तेन कथितो यथा-

४५. दिदक्षुर्भिक्षुरायातस्तिष्ठति द्वारि वारितः⁴ । हस्तन्यस्तचतुःश्लोक उतागच्छतु गच्छतु ॥ १९ ॥

20 तं श्लोकं श्रुत्वा विक्रमादित्येन प्रतिश्लोकः कथापितो यथा-

४६. दत्तानि दशलक्षाणि शासनानि चतुर्दश । हस्तन्यस्तचतुःश्लोक उतागच्छतु गच्छतु ॥ २० ॥

वादिना तं श्लोकं श्रुत्वा द्वास्थद्वारेण भाणितं राज्ञे⁵-दर्शनमेव भिक्षुरीहते नार्थम् । ततो राज्ञा स्वदृष्टौ आहूतः । उपलक्षितो भापितश्च-भगवन् ! किमिति चिराद् दृश्यध्वे ? । आचार्यै-
 रूक्तम्-धर्मकार्यवशाच्चिरादायाताः । श्लोकचतुष्टयं शृणु । राज्ञि शृण्वति पठितं तत् । यथा-

25 ४७. अपूर्वेयं धनुर्विद्या भवता शिक्षिता कुतः । मार्गणौघः समभ्येति गुणो याति दिगन्तरम् ॥ २१ ॥

४८. सरस्वती स्थिता वक्त्रे लक्ष्मीः करसरोरुहे । कीर्तिः किं कुपिता राजन् ! येन देशान्तरं गता ॥ २२ ॥

४९. कीर्तिस्ते जातजाड्येव चतुरम्भोधिमज्जनात् । आतपाय धरानाथ ! गता मार्त्तण्डमण्डलम् ॥ २३ ॥

५०. सर्वदा सर्वदोऽसीति मिथ्या संस्तूयसे जनैः । नारयो लेभिरे पृष्ठं न वक्षः परयोषितः ॥ २४ ॥

श्रुत्वा तुष्टो विक्रमश्चतुरो गजान् यथासंख्यं वसन-सुगन्धद्रव्य-हेमनाणक-हारादिपूर्णान्-
 30 आनाय्य सूरिभ्रभाणीत्-इमे गृह्यन्ताम् । सूरिरूचे-नैतदर्थ्यहम् । पुनर्विक्रमो भणति-
 मन्महीसारभृतांश्चतुरो देशान् खैरमादत्स्व । वाद्याह-इदमपि नेच्छामि । तर्हि किमिच्छ-
 सीति ? । श्रूयताम्-ॐकारे चतुर्द्वारं जैनप्रासादं शिवप्रासादादुच्चं कारय । स्वयं सपरिच्छदः

प्रतिष्ठां च तत्र कारयेति । राज्ञा तत्तथैव कृतम् । प्रभावनया सङ्घस्तुष्टः । एवं जैनं धर्मं द्योतयन्
वादी दक्षिणस्यां पृथ्वीस्थानपुरं विहरन् गतः । तत्रायुरन्तं ज्ञात्वाऽनशनं लात्वा स्वर्गलोक-
मध्यवात्सीत् । तत्रत्यसङ्घेन चित्रकूटे सिद्धसेनगच्छं त वृत्तान्तं ज्ञापयितुं वाग्मी भट्ट एकः
प्रस्थापितः । स तत्सूरिसभायां श्लोऋपूर्वार्द्धं पुनः पुनः पठति स यथा-

५१ स्फुरन्ति वादिसद्योता साम्प्रत दक्षिणापथे ।

पुनः पुनः पाठे सिद्धसारस्वतया सिद्धसेनभगिन्योक्तम्-

नूनमस्तगतो वादी सिद्धमेनो दिवाकर ॥ २५ ॥

पश्चाद्भट्टेन प्रपश्योक्तम् । ततः शोको विहितो विसृष्टश्च ।

॥ इति वृद्धवादि-सिद्धसेनयोः प्रबन्धः^१ ॥ ६ ॥

७. अथ श्रीमल्लवादिप्रबन्धः ।

§ २८)

श्रीहन्द्रभूतिमानभ्य प्रभावकशिरोमणेः ।

श्रीमल्लवादिसूरीन्दोश्चरित कीर्त्यते मया ॥ १ ॥

खेटाभिर्घं महास्थानमस्ति गूर्जरमण्डले । देवाटित्याहयस्तत्र विप्रोऽभूद्देवपारगः ॥ २ ॥
सुभगाख्या सुता तस्य विधवा बालकालतः । कस्मादपि गुरोर्मन्त्रं सौर सा प्राप भक्तिभाक् ॥ ३ ॥
आकृष्टस्तेन मन्त्रेण भास्करस्तामुपागमत् । तद्गोगलाभादापन्नसत्त्वा सा न चिरादभृत् ॥ ४ ॥ 15
वैक्रियेभ्यः सुराङ्गेभ्यो गर्भो यद्यपि नोद्भवेत् । तदानीं त्वौदारिकाद्गधातुयोगास्तु सम्भवी ॥ ५ ॥
आपाण्डुगण्डफलकां ग्लानार्द्धीं वीक्ष्य तां पिता । यभापे किमिदं वत्से ! निन्द्यमाचरितं त्वया ? ॥ ६ ॥
सा प्राह स पितनैयं प्रमादविकृतिर्मम । मन्त्राकृष्टागतोष्णांशुन्यासः पुनरयं बलात् ॥ ७ ॥
इत्युक्तोऽपि विपण्णात्मा देवादित्यः कुकर्मणा । तां पुत्रीं प्रेषयामास सभृत्यां बलभी पुरीम् ॥ ८ ॥
कालेन तत्र साऽसूत पुत्रं पुत्रीं च सुदुतम् । तत्रैवोवास सुचिर जनकार्पितजीविका ॥ ९ ॥ 20
क्रमेण ववृधाते तौ पुत्रीं बालार्कतेजसौ । यावदष्टौ व्यतिक्रान्ता वत्सराः क्षणवत्तयोः ॥ १० ॥
तावदध्यापकस्यान्ते पठितुं तौ निवेशितौ । कलहेऽर्भं निष्पितृकामूचिरे लेखशालिकाः ॥ ११ ॥
तद्गिरा खियमानोऽर्भः पप्रच्छ जननीं निजाम् । किमातनीस्ति मे तातो येन लोकोक्तिरीदृशी ॥ १२ ॥
माता जगाद नो वेद्मि किं पीडयसि पृच्छया । ततः खिन्नः स सत्त्वाढो मर्त्युमैच्छद्विपादिभिः ॥ १३ ॥
साक्षादागत्य तं भानुरुचेऽहं वत्स ! ते पिता । पराभवकरो यस्ते तस्याहं प्राणहारकः ॥ १४ ॥ 25
इत्युक्त्वा कर्करं सूक्ष्ममेकं तस्य समर्पयत् । ताव्योऽनेन त्वया द्वेषी सद्यो मर्त्तंति चादिशत् ॥ १५ ॥
तेन कर्करशस्त्रेण बालः स बलवत्तरः । विवृवन्त विवृवन्तमवधील्लेखशालिकम् ॥ १६ ॥
बलभीपुरभूषेन श्रुतो बालवधः स तु । कुपितस्तं शिशुं सद्यो जनैः स्वान्तिकमानयत् ॥ १७ ॥
उक्तश्च-रे ! कथं हंसि दृशंस ! शिशुकानमून ? । बालः प्रत्याह-न पर बालान्दन्मि नृपानपि ॥ १८ ॥
इत्थं वदन् महीपालमहन् कर्करकेण तम् । मृतस्य तस्य साम्रज्ये स राजाऽजनि विक्रमी ॥ १९ ॥ 30

§ २९) शिलादित्य इति ख्यातः सुराष्ट्राराष्ट्रभास्करः ।

लेभे सूर्याद्विरं वाहं^१ परचक्रोपमर्दकम् ॥ २० ॥

निजां स्वसारं स ददौ भृगुक्षेत्रमहीभुजे । असूत सा सुतं दिव्यतेजसं^२ दिव्यलक्षणम् ॥ २१ ॥

शत्रुञ्जये गिरौ चैत्योद्धारमारचयच्च सः । श्रेणिकादिश्रावकाणां श्रेणावात्मानमानयत् ॥ २२ ॥

५ कदाचिदागतास्तत्र बौद्धास्तर्कमदोद्भुराः । ते शिलादित्यमगदन्-सन्ति श्वेताम्बरा इमे ॥ २३ ॥

वादे जयन्ति यद्यस्मांस्तदैते सन्तु नीवृत्ति । वयं यदि जयामोऽमूंस्तदा गन्तव्यमेतकैः ॥ २४ ॥

दैवयोगाजितं बौद्धैः सर्वे श्वेतम्बराः पुनः । विदेशमाशिश्चियिरे पुनः कालवलार्थिनः ॥ २५ ॥

शिलादित्यनृपो बौद्धान् प्रपूजयति भक्तितः^४ । शत्रुञ्जये च ऋषभस्तैर्बुद्धीकृत्य पूजितः ॥ २६ ॥

§ ३०) इतश्च सा शिलादित्यभगिनी भर्तृमृत्युतः ।

विरक्ता व्रतमादत्त सुस्थिताचार्यसन्निधौ ॥ २७ ॥

अष्टवर्षं निजं बालमपि व्रतमजिग्रहत् । सामाचारीमपि प्राज्ञं किञ्चित्किञ्चिदजिज्ञपत् ॥ २८ ॥

एकदा मातरं साध्वीं सोऽपृच्छदभिमानवान् ।

अल्पः कथं नः सङ्घोऽयं प्रागप्यल्पोऽभवत्कथम् ॥ २९ ॥

साऽप्युदश्रुरभाषिष्ट-वत्स ! किं वच्मि पापिनी । श्रीश्वेताम्बरसङ्घोऽभूद् भूयानपि पुरे पुरे ॥ ३० ॥

१५ तादृक्प्रभावनावीरसूरीन्द्राभावतः परैः । स्वसात्कृतः^५ शिलादित्यो भूपालो मातुलस्तव ॥ ३१ ॥

तीर्थं शत्रुञ्जयाहं यद्विदितं मोक्षकारणम् । श्वेताम्बराभावतस्तद्वौद्धैर्भूतैरिवाश्रितम् ॥ ३२ ॥

विदेशवासिनः श्वेताम्बराः खण्डितडम्बराः । क्षिपन्ति निर्हतौजस्काः कालं कचन केचन ॥ ३३ ॥

इति श्रुत्वाऽकुपद्बालस्तथागतभटान् प्रति । प्रतिज्ञां च चकारोच्चैः प्रावृडम्भोधरध्वनिः ॥ ३४ ॥

नोन्मूलयामि चेद्बौद्धान् नदीरय इव द्रुमान् । तदा भवामि सर्वज्ञध्वंसपातकभाजनम् ॥ ३५ ॥

२० इत्युक्त्वाऽम्बां समापृच्छथ बालः कालानलद्युतिः । मल्लनामा^७ गिरिं गत्वा तेषु तीव्रतरं तपः ॥ ३६ ॥

आसन्नग्रामभैक्षेण पारणं च चकार सः । दिनैः कतिपयैस्तच्च जज्ञौ शासनदेवता ॥ ३७ ॥

भूत्वा व्योमनि साऽवादीत्-केमिष्टाः ? , सोऽपि बालकः ।

तच्छ्रुत्वाऽऽख्यत्सानुभवं 'वल्ला' इति खदत्तदृक् ॥ ३८ ॥

पणमास्यन्ते पुनः सोचे खस्था 'केन सहे' त्यथ ? । बालर्षिरप्यभाषिष्ट 'समं घृतगुडैः शुभैः' ॥ ३९ ॥

२५ अवधारणशक्त्या तं योग्यं शासनदेवता । प्रत्यक्षा न्यगदद्वत्स ! भूयाः परमतापहः ॥ ४० ॥

नयचक्रस्य तर्कस्य पुस्तकं लाहि मानद ! । वाणी सेत्स्यति ते सम्यक् कुतर्कोरगजाङ्गुली ॥ ४१ ॥

भूमौ मुमोच तं तर्कपुस्तकं बालको मुनिः । प्रमादः सुलभस्तत्र वयोलीलाविशेषतः ॥ ४२ ॥

रुष्टा शासनदेव्यूचे विहिताशातना त्वया । सान्निध्यं ते विधाताऽस्मि प्रत्यक्षीभविता न तु ॥ ४३ ॥

तं लब्ध्वा पुस्तकं मल्लवादी देदीप्यते स्म सः । शस्त्रं पाशुपतमिव मध्यमः पाण्डुनन्दनः ॥ ४४ ॥

३० आगत्य बलभीद्रङ्गं सुराष्ट्राराष्ट्रभूषणम् । शिलादित्यं युगप्रान्तादित्यद्युतिरुवाच सः ॥ ४५ ॥

1 A राष्ट्रे । 2 CD वाहं । 3 A नास्ति पदमेतत् । 4 A भक्तितः । 5 B स्वसात्कृत्य । 6 AP निहितौ ।

7 A मल्लनाम ।

बौद्धैर्मुधा जगज्जग्ध प्रतिमल्लोऽहमुत्थितः । अग्रमादी मल्लवादी त्वदीयो भगिनीसुतः ॥ ४६ ॥
शिलादित्यद्वपोपान्ते बौद्धाचार्येण वाग्मिना । वादिवृन्दारकश्चके तर्कवर्करमुल्वणम् ॥ ४७ ॥
मल्लवादिनि जल्पाके नयचक्रवलोत्त्वणे । हृदये हारयामास पण्मासान्ते स शाक्यराट् ॥ ४८ ॥
पण्मासान्तनिशायां स ख निशान्तमुपेयिवान् । तर्कपुस्तकमाकृष्य कोशात्किञ्चिदवाचयत् ॥ ४९ ॥
चिन्ताचक्रहते चित्ते नार्थोस्तान्धर्तुमीश्वरः । बौद्धः स चिन्तयामास प्रातस्तेजोवधो मम ॥ ५० ॥ 5
श्वेताम्बरस्फुलिङ्गस्य किञ्चिदन्यदहो ! महः । निर्वासयिष्यन्तेऽमी हा ! बौद्धाः साम्राज्यशालिनः ॥

५२ धन्यास्ते ये न पश्यन्ति देशमङ्ग कुलक्षयम् । परहस्तगता भार्या मित चापदि सखितम् ॥ ५२ ॥

*इति दुःखौघसघटाब्दिद्रे तस्य हृत्क्षणात् । नृपाहानं समायातं प्रातस्तस्य द्रुतं द्रुतम् ॥ ५३ ॥
नोद्घाटयन्ति तच्छिष्ट्या गृहद्वारं वराककाः । मन्दो गुरुर्नाथ भूपसभामेतेति भाषिणः ॥ ५४ ॥
तद्गत्वा तत्र तैरुक्तं श्रुत्वा तन्मल्ल उल्लसन् । अबोचच्च शिलादित्यं मृतोऽसौ शाक्यराट् शुचा ॥ ५५ ॥
स्वयं गत्वा शिलादित्यस्तं तथास्यमलोकत । बौद्धान्प्रावासयदेशाद्विक्र प्रतिष्ठाच्युतं नरम् ॥ ५६ ॥
मल्लवादिनमाचार्यं कृत्वा वागीश्वरं गुरुम् । विदेशेभ्यो जैनमुनीन् सर्वानाजूहवन्नृपः ॥ ५७ ॥
शशुञ्जये जिनाधीश भवपञ्जरभञ्जनम् । कृत्वा श्वेताम्बरायत्तं यात्रां प्रावर्तयन्नृपः ॥ ५८ ॥

§ ३१)

कालान्तरे तत्र पुरे रङ्गो नामाभवद्वर्णिक ।

तस्य कार्पटिको हृष्टे न्यासीचक्रे महारसम् ॥ ५९ ॥

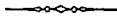
15

रसेन तेन स्पृष्टस्य लोहस्य तपनीयताम् । स दृष्ट्वा हृष्टसदनपरावर्त्तं चकार च' ॥ ६० ॥
वञ्चयित्वा कार्पटिकं रङ्गः सोऽभून्महाधनः । तत्पुन्या राजपुत्र्याश्च सख्यमासीत्परस्परम् ॥ ६१ ॥
हैमीं कङ्क तिकामेकां दिव्यरत्नविभूषिताम् । रङ्गपुत्रीकरे दृष्ट्वा याचते स्म नृपात्मजा ॥ ६२ ॥
तां न दत्ते पुना रङ्गो राजा त याचते बलात् । तेनैव मत्सरैणासौ म्लेच्छसैन्यमुपानयत् ॥ ६३ ॥
भग्न्या पूर्वलभी तेन सज्जातमसमञ्जसम् । शिलादित्यः क्षय नीतो वणिजा स्फीतक्रद्धिना ॥ ६४ ॥ 20
ततोऽथाकृष्य' वणिजा प्रक्षिप्ताश्च रणे' शकाः' । तृष्णया ते स्वयं मर्तुर्हंतो व्याधिर्महानयम् ॥ ६५ ॥
विक्रमादित्यभूपालात्पञ्चयित्रिक(५७३)वत्सरे । जातोऽयं बलभीभङ्गो जानिनः प्रथम ययुः ॥ ६६ ॥
खवर्त्मना गतान्यर्हद्विम्बानि विपयान्तरम् । देवताधिष्ठितानां हि चेष्टा सम्भविनी' तथा ॥ ६७ ॥
एतच्च प्रथम ज्ञात्वा मल्लवादी महासुनिः । सहितः परिवारेण पञ्चासरपुरीमगात् ॥ ६८ ॥
नागेन्द्रगच्छसत्केपु धर्मस्थानेष्वभूत्प्रभुः । श्रीस्तम्भनकर्तार्यसि सङ्घस्तस्येशतामघात् ॥ ६९ ॥ 25

श्रीमल्लवादिचरितं जिनशासनीयतेजःसमुन्नतिपवित्रमिदं निशम्य ।

भक्त्याः ! कवित्ववचनादिविचित्रलब्धिघातैः" प्रभावयत शासनमार्हतं भोः ! ॥ ७० ॥

॥ इति श्रीमल्लवादिचरित्रम् ॥ ७ ॥

1 B अग्रवादी, D अग्रमादी । 2 P बवं० । 3 P नयचक्रं० । * एष श्लोक B आदर्शे नोपलभ्यते । 4 B मः । 5 P हैमीकङ्कनीका० । 6 A लो०प्याट्टयम् । 7 ACD रिणे, P अरिणे । 8 C फिका । 9 P मृत्वा । 10 ACD सम्भाषिनी । 11 B प्रात्या ।

८. अथ श्रीहरिभद्रसूरिप्रबन्धः ।

§ ३२) श्रीचित्रकूटे हरिभद्रो विप्रश्चतुर्दशविद्यास्थानज्ञः^१ । †दृश्यं^२ पादुकाः; पञ्चमदूरीकृत-
दर्शनाऽन्यानि पञ्चममाध इति कृत्वा; उदरे पट्टः, उदरं विद्यया स्फुटतीति कृत्वा; † जालं कुदालो
निःश्रेणी सह चलन्ति^३ । यत्पठितमहं न जानामि तस्य शिष्यो भवामीति प्रतिज्ञा । एकदा
5 चतुष्पथासन्नभूमिमव्रजत्^४ । †याकिनी नाम साध्वी तया^५

५३. चक्किदुगं हरिपणगं पणगं चक्कीण केसवो चक्की । केसवचक्की केसवदुचक्किकेसी य चक्की य ॥ १ ॥

इति गाथा पेठे । न च तेन बुद्धा । अग्रे गत्वोक्तम्-मातः ! खरं चिकचिकापितम् ।
साध्व्योक्तम्-नवं लिप्तम् । अहो ! अनयाऽहमुत्तरेणापि जितः-इति तां ववन्दे । त्वच्छि-
ष्योऽस्मि । गाथार्थं ब्रूहि मातः ! । सा प्राह स्व-मम गुरवः सन्ति । हरिभद्रः प्राह क ते ?
10 [*अत्र सन्ति । ततः केनापि श्रावकेण स] चैत्यं नीतः । जिनदर्शनं तत्प्रथमम् । हर्षः ।

५४. वपुरेव तवाचष्टे भगवन् ! वीतरागताम् । नहि कोटरसंस्थेऽयौ तरुर्भवति शाड्वलः ॥ २ ॥

५५. जं दिष्टी करुणातरङ्गियफुडा एयस्स सोमं मुहं, आयारो पसमायरो परियरो संतो पसन्ना तणू ।

तं नूणं जरजम्ममच्चुहरणो देवाहिदेवो इमो, देवाणं अवरण दीसइ जओ नेयं सरूवं जए ॥ ३ ॥

इत्यादिनवीननमस्काराः । ततो जिनभटाचार्यदर्शनम् । प्रतिपत्तिः । चारित्र्यम् । सूरिपदवी ।
15 आवश्यक 'चक्की'त्यादि^६ तेनैव विवृतम् । 'कलिकालसर्वज्ञः' इति विरुद्धम् । रहस्यपुस्तका देवताभ्यो
लब्धाः । ते चादरेण जितदिक्पटाचार्याच्छिन्न ८४ मठप्रतिबद्धचउरासीनामकप्रासादस्तम्भे
विविधौषधनिष्पन्ने जलज्वलनाद्यसाध्ये क्षिप्ताः ।

§ ३३) एकदा भागिनेयौ हंस-परमहंसौ पाठयति प्रभुः । निष्पन्नौ परं बौद्धतर्कास्तन्मुखेन पिप-
ठिषतः । गुरुणा ज्ञानिनां वार्यमाणावपि तत्पार्श्वं गतौ । जरतीगृहे उत्तारकः । बौद्धाचार्यान्तिके
20 तद्वेषस्यौ पठतः । कपलिकायां रहस्यानि लिखतः । प्रतिलेखनादिसंस्कारवशाद्दयालू इव ज्ञात्वा
गुरुणाऽचिन्ति-ध्रुवं श्वेताम्बरावेतौ । द्वितीयाहे सोपानश्रेणौ खट्याऽर्हद्विम्बमालिलिखे । तदा-
सन्नायातौ तौ पादौ^७ न दत्तः । [*यतः, नरकफलमिदं न कुर्वहे श्रीजिनपतिमूर्द्धनि पादयोर्निवे-
शम् ।] रेखात्रयाङ्गस्तत्कण्ठश्चक्रे । बुद्धोऽयं जात इति कृत्वा उपरि पादो दत्तः । उपरि चटितौ ।
गुरुणा दृष्टौ । गुरोः समक्षं^८ निषण्णौ तौ । गुर्वास्यच्छायापरावर्त्त दृष्ट्वा तत्कैतवं तत्कृतमेव मत्वा
25 जठरपीडामिषेण ततो निरक्रामताम् । कपलिकां लात्वा गतौ । तौ चिरान्नायानौ^{१०} । विलोकापितौ
न स्तः । राजाग्रे कथितम्-सितपटावुत्कटकपटौ तत्त्वं लात्वा यातः । कपलिकामानायय । पृष्ठे
सैन्यमल्पं गतम् । दृष्टिदृष्टिः । द्वावपि सहस्रयोधौ तौ । ताभ्यां निहतं राजसैन्यम् । उद्बृत्त^{११}-
नष्टैरुपराजं गत्वा कथितं तत्तेजः । पुनर्बहुसैन्यप्रैषः^{१२} । दृष्टिमेलापकः । युद्धमेकः करोति ।

1 B °ज्ञानज्ञः । 2 BD दृश्यं पादुकामदूरी° । † एतदन्तर्गतपाठस्थाने G आदर्शं 'स्वविद्यया तिरस्कृतपंचदर्शानि वदति च
जनेषु विद्ययोदरं स्फाटयति, अतो मयोदरे पट्टबन्धः क्रियते ।' एतादृशः पाठः । 3 ADP चलति । 4 A भूमिमाव्रजन्; B भूमिं
व्रजन् । † P भूमिं व्रजता गाथासेकां पठ्यमाना याकिनी नाम साध्वी श्रुता । 5 BD नास्ति 'तया' । * P पुस्तक एवैष कोष्ठक-
गतः पाठो दृश्यते, प्रक्षिप्तप्रायोऽयम् । 6 P चक्कीत्यादि दुष्करत्वादावश्यकं तेनैव । 7 P नास्ति । 8 BD पादं; P पादौ तत्र ।
* कोष्ठकगतः पाठः AD आदर्शं लभ्यते; D आदर्शं पुनः एतदग्रे 'परसदिततरौ वरे विभतो निजचरणौ न तु जैनदेहलसौ' एषा अधिका
पंक्तिर्विद्यते । 9 B नास्ति 'गुरोः समक्षं' । 10 P नास्ति पदमेतत् । 11 P उद्भूत । 12 P सैन्यमप्रेषि ।

अपरः कपलिकापाणिर्नष्टः । हंसस्य शिरदिच्छत्वा राज्ञे दृशितं तैः । तेनापि गुरवे दत्तम् । गुरु-
राह-किमनेन कपलिकामानायय । गता भटाः । रात्रौ चित्रकूटे प्राकारकपाटयोर्दत्तयोस्तदा-
सत्रे सुप्तस्य परमहंसस्य शिरदिच्छत्वा तैस्तत्रार्पितम् । तेषां बौद्धानां तत्सूत्रेश्च सन्तोषः । प्रातः
श्रीहरिभद्रसूरिभिः शिष्यकवन्धो दृष्टः । कोपः । तैलकटाहाः कारिताः । अग्निना तापितं
तैलम् । १४४० बौद्धा होतु खे आकृष्टाः [*शकुनिकारूपेण पतन्ति] । गुरुभिर्दृष्टान्तो जातः¹
[*प्रतिबोधाय] साधू प्रहितौ । ताभ्यां गाथा दत्ताः-

५६ गुणसेण-अगिमम्मा सीहा-णदा य तह पिया-पुत्ता । सिहि-जालिणि माइ-सुया, षण-षणसिरिमो य पइ-भज्जा ॥४॥

५७ जय-निजया य सहोयर धरणो लच्छी य तह पई मज्जा । सेण-विसेणा पित्तिव-उत्ता जम्ममि सत्तमए ॥ ५ ॥

५८ गुणचन्द्र-वाणवत्तर-समराइच्च-गिरिसेण पाणो उ । एगस्स तओ मुन्खोऽणतो धीयस्स ससारो ॥ ६ ॥

५९ जह जलउ जलउ लोए कुमत्त्वपवणाहओ कमायग्गी । त चुञ्ज ज जिणवयणअमियमित्तो वि पजलउ ॥ ७ ॥¹⁰

बोधः । शान्तिः । १४४० ग्रन्थाः प्रायश्चित्तपदे कृताः । चित्रकूटतलहट्टिकास्थेन तैलवणिजा
प्रतयः कारिताः । तत्प्रथमं याकिनीधर्मसूनुरिति हरिभद्रग्रन्थेष्वन्तेऽभूत् । १४४० पुनर्भवविर-
हान्तता । 'गुणसेणअगिसम्मा' इत्यादिगाथात्रयप्रतिबद्धं समरादिव्यचरित्रं नव्यं शास्त्रं क्षमा-
वह्नीविज कृतम् । १०० शतक-पञ्चाशत्-पोडशक-अष्टक-पञ्चलिङ्गी-अनेकान्तजयपताका-न्याया-
वतारवृत्ति-पञ्चवस्तुक-पञ्चसूत्रक-श्रावकप्रजाप्ति-नाणायत्तकप्रभृतीनि हरिभद्राणि ।¹⁵

§ ३४) अत्रान्तरे श्रीमालपुरे कोऽपि धनी श्रेष्ठी जैनश्चतुर्मासके सपरिकरो देवतायतनं ब्रजन्
सिद्धारथं राजपुत्रं ब्यूतकारयुवानं देयकनकपदे निर्देयैर्धृतकारैर्गर्तायां निक्षिप्तं कूपया तद्देयं दत्त्वा
अमोचयत् । गृहमानीयाभोजयत् । अपाठयत् । सर्वकार्याध्यक्षमकरोत् । पर्यणाययत् । माता
प्रागप्यासीत् । पृथग् गृहमण्डनिका । श्रेष्ठिप्रसादाद्धनम् । सिद्धो राज्रावतिकाळे एति, लेख्यक-
लेखलेखनपरदशत्वात् । श्वश्रू सुपे अतिनिर्विण्णे अतिजागरणात् । वध्वा श्वश्रूक्ता-मातः !²⁰
पुत्र तथा बोधय, यथा निशि सकाले एति । मात्रा उक्तः सः-वत्स ! निशि शीघ्रमेहि । 'यः
कालज्ञः स सर्वज्ञः' । सिद्धः प्राह-मात' । येन स्वामिनाऽहं सर्वस्वदानेन जीवितव्यदानेन च
समुद्भूतस्तदादेश कथं न कुर्वे । तौष्णीस्येन स्थिता माता । अन्यदाऽऽलोचितं श्वश्रू-सुपाम्भ्याम्-
अस्य चिरादागतस्य निशि द्वारं नोद्घाटयिष्याव' । द्वितीयरात्रावतिचिराद् द्वारमागतः स
कटक खट्वटापयति' । ते तु न ब्रूतः । तेन कुद्वेन गदितम्-किमिति द्वारं नोद्घाटयेथे ?²⁵
ताभ्यां मञ्चितपूर्विणीभ्यामुक्तम्-पत्रेदानीं द्वाराणि उद्घाटितानि भवन्ति, तत्र ब्रज । तच्छ्रुत्वा
कुद्वश्चतुष्पथं गतः । तत्रोद्घाटे हृष्टे उपविष्टान् सूरिमञ्जस्मरणपरान् श्रीहरिभद्रान्दृष्टवान् ।
सान्द्रचन्द्रिके नभसि देशना । बोधः । व्रतम् । सर्वविद्यता । दिव्य कवित्वम् । हंसपरमहंसवद्
विशेषतः काञ्च जिघृक्षुर्बौद्धान्तिकं जिगमिषुर्गुरुमवादीत्-प्रेषयत बौद्धपार्थ्वं । गुम्भिर्गदितम्-
तत्र मागाः । मनःपरावर्त्ता भार्वा । स ऊचे-युगान्तेऽपि नैव स्यात् । पुनर्गुरवः प्रोसुः-तत्र गतः³⁰
परावर्त्त्यसे चेत् तदा अस्मद्दत्तं वेपमप्रागत्यास्मभ्य ददीथाः । ऊर्त्त्यक्रे । स गतस्तत्र पठितु

* P पुनह प्वेत्त वापय एग्गने । 1 C नासिठ । 2 A शित्त । 3 P पृथग् शृदेऽप्यार् । मात्रा पियया च सम म
पूरमन्दिमिहा । 4 P •पन वमूव । 5 A पावववणात् । 6 C विरेण । 7 B गयययति । 8 P मय जगृदे । 9 B
तभ्यनापिषुणु ।
५ प्र. दो.

लग्नः । सुघटितैस्तत्कुतकैः परावर्तितं मनः । तदीक्षां ललौ । वेपं दातुमुपश्रीहरिभद्रं ययौ ।
 तैरप्यागच्छन् जटितः । [P तैरप्यागच्छन्नावर्जितः वादं कुर्वन्वादेन जितः । बौद्धाचार्यस्य
 बौद्धवेषं दातुं गतः । तेनापि बोधितः । पुनरागत उपश्रीहरिभद्रं श्वेताम्बरवेषं दातुम् । पुनर्वादेन
 जितः* ।] एवं वेषद्वयप्रदानेन एहिरेयाहिराः २१ कृताः । द्वाविंशवेलायां गुरुभिश्चिन्तितम्-
 5 माऽस्य वराकस्य आयुःक्षयेण मिथ्यादृष्टित्वे मृतस्य दीर्घभवभ्रमणं भू[या]त् । पुराऽपि २१ वारं
 वादैर्जितोऽसौ । अधुना वादेनालम् । 'ललितविस्तराख्या' चैत्यवन्दनावृत्तिः सतर्का कृता । तदा-
 गमे पुस्तिकां पादपीठे मुक्त्वा गुरवो बहिरगुः । तत्पुस्तिकापरामर्शाद्बोधः सम्यक् । ततस्तुष्टो
 निश्चलमनाः प्राह-

६०. नमोऽस्तु हरिभद्राय तस्मै प्रवरसूरये । मदर्थं निर्मिता येन वृत्तिललितविस्तरा ॥ ८ ॥

10 ततो मिथ्यात्वनिर्विण्णेन सिद्धर्षिणा १६ सहस्रा 'उपमितिभवप्रपञ्चा' कथाऽरचि श्रीमाले
 सिद्धिमण्डपे । सा च सरस्वत्या साध्व्याऽशोधि । समये श्रीहरिभद्रसूरयोऽपि सोऽपि अनशनेन
 सुरलोकमवापन् ।

॥ इति श्रीहरिभद्रसूरिप्रवन्धः ॥ ८ ॥

९. अथ श्रीवप्पभट्टिसूरिप्रवन्धः ।

15 § ३५) गूर्जरदेशे पांडलापुरनगरे जितशत्रू राजा राज्यं करोति स्म । तत्र श्रीसिद्धसेननामा
 सूरीश्वरोऽस्ति स्म । स मोढेरपुरे महास्थाने श्रीमहावीरनमस्करणाय गतः । श्रीमहावीरं नत्वा तीर्थो-
 पवासं कृत्वा रात्रावात्मारामरतो योगनिद्रया स्थितः सन् स्वप्नं ददर्श । यथा-केसरिकिशोरको
 देवगृहोपरि क्रीडति । स्वप्नं लब्ध्वाऽजागरीत् । माङ्गल्यस्तवनान्यपाठीत् । प्रातश्चैत्यं गतः । तत्र
 षड्वार्षिको बाल एको बालांशुमालिसमद्युतिराजगाम । सूरिणा पृष्टः-भो अर्भक! कस्त्वम्?
 20 कुत आगतः? । तेनोक्तम्-पञ्चालदेशे डूवाडधीग्रामे वप्पाख्यः क्षत्रियः । तस्य भट्टिर्नाम सधर्म-
 चारिणी । तयोः 'सूरपालो नाम पुत्रोऽहम् । मत्तातस्य बहवो भुजबलगर्विताः प्रचुरपरिच्छदाः
 शत्रवः सन्ति । तान्सर्वान्हन्तुमहं सन्नह्य चलन्नासम् । पित्रा निषिद्धः-वत्स! बालस्त्वम्,
 नास्मै कर्मणे प्रगल्भसे । अलमुद्योगेन । ततोऽहं क्रुद्धः । किमनेन निरभिमानेन पित्रापि, यः
 स्वयमरीन्न हन्ति मामपि घ्नन्तं निवारयति । अपमानेन मातापितरावनापृच्छयात्र समागतः ।
 25 सूरिणा चिन्तितम्-अहो दिव्यं रत्नम्! । न मानवमात्रोऽयम् । 'तेजसां हि न वयः समीक्ष्यते ।'
 इति विमृश्य बाल आलेपे-वत्सक! अस्माकं पार्श्वे तिष्ठ, निजगृहाधिकसुखेन । बालेनोक्तम्-
 महान्प्रसादः । स्वस्थानमानीतः । सङ्घो दृष्टस्तद्रूपविलोकनेन । दृष्टयस्तृप्तिं न मन्वते । पाठ-
 यित्वा विलोकितः । एकाहेन श्लोकसहस्रमध्यगीष्ट । गुरवस्तुतुषुः^९ । 'रत्नानि पुण्यप्रचयप्राप्यानि ।'
 धन्या वयम् । तेन बालेनाप्यल्पदिनेर्लक्षण-तर्क-साहित्यादीनि भूयांसि शास्त्राणि पर्यशीलिषत ।

* एषा कोष्टकगता पंक्तिः केवलं P पुस्तके दृश्यतेऽतः प्रक्षिप्तप्राया चेयम् । 1 P वारान् । 2 P वादे जितो । 3 P
 समजनि । 4 B सिद्धिक्रपिणा । 5 P पाटला० । 6 B अत्र । 7 B सुर० । 8 B मन्यन्ते; P तन्वते । 9 C तुष्टुः; D
 तुष्टः; P तुष्टुः ।

ततो गुरवो ह्वाउधीग्रामं जग्मुः । बालस्य पितरौ वन्दितुं भागतौ । गुरुभिरालापितौ-पुत्रा
भवन्ति भूयांसोऽपि । किं तैः संसारावकरकृमिभिः ? । अयं तु युवयोः पुत्रो व्रतमीहते । दीयतां
नः । गृह्यातां धर्मः । 'नष्टं मृत सहन्ते हि पितरो निजतनयम् ।' श्लाघ्योऽयं भवं निस्तितीर्षुः ।
पितृभ्यामुक्तम्-भगवन् ! अयमेक एव नः कुलतन्तुः । कथं दातुं शक्यते ? । तावता सविधस्येन
सूरपालेन गदितम्-अहं चारित्रं गृह्याम्येव ।

६१. यत-सा बुद्धिविलय प्रयातु कुलिश तत्र श्रुते^१ पाल्यताम्, बलान्त प्रविशन्तु ते हुतभुजि ज्वालकराले गुणा. ।
ये सर्वे शरदेन्दुकुन्दविशदै प्राप्तेरपि प्राप्यते, भूयोऽप्यत्र पुरन्धिरन्धनरकोटोधाधिवसव्यथा ॥ १ ॥

ततो ज्ञाततन्निश्चयाभ्यां तन्मातरपितृभ्यां जल्पितम्-भगवन् ! गृहाण पात्रमेतत् । परं 'वप्प-
भट्टिः' इति नामास्य कर्तव्यम् । गुरुभिर्भणितम्-एवमस्तु । कोऽत्र दोषः । पुण्यवन्तौ युवाम् ।
ययोरयं लाभः सम्पन्नः । वप्प-भट्टी आपृच्छय सूरपाल गृहीत्वा सिद्धसेनाचार्या मोढेरकं गताः । 10

६२ शताष्टके वत्सराणा गते विरुमकालत । सप्ताधिके राधशुक्रतृतीयादिवसे गुरौ ॥ २ ॥

दीक्षा दत्ता । 'वप्पभट्टिः' इति नाम विश्ववल्लभ जुष्टुषे । सङ्घप्रार्थनया तत्र चतुर्मासकं कृतम् ।
[६३] अन्यदा बहिर्भूमिं गतस्य वप्पभट्टेर्महतीं वृष्टिमतनिष्ट घनः । कापि देवकुले स्थितः सः ।
तत्र देवकुले महाबुधः^२ कोऽपि पुमान् समागतः । तत्र देवकुले प्रशस्तिकाव्यानि रसाख्यानि ग-
म्भीरार्थानि तेन वप्पभट्टिपार्श्व्याख्यापितानि । ततः स वप्पभट्टिना सम वसतिमायातः । गुरु-¹⁵
भिराशीर्भिरभिनन्दितः । आम्नाय स पृष्टः । ततोऽसौ जगाद-भगवन् ! कन्यकुब्जदेशे गोपाल-
गिरिदुर्गनगरे यशोवर्मन्वृषतेः^३ सुर्यशादेवीकुक्षिंजन्मा नन्दनोऽहम् । यौवने^४ च निरर्गल घन लीलया
व्ययन् पित्रा कुपितेन शिक्षितः-वत्स ! धनार्जकस्य कृच्छ्रमस्थानव्ययी पुत्रो न वेत्ति तातस्य ।
मितव्ययो भव । ततोऽहं कोपादिहागमम् । गुरुवोऽप्युचुः-किं ते नाम ? । तेनापि खटिकया भुवि
लिखित्वा दर्शितम्-'आम' इति । महाजनाचारपरपरेदृशी 'खनाम नामाददते न साधवः'^५ 20
तस्यौघत्वेन गुरवो हृष्टाः । चिन्तित च तैः-पूर्वं श्रीरामसैन्धे^६ दृष्टोऽसौ पाण्मासिकः शिशुः ।

६३ पीलवृक्षमहाजात्या^७ वक्षान्दोलकैमास्थित । अचल[या]लयया च पुण्यपुरो निर्णीत ॥ ३ ॥

ततस्तज्जननी वन्यफलानि विचिन्वानाऽस्माभिर्भणिता-वत्से ! का त्वम् ? । किं च^८ ते
कुलम् ? । [*साऽवादीत् निज कुलम्] अहं राजपुत्री कन्यकुब्जेशयशोवर्मपत्नी सुयज्ञा नाम ।
अहमस्मिन्नुते गर्भस्थे सति दृढकर्मणवद्दीकृतधवया कृतप्रमाणयाऽकृत्ययेव क्रूरया सपत्न्या^९
मिथ्या परपुरुषदोषमारोप्य गृहान्निष्कासिता । अभिमानेन श्वशुरकुल-पितृकुले हित्वा भ्रमन्तीह^{१०}
समागता वन्यवृत्त्या जीवामि । बालं च पालयामि । इदं श्रुत्वाऽस्माभिः सा उक्ता-वत्से ! अस्मच्चैत्य
समागच्छ । त्वं वत्सं प्रवर्द्धय^{११} । तथा तथा कृतम् । सपत्न्यापि बहुसपत्नीकृतमारणप्रयोगै^{१२}
र्ममार । ततो विगिष्टपुरुषैः कन्यकुब्जेशो यशोवर्मा विज्ञप्तः-देव ! सुयज्ञा राज्ञी निर्दोषाऽपि
तदा देवेन सपत्नीवचसा निष्कासिता सा प्रत्यानीयते । राज्ञा सा श्वसौधमानायिता सपुत्रा^{१३}
गौरविता च ।

1 A वृत्तिभिः । 2 P नास्ति । 3 A बुध । 4 B महाबोधः । 5 C यशोवर्मः । 6 P सुयज्ञो । 7 'कुक्षि'
मात्रि । 8 CP यौवनेन । 9 PC *सैन्धे प्राप्ते । 10 P महावद्वत् । 11 P यशोवर्मा । 12 BC या त्वम् । * PC
आदौ यौव च पाठ । 13 PC सपुत्रः । 14 C धवय । 15 PC प्रयोगैः ।

अन्यदा विहरन्तो वयं तस्या देशं गताः । तथा पूर्वप्रतिपन्नं स्मरन्त्या वयं वन्दिताः पूजिताः ।
 अनेन आमनाम्ना तत्सुतेन भाव्यम् । एवं चिरं विभाव्य सूरयस्तमूचुः—वत्स ! वस निश्चिन्तो
 निजेन सुहृदा वप्पभट्टिनाम्ना सममस्मत्सन्निधौ । त्वं गृहाण कलाः । कास्ताः ?—लिखितम् १.
 गणितम् २. गीतम् ३. नृत्यम् ४. पठितम् ५. वाद्यम् ६. व्याकरणम् ७. छन्दो ८. ज्योतिषम् ९.
 5 शिक्षा १०. निरुक्तम् ११. कात्यायनम् १२. निघण्टुः १३. पत्रच्छेद्यम् १४. नखच्छेद्यम् १५. रत्न-
 परीक्षा १६. आयुधाभ्यासः १७. गजारोहणम् १८. तुरगारोहणम् १९. तयोः शिक्षा २०. मन्त्रवादः
 २१. यन्त्रवादः २२. रसवादः २३. खन्यवादः २४. रसायनम् २५. विज्ञानम् २६. तर्कवादः २७.
 सिद्धान्तः २८. विषवादः २९. गारुडम् ३०. शाकुनम् ३१. वैद्यकम् ३२. आचार्यविद्या ३३. आगमः
 ३४. प्रासादलक्षणम् ३५. सामुद्रिकम् ३६. स्मृतिः ३७. पुराणम् ३८. इतिहासः ३९. वेदः ४०.
 10 विधिः ४१. विद्यानुवादः ४२. दर्शनसंस्कारः ४३. खेचरीकला ४४. अमरीकला ४५. इन्द्रजालम्
 ४६. पातालसिद्धिः ४७. धूर्तशम्बलम् ४८. गन्धवादः ४९. वृक्षचिकित्सा ५०. कृत्रिममणिकर्म
 ५१. सर्वकरणी ५२. वश्यकर्म ५३. पणकर्म ५४. चित्रकर्म ५५. काष्ठघटनम् ५६. पाषाणकर्म ५७.
 लेपकर्म ५८. चर्मकर्म ५९. यन्त्रकरसवती ६०. काव्यम् ६१. अलङ्कारः ६२. हसितम् ६३.
 संस्कृतम् ६४. प्राकृतम् ६५. पैशाचिकम् ६६. अपभ्रंशम् ६७. कपटम् ६८. देशभाषा ६९. धातुकर्म
 15 ७०. प्रयोगोपायः ७१. केवलीविधिः ७२. एताः सकलाः कलाः शिक्षितवान् । लक्षण-तर्कादि-
 ग्रन्थान् परिचितवान् । वप्पभट्टिना साकमस्थिमज्जन्यायेन प्रीतिं बद्धवान् ।

६४. यतः—आरंभगुर्वी^१ क्षयिणी क्रमेण ह्रस्वा पुरा वृद्धिमती च पश्चात् ।

दिनस्य पूर्वार्द्धपरार्द्धभिन्ना छायेव मैत्री खलसज्जनानाम् ॥ ४ ॥

क्रियत्यपि गते^२ काले यशोवर्मनृपेणासाध्यव्याधितेन पट्टाभिपेकार्थंमामकुमाराकारणाय
 20 प्रधानपुरुषाः प्रेषिताः । अनिच्छन्नपि तैस्तत्र नीतः । पितुर्मेलितः^३ । पित्राऽऽलिङ्गितः सवाष्पगद्-
 गदमुपालब्धश्च—

६५. धिग् वृत्तवृत्तमुचितां शुचितां धिगेतां धिक् कुन्दसुन्दरगुणग्रहणाग्रहित्वम् ।

चक्रेऽङ्गसीम्नि तव मौक्तिक ! येन वृद्धिर्वाद्धेर्न तस्य कथमप्युपयुज्यसे यत् ॥ ५ ॥

अभिषिक्तः स्वराज्ये । शिक्षितश्च प्रजापालनादौ । एतत्कृत्वा यशोवर्मा अर्हन्तं त्रिधा^४ शुद्ध्या
 25 शरणं श्रयन् द्यां गतः । आमराजा पितुरौर्द्धदेहिकं कृतवान् । द्विजादिदीनलोकाय वित्तं दत्तवान् ।
 लक्षद्वितयमश्वानाम्, हस्तिनां रथानां च प्रत्येकं चतुर्दशशती, एका कोटी पदातीनाम् । एवं राज्यश्रीः
 श्रीआमस्य न्यायरामस्य । तथापि वप्पभट्टिमित्रं विना पलालपूलप्रायं मन्यते स्म । ततो मित्रान-
 नयनाय प्रधानपुरुषानप्रेषीत् । तैस्तत्र गत्वा विज्ञप्तम्—हे श्रीवप्पभट्टे ! आमराजः समुत्कण्ठ-
 याऽऽह्वयति । आगम्यताम् । वप्पभट्टिना गुरुणां वदनकमलमवलोकितम् । तैः सङ्गानुमत्या
 30 गीतार्थयतिभिः समं वप्पभट्टिमुनिः प्रहितः । आमस्य पुरं गोपालगिरिं प्राप । राजा सबलवाहनः
 संमुखमगात् । प्रवेशमहमकार्षीत् । सौधमानैषीत् । अबोचत च—भगवन् ! अर्द्धराज्यं गृहाण ।
 तेनोक्तम्—अस्माकं निर्ग्रन्थानां सावद्येन राज्येन किं कार्यम् ? । यतः—

६६ अनेकयोनिस्मृताऽनन्तनाधाविधायिनी । अभिमानफलैवेय राज्यश्री सा विनश्वरी ॥ ६ ॥

§ ३७) ततो राजाऽसौ तुङ्गे धवलगृहे स्थापितः । प्रातः सभामागताय वृषभद्वये दृपेण सिंहासनं मण्डापितम् । तेन गदितम्—ऊर्ध्वपते ! आचार्यपदं विना सिंहासनं न युक्तम् । गुर्वाशातना भवेत् । ततो राजा वृषभद्विः प्रधानसचिवैः सह गुर्वन्तिके प्रहितः । विज्ञप्तिका च दत्ता—यदि मम प्राणैः कार्यं तदा प्रसद्य सद्योऽय महर्षिः सूरिपदे स्थाप्यः ।

योग्यं सुतं च शिष्यं च नयन्ति गुरुव श्रियम् ।

स्थापितमात्रश्चात्र शिष्यं प्रेषणीयः । अन्यथाऽहं न भवामि । मा विलम्ब्यतामिति । अखण्ड-प्रयाणकैर्मण्डिरक प्रातः । सचिवैः सूरयो विज्ञप्ताः—प्रभो ! राजविज्ञप्त्यर्थोऽनुसार्थः । उचितज्ञा हि भवादृशाः ।

अथ श्रीसिद्धसेनाचार्यैर्वृषभद्विः सूरिपदे स्थापितः । तदङ्गे श्रीः साक्षादिव सङ्ग्रामन्ती दृष्टा । 10 रक्षश्च शिक्षा दत्ता—वत्स ! तव राजसत्कारो भृशं भावी । ततश्च लक्ष्मीः प्रवत्स्यति । तत इन्द्रियजयो दुष्करः । त्वं महाब्रह्मचारी भवेः ।

विकारहेतौ सति विक्रियन्ते येषां न चेतासि त एव धीराः ।

अनेन महाव्रतेन महत्तरः स्फुरिष्यसि ।

६७ एकादशधिके तत्र जाते वर्षशताष्टके । निकमात्सोऽभवत्सूरिः कृष्णचैत्राष्टमीदिने ॥ ७ ॥

15

गुरुणा आमराजसमीपे प्रेषितः । तत्र प्रातः । गोपगिरेः प्रासुकचनोद्देशे स्थितः । राजा अभ्यागत्य महामहेन तं पुरीं प्रावीविशत् । श्रीवृषभद्विसूरिणा तत्र देशना क्लेशनाशिनी दत्ता—

६८ श्रीरियं प्रायश पुसापुस्तकारैककारणम् । तासुपस्कुर्वते ये तु रत्नसूत्रैस्तौ रसा ॥ ८ ॥

आमेन गुरुरूपदेशादेकोत्तरशतहस्तप्रमाणः प्रासादः कारयामासे गोपगिरौ । अष्टादशभार-प्रमाणं श्रीवृषभमानविम्बं तत्र निवेशयामभूवे । प्रतिष्ठा विधापर्याचक्रे । तत्र चैत्ये मूलमण्डपः 20 सपादलक्षेण सौवर्णदङ्ककैर्निष्पन्न इति वृद्धाः प्राहुः । आमः कुञ्जरासूदः सर्वद्वार्या चैत्यवन्दनाय याति । मिथ्यादृशां दृशां सैन्धवेनेव पूर्यते सम्यगृदृशां त्वमृतेनेव । एव प्रभावना । प्रातरुपो मौलमनर्घ्यं स्व सिंहासनं सूरये निवेशापयति । तद् दृष्ट्वा विप्रैः कुधा ज्वलितैर्भूपो विज्ञप्तः—देव ! श्वेताम्बरा अमी शूद्राः । एभ्यः सिंहासनं किम् । अथास्तां तत् । पर हृसीयो भवतु 10 । मुहुर्मुहुस्तैरित्यं विज्ञप्त्या कदर्थ्यमानः पार्थिवो मौलसिंहासनं कोशय कारयित्वाऽन्यल्लघ्वारू-25 रूपत । प्रत्यूपे सूरिन्द्रेण तद् दृष्ट्वा रुष्टेनेव राजोऽग्रे पठितम्—

६९ मर्दय मानमतङ्गजदर्पं विनयशरीरविनाशनसर्पम् । क्षीणो दार्यादृशमदनोऽपि यस्य न तुल्यो भुवने कोऽपि ॥९॥

इदं श्रुत्वा राजा हीणेन तदा 11 भूपो मूलसिंहासनमनुज्ञातम् । अपराधः क्षमितः ।

एकदा सपादकोटी हेम्नां दत्ता गुरुभ्यः । तैर्निरीहेः सा जीर्णोद्दारे ऋद्धियुक्तश्रावकपार्श्वार्द्धं व्ययिता ।

30

अन्यदा शुद्धान्ते प्रम्लानवदनां वल्लभां दृष्ट्वा प्रभोः पुरो गाथार्द्धं राजाऽऽह-

७०. अञ्जवि सा परितप्पइ कमलमुही अत्तणो पमाएण ।

समस्येयम् । प्रभुः स्माह-

पढमविवुद्धेण तए जीसे पच्छाइयं अंगं ॥ १० ॥

5 राजा आत्मसंवादाच्चमत्कृतः । अन्यदा प्रियां पदे पदे मन्दं मन्दं सञ्चरन्तीं दृष्ट्वा गाथार्द्धं राजा जगाद

७१. वाला चंकंमती पए पए कीस कुणइ मुहभंगं ।

सूरिराह-

नूणं रमणपएसे मेहलिया छिदइ¹ नहपंतिं ॥ ११ ॥

10 इदं श्रुत्वा राजा सुखं निःश्वासहतदर्पणसमं दध्रे-अमी मदन्तःपुरे कृतविप्लवा इति धिया । तच्चाचार्यैः क्षणार्द्धेनावगतम् । चिन्तितं च-अहो विद्यागुणोऽपि दोषतां गतः ! ।

७२. जलधेरपि कलोलश्चापलानि कपेरपि । शक्यन्ते यत्ततो रोद्धुं न पुनः प्रभुचेतसः ॥ १२ ॥

रात्रौ सूरिः संघमप्यनापृच्छथ राजद्वारकपाटसम्पुटतटे काव्यमेकं लिखित्वा पुराद्दहिर्ययौ । तद्यथा-

15 ७३. यामः स्वस्ति तवास्तु रोहणगिरे ! मत्तः स्थितिप्रच्युता, वर्तिष्यन्त इमे कथं कथमिति स्वप्नेऽपि मैवं कृथाः ।

श्रीमंस्ते मणयो वयं यदि भवल्लब्धप्रतिष्ठास्तदा, ते शृङ्गारपरायणाः क्षितिभुजो मौलौ करिष्यन्ति नः ॥ १३ ॥

७४. [*अस्मान् विचित्रवपुषश्चिरपृष्ठलग्नान् किं वा विमुञ्चसि विभो ! यदि वा विमुञ्च ।

हा हन्त ! केकिवर ! हानिरियं तवैव भूपालमूर्द्धनि पुनर्भविता स्थितिर्नः ॥ १४ ॥

७५. *हंस जिहिं गय तिहिं गया महिमण्डणा हवंति । छेहु तांह सरोवरह जं हंसे मुचंति ॥ १५ ॥]

20 § ३८) दिनैः कतिपयैर्गौडदेशान्तर्विहरन् लक्षणावतीनाम्न्याः पुरो^१ वहिरारामे समवात्सीत्^२ । तत्र पुरि धर्मो नाम राजा । स च गुणज्ञः । तस्य सभायां वाक्पतिनामा कविराजोऽस्ति । तेन सूरीणामागमनं लोकादवगतम् । ज्ञापितश्च राजा । राज्ञा प्रवेशमहः कारितः । पूर्वमध्येऽसौ^३ सौधोपान्ते गुरुस्तुङ्गगृहे स्थितः^४ । राजा नित्यं वन्दते । कवयो जिता^५ रञ्जिताश्च । प्रभावनाः प्रैषते स्म । यशश्च कुन्दशुभ्रम् । [†राजा प्रोचे-

25 ७६. अदृष्टे दर्शनोत्कण्ठा दृष्टे विरहभीस्ता । दृष्टेन वाप्यदृष्टेन भवता नाप्यते सुखम् ॥ १६ ॥

निर्वन्धे सूरिराह-आमश्चेत्स्वयमायास्यति तदा वयं यास्यामो नान्यथा-इति प्रतिज्ञाय स्थापिताः पुण्यलाभं कुर्वन्ति ।]

इतश्च यदा वप्पभट्टिः कृतविहारः प्रातः श्रीआमपार्श्वं नायातस्तदा तेन सर्वत्रावलोकितो न लब्धः । राजा^६ जातो विलक्षः । 'यामः स्वस्ति तवास्तु' इत्यादि काव्यं दृष्टम्^७ । अक्षराण्युपल-
30 क्षितानि । ध्रुवं स मां सुक्त्वा कापि गत एवेति निर्णीतम् । अन्यदा वहिर्गतेन राज्ञा^{१०} महा-
भुजङ्गमो दृष्टः । तं मुखे धृत्वा वाससाऽऽच्छाद्य सौधं गतः । कविवृन्दाय समस्यामर्पितवान्-

1 BG छिन्नइ; -PC छिदइ । 2 P ०मनापृ० । * एतत्पद्यद्वयं P पुस्तके एवोपलभ्यते, नान्यत्र । 3 P नगर्याः । 4 BDP समवासापौव । 5 BP नास्ति 'असौ' । 6 P स्थापितः । 7 AC नास्ति 'जिताः' । † P पुस्तक एवैव कोष्ठकगतः पाठः प्राप्यते । 8 CP नास्ति । 9 P काव्यानि दृष्टानि । 10 P 'महा' नास्ति ।

७७ शुभ्र शास्त्र कृपिर्विया अन्यो यो येन जीवति ।

इति । पूरिता सर्वैरपि । न तु नृपश्चमचकार, हृदयाभिप्रायाकथनात् । तदा वप्पभट्टिं वाढ
स्मृतवान् । सा हृदयसंवादिनी गीस्तत्रैव । अथ स पट्टहमवीवदत् । तत्रेदमजुषुपत्-यो मम
हृद्गतां समस्यां पूरयति तस्मै हैमट्टकलक्षं ददामि । तदा गोपगिरीयो वृतकारः कश्चिद्
गौडदेशं गतः । स वप्पभट्टिसूरिणामग्रे तत्समस्यापट्टद्वयं कथितवान् । सूरिणा पश्चाद्धं पठे-

सुगृहीत च कर्तव्य कृष्णमर्षमुल यथा ॥ १७ ॥

इति । स हि भगवान् पद्धिकृतित्यागी सिद्धसारस्वतो गगनगमनशक्या विविधतीर्थवन्दन-
शक्तियुक्तस्तस्य कियदेतत् । स वृतकारस्तत्पादद्वयं गोपगिरौ श्रीआमाय' निवेदितवान् । राजा
दध्वान-अहो सुघटितत्वमर्थस्य ! । त पप्रच्छ-केन कथं पूरिता समस्या ? । वृतकृदाह-
लक्षणावल्यां वप्पभट्टिसूरिणा ज्ञानभूरिणा' इति । तस्योचितं दानं चक्रे ।

अन्यदा राजा नगर्यां बहिर्ययौ । न्यग्रोधदृमाधः पान्थं मृतं ददर्श । शाखायां लम्बमानं
करपत्रकमेक विपुषां व्यूहं स्रवन्तं गाथाद्धं च विशिष्टे ग्राष्णि लिखितं खटिकया' तदपश्यत् ।

७८ तदया मह निगमणे पियाइ घोरसुर्हिं ज रुष्ण ।

तदपि समस्यापादद्वयं राज्ञा कविभ्यः कथितम् । न केनापि सुष्ठु पूरितम् । राजा चिन्त-
यति स-

७९. वेद्यानामिव विद्याना मुखं कै' कैर्न सुम्बितम् ।

हृदयग्राहिणस्तासां दिना सन्ति न सन्ति वा ॥ १८ ॥

हृदयग्राही स एव मम मित्र सूरिवरः । स एव दौरोदरिको नृपेणोपसूरि प्रैपि । सूरिणाञ्क्षि-
निमेयमात्रेण पूरिता समस्या-

करवत्पर्यनिदुःखनिवडणेण त मज्जु सभरिय ॥ १९ ॥

तत्पुनर्नृत्काराच्छ्रुत्या राजा हृष्टेनोत्कण्ठितेन सूरैराहानाय वाग्मिनः सचिवाः प्रस्थापिताः ।
उपालम्भसहिता विजसिश्च ददे । प्राप्तास्ते तत्र । दृष्टास्तैस्तत्र सूरयः । उपलक्ष्य चन्द्रिताः ।
राजविजसिर्दत्ता । तत्र लिङ्गितं वाचितं गुरुभिः-

८०. न गद्गा गाद्देय सुयुवतिरुपोलस्थलगत न वा शुक्तिं मुक्तामणिस्फुमिजस्यशर्मिक ।

न कोटीरारुद स्मरति च यनित्री मणिचयन्ततो मन्ये विश्व स्वमुखनिरत येहवितम् ॥ २० ॥

८१ छायाकारणि मिरि' धरिय पबन्नि' भूमि पडति । पतह इहु' पत्ततणठ तकरुण काइ करति ॥ २१ ॥

सचिवा अप्युचुः-आमिन् ! आमराजो निर्व्याजप्रतीतिर्विज्ञापयति-श्रीघभागम्याऽयं देशो
वसन्तागर्नसिनोऽग्रानलीलां लम्बनीयः । भयद्वागरसंलुब्धानाम्प्रमाकमिनर कविवाग् न रोचते ।

८२. कयापु ये लग्गसा' करीना ते नानुरज्यन्ति कयान्तेपु । न ग्रार्थेपर्णप्रणयाधातन्ति रुन्मृग्मिगन्पमृगाम्नुणेषु ॥२२॥

तटाकर्ण्य छेप दन्त्या सूरिभिः सचिवाः प्रोचिरे-श्रीआमो गीप्पतिसमप्रज्ञ एवं थापणीयः-39

अस्माकमिति हि^१ प्रतिज्ञाऽऽस्ते धर्मेण राज्ञा सह-स्वयमामः समेत्य त्वत्समक्षं यदाऽऽमाना-
कारयते किल, तदा तत्र यामो नान्यथा इति । प्रतिज्ञालोपश्च नोचितः सत्यवादिनां प्रतिष्ठा-
वताम् । ततो मन्त्रिण उपकन्यकुञ्जेशमाजग्मुः । सूरीणां तदुक्तमुक्तं लेखश्चादर्शि । तत्र
लिखितं यथा-

- 5 ८३. अस्माभिर्यदि वः कार्यं तदा धर्मस्य भूपतेः । सभायां छन्नमागम्य स्वयमापृच्छयतां द्रुतम् ॥ २३ ॥
८४. विज्ञेण विणावि गया नरिंदभवणेषु हुंति गारविया । विज्ञो न होइ वंज्ञो गएहिं बहुएहिं वि गएहिं ॥ २४ ॥
८५. माणसरहिणहिं सुहाइं जह न लब्धंति रायहंसेहिं । तह तस्स वि तेहिं विणा तीरुच्छंगा न सोहंति ॥ २५ ॥
८६. परिसेसियहंसउलं पि माणसं माणसं न संदेहो । अन्नत्थ वि जत्थ गया हंसा वि वया न भण्णंति ॥ २६ ॥
८७. हंसा जहिं गय तहिं जि गया महिमंडणा हवंति । छेहउ तांह महासरहं जे हंसेहिं मुचंति ॥ २७ ॥
10 ८८. मलओं सचंदणु चिय नइसुहहीरंतचंदणदुमोहो । पव्भट्टं पि हु मलयाओं चंदणं जायइ महग्घं ॥ २८ ॥
८९. अग्घायंति महुरा विमुक्ककमलायरा वि मयरंदं । कमलायरो वि दिट्ठो सुओ वि किं महुरविहीणो ॥ २९ ॥
९०. इक्केण कुत्थुहेणं विणावि रयणायरु चिय समुदो । कुत्थुहरयणं पि उरे जस्स ठिओं सोवि हु महग्घो ॥ ३० ॥
९१. पइं मुक्काण वि तरुवर फिड्डइ पत्तत्तणं न पत्ताणं । तुह पुणु च्छाया जइ होइ कह वि ता तेहिं पत्तेहिं ॥ ३१ ॥
९२. जे के वि प्हू महिमंडलंमि ते उच्छुदंडसारिच्छा । सरसा जडाण मज्जे विरसा पत्तेसु दीसंति ॥ ३२ ॥
15 ९३. संपइ पहुणो पहुणो पहुत्तणं किं चिरंतणपहूणं । दोसगुणा गुणदोसा एहिं कया नहु कया तेहिं ॥ ३३ ॥

एतद्वाचयित्वा सौत्कण्ठं नृपः सारकतिपयपुरुषवृत्तोऽचालीत् । गोदावरीतीरग्राममेकमगमत् ।
तत्र खण्डदेवकुले वासमकार्षीत् । देवकुलाधिष्ठात्री व्यन्तरी सौभाग्यमोहिता गङ्गेव भरतं तं
भेजे । प्रभाते करभमारुह्य तां देवीमापृच्छय प्रभुपादान्तं प्राप । गाथार्द्धं पपाठ-

९४. अज्जवि सा सुमरिज्जइ को नेहो^३ होइ एगराईए ।

20

सूरीन्द्रः प्राह-

गोलानईय^४ तीरे सुन्नउले जंसि वीसमिओ ॥ ३४ ॥

इति । अन्योऽन्यं गाढमालिलिङ्गतुरुभौ । तत आम आह स-

९५. अद्य मे सफला प्रीतिरद्य मे सफला रतिः । अद्य मे सफलं जन्म अद्य मे सफलं कुलम्^५ ॥ ३५ ॥

- रात्रौ इष्टगोष्ठी ववृते मधुमधुरा । ततः प्रभाते सूरिर्धर्मनृपास्थानमगमत् । आमनृपोऽपि
25 प्रधानैः स्वैः पुरुषैः सह स्थगीधरो भूत्वाऽऽगच्छत् । [‘आम आवड’ इति ब्रुवाणैः] सूरिभिर्ध-
र्माय आमस्य विशिष्टपुरुषा दर्शिताः । एते आमनृपनराः किलास्मानाहातुमायाताः-इति ।
धर्मेण राज्ञा पृष्टं विशिष्टजनपार्श्वे-भो आमप्रधाननराः ! स भवतां स्वामी कीदृशरूपः ।
तैर्निगदितम्-यादृगयं स्थगीधरस्तादृगस्ति । प्रथमं मातुलिङ्गं करे धारयित्वा आम आनी-
तोऽस्ति । सूरिभिः पृष्टम्-भोः स्थगीधर ! तवकरे किमेतत् ? । स्थगीधरीभूतेन श्रीआमेनोक्तम्-
30 ‘बीजउरा’ इति । क्षणाद्धेन वार्त्तामध्ये^६ सूरिभिः सूक्तमवतारितम्-

1 P नास्ति । 2 A कन्यकुञ्जेशसमीपे । 3 P नास्ति । 4 A गोदानईइ । 5 AC फलम् । † P पुस्तक एवैतद्वाक्यं
लभ्यते । 6 A वार्तामध्ये ।

१६ तची सीयली मेलावा' केहा धण' उत्तावली पिउ' मदसणेहा ।
विरहिं माणुसु जो मरड' तसु कवणु निहोरा' कणिण' पवित्ठी जणु जाणइ दोरा ॥ ३६ ॥

[†गुरुणा कथितम्-आम आवउ, आम आवउ । धमेंण राज्ञा तृअरिल्लोडं दृष्ट्वा पृष्टम्-
अहो ख्यगीवर ! किमिदम् ? । तेनोक्तम्-‘तृअरि’ तवारीत्यर्थः ।] इत्यादिगोष्ठ्यां वर्तमानार्था
शानैः शानैः श्रीआमराजश्चिद्रूपो मेलापकान्निःसृत्य पुराद्वहिः स्थाने स्थाने स्यापितैर्वाहनैः 5
कियतीमपि भूमिमत्यक्राम्यत् । तावता सूरीश्वरो विलम्बाय प्रहरद्वयं कामपि कथामचीकथत् ।
रसावतारः स कोऽपि जातो यो रम्भा-तिलोत्तमाप्रेक्षणीयकेऽपि दुर्लभः । आमो राजाऽमूल्यं
कङ्कणं ग्रहणके मुक्त्वा वेद्यागृहे उपित आसीत् । सा तु लक्षणावतीपतेर्वारस्त्री । एकं कङ्कण-
मामो राजद्वारे सुञ्चन्नात् । अपराह्णे राज्ञः पार्श्वद् धम्मभट्टिसूरिभिर्मुत्कलापितम्-देव । गोप-
गिरावामपार्श्वं यामः, अनुज्ञां दीयताम् । धमेंण भणितम्-भवत्तामपि वाणी विघटते ? । भवद्भि- 10
र्भणितमभूत्-यदा तव दृष्टौ आमः समेत्यास्मानाहपिप्यति' तदा यामो नार्वाक् । तत्किं विस्मृ-
तम् ? । जिहे किं चो दे स्तः ? । आचार्या जगदुः-श्रीधर्मदेव ! मम प्रतिज्ञा पूर्णा । राजाऽऽह-
कथम् ? । सूरिर्वदति-आमो राजाऽत्र खयमागतस्तव दृष्टौ । राजाऽऽह-कथं जायते ? । सूरिः-
यदा भवद्भिः पृष्टं भवतां स्वामी कीदृशः ? । विशिष्टैस्तदा भणितम्-ख्यगिन्नाधररूपः । तथा
'थीजउरा' शब्दोऽपि विमृश्यताम् । 'दोरा'शब्दोऽपि यो मयोक्तोऽभूत् । तस्मात्प्रतिज्ञा मे 15
पूर्णा । अत्रान्तरे केनापि राजद्वाराद् आमकङ्कणं धर्मनृपहस्ते दत्तं आमनामाङ्कितम् । द्वितीयं
वेद्यया दत्तम् । तद् दृष्ट्वा नष्टसर्वस्वस्तदन' इव धर्मः शुशोच-धिग्गाम् । चन्मया शत्रुः स्वगृह-
मायातो नार्चितः, न च साधितः' । धमेंण मुत्कलिताः सूरयः पुरः कापि स्थितेनामेन सह
जग्मुः । मार्गे गच्छता आमेन पुलिन्द' एको जलाशयमध्ये जल छगलवन्मुखेन पिबन्ट्टः ।
आमराजेन सूरीणामग्रे एवोक्तम्-

१७ पसु जेम पुलिंदउ पउ पियइ पयिउ' कवणिण कारणिण ।

सूरिभिरभाणि-

कर वे वि करणिण कज्रणिण मुदह असु निवारणिण ॥ ३७ ॥

राजा प्रत्ययार्थं स समाकार्यं पृष्टः । तेनोक्तम्-सत्य सूरिवचः । हस्तौ दर्शिता । राजा तेन
वाक्सवादेन प्रीतः । 'अज्जवि सा परितप्पड' इत्यादि तदुक्तं सर्वं सारस्वतविलसितमिति निर- 25
वैपीत् । शीघ्रशीघ्रं गोपालगिरिं गतः । पताकातोरणमञ्चप्रतिमञ्चादिमहास्तत्रासुः । दिवसाः
कल्प्यतिक्रान्ताः ।

३२९) ततः श्रीसिद्धसेनसूरयो चार्द्धक्येन पीडिता अनशान गृहीतुकामाः श्रीनृपभट्टिसूरी-
णामाकारणाय गीतार्थमुनियुगलं प्रैपिपुः' । तद् सुरोल्लंखमदीदृशत् । तत्र लिखितं यथा-

१८ अघ्यापितोऽमि पदवीमथिरोपितोऽमि तत्किञ्चनपि कुरु वत्सक' वप्पमट्टे ।

प्रायोपवेशनये निनिवेशयेन सम्पेपयस्सरधाम नितान्तमस्मान् ॥ ३८ ॥

1 BD मण्वा । 2 PC पलि उतावली । 3 C विप । 4 BD •मिणेहा । 5 P विरिह जो मणु मुमरह । D विरिह
पद् माणु । 6 BD नहोरा । 7 C किय । † P पुष्टरग्न प्रक्षिप्त पाठोऽप्यम् । 8 BDP •भाह्ममि । 9 BP उदन ।
C दृष्यत । 10 CP भादोर्गे एवतत्तद् प्राप्यते नाम्नात् । 11 D पुलिन्द । 12 A पयिभ । 13 प्रैपिह ।

तद् दृष्ट्वा आमभूपतिमापृच्छथ मोढेरकपुरं ब्रह्मशान्तिस्थापितवीरजिनमहोत्संवाह्यं प्रापुस्ते ।
 गुरून् ववन्दिरे । गुरवोऽपि तान् वाढमालिङ्ग्यालापिपुः—वत्स ! गाढमुत्कण्ठितमस्माकं हृदयम् ।
 मुखकमलकमपि ते विस्मृतम् । राजानुगमनं तेऽस्माकं दुःखायासीत् । कारय साधनाम् । अनृणो
 भव । ततोऽन्त्याराधना चतुःशरणगमन-दुष्कृतगर्हा-सुकृतानुमोदना-तीर्थमालावन्दनादिका
 5 विधिना विधापिता । गुरवो देवलोकललनानयनत्रिभागपात्रत्वमानञ्जुः । शोक उच्छलितः ।
 ततो वप्पभट्टिः श्रीमद्गोविन्दसूरये श्रीनन्नसूरये च गच्छभारं समर्प्य श्रीआमपार्श्वमगमत् ।
 पूर्ववत्समस्यादिगोष्ठ्यः स्फुरन्ति ।

§४०) एकदा सूरिर्नृपसभायां चिरं पुस्तकाक्षरदत्तदृक् तस्यौ । तत्रैका नर्त्तकी नृत्यन्ती
 आसीत् रूपदासीकृताप्सराः । सूरिर्दृग्नीलिनिवारणाय तस्याः शुक्रपिच्छनीलवर्णायां नील-
 10 कञ्चुलिकायां दृशं निवेशयामास । आमस्तद् दृष्ट्वा मनसि पपाठ—

९९. सिद्धंततत्तपारंगयाण जोगीण जोगजुत्ताणं । जइ ताणं पि मयच्छी मणंमि ता तच्चिय पमाणं ॥ ३९ ॥

आमो रात्रौ पुंवेपां तां नर्त्तकीं सूरिवसतौ प्रैपीत् । तथा सूरिणां विश्रामणाऽऽरब्धा । कर-
 स्पर्शेन ज्ञाता युवतिः सूरिणा । अभिहिता सा—का त्वम् ?, कस्मादिहागता ? । अस्मासु ब्रह्मव्र-
 तनिविडेषु वराकि ! भवत्याः कोऽवकाशः । 'वाल्याभिर्न चलति काञ्चनाचलः ।' तयोक्तम्—भवद्भ्य
 15 उपदेष्टुमागता ।

१००. राज्ये सारं वसुधा वसुधायामपि पुरं पुरे सौधम् । सौधे तल्पं तल्पे वराङ्गनाऽनङ्गसर्वस्वम् ॥ ४० ॥

इति । किञ्च—

१०१. प्रियादर्शनमेवास्तु किमन्यैर्दर्शनान्तरैः । प्राप्यते येन निर्वाणं सरागेणापि चेतसा ॥ ४१ ॥

श्रीआमेन प्रेषिताऽहं प्राणवल्लभा भवतां शुश्रूपार्थम् । ततः सूरिशक्रो वदति स्म—अस्माकं
 20 ज्ञानदृक्प्रपातदृष्टद्रष्टव्यानां नैव व्यामोहाय प्रगल्भसे ।

१०२. मलमूत्रादिपात्रेषु गात्रेषु मृगचक्षुषाम् । रतिं करोति को नाम सुधीर्वचोर्गृहेष्विव ॥ ४२ ॥

सापि निर्विकारं सूरिवरं निश्चित्य ध्वनञ्चेताः प्रातर्नृपतिसमीपं गता । पृच्छते राज्ञे रात्रीयः
 सूरिवृत्तान्तः सम्यक् कथितस्तया—पापाणघटित इव तव गुरुः । नवनीतपिण्डमयः शेषो 'वराको
 लोकः । यावन्तः कूटप्रपञ्चा हावभाव-कटाक्ष-भुजाक्षेप-चुम्बन-नखरदनक्षतादिविलासास्ते सर्वे
 25 आजन्मशिक्षितास्तत्र प्रयुक्ताः । पुनस्तिलतुषत्रिभागमात्रमपि मनोऽस्य नाचालीत् । अनुराग-
 बलात्कार-पूत्कार-भीदर्शन-हत्यादानादिविभीषिकाभिरपि नाशुभत् । तदेव मन्ये महावज्रमयो न
 देवकन्याभिर्न विद्याधरीभिर्न नागाङ्गनाभिश्चाल्यते; मानुषीणां तु का कथा ? । अस्मिन्सूरेर्द्धर्मस्यैर्ये
 श्रुते नृपो विस्मयानन्दाभ्यां कदम्बमुकुलस्थूलरोमाञ्चकञ्चुकितगात्रः संवृत्तः । दध्यौ च गुरुं
 ध्यानप्रत्यक्षं कृत्वा—

30 १०३. न्युञ्जने यामि वाक्यानां दृशोर्याम्यवतारणे । बलिः क्रियेऽहं सौहार्दहृदय हृदयाय ते ॥ ४३ ॥

प्रातर्गुरवः समागुः । राजा हीणो न वदति किञ्चित् । सूरिभिर्भणितम्—राजन् ! मा लज्जिष्ठाः ।
 महर्षीणां दूषण-भूषणान्वेषणं राज्ञा कार्यं न दोषः । राज्ञोक्तम्—अलमतीतवृत्तान्तचर्चया । एत-
 दहमुत्तम्भितभुजो ब्रुवे युष्मान्ब्रह्मधनानवलोक्य—

१०४ धन्यास्त एव 'धवलायतलोचनानां तारुण्यदर्पधनपीनपयोधराणाम् ।
क्षामोदरोपरिलसत्त्रिवलीलतानां दृष्ट्वाऽऽकृतिं निकृतिमेति मनो न येपाम् ॥ ४४ ॥

इत्युक्त्वा दण्डप्रणामेन प्रणनाम श्रीआमः ।

अन्येद्यु राजा राजपथेन सञ्चरमाणो हालिकप्रियां एरण्डवृहत्पत्रसंवृतस्तनविस्तरां एरण्डप-
त्राणि विचिन्वानां गृहपाश्चात्यभागे दृष्ट्वा गाथार्द्धं योजितवान्-

१०५ वद्विवरनिगायदलो एरडो साहइ व्व तरुणाण ।

तत्तु सूरीणां पुरः समस्यात्वेन समर्पितवान् । सूरय ज्जुः-

इत्य घरे हलियवहू इइहमित्तयणी अरिथि ॥ ४५ ॥

राजा विस्मितः-अहो सारं सारस्वतम् ! ।

अन्यदा साय प्रोषितभर्तृकां वासभवनं यान्ती वक्रग्रीवां दीपकरां ददर्श । गाथार्द्धं चोचे- 10

१०६ दिज्जइ वकगीवाइ दीवओ पहियजायाए ।

सूर्यये पपाठ । सूरिर्गाथापूर्वार्द्धमुवाच-

पियसमरणपलुट्टतअसुघाराणिवायभीयाए ॥ ४६ ॥

इति सूरिभूपौ सुखेन कालं गमयतो धर्मपरौ ।

§ ४१) अन्यदा धर्मनृपेण आमन्त्रणस्य पार्श्वे दूतः प्रहित एत्यावोचत्-राजन् ! तव विच-15
क्षणतया धर्मनृपः सन्तुष्टः । पुनः स आह-भवद्भिर्वयं छलिताः । यतो भवद्भ्यो गृहमागतैभ्यो
नास्माभिर्महानल्पोऽपि कोऽपि सत्कारः कृतः । अधुना शृणु-असद्राज्ये वर्द्धनकुञ्जरो नाम
महावादी बौद्धदर्शनी विदेशादागतोऽस्ति । स वादं जिघृक्षुः । यः कोऽपि वो राज्ये वादी भवति
स आनीयताम् । अस्माकं भवद्भिः सह चिरन्तनवैरम् । यः कोऽपि वादी विजयी भविष्यति
तत्प्रभुरपरस्य राज्यं ग्रहीष्यति । मम वादिना यदा जितं तदा त्वदीयं राज्यं मया ग्राह्यम् । 20
यदा तव वादिना जितं तदा मदीयं राज्यं त्वया ग्राह्यम् । अयं पणः । वाग्युद्धमेवास्तु ।
किं मानवरुदनेन ? । आमेनोक्तम्-दूत ! त्वया यदुक्तं तद्वर्मेण कथापितमथवा त्वया स्वतुण्ड-
कण्ठूतिमात्रेणोक्तम् ? । यदि तव प्रभुः सप्ताङ्गं राज्यं वादे जिते समर्पयिष्यति मे इति सत्यम्,
तदा वयं वादिनामादायागच्छाम इति । दूतेनोक्तम्-कारणवशाद् युधिष्ठिरेणापि द्रोणपर्वण्य-
सत्यं भाषितम्, मत्प्रभुस्तु कारणेऽपि न मिथ्या भाषते । आमेन दूतः प्रैषि । उक्तदिनोपरि 25
वप्पभट्टिं गृहीत्वाऽर्द्धपथे उक्तस्थाने आमोऽगमत् । धर्मभूपतिरपि वर्द्धनकुञ्जर वादीन्द्र-
मादाय तत्राजगाम । परमारवश्यं नरेन्द्र महाकविं वाक्यपतिनामान स्वसेवकं सहादाय समा-
ययौ । उचितप्रदेशे आवासान् दापयामास । तौ वादि-प्रतिवादिनौ पक्ष-प्रतिपक्षपरिग्रहेण वाद-
मारिभेते । सभ्याः कौतुकाक्षिप्ताः पश्यन्ति । द्वावप्यसामान्यप्रतिभौ जाँ । वादे पणमासा
गताः । द्वयोः कोऽपि न हारयति न जयति च । आमेन सूरयः प्रोक्ताः सायम्-राजकार्याणां 30
प्रत्युहः स्यात्, निर्जीयतामसौ शीघ्रम् । सूरिणा भणितम्-प्रातर्निग्रहीष्यामि । मा स वो
भ्रान्तिर्भूयात् । रात्रौ सूरी-वरेण मञ्जशक्त्या मण्डले हाराद्धहारमणिकुण्डलमण्डिताद्गी दिव्याऽ-
द्भारागवसना दिव्यकुसुमपरिमलं वासितसुवनोदरा भगवती भारती साक्षादानीता । चतुर्दशभिः

1 A तारलाय० । 2 D साहइ व्व; B तरुणाण । 3 A इइह । 4 CP चित्त० । 5 P वद्वयेन । 6 P विना सर्वत्र
'समान्ये' । 7 P 'सौ' नाति । 8 AB प्रभते । 9 D ०मलउडितमुप० ।

काव्यैः सद्यस्कैर्दिव्यैः स्तुता । देव्योक्तम्-वत्स ! केन कारणेन स्मृता ? । सूरिवीरेण भणितम्-
 षणमासा वादे लग्नाः । तथा कुरु यथा वादे निरुत्तरीभवति सः । देव्या गदितम्-वत्स ! अह-
 मनेन प्राक् सप्तभवानाऽऽराधिता । मयाऽत्र भवेऽस्मै अक्षयवचना गुटिका दत्ताऽस्ति । तत्प्र-
 भावाच्चक्रिनिधिधनमिव नास्य वचो हीयते । सूरिणोक्तम्-त्वं देवि ! किं जैनशासनविरोधिनी,
 5 येन मे जयश्रियं न दत्से ? । भारत्यूचे-वत्स ! जयोपायं वृवे । त्वया वादारम्भे प्रातः सर्वे वद-
 नशौचं काराप्याः पार्षद्याः । गण्डूपं कुर्वतस्तस्य वदनाद् गुटिका ममेच्छया पतिष्यति तदा
 त्वया जेष्यते । एकं तु याचे-मत्स्तुतेश्चतुर्दशकाव्यं कस्याप्यग्रे न प्रकाश्यम् । तत्पठनेन हि
 मया ध्रुवं ध्रुवं प्रत्यक्षया भाव्यम् । कियतां प्रत्यक्षा भवामि ? । क्लेशेनालम् । एवमुक्त्वा देवी विद्यु-
 ज्जात्कारलीलयाऽन्तर्दधे । सूरिभिर्निशि परमाप्तशिष्य एको वाक्पतिराजसमीपं प्रहित्याख्या-
 10 पितं यथा-सूरयो वदन्ति-राजन् ! त्वं विद्यानिधिरस्माकं लक्षणावतीपुरीपरिचितचरः । तदाऽ-
 वादीः-भगवन् ! निरीहा भवन्तः, कां भवद्भ्यो भक्तिं दर्शयामि । तदा वयमवोचाम-अवसरे
 कामपि भक्तिं कारयिष्यामः । भवद्भिर्भणितम्-तथास्तु । इदानीं सोऽवसरोऽत्र समायातः ।
 वाक्पतिना शिष्यः पृष्टः-सूरयः किं मे समादिशन्ति ? । आदिष्टं कुर्वे ध्रुवम् । शिष्यो न्यवेद-
 यत्-राजन् ! गुरवः आदिशन्ति-प्रातर्धर्माभ्योः सदःस्थयोः सतोस्त्वया वाच्यं यथा-वदन-
 15 शौचं विना भारती न प्रसीदति । तस्माद्वादि-प्रतिवादि-सभ्य-सभेशाः सर्वे शौचं कुर्वन्तु । एता-
 वति कृते भवता नः सर्वः स्नेहः कृत एव । वाक्पतिना तदङ्गीकृतम् । शिष्येणोपगुरु गत्वा
 तत्तत्प्रतिज्ञातं कथितम् । तुष्टाः गुरवः । प्रत्यूषे उदयति भगवति गभस्तिमालिनि लाक्षालिप्त
 इव प्राचीसुखे राजानौ सभायामगाताम् । वाक्पतिना वदनशौचं सर्वे कारिताः, बौद्धवादी-
 न्द्रोऽपि । तस्य वदनकमलाद्विगलिता गुटिका अपतत् पतद्ग्रहे । वप्पभट्टिशिष्यैः पतद्ग्रहो
 20 जनैर्दूरे कारापितः । गुटिका सूरिन्द्रसाज्जाता । बौद्धो गुटिकाहीनः सूरिणा पार्थेन कर्ण इव दिव्य-
 शक्तिमुक्तो निःशङ्कं वाक्पृषत्कैर्हतः । निरुत्तरीकृतः । राहुग्रस्तश्चन्द्र इव हिमानीविलुप्तस्तरुखण्ड
 इव निस्तेजतां भेजे । तदा श्रीवप्पभट्टेर्निर्विवादं वादिकुञ्जरकेसरीति विरुदं स्वैः परैश्च दत्तम् ।
 धर्मेण सप्ताङ्गं राज्यं आमाय दत्तम् । लाहीदम् । धर्माद्धि राज्यं लभ्यते । काऽत्र चर्चा ? । आमेन
 गृहीतम् । तदा सूरिणा आमः प्रोक्तः-राजन् ! पुना राज्यं धर्माय देहि । महादानमिदम् । शोभते
 25 च ते । राजस्थापनाचार्याश्च पारंपर्येण^१ । पूर्व श्रीरामेण वनस्येनापि सुग्रीव-विभीषणौ राजीकृतौ ।
 त्वमप्यैदं युगीननृपेषु तत्तुल्यः । एतद्वचनसमकालमेव आमेन गाम्भीर्यौदार्यधाम्ना धर्माय तद्राज्यं
 प्रत्यर्प्य^२ स^३ परिधापितः । स्वे मत्ताः करिणः शतं, सहस्रं तुङ्गास्तुरङ्गाः, सहस्रं सवरूथा रथाः,
 शतं वादित्राणि प्रादायिषत । स्वं स्वं स्थानं गताः सर्वे । सूरि-भूपौ यशोधवलितसप्तभुवनौ
 गोपगिरौ श्रीमहावीरभवन्दिषाताम् । तदा सूरिकृतं श्रीवीरस्य स्तवनम्-‘शान्तो वेषः शमसु-
 30 खफला’ इत्यादि काव्यैकादशकमयमद्यापि सङ्घे पठ्यते । सङ्घेन प्रभुर्ववन्दे, तुष्टुवे च ।

१०७. रवेरेवोदयः श्लाघ्यः कोऽन्येषामुदयग्रहः । न तमांसि न तेजांसि यस्मिन्नभ्युदिते^४ सति ॥ ४७ ॥

अन्यदा स्व-परसमयसूक्तैः प्रबोध्य राजा प्रभुभिर्मद्यमांसादिसप्तव्यसननियमं ग्राहितः ।

1 नास्ति P । 2 P नास्ति । 3 P यूयं । 4 P ०प्येवं युगीन० । 5 D प्रत्यापिं । 6 B स धर्मः । 7 D ०भ्युदये ।
 8 P कारितः ।

सम्यक्त्वमूलैकादशव्रतनिरतश्च आरवकः कृतः । द्वादशं व्रतं त्वतिथिसंविभागाख्यं प्रथमचर-
मजिननृपाणां निषिद्धं सिद्धान्ते ।

§ ४२) एकदा लक्षणावल्यां बौद्धो वर्द्धनकुञ्जरो धर्मनृपमाह सगद्गदम्—अहं वृषभट्टिना जित-
स्तन्मे न दृषणम् । वृषभट्टिर्हि भारती नररूपा, प्रजामयः पिण्डः, गीष्पुत्रः, न च दुनोति । एतत्तु
दुनोति यत्तव भृत्येनापि वाक्पतिराजेन सूरिकृतभेदान्मम सुखशौचोपायेन गुटी हारयामाहे ।
एतावदभिधाय स तारं तारं करोद । स निवारितः क्षमापेन रोदनात् । उक्तश्च—किं क्रियते ?
अयं नश्चिरसेवकोऽनेकसमराद्गणलब्धजयप्रतिष्ठः प्रयन्धकविः पराभवितु न रोचते । क्षमस्वेद-
मस्यागः । ततो बौद्धो जोष स्थितः ।

§ ४३) अपरेद्युर्ग्रहोर्धर्मनाम्ना समीपदेशस्थेन चलवता भूपेन लक्षणावतीमेत्य रणे धर्मनृपो
व्यापादितः । राज्यं जगृहे । वाक्पतिरपि बन्दीकृतः । तेन कारास्थेन 'गौडवध' सञ्ज्ञकं प्राकृतं
महाकाव्यं रचयित्वा यशोधर्माय राज्ञे दर्शितम् । तेन गुणाविशेषविदा ससत्कारं बन्देर्मुक्तः,
क्षमितश्च । 'विद्वान् सर्वत्र पूज्यते' । ततो वाक्पतिर्वृषभट्टिसमीप गतः । द्वयोस्तयोर्भैत्री पूर्व-
मप्यासीत् । तदानीं विशेषतोऽवृथत् । तेन वाक्पतिना महामहविजयाख्यं प्राकृतं महाकाव्यं
यद्गम् । आमाय दर्शितम् । आमो हैमटङ्ककलक्षमसै व्यशिश्नत् ।¹

१०८ कियती पद्मसहस्री कियती लक्षा च कोटिरपि कीयती । औदार्योन्नतमनसा खल्वती वसुमती कियती ॥४८॥ 15

§ ४४) अपरेद्युः प्रभुः श्रीआमेन पृष्टः—भगवन् ! यूयं तावत्तपसा विद्यया च लोके लब्धपरमरेग्वाः ।
किमन्योऽपि कोऽपि क्वाप्यास्ते यो भवत्तुलालेशमवाप्नोति । वृषभट्टिरभाणीत्—अवनिपते ! मम
शुरुवाण्धवौ गोविन्दाचार्य-नक्षसूरी सर्वैर्गुणैर्मदधिकौ गूर्वरधरायां मोदेरकपुरे स्तः । गुणोत्कण्ठया-
मितसैन्य आमस्तत्र गतः । तदा नक्षसूरिर्व्याख्यानेष्वसरायातान् वात्स्यायनोक्तान् कामाद्गभा-
वान् पङ्कययन्नासीत् । राजा श्रुत तत्सर्वम् । अरुचिरुपन्ना—अहो ! वयं कामिनोऽपि नैतान् भावान्
विद्मः । अयं तु वेत्ति सम्यक् । तस्मादयमवश्यं नित्यं योषित्सङ्गी । किमस्य प्रणामेन ?—इत्यकृतन-
तिरेवोत्थायाशु गोपगिरिमागात् । चिराद् दृष्टः क्षमाप इति रणरणकाक्रान्तस्वान्ताः प्रभवो वन्द्या-
पयितुमैयकः । राजा निरादरो न वन्दते तथा । एवं दिनानि कतिपयानि गतानि । एकदा शुरुभिः
पमच्छे—राजन् ! यथा पुरा भक्तोऽभूस्तथेदानीं भक्तो नासि । किमस्माकं दोषः कोऽपि ? । राजा
स्माह—सूरिवर ! भवादृशा अपि कुपात्रश्लाघां कुर्वते । किमुच्यते ? । सूरिभिरुच्ये—कथम् ? । आमः 25
प्राह—यौ भवद्भिः सौ शुरुवाण्धवौ स्तुतौ । तत्र गत्या एको नक्षसूरिनामा दृष्टः शृङ्गारकथान्या-
र्यानलम्पटस्तपोहीनो लोहतरण्डतुल्यो मज्जति मज्जयति च भवाभ्युर्ध्वं । तस्मान्न किञ्चिदेतत् ।
सूरयो मसीमलिनवदना स्ववसतिमगुः । तत्रोपविश्य द्वौ साधू मोदेरकपुरं प्रहितौ । तत्पार्श्वो-
त्तत्र क्वापितम्—आमोऽकृतप्रणामो भवत्पा-र्श्वोऽगतः । एवमेव युवां निन्दति । तत्कर्तव्यं
येनासौ भवत्स्वन्पेऽपि श्रमणेषु अवज्ञावात्र भवति । सर्वं तत्रत्य ज्ञात्वा तौ द्वावपि शुटिकया 30
वर्ण-स्वरपरायत्तं कृत्वा नदवेपथरो गोपगिरिमीयतुः । श्रीकृष्णभध्जचरित्रं नाटकत्वेन वयन्धतुः ।
नदान् शिक्षयामासतुः । आमराजमवसर ययाचतुः । राजाऽवसरो दत्तः । मिलिताः सामा-

1 AB गर्गन्द्राप । 2 D •भटे । † एवमुद्रागतं रूपं ABD सादृशं मानि, CEP सादृशं च लभ्यते । 3 एतत्तु
निद P पुञ्जः । 4 BD •मन्य कोऽपि । 5 D व्याख्यानायतः । 6 P नासि । 7 AB सूरिभिरुच्ये । 8 A भवाण्यौ ।
9 A भवतुः । 10 BD भवेत् ।

जिकाः तत्तद्रसभावज्ञाः । ताभ्यां नाटकं दर्शयितुमारेभे । भरत-बाहुवलिसमरावसरोऽभिनीयते ।
 यदा व्यूहरचना-शस्त्रझलत्कार-वीरवर्णना-भट्टकोलाहलाश्रोत्थापनघर्घरिका-झणझणत्कारादि
 ताभ्यां वर्णयितुमारब्धम्, धारास्फुटश्च रसोऽवातांरीत्; तदा श्रीआमस्तद्गटाश्च कालिन्दीप्रवाह-
 श्यामदीर्घानसीनाकृष्योत्थिता 'हत' हत' इति भापन्ते स्म । अत्रान्तरे नन्नसूरि-गोविन्दाचार्यौ
 5 स्वरूपमुद्रे प्रकाश्याहतुः-राजान्! भटाः! शृणुत २ कथायुद्धमिदम्, न तु साक्षात् । अलं सम्भ्रमेण ।
 इत्युक्ता लज्जिता विस्मिताश्च ते राजाद्याः संवृत्याकारमस्थुः । तदा गोविन्दाचार्य-नन्नसूरिभ्यां
 भूपोऽभाणि-किल शृङ्गाराननुभविनो वयमिति सम्यग्व्याख्यातुं विद्मः । किन्तु समराजिर-
 मपि भवद्वत्प्रविष्टाः स्मः । कुरङ्गा इव शस्त्रे दृष्टेऽपि विभिमः । आवाल्याद् गृहीतव्रताः पाप-
 भीरवः, परं भारतीप्रभावप्रभववचनशक्त्या रसान् सर्वान् जीवद्रूपानिव दर्शयामः । राजन्!
 10 मोढेरके यैस्ते वात्स्यायनभावा व्याख्याताः, ते वयं नन्नसूरय इमे च गोविन्दाचार्याः । भवतां
 तदा^१ मृपा विकल्पः समजनि । राजा सद्यो ललजे । तौ सूरौ क्षमयामास, आनर्च वप्पभट्टि
 च । तौ कतिचिद्दिनानि उपराजं स्थित्वा वप्पभट्टेरनुज्ञया पुनर्मोढेरपुरमगानाम् । गतः समयः
 कियानपि ।

§ ४५) अन्यदा गाथकवृन्दमागतम् । तन्मध्ये वालिकैका सनालं नीलोत्पललोचना मृगाङ्गमुखी
 15 किन्नरखरा विदुषी गायति । तां^१ दृष्ट्वा मदनशरज्वरजर्जरः गलितविवेको गतप्रायशौचधर्मा-
 भिनिवेशः कन्यकुब्जेशः पद्यद्वयं प्रभुप्रत्यक्षमपाठीत्-

१०९. वक्त्रं पूर्णशशी सुधाधरलता दन्ता मणिश्रेणयः, कान्तिः श्रीर्गमनं गजः परिमलस्ते पारिजातद्रुमाः ।
 वाणी कामदुवा कटाक्षलहरी सा कालकूटच्छटा, तंकिं चन्द्रमुखि ! त्वदर्थममरैरामन्थि दुग्धोदधिः ॥४९॥

११०. जन्मस्थानं न खलु विमलं वर्णनीयो न वर्णो, दूरे शोभा वपुषि निहिता पङ्कशङ्कां तनोति ।
 20 विश्वप्रार्थ्यः सकलसुरभिद्रव्यदर्पापहारी, नो जानीमः परिमलगुणः कस्तु कस्तूरिकायाः^१ ॥ ५० ॥

सूरिभिश्चिन्तितम्-अहो ! महतामपि किदृग् मतिविपर्यासः ? ।

१११. भस्त्रा काचन भूरिन्ध्रविगलत्तन्मल्लेदिनी, सा संस्कारशतैः क्षणार्द्धमधुरां बाह्यामुपैति द्युतिम् ।
 अन्तस्तत्त्वरसोर्मिधौतमतयोऽप्येतां तु^२ कान्ताधिया, श्लिष्यन्ति स्तुवते नमन्ति च पुरः कस्यात्र पूक्तुर्महे ॥५१॥

उत्थिता सभा । त्रिभिर्दिनैर्भूषेन पूर्वहिः सौधं कारितम्^३, मातङ्गीसहितोऽत्र चत्स्यामीति
 25 धिया । तद्वगतं श्रीवप्पभट्टिसूरिभिः । ध्यानप्रत्यक्षं हि तेषां जगद्वृत्तम् । ततो माऽसौ
 कुकर्मणा^{१०} नरकं^{११} यासीदिति कृपया तैर्निष्पाद्यमानसौधभारपट्टे निशि खटिकया बोधदानि
 पद्यानि लिखितानि । यथा-

११२. शैल्यं नाम गुणस्तवैव तदनु स्वाभाविकी स्वच्छता, किं ब्रूमः शुचितां भवन्त्यशुचयस्त्वत्सङ्गतोऽन्ये यतः ।
 किंवाऽतः^{१२} परमस्ति ते स्तुतिपदं त्वं जीवितं देहिनां, त्वं चेन्नीचपथेन गच्छसि पयः कस्त्वां निरोद्धुं क्षमः ॥५२॥

30 ११३. *सद्वृत्त सदुण महार्घ्यं महार्हकान्त कान्ताधनस्तनतटोचितचारुमूर्ते ! ।

आः पामरीकठिनकण्ठविलग्नभग्न हा हार ! हारितमहो भवता गुणित्वम् ॥ ५३ ॥

1 E शस्त्ररणत्कार । 2 B हन हन । 3 ABD निदा । 4 P तमाल० । 5 P तद् । 6 CP मदनज्वर० ।
 7 B कस्तूरिकायां । 8 PC जु । 9 B कारापित्तम् । 10 BP नास्ति । 11 P नरकमयासी० । 12 BD किञ्चातः ।
 * BD आदर्शे नास्ति पद्यमिदम् ।

११४ जीय जलनिन्दुसम सपत्नीषीं तरगलोलाञ्चो । सुमिण्यसम व पिम्म ज जाणसि त करिञ्जासि ॥ ५४ ॥

११५ लज्जिद्द जेण जणे महल्लिज्जद्द निअकुलकम्मो जेण । कठडिण वि जीए त न कुलीणेहिं कायच्च ॥ ५५ ॥

प्रातरमूनि पद्यानि स्वयमामो ददर्श । वर्णान् कवित्वगति च उपलक्षयामास । अहो गुरूणां मयि कृपा ! अहोतमां मम पापाभिमुखता !—इति ललज्जे । दध्यौ च—साङ्कल्पिकमिदं जनङ्गमीस-ङ्गमपाप मयाऽऽचरितम् । भारितोऽहं क यामि ? किं करोमि ? कथं गुरोर्मुखं दर्शयामि ? किं तपः समाचरामि ? किं तीर्थं सेवे ? ऊर्ध्वं मुखं गृहीत्वा गच्छामि ? कूपे पतामि ? शस्त्रेणात्मानं घातयामि ? अथवा ज्ञातम्—सर्वजनसमक्षं पापमुद्गीर्यं काष्ठानि भक्षयामि । एव दलवलायमानोऽनुचरानाद्विदेश—अग्निं प्रगुणयत । प्रगुणितस्तैरग्निः । समागताः श्रीवप्पभट्टिसूरयः । मेलितं चातुर्वर्ण्यम् । उक्तं तदधम् । यावत्सहसा कृशालुं प्रवेक्ष्यति आमस्तावत्सूरिभिर्वाहो धृत्वोक्तः—राजन् ! शुद्धोऽसि । मा स खिद्येथाः । त्वया हि सङ्कल्पमात्रेण तत्पापं कृतं न साक्षात् । सङ्क-10 ल्पेनाग्निमपि प्रविष्टोऽसि । चिरं धर्मं कुरु ।

११६ मनसा मानसं कर्म वचसा वाचिकं तथा । कायेन कार्याकं कर्म निस्तारन्ति मनीषिणः ॥ ५६ ॥

इति वचनाद्विसृष्टोऽग्निः । जीवितो राजा । तुष्टो लोकः । प्रीतः सूरिः ।

§ ४६) समयान्तरे वाक्पतिराजो मथुरां ययौ । तत्र श्रीपादस्त्रिदण्डी जज्ञे सः । तल्लोकादवगम्य आमः सूरीन् वभापे—भवद्विरहमपि श्रावकः कृतः । दिव्या वाणी वः प्रसन्नैव । जानामि वः 15 शक्तिपरमरेखा यदि वाक्पतिमप्यार्हतदीक्षां ग्राहयय । आचार्यैः प्रतिज्ञा चक्रे—तदा विद्या मे प्रमाणं यदि वाक्पतिं सशिष्यं श्वेताम्बरं कुर्वं । वाक्पतिस्तु कास्ति, इति उच्यताम् । राजोक्तम्—मथुरायां विद्यते । सूरयो मथुरायां गता बहुभिः श्रीआमासनरैः सह । वराहमन्दिरारुखे प्रासादे ध्यानस्थं वाक्पतिं गत्वाऽद्वाह्युः । तत्पृष्टस्यैः सूरिभिस्तारस्वरेण आशिर्वादाः पठितुमारब्धाः—

११७ सन्ध्यां यत्प्रणयित्व लोकपुरतो वद्वाज्जलियांचसे, धत्से यच्च परां विलज्जं । शिरसा तच्चापि सोढं मया । 20

श्रीर्जाताऽमृतमन्थनाद्यदि हरे कस्मादपि भक्षितं, मा स्त्रीलम्पटं । मा स्थूलोभिमहितो गौर्यौ हरं पातु व ॥ ५७ ॥

११८ एकं ध्याननिमीलनान्मुकुलितं चक्षुर्द्वितीयं पुनः, पार्वला विपुले नितम्बफलके शृङ्गारभारालसम् ।

अन्यद्भूविऋष्टचापमदनकोधानलोदीपितं, शम्भोर्भिन्नरसं समाधिसमये नेत्रत्रयं पातु व ॥ ५८ ॥

११९ रामो नाम उभूजं ह्यु तदवला सीतेति ह्यु तां पितु, चोचां पञ्चवटीवने निचरतस्वसाहरद्रायण ।

निद्रार्थं जननीकथामिति हरेर्हकारिणं शृण्वत, पूर्वस्मर्तुर्वन्तु कोपकुटिलां भ्रूभङ्गुरा दृष्टय ॥ ५९ ॥ 25

१२० उत्तिष्ठन्त्या रतान्ते भरसुरगपती पाणिनैकेन कृत्वा

धृत्वा चान्येन वासो निगलितकनरीभारमसे वहन्त्या ।

सद्यस्तक्तायकान्तिद्विगुणितसुरतप्रीतिना सौरिणा व

शय्यामालिङ्गनं नीतं वपुरलसलमद्वाहु लक्ष्म्या पुनातु ॥ ६० ॥

एव यद्दु पेटे । अथ वाक्पतिर्ध्यानं विसृज्य सम्मुग्धीभूय सूरीनाह—हे वप्पभट्टिमिश्राः ! यूयं 30 किमस्मत्सुरतः शृङ्गाररौद्राद्गं पञ्चपाठं कुन्ध्वे ? वप्पभट्टयः प्राहुः—भवन्तः सौरयाः ।

१२१. सास्या निरीश्वरा केचित् केचिदीश्वरदेवताः । सर्वेषामपि तेपा सात् तत्त्वानां पर्वनिशति ॥ ६१ ॥

इति ज्ञात्वा भवद्भिमतदेवताशिषः पठन्तः स्म । यथारुचि हि श्रोतुः पुरः पठनीयं सम-
यज्ञैः । वाक्पतिराह—यद्यप्येवं तथापि मुमुक्षुवो वयमासन्ननिधनं ज्ञात्वा इह परमत्रह्य ध्यातुमा-
याताः स्म । वप्पभट्टयो जगद्गुः—किं तर्हि रुद्रादयो मुक्तिदातारो न भवन्तीति मनुध्वे ? । वाक्-
पतिः प्राह—एवं सम्भाव्यते । वप्पभट्टयो वभापिरे—तर्हि यो मुक्तिदानक्षमस्तं शृणु । पठामि ।
5 स जिन एव ।

१२२. मदेन मानेन मनोभवेन क्रोधेन लोभेन ससम्मदेन ।

पराजितानां प्रसभं सुराणां वृथैव साम्राज्यरुजा परेषाम् ॥ ६२ ॥

१२३. जं दिष्टी करुणातरंगियपुडा एयस्स सोमं मुहं, आयारो पसमायरो परियरो संतो पसन्ना^१ तण् ।

तं मन्ने जरजम्ममच्चुहरणो देवाहिदेवो जिणो^२, देवाणं अवरण दीसइ जथो नेयं सरूवं जए ॥ ६३ ॥

10 इत्यादि बहु पेटे । वाक्पतिः प्राह—स जिनः कास्ते ? । सूरिः—स्वरूपतो मुक्तौ मूर्तितस्तु जिना-
यतने । वाक्पतिर्वृते—प्रभो ! दर्शय तम् । प्रभुरपि आमनरेन्द्रकारिते प्रासादे तं निनाय । स्वयं
प्रतिष्ठितवरं श्रीपार्श्वनाथमदीदृशत् । शान्तं कान्तं निरञ्जनं रूपं दृष्ट्वा प्रबुद्धो वभापे^३—अयं निर-
ञ्जनो देव आकारेणैव लक्ष्यते । तदा^४ वप्पभट्टिसूरिभिर्देव-गुरु-धर्मतत्त्वान्युक्तानि । रञ्जितः सः ।
मिथ्यात्ववेषमुत्सृज्य जैन ऋषिः श्वेताम्बरोऽभूत् । जिनमवन्दिष्ट, अपाठीच—

15 १२४. मयनाहिंसुरहिणं इमिणा किं किर^५ फलं णलडेणं । इच्छामि अहं जिणवर ! पणामकिणकलुसियं काउं ॥ ६४ ॥

१२५. दोवि गिहत्था धडहड वच्चइं को किर कस्स वि पत्त भणिज्जइं ।

सारंभो सारंभं पुज्जइ कदमु कदमेण किमु^६ सुज्जइ ॥ ६५ ॥

प्रत्यासन्ने^७ आयुषि^८ मथुराचातुर्वर्ण्यस्य आमभूपसचिवलोकस्य च प्रत्यक्षं अष्टादशपापस्या-
नानि त्याजितः । नमस्कारं पञ्चपरमेष्ठिमयं श्रावितः । जीवेषु क्षामणां कारितो वाक्पतिः सुखेन
20 त्यक्ततनुर्दिवमगमत् । तत्सर्वं प्रधानैरन्यैरपि प्रथमं ज्ञापितो नृपः । पश्चाद्द्वप्पभट्टिगोपगिरिं गतः ।
राजाभितुष्टुवे^{१०} सूरिशक्रम्—

१२६. आलोकवन्तः सन्त्येव भूयांसो भास्करादयः । कलवानेव तु ग्रावद्रावकर्मणि कर्मठः ॥ ६६ ॥

§ ४७) एकदा राज्ञा सूरिः पृष्टः—किं कारणं येनाहं ज्ञातजैनतत्त्वोऽपि अन्तराऽन्तरा तापसधर्मे
रतिं वधामि ? । सूरिराह—प्रातर्वक्ष्यामः । प्रातरायाताः प्रोचुः—राजन् ! अस्माभिर्भारतीवचसा तव
25 प्राग्भवो ज्ञातः । त्वं कालिञ्जरगिरेस्तीरे शालनामा तपस्वी शालद्रुमाधोभागे झुपवासान्तरित-
भोजनस्तपो बहूनि वर्षाण्यतपथाः^{११} । स मृत्वा त्वमुत्पन्नः । तस्यातिदीर्घा जटास्तत्रैव लतान्त-
रिता अद्यापि सन्ति^{१२} । तदाकर्ण्य आसनरास्तत्र राज्ञा प्रहिताः । तैर्जटा आनीताः । सूरिवाक्-
संवादो दृष्टः । भूपतिः सूरीणां पदोर्विलग्य तस्थौ । परमार्हतो बभूव ।

§ ४८) अन्यदा सौधोपरितलस्येन आमेन कापि गृहे भिक्षार्थं प्रविष्टो मुनिर्दृष्टः । तत्र युवति-
30 रेका कामार्ता गृहागतं मुनिं परब्रह्मैकचित्तं रिरमयिषुः कपाटसम्पुटं ददौ । मुनिर्नेच्छति ताम् ।
तया मुनये पादतलप्रहारे दीयमाने नूपुरं मुनिवरचरणे प्रविष्टं काकतालीयन्याया^{१३} न्धवर्त्तकीन्या-
याच्च । राजा तद् दृष्ट्वा सूरये समस्यां ददौ—

1 A पसंता । 2 P इमो । 3 P वभाण । 4 AB तथा । 5 P मयनाए । 6 P कर । 7 PC किम ।
8 ABD अत्यासन्ने; P अत्यासन्ने । 9 A 'मथुरा' नास्ति । 10 P राजा तुष्टुष्टुवे । 11 AB तस्वा । 12 P०प्यस्ति ।
13 P न्यायेन ।

१२७ कवाडमासज्ज वरराणाए अन्मत्थिओ^१ जुव्वणगव्वियाए ।

सूरिः पुरः^२ प्राह-

न मन्निय तेण जिइदिएण सनेउरो पव्वइअस्स पाओ ॥ ६७ ॥

अन्यदा^३ प्रोपितभर्तृकाया गृहे भिक्षुः कश्चिद् भिक्षार्थी प्रविष्टः । राज्ञा सौधाग्रस्थेन दृष्टः ।

तया भिक्षोः पारणायान्नमानीतम् । उपरि काकैर्भक्षितम् । मुनिकस्य दृष्टिस्तस्या नाभौ स्थिता^४ 5
तस्यास्तु दृष्टिस्तन्मुक्कमले । आमः सूरये समस्यामार्षितम् । यथा-

१२८ भिन्खयो पिच्छइ नाभिमडल सावि तस्स मुहकमल ।

सूरिराह-

दुण्ह पि कवाल चट्टय पि काया विलुपन्ति ॥ ६८ ॥

इति आमः श्रुत्वा चमत्कृतः । अहो सर्वज्ञपुत्रका एते ! । 10

१४९) अन्यदा कोऽपि चित्रकूट् भूपरूपं लिखित्वा उपभूषं गतः । वप्पभट्टिना श्लाघिता
तत्कला । नृपात्तेन दृक्कलक्ष लेभे । लेप्यमयविम्बचतुष्टयं च कारितम् । एकं मथुरायाम् । एकं
मोढेरवसहिकायामणहिल्लपुरे । एकं गोपगिरौ । एकं सतारकाख्यपुरे । तत्र तत्र प्रतिष्ठाः
प्रभावनाश्च कारिताः । अन्यदपि बहूकारि ।

१५०) अथ आमगृहे पुत्रो जातः सुलक्षणः । सोत्सवं तस्य दुन्दुकः इति नाम प्रतिष्ठितम् । सोऽपि 15
युवत्वे तैस्तैर्गुणैः पितृवत्प्रथे । एकदा समुद्रसेनभूपाधिष्ठितं राजगिरिनामदुर्गं आमो रुरोध ।
अमित सैन्यं कुहालादिसामग्री भैरवाद्यो यन्नभेदाः हृसाः^५ । प्राकारोऽतिबलेन प्रपातयितुमा-
रेभे । नापतत् । आमः खिन्नः । तेन सूरयः पृष्टाः-अयमभ्रलिहः प्राकारः कदाऽस्माभिर्ग्राहियते ? ।
सूरिर्भिर्यभापे-तव पुत्रपुत्रो भोजनामाऽसु प्राकारं दृक्पातमात्रेण पातयिष्यति, अन्यो नैव ।
आमस्त्यक्तारम्भः प्राकाराद्द्विर्द्वादशाब्दीमस्यात् । शशुदेशमात्मसाचके । दुन्दुकगृहे पुत्रो जातः 20
तस्य भोज नाम ददे । स जातमात्रः पर्यकिंकान्यस्तो^६ दुर्गद्वाराग्रमानीतः प्रधानैः । तद्दृक्प्र-
पातमात्रेण प्राकारः ग्वण्डशो विशीर्णः । समुद्रसेनभूपो धर्मद्वारेण निःसृतः । आमो राजगिरि-
मविक्षत् । प्रजामारो न कृतः । अक्रूरा हि जैना राजपैयः^७ । दयापरास्ते । रात्रौ आमाय राजगि-
र्यधिष्ठात्रा^८ भणितम्-राजन् ! यदि त्वमत्र स्यास्यसि तदा तव लोक हनिष्यामि । आमः प्रत्यूचे
-लोकेन हतेन किं ते फलम् ? । यदि हनिष्यसि तदा मामेव घातय । एतन्निर्भयमामवचः श्रुत्वा 25
तुष्टो व्यन्तर उवाच-प्रीतोऽस्मि ते सत्त्वेन । याचस्व किञ्चित् । राजोचे-न किमपि न्यूनं मे, केचल
कदा मे मृत्युः, ब्रूहीदम् । व्यन्तर उवाच-पणमासावशेषे आयुषि स्वयमेव वक्ष्यामि । पणमासा-
वशेषे आयुषि पुनरागतः सः । राजोक्तम्-कियन्मे आयुः ? । व्यन्तरो वदति-देव ।

१२९ गहान्तर्माणपे तीर्थे नावाऽवतरत सत । मकाराद्यक्षरग्रामोपकण्ठे मृत्युरस्ति ते ॥ ६९ ॥

पणमासान्ते इति विद्या । पानीयाद्भिर्गच्छन्तं धूम यदा द्रक्ष्यसि तदा मृत्युर्जातव्यः । साधना 30
च कार्या पारलौकिकी । इति गदित्वा गतो देवजातीयः । राजा प्रातः सूरिपार्श्वं गतः । सूरिरुवाच-

1 A अन्मत्थिओ, P अन्मत्थिओ । 2 P 'पुर' नास्ति । 3 A अयदिने । 4 P पतिता । 5 A अर्षितवात् ।
6 P कल्पिता । 7 P कान्यामे । 8 P महर्षय राजपयक्ष । 9 A अविष्ठाया ।
१ प्र० को०

राजन् ! यद्व्यन्तरेण ¹तवाऽग्रे कथितं आयुःप्रमाणं तत्तथैव । धर्मपाथेयं गृहीयाः² । तदाकर्ण्य भूपस्तुतोष विसिष्मिमे³ च, अहो ज्ञानम् ! । अथवा विस्मय एव कः ?—सूरस्तेजस्वी, इन्दुरा-
ह्लादकः, गङ्गाम्भः पावनम्, जैना ज्ञानिन इति । दिनद्वये गते सूरिः श्रीआमस्य पुरः प्रसङ्गेन श्रीनेमिनाथस्याशीर्वादं पपाठ । यथा—

5 १३०. लावण्यामृतसारसारणिसमा सा भोजसूः⁴ स्नेहला, सा लक्ष्मीः स नवोद्गमस्तरुणिमा सा द्वारिका तद्वलम् ।
ते गोविन्दशिवासमुद्रविजयप्रायाः प्रियाप्रेरकाः, यो जीवेषु कृपानिधिर्व्यथित नोद्वाहं स नेमिः श्रिये ॥ ७० ॥

भूयोऽपि—

१३१. मयैः कुटुम्बजम्बाले यैर्मिथ्याकार्यजर्जरैः । नोज्यन्ते नतो नेमिस्ते चेजीवन्ति के मृताः ॥ ७१ ॥

१३१) तथा रैवतकतीर्थमहिमा सूरिभिर्व्याख्याय पल्लवितः यथा, भूमिमाहल्योत्थाय परिकरं
10 बद्ध्वा सरभसं भूपः प्रतिशुश्राव—रैवतके नेमिमवन्दित्वा मया न भोक्तव्यमिति । लोकैर्नि-
षिद्धः—राजन् ! मा मा, दूरे रैवतको गिरिः, मृदवो भवादृशाः । राजाऽह—प्रतिज्ञातं मे न चलति ।
ततः सह सूरिणा आमः [*लक्षमेकं पृष्ठवाहा वृषभाः, करभसहस्र २०, हस्तिशत ७, अश्वलक्ष-
मेकं, पदातिलक्षत्रयं, श्राद्धकुटुम्बसहस्र २०] सारसैन्यो⁵ रैवतकायाचालीत् । स्तम्भतीर्थं याव-
द्गतः, तावत्⁶ क्षुत्तापेन व्याकुलितोऽपि प्राणसन्देहं प्राप्तोऽपि नाहारमग्रहीत् । भीतो लोकः ।
15 खिन्नः सूरिः । मन्त्रशक्त्या कूष्माण्डीं देवीं साक्षादानिनाय । तदग्रे कथयामास—तत्कुरु येन राजा
जेमति जीवति च । तद्वचनात्कूष्माण्डी विस्वमेकं महच्छिरसा विभ्रती गगनेन आमसविधं
गता, ऊचे च—वत्स ! साऽहमम्बिका । तव सत्त्वेन तुष्टा । गगने आगच्छन्तीं मां त्वं साक्षाद-
द्राक्षीः । मयेदं रैवतैकदेशभूतादवलोकनाशिखरान्नेमिनाथविस्वमानीतम् । इदं वन्दस्व । अस्मि-
न्वन्दिते मूलनेमिर्वन्दित एव । कुरु पारणकम् । सूरिभिरपि तत्समर्थितम् । लोकेनापि स्थापि-
20 तम् । तद्विस्मं वन्दित्वा राज्ञा ग्रासग्रहणं चक्रे । अद्यापि तद्विस्मं स्तम्भतीर्थे पूज्यते । उज्जयन्त
इति प्रसिद्धं तत्तीर्थम् । हृद्यातोद्यानि ध्वानयन्नामो विमलगिरौ वृषभध्वजं सोत्सवं वन्दित्वा
यावद्रैवतार्द्रिं गतः, तावता तत्तीर्थं दिगम्बरै रुद्धं श्वेताम्बरसंघः प्रवेष्टुं न लभते । आमेन तज्ज्ञा-
तम् । ज्ञात्वोचे—युद्धं कृत्वा निषेद्धृन्हत्वा श्रीनेमिं नस्यामि । तावत्तत्र दिगम्बरभक्ता एकादश
राजानो मिलिताः । सर्वे युद्धैकतानास्तदा वप्पभट्टिना भणितम्—आमराजेन्द्र ! धर्मकार्ये पापा-
25 रम्भः कथं क्रियते ? । लीलयैव तीर्थमिदमात्मसात्करिष्ये । भवद्भिः स्थिरैः स्थेयम् । एवं भूपं
प्रबोध्य वप्पभट्टिरुपदिगम्बरं⁷ उपतद्भक्तं भूपं च नरं प्रहिल्यावभाणत्—इदं तीर्थं यस्याम्बिका दत्ते
तस्य पक्षस्य सत्कामिति मन्यध्वे । तैरुक्तम्—युक्तमेतत् । ततो वप्पभट्टिना⁸ सुराष्ट्रावास्तव्यानां
श्वेताम्बरीयाणां दिगम्बरीयाणां च श्रावकाणां शतशः कन्यकाः पञ्चसप्तवार्षिक्यो मेलिताः ।
मिलिताः सभ्याः । वप्पभट्टिना अम्बादेवीपार्श्वात्कथापितम्—यदि सर्वाः श्वेताम्बरश्रावककन्यकाः

30 १३२. उज्जितसेलसिहरे दिक्खा नाणं निसीहिया जस्स । तं धम्मचक्कवट्ठिं अरिड्ढिनेमिं नमंसांमि ॥ ७२ ॥

इति गाथां पठिष्यन्ति तदा श्वेताम्बरीयं तीर्थं, पक्षान्तरे तु दिगम्बरीयमिति । तत आनीता

1 P नोऽग्रे । 2 P गृहीयाः । 3 A विसिस्म० । 4 P भोजभूः । * P पुस्तक एवेयं पंक्तिर्दृश्यतेऽतः प्रक्षिप्तप्राया
मन्तव्या । 5 BD ०सैन्यैः; P ०सैन्यैर्द्वात्रिंशदुपवासैः । 6 P तत्र । † एतच्चिह्नान्तर्गतः पाठः ABD आदर्शं न दृश्यते, परं
CEP आदर्शं उपलभ्यते ।

मुग्धवालिका। सर्वाभिः श्वेताम्बरपक्षवालिकाभिः पठिता सा गाथा । अपरास्तु तु नैकयाऽपि । ततो जात श्वेताम्बरसाष्टैवततीर्थम् । अम्बिकया खस्यया पुष्पवृष्टिः श्वेताम्बरैषु कृता । ततो नष्टा¹ दिक्पदा महाराष्ट्रादिदक्षिणदेशानगमन् । राज्ञाऽन्यैरपि सर्वसङ्घैश्चिरात्तत्र मिलितैर्नमिर्नमे । वित्तं वदे । प्रभासे चन्द्रप्रभः प्रणेमे । वन्दिमोक्षः सर्वत्रापि कारितः । आमस्य सुक्तौ गूर्जरा-
दिदेशास्तदा तीर्थानां चिरं पूजोपयोगिनो हृदाद्यायाः प्रकृताः । एव कार्याणि कृत्वा ससूरिर्नृपो⁵
गोपगिरिं प्राविशत् । सधपूजादिमहास्तत्र नवनवाः । प्राप्तप्राये काले दुन्दुको राज्ये प्रतिष्ठितः ।
आवृष्टः सः । लोकोऽपि क्षमितः । अनृणो देशः कृतः । सह सूरिणा नावाऽऽरूढो गङ्गासरिच्छीरे⁶
तीर्थं मागधं गतः । तत्र जले धूमं दृष्टवान् । तदा सूरीन्द्रमक्षमयत् । ससारमसारं विदन् अनश-
नमगृह्णात् । समाधिस्यः श्रीविक्रमकालात् अष्टशतवर्षेषु नवत्यधिकेषु व्यतीतेषु भाद्रपदे शुक्लप-
ञ्चम्यां पञ्च परमेष्ठिनः स्मरन् राजा दिवमध्यष्टात् । सूरयस्तत्त्वजा अपि ररुहुः । चिरप्रीतिमोहो¹⁰
दुर्जय एव । सेवकास्तु चक्रन्दुः—हा शरणागतरक्षावज्रकुमार ! हा राजस्थापनादाशरये । हा
अवदमननल ! हा सखवाग् युधिष्ठिर ! हा हेमदानकर्ण ! हा मञ्जाजैनत्रैणिक ! हा सूरिसेवास-
म्पते ! हा अनृणीकरणविक्रमादित्य ! हा वीरविद्याशातवाहन ! अस्मान् विहाय क्व गतोऽसि ? ।
दर्शयैकद्राऽस्मभ्यमात्मानम् । मैकाकिनो मुञ्च⁷ । एवं विलपन्तस्ते सूरिभिः प्रतियोधिताः—भो
भो ! सत्यं दैवेन पापेन—

15

१३३ अलन्धा कामधेनु⁸ सरसकिशलयश्चन्दनशृण्णितो हा
छिन्नो मन्दारशाखी फलकुसुमभृतः खण्डित कल्पवृक्ष ।
दग्धः कर्पूरखण्डो धनहृतिदलितः मेघमाणिक्यमाला
ममः कुम्भ सुपायाः कमलकुवलयैः केलिहोम कृतोऽयम् ॥ ७३ ॥

तथापि मा शोचत शोचत । यतः—

20

१३४ पूर्वाह्ने प्रतिबोध्य पङ्कजवान्युत्सार्य नैश तम , कृत्वा चन्द्रमम प्रकाशरहित निस्तेजस तेजसा ।
मध्याह्ने सरिता जल प्रविसृते⁹ रापीय दीप्तिं करैः, सायाह्ने रविरस्त्रमेति विवश किं नाम शोच्य भवेत् ॥७४॥
इति लोक निःशोकं कृत्वा लोकेन सह सूरिगोपगिरिमागात् । सूरिभिर्दुन्दुको राजा आमेन
आमशोकेन जात्यमुक्ताफलस्थूलानि अश्रुण्युद्गिरिन् हिममलानपद्मदीनवदनश्चिन्ताचान्तस्वान्तो
धर्मापे—राजन् । कोऽय महतस्तव पितृशोकः । स हि चतुर्वर्गं ससाध्य कृतकृत्यो धभूव । यशो-²⁵
मपेन देहेन चाचन्द्रं जीवन्नेवास्ते¹⁰ । पुण्यलक्ष्मीः कीर्तिलक्ष्मीश्चेति द्वे नरस्योपकारिण्यौ वल्लभे ।

१३५ पुण्यलक्ष्म्याश्च कीर्तिश्च विचारयत चारुाम् । सामिना सह गाल्येकाऽपरा तिष्ठति वृष्टत ॥ ७५ ॥

अन्योऽप्येवंविधः कोऽपि भवतु । इत्येवंविधाभिर्वाग्भिर्दुन्दुकराजं सूरिराजो निःशोकमकार्पात् । दुन्दुरुः शनैः शनैः परमारहंतोऽभूत् । राजकार्याणि अकार्पात् । त्रिवर्गं स समसेविष्ट ।

१३६ एव वर्तमाने काले, एकदा दुन्दुरुश्चतुष्पये गच्छन् कण्टिकां नाम गणिकामुदाररूपां चि-³⁰
द्रुपा युवजनमृगबाशुरां मदनमायामयीमालोकिष्ट । तां शुद्रान्तग्रीमकार्पात् । तथा दुन्दुकस्तथा
यशीहृतो यथा यदेव सा वदति तत्सत्यम्; यदेव सा करोति तदेव हित मनुते । सा तु कर्म-

1 A. नृप । 2 A. तीर्थ । 3 BP. अन्वप० । 4 A. मा गुप । 5 AB मल । 6 P. मतिरु । 7 P. नासि ।
8 A. वीरकासे ।

णकारिणी वाक्पटुः सर्वं राज्यं ग्रसते हिमानीव चित्रम् । भोजमातरं पद्मां नाम अन्या अपि
 राज्ञीरन्वयवतीर्विनयवतीर्लावण्यवतीस्तृणाय मनुते । एकदा कलाकेलिनामा ज्योतिषिको निशि
 विमृष्टे सेवकलोके दुन्दुकराजं विजनं दृष्ट्वाऽवादीत्-देव ! वयं भवत्सेवकत्वेन सुखिनः ख्याताः
 श्रीशाश्च । यथातथं^१ ब्रूमः-अयं ते भोजनामा तनयो भाग्याधिकस्त्वां हत्वा तव राज्ये निवे-
 5 क्ष्यते । यथाहं स्वयं कुर्वीथाः । राजा तद्वधार्थं वज्राहत इव क्षणं मौनी तस्थौ । ज्योतिषिकं
 विससर्ज । सा वार्ता भोजजननीसहचर्या दास्यैकया विपुलस्तम्भान्तरितया श्रुता । भोजमात्रे
 चोक्ता । सा पुत्रमरणाद्विभाय । राजापि कण्टिकागृहमगात् । सापि राजानं सचिन्तमालोक्या-
 लापीत्-देव ! अद्य कथं म्लानवदनः ? । राजाऽऽह स्म-किं क्रियते ? , विधिः कुपितः । पुत्रान्मे
 मृत्युर्ज्ञानिना दृष्टप्रत्ययशतेन कथितः । कण्टिका वदति स्म-का चिन्ता, मारय पुत्रम् । सुत-
 10 मपि निर्दलयन्ति राज्यलुब्धाः । सुतो न सुतः । सुतरूपेण शत्रुरेव सः । तद्वचनादुन्दुकः सुतं
 जिघांसामास । यावता घातयिष्यति तावता भोजमात्रा पाटलीपुरे^२ स्वभ्रातृणां सूरानां राज्य-
 श्रीस्वयंवरमण्डपानां स्नेहलानां धर्मज्ञानामग्रे प्रच्छन्नैरैल्लेखेन ज्ञापितम्, यथा-एवमेवं भवतां
 भाग्नेयो विनक्ष्यति । रुष्टो^३ राजा । आगत्य एनं गृहीत्वा गच्छत^४ । रक्षतां^५ जीववत् । मा स्माहं
 भवत्सु सत्सु निष्पुत्राऽभूवम्-इति । तेऽप्यागच्छन्, दुन्दुकमनमन् । उत्सवमिषेण भाग्नेयं
 15 भोजं गृहीत्वा पाटलीपुत्रमगमन् । तत्र तमपीपठन्, अलीललन्^६ । शस्त्राभ्यासमचीकरत् ।
 जीववदमंसत । तत्र तस्य पश्चाद्दी दिनैः कतिभिरप्यूनाऽतिक्रामति स्म । कण्टिका दुन्दुकाग्रे
 कथयति स्म-देव ! पुत्ररूपस्ते शत्रुर्मातृशाले वर्द्धते । नखच्छेद्यं पर्शुच्छेद्यं मा कुरु । अत्रानीय
 च्छन्नं यमसदनं नय । राजाऽऽह-सत्यमेतत् । ततो दूतमुखेन^७ दुन्दुको भोजं तन्मातुलेभ्योऽया-
 चीत् । ते भोजं नार्पयन्ति । पुनः पुनः खान् दूतान् दुन्दुकः प्रहिणोति । भोजमातुलाः प्राहुः-राजन!
 20 वयं तव भावं विद्धः, नार्पयाम एवैनम् । धर्मपात्रमसौ । अन्योऽपि शरणागतो रक्ष्यः क्षत्रियैः, किं
 पुनरीदृग् भग्निपुत्रः ? । इवात्कारं ब्रूषे चेत्, युद्धाय प्रगुणीभूयागच्छेः । भग्निपतये चम-
 त्कारं दर्शयिष्यामः । तद्वृत्तरागत्योक्तम् । दुन्दुकः कुपितोऽपि तान् हन्तुं न क्षमः । भोजोऽपि
 तैः पितुर्दुष्टत्वं ज्ञापितः कवचहर उपपितृ नैति । ततो दुन्दुकेन वप्पभट्टिसूरयः प्रार्थिताः-यूयं
 गत्वा भोजं सुतमनुनीयानयत मानयत माम् । अनिच्छन्तोऽपि तत्सैनिकैः सह पाटलीपुत्रं चेलुः ।
 25 अर्द्धमार्गं सम्प्राप्तैः स्थित्वा विमृष्टं ज्ञानदृष्ट्या-भोजस्तावन्मम वचसा नृपसमीपं नैष्यति ।
 आनीयते वा यथा तथा; तदानीतोऽपि पित्रा हन्यते । वागलङ्घने राजाऽपि क्रुद्धो मां हन्ति ।
 तस्मादितो व्याघ्र इतो दुस्तटी इति न्यायः प्राप्तः । समाप्तं च ममायुः, दिवसद्वयमवशिष्यते,
 तस्मादनशनं शरणम्-इति विमृश्यासन्नस्थयतयो भाषिताः-नन्नसूरि-गोविन्दाचार्यौ प्रति हिता
 भवेत । श्रावकेभ्यो मिथ्यादुष्कृतं ब्रूयात् । परस्परममत्सरतामाद्रियेध्वम् । क्रियां पालयेत् ।
 30 आयालवृद्धान् लालयेत् । नो वयं युष्मदीयाः, न यूयमस्मदीयाः । सम्बन्धाः कृत्रिमाः सर्वे ।
 इति शिक्षयित्वाऽनशनस्थाः समतां प्रपन्नाः ।

१३६. अर्हतस्त्रिजगद्वन्द्वान् सिद्धान् विध्वस्तवन्धनान् । साधूंश्च जैनधर्मं च प्रपद्ये शरणं त्रिधा ॥ ७६ ॥

1 ABD तथातथं । 2 A ०पुत्रे । 3 P 'नरैः' नास्ति । 4 B राजा रु० । 5 P अगच्छत् । 6 P रक्षति । 7 P निष्पुत्रो । 8 AB अलीलपन् । 9 A दुन्दुकः । 10 AB मातुलपार्थे । † एतच्चिह्नान्तर्गतः पाठः पतितः P पुस्तके ।

१३७ महाव्रतानि पञ्चैव षष्ठकं रात्रिभोजनम् । विराधितानि यत्तत्र मिथ्यादुष्कृतमस्तु मे ॥ ७७ ॥

इति ध्रुवाणा आसीना अदीनाः कालमकार्षुः । श्रीवप्पमहिसुरीणां श्रीविक्रमादित्यादष्टशत-
वर्षेषु गतेषु भाद्रपदे शुक्लतृतीयायां रविदिने हस्तक्षेत्रे जन्म, पञ्चनवत्यधिकेषु तेषु गतेषु स्वर्गा-
रोहणम् । तदैव मोढेरे नन्नसूरीणामग्रे भारत्योक्तम्-भवद्भुरव ईशानदेवलोकं गताः । तत्र वाद
शोकः प्रससार ।

१३८ शास्त्रज्ञाः सुवचस्विनो बहुजनस्थाधारतामागताः

सद्वृत्ताः स्वपरोपकारनिरता दाक्षिण्यरत्नाकराः ।

सर्वस्याभिमता गुणैः परिवृता भूमण्डनाः सज्जना

धातः । किं न कृतास्त्वया गतधिया कल्पान्तदीर्घायुषः ॥ ७८ ॥

वृद्धैस्तु प्रबोधो दत्तः-

१३९ हिला जीर्णमय देह लभते भो पुनर्नवम् । कृतपुण्यस्य मर्त्यस्य मृत्युरेव रसायनम् ॥ ७९ ॥

इति । दुन्दुकेन सूरिभिः सह प्रहिता ये सैनिकास्ते निवृत्त्य दुन्दुकपार्श्वं गताः । सोऽपि पश्चात्ता-
पानलेन दन्दह्यते स्म । भोजेनापि समातुलेन सूरिशिष्याणामन्येषामपि लोकानां मुखादवगत
यथा-सूरय एव मञ्जुः । तव पार्श्वे नाजग्मुः । मा स्थायमस्मद्परोधसङ्कटे पतितः पितुः पार्श्वं गतः
सन् मृत इति कृपां दधुः । तदेतद्राकर्ण्य भोजस्तथा पीडितो यथा वज्रपातेनापि न पीड्यते । 15
पितुरन्तिकं नागादसौ ।

१५३ एकदा मालिकः कोऽपि पूर्वमामराजभृत्यो विदेश भ्रमित्वा भोजान्तिकमागतः
पाटलीपुरे । तेनोक्तम्-देव ! त्वं मत्स्वामिकुलप्रदीपः । मया विदेशे सह्योर्मुखाद्विचैका लब्धा
मातुलिङ्गी नाम, ययाऽभिमन्त्रितेन मातुलिङ्गेन हताः करि-हरिप्राया अपि बलिनो म्रियन्ते,
मानवानां तु का कथा । देव ! गृहाण ताम् । भोजेन सा तस्मादात्ता । प्रमाणिता, सत्या 20
मालिको दानमानाभ्या भोजेन रञ्जितः । मातुलाः सर्वे भोजेन विद्याशक्तिं प्रकाश्य तोपिताः ।
त ऊचुः-यदि इयं ते शक्तिस्तदा प्राभृतमिषेण मातुलिङ्गानि गृहीत्वाऽस्माभिः सह पितुः
समीपं व्रज । पितरं निपाल्य राज्यं गृहाण । तद् रुरुचे भोजाय । चलितो बहुमातुलिङ्गशाली
सन् । गतः पितुर्द्वारम्, कथापितं च-तात ! त्वं पूज्योऽहं शिशुः । त्वत्तो मरणं वा राज्यं वा सर्वं
रम्यं मे । राजा सन्तुष्टः । अहो विनीतः सुतः, आयातु-इति विमृश्य आहृतो भोजः । शोधितो 25
मध्यमागतः । एकासनस्थौ कण्ठिका-राजानौ पृथक्पृथक् मातुलिङ्गेन जघान । सम्यग्विद्या हि
नान्यथा । उपविष्टो दुन्दुकराज्ये भोजः । तन्मातुला अतुलं तोपं दधुः । माता पद्मा प्रससाद ।
दुन्दुकेन धनहरणेन त्रासोद्दालनादिना दूनचरा राजन्यकाः पुनर्जातमात्मानं मेनिरे । महाजनो
जिजीव । वर्णाः सर्वे उन्मेषुः । संसारसरोज्ज्मभोज भोजं कमला भेजे । दोर्वलात्परिच्छदवलाच्च
जगज्जिगाय ।

१५४ अथ कृतजनया मोढेरपुरे नन्नसूरये विज्ञप्तिं दत्त्वा उत्तमनरान् प्रैपीत् । ते गतास्तत्र ।
विज्ञप्तिर्वर्जिता तैस्तत्र । वाचिता नन्नसूरि-गोविन्दाचार्यैर्यथा-स्वस्ति श्रीमोढेरे परमगुरुश्रीनन्न-
सूरि-श्रीगोविन्दसूरिपादान् सगच्छान् गोपगिरिदुर्गात् श्रीभोजः परमजैनो विज्ञपयति, यथा-इह

तावत्प्रज्ञागङ्गाहिमाद्रयः¹ सर्वसमाचारीनारीसौभाग्यवर्द्धनमकरध्वजाः क्षितिपतिसदःकुमुदिनी-
 श्वेतदीधितयो भारतीधर्मपुत्राः श्रीवप्पभट्टिसूरयस्त्रिदिवलोकलोचनलेखललितपुण्यलावण्यता-
 मादधिरे । तत्स्थाने सम्प्रति दीर्घायुपो यूयं स्थ । दृष्टविज्ञप्तिप्रमाणेनात्र² पादोऽवधार्यः । तद् दृष्ट्वा
 भक्तिरहस्यं सूरयः संसंधाः सुतरां जहृषुः । संघानुमत्या गोविन्दाचार्यं मोढेरके मुक्त्वा श्रीनन्दसू-
 5 रयो गोपगिरिं समसरन्³ । भोजः पादचारेण ससैन्यः सम्मुखमायातः । गुरोः पादोदकं पपौ ।
 उल्लसत्तृष्णो गिरं शुश्राव । स्थानस्थानमिलितजनहृदयसंघट्टचूरितहारमौक्तिकधवलितराजपथं
 पुरं निनाय । सिंहासने निवेशयामास तान् । मङ्गलं चकार । तदाऽऽज्ञामयो बभूव । तद्भक्ताना-
 त्मवद्दर्श । तदभक्तान् विपवदीक्षांचक्रे । तदुपदेशाज्जिनमण्डितां मेदिनीं विदधौ । दुन्दुकस्य
 तादृग् मरणं स्मृत्वा⁴ कुपथेषु न रेमे । मथुरा-शत्रुञ्जयादिषु यात्राश्चकार । एकादश व्रतानुच्चचार ।
 10 पूर्वराजर्षियशांसि उद्धार । चिरं राज्यं भेजे । इत्येवं गोपगिरौ भोजो धर्म लालयामास उदि-
 याय च । अन्यैरपि पुण्यपुरुषैरेवं भाव्यम् ।

॥ इति श्रीवप्पभट्टिचरित्रम् ॥ ९ ॥

॥ ग्रन्थाग्रं ६०० ॥

१०. अथ श्रीहेमसूरिप्रबन्धः ।

15 § ५५) पूर्णतल्लगच्छे श्रीदत्तसूरिः प्राज्ञः वागडदेशे वटपट्टं पुरं गतः । तत्र स्वामी यशोभद्रनामा
 राणकः ऋद्धिमान् । तत्सौधान्तिके उपाश्रयः श्राद्धैर्दत्तः । रात्रौ उन्मुद्रचन्द्रातपायां राणकेन
 ऋषयो दृष्ट्वा उपाश्रये निषण्णाः । श्रावकामात्यपार्श्वे पृष्टम्-के एते? । अमात्यः प्रोचे-देव! महा-
 सुनयोऽमी विषमव्रतधारिणः । राणकस्य श्रद्धा⁵ । प्रातर् वन्दितुं गतः । देशना । श्रावकत्वं सुष्ठु-
 सम्पन्नम् । मासकल्पमेकं स्थिताः । परदेशं गता गुरवः । तावता वर्षाकालः । देवपूजादिधर्म-
 20 व्यापारसाराण्यहानि गमयति राणः । प्राप्ता शरद् । चरिक्षेत्राणि द्रष्टुं गतो राणः । तावता
 बुण्टानि ज्वालयन्ति भृत्याः । तेषु सर्पिण्येका गर्भभारालसा ज्वालादिभिर्दह्यमाना तडफडायमाना
 सिमिसिमायमाना राणेन दृष्ट्वा । दयोत्पन्ना, विरक्तश्च । हा! हा! संसारं, धिग् गृहवासं, कस्य कृते
 पापमिदमाचर्यते? । राज्यमपि दुष्पालं मायाजालं नरकफलम् । तस्मात्सर्वसङ्गपरित्यागः कार्यः-
 इति ध्यायन् सौधमयासीत् । निशि श्रावकमन्त्रिणमाकार्यं रहोऽप्राक्षीत्-मम धर्मगुरवः श्रीदत्त-
 25 सूरयः क्व विहरन्ति? । मन्त्र्याह-डिण्डुआणके । विसृष्टो मन्त्री शेषपरिच्छदश्च । राणको मिता-
 श्वपरिवारः सारं हारमेकं सह⁶ गृहीत्वा शीघ्रं डिण्डुआणकं प्राप्तः । गुरवो दृष्ट्वा वन्दिताः । भव-
 वैराग्याद्गुदितः । पदोर्लगित्वा कथितं स्वपापम् । गुरुभिर्भणितम्-राणक! चारित्रं विना न
 छुटन्ति पापेभ्यो जीवः । राणकेन न्यगादि-सद्यो दीयतां तर्हि तत् । सूरय ओमित्याहुः । राण-
 केन डिण्डुआणकीयश्रावकाः समाकारिताः । हारोऽर्पितः । दिव्यः प्रासादः कार्यतामिति ।
 30 तथाऽऽचरितं तैः । अद्यापि दृश्यते स तत्र । राणकैर्ब्रतमात्तम् । नन्द्यामेव षड्विकृतिनियमः, एका-
 न्तरोपवासा यावज्जीवम् । तस्य राणयशोभद्रस्य गीतार्थत्वात्सूरिपदं जातम् । श्रीयशोभद्रसूरिः

.. 1 E 'सर्व' नास्ति । 2 A विज्ञप्तिमात्रेणात्र । - 3 P °गिरिससरन्, B °गिरिसरन् । 4 A °हरित० । 5 A श्रुत्वा ।
 6 P श्रद्धा बभूव । 7 P नास्ति ।

इति नाम । तदीयपट्टे प्रद्युम्नसूरिर्ग्रन्थकारः । तत्पदे श्रीगुणसेनसूरिः । त्रीयशोभद्रसूरिपादाख-
योदशोपवासा रैवते नेमिनाथदृष्टौ कृतानशानाः खलोकमैयरुः । गुणसेनसूरिपट्टे त्रीदेवचन्द्रसू-
रयः । ठाणावृत्ति-शान्तिनाथचरितादिमहाशास्त्रकरणनिर्व्युहप्रज्ञापाग्यभाराः । ते विहरन्तो धन्धु-
क्षपुरं गूर्जरधरा-सुराष्ट्रासन्धिस्यं गताः । तत्र देशनाविस्तरः ।

§५६) एकदा नेमिनागनामा श्रावकः समुत्थाय त्रीदेवचन्द्रसूरीन् जगौ-भगवन् ! अयं 5
मोहज्ञातीयो मद्भगिनीपाहिणिकुक्षिभूः टक्करचाचिगनन्दनश्चाङ्गदेवनामा भवतां देशनां श्रुत्वा
प्रबुद्धो दीक्षां याचते । अस्मिन्न गर्भस्थे मम भगिन्या सहकारतरुः स्वप्ने दृष्टः । स च स्थानान्तरे
उसस्तत्र महतीं फलस्फातिमायाति स्म । गुरव आहुः-स्थानान्तरगतस्यास्य 'वालस्य महिमा
प्रेधिष्यते । महत्पात्रमसौ योग्यः । सुलक्षणो दीक्षणीयः । केवलं पित्रोरनुजा आह्वया । गतौ
मातुल भागिनियौ पाहिणि-चाचिगान्तिकम् । उक्ता व्रतवासना । कृतस्ताभ्यां प्रतिषेधः करुण-10
वचनशतैः । चाङ्गदेवो दीक्षां ललौ । स श्रीहेमसूरिः प्रभुः ।

§५७) तेन यथा श्रीसिद्धराजो रञ्जितः, व्याकरणं कृतम्, वादिनो जिताः । यथा च कुमार-
पालेन सह प्रतिपन्नम् । कुमारपालोऽपि यथा पञ्चाशद्वर्षदेशीयो राज्ये निपण्णः । यथा श्रीहेम-
सूरयो गुरुत्वेन प्रतिपन्नाः । तैरपि यथा देवयोधिः प्रतिपक्षः पराकृतः, राजा सम्यक्त्व ग्राहितः
श्रावकः कृतः, निर्वााराधन च सुमोच सः । तत्प्रबन्धचिन्तामणितो ज्ञेयम् । किं चर्चितचर्चणेन ? 15
नवीनास्तु केचन प्रवन्धाः प्रकाश्यन्ते ।

§५८) कुमारपालेन अमारौ प्रारब्धायां आश्विनशुदिपक्षः समागात् । देवताना कण्ठे-वरी-
प्रमुखानां अथोदिकैर्दृष्टो विजसः-देव ! सप्तम्या सप्तशतानि पञ्चवः, सप्त महिपाः, अष्टम्या अष्ट
महिपाः, अष्टौ शतानि पञ्चवः, नवम्यां तु नवशतानि पञ्चवः, नव महिपा, देवीभ्यो राज्ञा देया
भवन्ति पूर्वपुरुषक्रमात् । राजा तदाकर्ण्य श्रीहेमान्तिकमगमत् । कथिता सा वार्ता । श्रीप्रभुभिः 20
कर्णे एवमेवमित्युक्तम् । राजोत्थितः । भाषितास्ते-देय दास्यामः । इत्युक्त्वा वह्निकाक्रमेण रात्रौ
देवीसदने क्षिप्ताः पञ्चवः । तालकानि दृढीकृतानि । उपवेशितास्तेषु प्रभूता आसुराजपुत्राः ।
प्रातरायातो नृपेन्द्रः । उद्घाटितानि देवीसदन्द्वाराणि । मध्ये दृष्टाः पञ्चवो रोमन्थायमाना
निर्वातशय्यासुस्थाः । भूपालो जगाद-भो अबोटिकाः ! एते पञ्चवो मयाऽमृभ्यो दत्ताः । यदि
अमृभ्यो रोचिष्यन्ते, ते तदाऽग्रसिष्यन्त, पर न ग्रस्ताः । तस्मान्नामृभ्योऽहः पल रुचितम् । भव-25
द्भ्य एव रुचितम् । तस्मात्तूष्णीमाध्वम् । नाह जीवान् घातयामि । स्थितास्ते विलक्षाः । मुक्ता-
दत्रागाः । छागमूल्यसमेन तु घनेन देवेभ्यो नैवेद्यानि दापितानि । अथाश्विनशुक्लदशम्यां कृतो-
पवासः स्नापो निशि चन्द्रशालाया ध्याने उपविष्टो जपति । वहिर्द्वास्याः सन्ति । गता वही
निशा । रुषेका दिव्या प्रत्यक्षाऽऽसीत् । उक्तस्तया सः-राजन् ! अहं तव कुलदेवी कण्ठे-वरी ।
ऐपमः किमिति त्वया नास्महेयं दत्तम् ? । राजोक्तम्-जैनेऽहं दयालुः पिपीलिकामपि न हन्मि, 30
का रुथा पञ्चेन्द्रियाणाम् ? । तच्छ्रुत्वा कण्ठे-वरी क्रुद्धा राजेन्द्रं त्रिशूलेन शिरसि हत्वा जग्मुपी ।
राजा क्रुष्टी जातः । दृष्टं स्व चपुर्विनष्टम् । विपण्णः । भूत्वेन मन्त्रिणमुद्ययनमाकार्यं तत्स्वरूप
निगद्य प्रमत्त-मन्त्रिन् ! देवी पशून् याचति । दीयन्ते न वा । मन्त्री दाक्षिण्यादाह-देव ! राजा

यत्नेन रक्ष्य एव । भूपो न्यगादीत्-निःसत्त्वो वणिगसि, यदेवं ब्रूये । मम किं कार्यं जीवितेन ? ।
कृतं राज्यम् । लब्धो धर्मः । हताः शत्रवः । केवलं काष्ठानि देहि रहः, येन प्रातर्भासीदृशं दृष्ट्वा
लोको धर्मे नोड्डाहं करोति । उदयनेन चिन्तितम्-अहो ! महत्कृच्छ्रमापतितम् । पारवश्यमूलं
नियोगं धिक् । मन्त्रिणोक्तं सद्यो बुद्धिवशात्-श्रीहेमसूरयो विज्ञप्यन्ते । राज्ञोक्तम्-तथाऽस्तु ।
5 गतो मन्त्री उपसूरि । सूरिभिर्जलमभिमन्त्रयार्पितम्-अनेन राजाऽऽच्छोद्य इति । सचिवेन तथा
चक्रे राज्ञः । राजा दोगुन्दुकदेव इव दिव्यरूपः सम्पन्नो भक्तश्च समधिकम् । श्रीगुरुं वन्दितुं
ययौ । गुरुर्देशनां दत्ते-

१४०. शूराः सन्ति सहस्रशः प्रतिपदं विद्याविदोऽनेकशः, सन्ति श्रीपतयो निरस्तधनदास्तेऽपि क्षितौ भूरिशः ।
किन्त्वाकर्ण्य निरीक्ष्य वाऽन्यमनुजं दुःखार्दितं यन्मन, -स्तद्रूपं प्रतिपद्यते जगति ते सत्पूपाः पञ्चपाः ॥ १ ॥
10 राजा स्वावासं गतः । राज्यं समृद्धं भुनक्ति ।

§५९) एकदा प्रभुभिर्भरतस्य चक्रिणः साधर्मिकवात्सल्यकथाऽकथि । तां श्रुत्वा भूपः
साधर्मिकवात्सल्यं दिव्यभोजनवसनकनकदानैः प्रतिगामं प्रतिपुरं प्रारेभे । तद् दृष्ट्वा कवि-
श्रीपालपुत्रः सिद्धपालः सूक्तमपाठीत्-

१४१. क्षिप्त्वा वारिनिधिस्तले मणिगणं रत्नोत्करं रोहणो, रेण्वावृत्य सुवर्णमात्मनि दृढं वदध्वा सुवर्णाचलः ।
15 क्षमामध्ये च धनं निधाय धनदो विभ्यत्परेभ्यः स्थितः, किं स्यात्तैः कृपणैः समोऽयमखिलार्थिभ्यः स्वमर्थं ददत् ॥२॥

द्रम्मलक्षदत्तिरत्र । पुनः कदाचित्पठितम्-

१४२. श्रीवीरे परमेश्वरेऽपि भगवत्याख्याति धर्म स्वयं, प्रज्ञावत्यभयेऽपि मन्त्रिणि न यां कर्तुं क्षमः श्रेणिकः ।
अक्लेशेन कुमारपालनृपतिस्तां जीवरक्षां व्यधात्, यस्यास्वाद्य वचःसुधां स परमः श्रीहेमचन्द्रो गुरुः ॥ ३ ॥
अत्रापि लक्षदत्तिः ।

20 §६०) अन्येषुः कथाप्रसङ्गे प्रभवः प्राहुः स्म-पूर्वं श्रीभरतो राजा श्रीमालपुरे नगरे^१ शत्रुञ्जये
सोपारकेऽष्टापदे च जीवन्तस्वामीश्रीऋषभप्रतिमावन्दनार्थं चतुरङ्गचमूचक्रोच्छलितरजःपुञ्जध्याम-
लितदिकूचक्रवालः संघपतिर्भूत्वा ववन्दे । तदाकर्ण्य श्रीचौलुक्यः स्वयं कारितरथेऽर्हद्विम्बमारोप्य
ससैन्यः शत्रुञ्जयोज्जयन्तादियात्रायै चचाल । संघे उदयनसुतो वाग्भटश्चतुर्विंशतिमहाप्रासादका-
रापकः, नृपनागाख्यश्रेष्ठिभूः श्रीमान् आभडः, षड्भापाकविचक्रवर्ती श्रीपालः, तद्भूः सिद्धपालः,
25 कवीनां दातृणां च धुर्यो भाण्डागारिकः कपर्दी, परमारवंश्यः कूर्चालसरस्वती प्रह्लादनपुरनिवेशको
राणः प्रह्लादनः, राजेन्द्रदौहित्रः प्रतापमल्लः, नवतिलक्षहेमस्वामी श्रेष्ठिछाडाकः, राज्ञी भोपलदेवी,
चौलुक्यपुत्री लीलूः, ^२राणाम्बडमाता माऊः, आभडपुत्री चाम्पलदे^३-इत्यादि कोटीश्वरो लोकः;
श्रीहेमचन्द्रसूरिपादाः, श्रीदेवसूरयः, श्रीधर्मसूरयः, लक्षसंख्या मानवाः । स्थाने स्थाने प्रभावना ।
जिने जिने छत्रचामरादिदानम् । पात्राणां इच्छासिद्धिः । प्रथमं रैवताद्रितले सांकलीयालीपद्या-
30 दिशि गत्वा स्थितः क्षितिपतिः । नान्दीनिर्घोषः । रात्रौ भारत्या श्रीहेमसूरिभ्य आदिष्टम्-राज्ञा
^४नाद्रावारोढव्यं विघ्नसम्भवात् । अत्रैव देवो मदनसूदनो नेमिर्वन्द्यः । तथैव कृतम् । संघस्तु रैव-
तकगिरौ श्रीनेमिस्नानविलेपनपुष्पफलवस्त्रपूजानैवेद्यनादमालादिग्रहणैर्भावमपूरि । राजाप्यक्षवा-

दकवस्त्रापथराजिमत्यादिगुहाप्रायस्थानयात्रया महादानैश्च धन-जीवितव्ययोर्लाभमग्रहीत् । देव-
पत्तने चन्द्रप्रभयात्रा ससङ्घस्यासीत् । ततो व्याघ्रुद्य शशुञ्जयाद्रिं गतः । आरूढः । मरुदेवादार्श-
न-पूजे । तत्राशीः-

१४३ बालो मे वृषभो भर सुमनसामप्येव किं सासहिर्भन्द वेहि किरीटमस करयोर्मा काङ्क्षी भूद्यथा ।
गाङ्गेय कटिसूत्रमन तनुक युक्त वलिष्ठेऽप्यमूर्त्तौथे मातृदयागिरः सुरजने हास्यावहाः पान्तु वः ॥ ४ ॥

पुरः कपर्दी तत्र कायोत्सर्गः । आशीस्तु-

१४४ रूढि किलैव वृषभः कपर्दिन निपेवतेऽस्मिन्विमलचले पुनः ।
अथ कपर्दी वृषभ शुभाशयस्तनोतु वः शान्तिकर्पोष्टिकश्रियम् ॥ ५ ॥

पुरो वृषभप्रभुप्रासादः । देवदर्शनं पूजा । आशीर्वादः-

१४५ नव्योद्गाहविधौ वधूद्वययुत पुत्र सविनीरति-श्रीत्यासन्नमिव स्मरं किल ददौ य वीक्ष्य सत्याश्रियम् ।
कल्पदुर्मुनि जह्म किमधुना पत्रद्वयेनोद्गत-स्तत्र स्याः शतशख इत्यनुदिन स श्रेयसे नाभिम् ॥ ६ ॥

चैत्यपरिपाट्यां कपर्द्याह-

१४६ श्रीचौलुक्य ! स दक्षिणस्त्रव कर पूर्वं समास्रित , प्राणिप्राणविधातपातकसखः^१ शुद्धो जिनेन्द्रार्चनात् ।
वामोऽप्येव तथैव पातकसखः शुद्धिं कथं प्राप्नुयात्, न स्पृश्येत करेण चेद्यतिपतेः श्रीहेमचन्द्रप्रभोः ॥ ७ ॥

§ ६१) मेरुमहाध्वजावारितान्नदानयाचकस्तत्काराः प्रवर्त्तन्ते । मालोद्घटनप्रस्तावे तादृशि सङ्घे 15
राजि च निपण्णे महं वाग्भटः प्रथमं लक्षचतुष्कमवदत् । प्रच्छन्नधार्मिकः कश्चित्कथापयति-
लक्षाष्टौ । एवमन्यान्पेष्वीश्वरेषु वर्द्धयत्सु कश्चित्सपादकोटीं चकार । राजाऽपि चमच्चकार, उवाच
च-उत्थाप्यतां स यो गृह्णाति । उत्थितः सः । यावद् दृश्यते तावद्वादरमलिनवसनो वणिगरूपः ।
राजा वाग्भटो भाषितः-द्रम्मसुख्यं कृत्वा देहि । वाग्भटो वणिजा सहोत्थाय पादुकान्तिकं
गत्वा द्रम्मसुख्यं प्रपच्छ । तं वणिजा सपादकोटिमूल्यं माणिक्यं दर्शितम् । मन्त्रिणा पृष्टम्-20
कुत इदं ते ? वणिगाह-महृअकवास्तव्यो मत्पिता हंसाख्यः सौराष्ट्रिकः प्राग्वाटः । अहं तद्भू-
जगडः । माता मे धारुः । मम पित्रा निधनसमयेऽहं भाषितः-वत्स ! चिर कृताः प्रवहणयात्राः,
फलिताश्च । मेलितं धनम् । तेन च क्रीतं प्रत्येक सपादकोटिमूल्यं माणिक्यपञ्चकम् । अधुना प्रभु-
वृषभचरणौ शरणं मे । अनशनं प्रतिपन्नम् । क्षामिताः सर्वे जीवाः । एक माणिक्यं श्रीऋष-
भाय, एकं श्रीनेमिनाथाय, एकं श्रीचन्द्रप्रभाय दद्याः । माणिक्यद्वयमात्मनोऽन्तर्धनं दद्याः, 25
षाष्ट्यधनमपि प्रचुरतरमास्ते । इदानीं माता मया सहानीता कपर्दिभवने मुक्ताऽस्ति । तां जरतीं
मातरं सर्वतीर्थीधिकतया 'पुराणपुरैर्निवेदितामेतां मालां परिधापयिष्यामि । श्रुत्वा हृष्टो
मन्त्री राजा सङ्घश्च । मातृसम्मुखगमनं सर्वत्रावकाणाम् ; मालापरिधापनम् । तन्माणिक्यं हेन्ना
वचित्वा श्रीऋषभाय कण्ठाभरणमनुकिरणभरितचैत्यगर्भमासूत्रयामहे । 'चलितः सङ्घः ।
प्राप्तः पत्तनम् । प्रवर्त्तन्ते सङ्घभोज्यानि प्रतिलाभनाश्च । अमारिस्तु नित्यैव । 30

1 D कारः । 2 E सुख । 3 ADE 'यो' नास्ति । 4 A हृत् । 5 AB क्षमिता । 6 A पुताणे । 7 P अनुष्णः ।
8 B वलितः ।

§ ६२) तस्य च कुमारपालदेवस्य भग्री शाकम्भरीश्वरेण चाहमानवन्दयेन राज्ञा आनाकेन परि-
 णीताऽस्ति । एकदा तौ सारिभिः क्रीडतः । क्रीडता राज्ञा 'सारिं गृहे मुञ्चतोक्तम्-मारय मुण्डि-
 कान्, पुनर्मारय मुण्डिकान् । एवं द्विस्रिः । दोषिकारहितशीर्षकत्वान्मुण्डिका गूर्जरलोका विवक्षिताः;
 अथवा श्वेताम्बरा गूर्जरेन्द्रगुरवो मुण्डिका इति हासगभोक्तिः । राज्ञी कुपिता वदति-रे जङ्ग-
 5 डक ! जिह्वामालोच्य नोच्यते ?, किं वक्षि ? । न पश्यसि माम् ? । न जानासि मम भ्रातरं राज-
 राक्षसम् ? । क्रुद्धो राजा तां पदा जघान । साप्याह-यदि ते जिहां अवदुपथेन नाकर्षयामि तदा
 राजपुत्रीं मां मा मंस्थाः । इति वदन्त्येव सा ससैन्या निर्विलम्बं श्रीपत्तनमेत्य चौलुक्याय तं
 परिभवं प्रतिज्ञां च स्वोपज्ञामजिज्ञपत् । चौलुक्योऽभाषत-इत्थमेव करिष्यामः । कौतुकं पश्ये ? ।
 ततश्चानाकस्तस्यां तत्र गतायां गूर्जरनृपतेजो दुर्द्धरं विदंशुक्षोभ । चौलुक्योऽपि वहासपरिच्छदं
 10 मन्त्रिणमेकं तत्रत्यवृत्तान्तज्ञानाय प्रैपीत् । गतः स तत्र । जग्राह गृहम् । राजासन्नदासीमेकां
 धनेन रञ्जयित्वा आत्मीयं भोगपात्रमकरोत् । नित्यं सा याममाच्यां रात्र्यामायाति रञ्जयति
 तम् । एकदा निशीथे साऽऽगात् । मन्त्री कुपितः-आः पापे ! परापरनृगामिनि ! किमिति विलम्बेन
 समागतासि ? । सापि सप्रश्रयं मन्त्रिणमभाषत-स्वामिन् ! मा कुपः । कारणेन स्थिताऽस्मि ।
 'मन्त्रिणोचे-किं कारणम् ? । सा जगाद्-प्रभो ! 'अहं अन्नस्य' राज्ञस्ताम्बूलदासी । रात्रेर्याम एक-
 15 स्मिन् राज्ञा परिच्छदः सर्वो विसृष्टः । अहमपि विसृष्टा । विसृजता चाक्षर एकोऽभाषि-व्याघराजं
 हक्कारय । अहं स्तम्भान्तरिता कौतुकेन स्थिता । को व्याघराजः ?, कथं चाहूयते ? इति । ततो
 राज्ञाऽऽकारितः स आगतः । कृतप्रणामः सन् राज्ञाऽऽलापि-भो ! विजनमस्ति इति भाष्यसे ।
 त्वमस्माकं कुलक्रमागतः सेवकः । सद्यो व्रज । गूर्जरेश्वरघातको भूत्वा व्यापादय तम् । लक्षत्रयं
 हेम्नां दास्ये । अथ स व्याघराजाख्यो वभाषे-देव ! हनिष्याम्येव तं राजानम् । मा स्म संशयं
 20 कृथाः स्वामिन् ! । ततस्तद्वचः श्रुत्वा तुष्टः शाकम्भरीश्वरः । सद्यो हेमलक्षत्रयवदरकांस्तद्गृहाया-
 चीचलत् । व्याघराजं चाप्राक्षीत्-कदा केनोपायेन तं हनिष्यसि ? । व्याघराजोऽवादीत्-नाथ !
 अद्य रविवारो वर्तते । आगन्तुकामे^१ सोमवारे कचनावसरं लब्ध्वा हनिष्यामि । उपायस्तु भर-
 टकरूपं करिष्यामि । राजा तु कर्णमेरुप्रासादे आयाति^२ सोमवारे ध्रुवम् । देवं नत्वा व्यावर्त्तमा-
 नायासौ बाह्याङ्गणे शेषादानमिषेण पुष्पकलम्बकमुत्पाटयिष्यामि । तत्र धृतया कर्तिकया कङ्क-
 25 मय्या घातयिष्यामि । 'अङ्गीकृतसाहसानां न किञ्चिदपि दुष्करम् ।' अहं हतश्चेत्तत्र तदा मन्मा-
 नुषाणामुपरि कृपा करणीया । 'उद्भृतश्चेदहं तदा'^३ जितं जितम् । एवं व्याघराजेन निगदिते
 आनाकेन वीटकं दत्तम् । विसृष्टोऽसौ । तत्सर्वं सावधानतया^४ स्तम्भान्तरितया मया श्रुतम् ।
 राज्ञि शुद्धान्ते गतेऽहं त्वदङ्घ्रिसेवार्थमायाता । तस्मान्मा मनो मयि क्रोधकश्मलितं कार्पीः । एत-
 दासीवचः श्रुत्वा चौलुक्यनियोगी चिन्तयति-लब्धं शत्रुगृहमर्म । यतिष्येऽतः कार्यकरणाय ।
 30 इति परामृशन् दासीमभाषत-याहि मृषाभाषिणि !, कः स्त्रीवचसि विश्वासः ? ।

१४७. श्रूयते यत्र शास्त्रेषु यल्लोकेऽपि न दृश्यते । तत्कल्पयन्ति लोलाक्ष्यो जल्पन्ति स्थापयन्ति च ॥ ८ ॥

इत्यादिं भाषित्वा तां व्यस्त्राक्षीत् । स्वयं तु चतुरांश्चतुरो यामलिकानुपचौलुक्यं प्रास्थाप-

1 P सारिगृहे । 2 B पश्य । 3 BDP परनृ० । 4 A मन्त्रोचे; D मन्त्री ऊचे । 5 BC 'अहं' नास्ति ।
 6 ABP 'अन्नस्य' नास्ति । 7 P कथमा० । 8 DP 'तम्' नास्ति । 9 P एतदन्तर्गता पंक्तिर्नास्ति । A आदर्शे । 9 P उद्धृत० । 10 A 'तदा' नास्ति । 11 AD सावधानतया ।

यत् । विज्ञस्या चाज्ञापयत्-सावधानैः स्थेयम् । इत्यमित्थं स्वामिपादानामुपरि शत्रुकृतं कपटं वृत्तेते । भरटकश्चिन्तनीयः । चौलुक्यः सावधानस्तस्यौ । सोमवारे गतो राजा कर्णमेरुम् । प्रकटीभूतः पूर्वोक्तचेष्टया भरटकः । दृष्टमात्रमेव तं नृपो मह्यैरदीधरत् । कर्तिका च लब्धा । बद्धो व्याघ्रराजः, जल्पितश्च-रे वराक ! जङ्गडकेन प्रेषितोऽसि ? । सेवकस्त्वम् । 'सेवकस्य च हिताहितविचारो नास्ति ।' स्वाम्यादेशवशंवदस्त्वं मा भैः । मुक्तोऽसि । तमेव हनिष्यामि य एवं द्रोहमाचरति' दुर्दुरुहः । इत्युक्त्वा परिवाप्य व्यसृजत् । स्वयं तु सौधं गत्वा सामग्रीं यौद्धीं व्यररचत् । पार्ष्णिणरक्षां विधिवद्विधाय चलितः । सपादलक्षान् प्रविष्टः । भेदेन आनाकनरेन्द्रमालीलपत् । यथा-

१४८ अये मेक ! च्छेको भव भवतु ते कूपकुहर, शरण्ये दुर्मत्तं किमु रटसि वाचाट ! कडुकम् ? ।

पुरः सर्पो दर्पो निपमनिपफूत्कारवदनो,¹ ललजिह्वो धावत्यहह भवतो जिग्रसिपया ॥ ९ ॥ 10

आनाकोऽपि तदुद्दामशौण्डीर्यैरिपुदूतवचः श्रुत्वा लक्षत्रयाश्वेन² नरलक्षदशकेन पञ्चाशता च मदान्यैर्गन्धगजैरचलत् । शाकम्भरीतः पञ्चक्रोदयार्वागागतः³ । दिनत्रयेण युद्धं भविष्यतीति निर्णीतमुभाभ्यां राजेन्द्राभ्याम् । अन्योऽन्यमक्षान् दीव्यन्ति राजपुत्राः । योधयन्ति मल्लयोधच्छुरीकार-मेघ-शृपभ-महिप-गजान् । स्फोटयन्ति नालिकेराणि । तावन्तमवकाशं लब्ध्वा सपादलक्षक्षमापालेन निशि द्रव्यवलेन नडुलीयकेलहणादयो राजकीयाश्चौलुक्यभक्ता भेदिताः स्वपक्षे 15 कृताः । सर्वेषामेको मन्त्रः-युद्धाय सन्नेद्वयमेव न तु योद्धव्यम् । राजा चौलुक्य एकाकी मोचनीयः । शत्रुभिर्हन्यताम् । 'अर्थो हि परावर्त्तयति त्रिसुवनम् ।'

१४९ दधाति लेभ एवैको रक्षाचार्येण घुर्यताम् । आरङ्गक यन्त्रार्थप्राज्ञि भुवनत्रयी ॥ १० ॥

एवं च तेषां मन्त्रं चौलुक्योऽप्यापि न वेत्ति । अतः प्राता राजा कुमारपालः कलहपञ्चाननं पट्टहस्तिनं महामात्रश्यामलपार्श्वार्त्पुरः⁴ प्रेरयामास । तदस्यांस्तु चेष्टितैर्दुष्टान्निरणैपीत् । नृपेण 20 गदितः श्यामलः-श्यामल ! किमर्थममी उदासीना इव दृश्यन्ते ? । श्यामलेन विज्ञसम्-देव ! अंकितार्थदानादमी त्वयि द्रोहपराः सम्पन्नाः । राजाऽऽह-तर्हि तव का चेष्टा ? । श्यामलोऽप्याललाप-देव ! एको देवः १, अपरोऽहम् २, अन्यस्तु कलहपञ्चाननो हस्ती ३, एते त्रयः कदापि न परावर्त्तन्ते । नृपो वदति-तर्हि सम्मुखीने दृश्यमाने शत्रुनृपसुद्गरघटे गजं प्रेरय ।

१५० साहसजुतइ हल वहइ देवह तणइ कपालि । खटा विणु खीखइ नही खेडि म खटा टालि* ॥ ११ ॥ 25

तदैव चारण एको न्यगादीत्-

१५१ कुमारपाल ! मन चित करि चिंतिइ⁵ किंपि न होइ । जिणि तुहु⁶ रजु सम्मण्डि⁷ चित करेसइ सोइ ॥ १२ ॥

तत्तदीय वचः श्रुत्वा सुशब्दं मन्यमानः पुरःस्थे महाघटेऽविशत् । नरसहस्रेण सह भञ्जनं गतो⁸ गजारूढः कुमारपाल आनाकगजान्तिके । आस्फालितो गजो गजेन । लग्नः करः करेण । आस्फालितो दन्तो दन्ताभ्याम् । एकदेहत्वमिव द्वयोरिभयोरभूत् । प्रवृत्तं युद्धं नाराचै⁹ । 30

1 BP •मारवयति । 2 P सीधे । 3 A एकारि०, P एवार० । 4 AD •प्रयाधो । 5 A •शोदार्वागागत, D •गागत । 6 A यन्त्रार्थ । 7 P घन, D ण्त । 8 P 'पुर' नास्ति । 9 P नास्ति । * P पुत्रके एतत्पद्यमीदृश इत्येते ।

खेडि म खटा टालि खटा विणु खीखइ नही । देवह तणा कपाडि साहसजुतइ हल वलइ ॥

10 D चिति । 11 BD तुह रज । 12 D सम्मण्डि । 13 A 'गतो' नास्ति ।

द्वावपि वलिष्ठौ महोत्साहौ राजेभौ । तथापि कलहपञ्चाननश्चीत्कारान्मुञ्चन् पुनः पुनः पश्चान्नि-
वर्त्तते^१ । तदा चौलुक्येन श्यामल जचे-श्यामल^२ । कथमयं निवर्त्तते? । श्यामलो गदति स-
स्वामिन्! श्रीजयसिंहदेवे विपन्ने ३० दिनानि पादुकाभ्यां राज्यं कृतम् । मालवीयराजपुत्रेण चाह-
डकुमारेण राज्यं प्रधानपार्श्वे^३ याचितम् । प्रधानैस्तु परवंश्यत्वात् दत्तम् । ततो रुद्रा चाहड
5 आनाकसेवकः सञ्जातः । स भगदत्तनृपवन्महामात्रधुर्यः, अतुलबलः । तस्य सिंहनादेन कलह-
पञ्चाननः क्षुभ्यन् पश्चान्निवर्त्तते^४ । किमत्र क्रियते, न विद्मः । चौलुक्यस्तदाकर्ण्य द्विपटीं विदार्य
'फालिकद्वयेन द्वौ गजकर्णौ पूरयामास । ततश्चाहडसिंहनादमशृण्वन् कलहपञ्चाननः स्थिरतरः
स्थितो^५ गिरिवत् । वर्त्तते पट्टत्रिंशदायुर्धैर्युद्धम् । चमत्कृते द्वे अपि सैन्ये । उदासीनतया प्रथमं
स्थिताश्चौलुक्यीयाश्चकम्पिरे भयेन । अहो! एकाङ्गमात्रस्यापि कुमारदेवस्यासमसमरसम्प्ल-
10 स्पटत्वम् । सैन्ययोर्युद्धमपि निवृत्तम् । तावेव युध्येते । अत्रान्तरे चौलुक्यो विद्युद्दुत्क्षिप्तकरणं
दत्त्वा आनाकगजपतिस्कन्धमारूढः । क्षिप्तौ भुजौ राजोपरि । कसणकानि च्छुरिकया छित्त्वा
आनाकं सढं चक्रं^६ च भूमौ पातयित्वा योक्त्रवन्धं क्षिप्त्वा हृदि पादं दत्त्वा छुरीं कराग्रे ग्रहीत्वा
अवादीत्-रे वाचाट! मूढ! निर्धर्मन्! पिशाच! सरसि मद्गगिन्यग्रे 'मारय मुण्डिकान्' इति
वदिष्यसि? । पूरयामि निजभगिनीप्रतिज्ञाम् । छिनद्धि ते दुर्वाकपङ्कदूपितां जिह्वाम् । इत्येवं
15 वदति कृतान्तदुष्प्रेक्ष्ये चौलुक्ये सपादलक्षीयः किञ्चिन्नाचख्यत्^७; केवलं^{१०} तरलतारकाभ्यां चक्षु-
भ्यामद्राक्षीत् । चौलुक्योऽप्युत्पन्नलोकोत्तरकरुणापरिणामः प्राभाणीत्-रे जाल्म! मुक्तोऽसि न
भगिनीपतित्वेन, किन्तु कृपापात्रत्वेन । पूर्वं तव देशे टोपीबन्धे^८ऽग्रभागे जिह्विके आसाताम् ।
कसाया जिह्वेति सञ्ज्ञा । अतः परं जिह्वाबन्धः पश्चात्करणीयः । अवटोर्जिह्वाकर्षणप्रतिज्ञासिद्धि-
सूचकत्वात् । एवं श्रुते तथेति प्रतिपेदे आनाकः । 'बलवद्भिः सह का विरोधिता' इति न्यायात् ।
20 काष्ठपञ्जरे क्षिप्तः । त्रिरात्रं स्वसैन्ये स्थापितः । जघातोद्यानि घोपितानि । पश्चात् शाकम्भरीपे-
तिर्विहितः । उत्खातप्रतिरोपितव्रताचार्यो^{१३} हि तिहुअणपालदेवनन्दनः । गम्भीरतया स्वभटा
नोपालब्धाः । त्यक्तजीवाशास्ते तं सेवन्ते । मेडंतकं^{१४} सप्तवारं भयम् । पल्लीकोटस्थाने आर्द्रकमु-
सम् । ततः पठितं चारणेन-

१५२. कुमरपाल रणहृदि वलिउ कु करिसइ ववहरणु^{१५} । इक्कह पल्लीमट्टि^{१६} वीसलक्खउ^{१७} श्शगडउ कियउ ॥ १३ ॥

25 इति^१ चिरं तस्यौ स तत्र । श्रीहेमचन्द्रसूरयः सहैव सन्ति । पृष्ठास्ते तेन-भगवन्! मालवीया
राजानो गूर्जरानागताः प्रासादान् पातयन्ति आत्मख्यातये । तदस्माकमकृत्यम् । केनोपायेनात्म-
ख्यातिं कुर्मः? ।^{१८} श्रीहेमसूरिपादैः प्रत्यपादि-राजेन्द्र! पाषाणमयानि तिलपेषणयन्त्राणि भञ्जय
पुण्य-कीर्तिलाभात् । भञ्जितास्ते तेन घाणकाः । अद्यापि भग्नाः पतिताः स्थाने स्थाने दृश्यन्ते ।
ततो^{१९} ववले परराष्ट्रमर्दनचौलुक्यः । आयातः पत्तनम् । भगिनीं भर्तृकुले प्रगन्तुमतत्वरत् ।
30 न तु सा गता अभिमानात् । तपस्तु तेपे । राजा स्तम्भनपुरे यात्रां सूत्रयामास । तत्पुरं पार्श्वदे-

1 A निवृत्ते । 2 P नास्ति पदमिदम् । 3 AP ०वंशत्वात् । 4 A निवृत्ते । 5 B फालक० । 6 P 'स्थितो'
नास्ति । 7 P प्रथम० । 8 P सढं चक्रं । 9 P नाचख्यौ । 10 AB नास्ति 'केवलं' । 11 AB ०बन्धो । 12 AD
शाकंभरीशो । 13 ०रोपिताचार्यो । 14 P मेडंतं । † एदतन्तर्गतः पाठो नास्ति P पुस्तके । 15 A ०हरणु ण । 16 D पट्टि ।
17 A वीसलक्ख; B वीसकल० । 18 एतद्वाक्यस्थाने P पुस्तके 'गुरुभिरुक्तम्' ईदं वाक्यम् । 19 A नास्ति 'ततो' ।

वाय ददौ । पुनः पत्तनमैत् । गृहीतसपादलक्षाधिपतिलञ्चाद्रव्यान् कुसेवकान् निगृह्य निश्चिन्ती-
भूतः श्रीकुमारपालः श्रीहेमसूरिपादान् पर्युपास्ते । सामायिकपौपधादीन्याचरति ।

§ ६३) एकदा पृष्टं राज्ञा-भगवन् ! इदमपि ज्ञायते यदहं पूर्वभवे कीदृशोऽभूवम् ? । गुरुराह-
राजन् । निरतिशयः कालोऽयम् । यतः श्रीवीरमोक्षगमनाद्रूपार्णां चतुःपष्ट्या चरमकेवली जम्बु-
स्वामी सिद्धिं गतः । तेन सममनःपर्यवज्ञानम्, परमावधिः, पुलाकलब्धिः, आहारकशरीरम्, क्षप-
कश्रेणिः, उपशमश्रेणिः, जिनकल्पः, परिहारविशुद्धि-सूक्ष्मसम्पराय-यथाख्यातानि चारित्र्याणि,
केवलज्ञानम्, सिद्धिगमनं च इति द्वादशस्थानानि भरतक्षेत्रे व्युच्छिन्नानि । सप्तत्यधिके वर्ष-
शते गते स्थूलभट्टे स्वर्गस्ये चरमाणि चत्वारि पूर्वाणि समचतुरस्रसंस्थानं वज्ररूपभनाराचसंह-
ननं महाप्राणध्यानं व्युच्छिन्नम् । आर्यवज्रस्वामिनि दशमं पूर्वम्, आद्यसंहननचतुष्कं च व्यपग-
तम् । ततः परं शनैः शनैः सर्वाणि पूर्वाणि प्रलय गतानि । [सम्प्रति*] अल्पश्रुतं वर्त्तते ।
तथापि देवतादेशात्किमपि ज्ञायते । राज्ञा विज्ञसम्-यथा तथा पूर्वभवं ज्ञापयत माम् । गुरुभिः
प्रतिपन्नम् । ततः सिद्धपुरे निजैरागतपोधनैः सह सरस्वतीतीरं गत्वा विजने ध्याने निपण्णाः ।
द्वौ मुनी दिगुरक्षायां मुक्तौ । दिनत्रयान्ते विद्यादेव्य आजगमुः । प्रभूणामग्रे ताभिरुक्तम्-यद्भ-
वतां सत्त्वेन तुष्टाः सः । याच्यतां किञ्चित् । सूरिभिरभाणि-कुमारपालस्य प्राग्भवं वदत ।
ता ऊचुः-मेदपादपरिसरे पर्वतश्रेण्यां परमारः पल्लीशो जयताको राज्यमकरोत् । अन्यायी
एकदा धनकनकसमृद्धा वलीवर्द्धश्रेणी तेन गृहीता । वलीवर्द्धाधिपतिर्नष्टः । जयताकेन सर्वं लुण्ठि-
तम् । वलीवर्द्धाधिपतिस्तु मालवदेशं गत्वा राज्ञा सह मिलित्वा सेनां गृहीत्वा तस्यां पल्ल्यां
वेष्टमकृत । कीदमारिः कृता । जयताको नष्टः । तस्य भार्या चटिता । तस्या उदरं विदार्य पुत्रं
गर्भमुपले आस्फाल्य वणिज्यारकोऽवधीत् । पल्लीग्रामादि प्रज्वाल्य पुनर्मालवदेशं गतः । राज्ञा
हृष्टेन पृष्टम्-कथं कथं विग्रहः कृतः ? । वणिज्यारकेणोक्तम्-स्वामिन् ! तत्पुरं प्रज्वालितम्,
जयताको नष्टः, तत्पत्नी चटिता सगर्भा हता । राज्ञोक्तम्-त्वया न सुप्तु कृतम् । हत्याद्वयं गृही-
तम् । अद्रष्टव्यमुखस्त्वम् । ममान्तिक त्यज । निष्कासितः । लोकनिन्दोच्छलिता । तपोवनं
गत्वा तपस्विदीक्षा जगृहे । गाढं तपस्तप्त्वा मृत्वा स वणिज्यारको जपसिंहदेवो जातः । जय-
ताकस्तु स्यान्नश्रंशं हृष्टा देशान्तरं गतः । अदर्वी गच्छतस्तस्य संदेरगच्छस्वामिनः श्रीयशो-
भद्रसूरयो मिलिताः । सूरिभिरभिहितम्-यद् भवतोऽधुना सर्वं गतम्, किमर्थमन्यायं करोपि ।
जयताकेनोक्तम्-बुभुक्षितः किं न करोति पापम् । ततः सर्वमकृत्यं करोमि । सूरिभिरुक्तम्-
अधुना शम्बलादि भोजनादि कारयिष्यते । अनयं मा कृथाः । भोजनवस्त्रादिकं कस्यापि पार्श्व-
दापितम् । सार्थं हि तदादेशकारिणो बहवः । चौर्यनियमं यावज्जीवं ग्राहितः । स तिलहेतुः उर-
ङ्गपुरे ओदरवणिज्यारकगृहे भोजनादिवृत्त्या भृत्योऽस्यात् । तत्र विहारे यशोभद्रसूरयः प्राप्ताः ।
चतुष्पथे मिलिता जयताकस्य । श्रावकैरुपाश्रयो दत्तः । जयताकेन तत्र गत्वा हृदयशुद्ध्या
पुनश्चौर्यनियमो गृहीतः, अन्येऽपि बहवो नियमा गृहीताः । उत्सूरे ओदरगृहं गतः । ओदरेण
पृष्टम्-तव क वेला लग्ना ? । त्वां विना कार्याणि सीदन्ति । तेनोक्तम्-मम गुरवः समागताः सन्ति ।

1 P. *स्वातचा. 2 A. म्यगत. * P. पुष्टकं ष्व ष्य दादो इत्यन्ते । 3 A. लुण्ठित. † पृष्टद्वयं गतं पाठः पठितः P
उल्लेखः । 4 P. पृष्ट. 5 D. दावलादिकः, D. दावदमोज. 6 A. यथादि. 7 AD. तिलहेतुः । 8 P. विहार्. 9 A.
आदिः । 10 A. गृहीता नियमाः ।

तत्क्रमकमलवन्दनानन्दमन्वभूवम् । नियमानग्रहीपम् । ओढरेणापि समुत्पन्नश्रद्धेन व्याकृतम्-
वयमपि गुरुन् वन्दिष्यामहे । जयताकेनोक्तम्-पुण्यात्पुण्यमिदम् । ओढरस्तत्र गतः । गुरुन्
वन्दित्वा न्यषदत् । देशना श्रुता । तत्त्वज्ञानमुन्मीलितम् । श्रावकत्वं गृहीतम् । पश्चाद्-गुरु-
दक्षिणा गृह्यताम्-इति ओढरेणोक्ते सूरिभिरुक्तम्-वयं निर्ममा निष्परिग्रहाः । धनादि न
5 गृह्णीमः । अथ तवात्याग्रह एव तर्हि श्रीमहावीरप्रासादकारापणं दक्षिणाऽस्तु । कारितः प्रासादः ।
ओढरस्य जयताकेन सह सोदरत्वमिवासीत् । एकदा पर्युपणे ओढरः सपरिवारश्चलितो जय-
ताकेन समं देवगृहं प्रति । पुष्पाणि गृहीत्वा ओढरेण देवस्य पूजा कृता । जयताको जजल्पे-
इमानि मे पुष्पाणि गृहीत्वा पूजां कुरु । जयताको जगाद-पुष्पाणि भवदीयानि; एभिः पूजायां
कृतायां किं मे फलम्? । वेष्टिरेव^१ केवला । केवलं ममापि पञ्च वराटकाः सन्ति । तत्पुष्पैः पूजयि-
10 ष्यामि जिनेन्द्रम् । तथैव पूजितः । जयताकः पुण्यमगण्यमुपार्जयत् । तत ओढर-जयताकौ
गुरुन् वन्दितुं जग्मतुः । उपवासः कृतो जयताकेन । द्वितीयदिने मुनिभ्यो दत्त्वा पारणं कृतम् ।
एवं पुण्याख्यः सन् मृत्वा श्रीसूलराजवंशे तिहुअणपालदेवगृहे श्रीकुमारपालोऽभूत् । एवमुक्त्वा
विरतासु देवीषु प्रभुभिः प्रोक्तम्-कोऽत्र प्रत्ययः? । पुनर्देव्यः प्राहुः-उपराजं वदेः-नवलक्षति-
लङ्गशृङ्गारे^२ नगरे उरङ्गले मानवान् प्रेपय । अद्यापि ओढरस्य वंशीयाः सन्ति । तेषां दासी स्थिर-
15 देवी जीर्णवृत्तान्तान् जानाति वक्ष्यति च । इदं श्रुत्वा विसृज्य गच्छन्तीभिर्देवीभिस्तत्रत्ये
ओढरगृहे लप्स्यमानानि निधानानि कथितानि । विज्ञाय^३ पत्तने राजान्तिकं गताः प्रभवः ।
पृष्टं तत्र राज्ञा । तथैव राज्ञोऽग्रे न्यगादि । नरप्रेपणात्सर्वं ज्ञातम् । जिनधर्मे स्थैर्यं जातम् ।
सह^४ सिद्धेशेनापि वैरकारणमुपलब्धम् । पूर्वभवे गर्भघातान्न सिद्धराजस्य पुत्रः^५ । इति कुमा-
रपालपूर्वभवः ।

20

॥ इति श्रीहेमसूरिप्रबन्धः ॥ १० ॥

११. अथ हर्षकविप्रबन्धः ।

§ ६४) पूर्वस्यां^६ वाराणस्यां पुरि गोविन्दचन्द्रो नाम राजा । ७५० अन्तःपुरीयौवनरसपरिमल-
ग्राही । तत्पुत्रो जयन्तचन्द्रः । तस्मै राज्यं दत्त्वा पिता योगं प्रपद्य परलोकमसाधयत् । जयन्त-
चन्द्रः ससयोजनशतमानां पृथ्वीं जिगाय । मेघचन्द्रः कुमारस्तस्य, यः सिंहनादेन सिंहानपि
25 भङ्गुमलम्, किं पुनर्मदान्धगन्धेभघटाः? । तस्य राज्ञश्चलतः सैन्यं गङ्गा-यमुने विना नाम्भसा
'तृप्यतीति नदीद्वययष्टिग्रहणात्पङ्गुलो राजेति लोके श्रूयते । यस्य गोमतीदासी षष्टिसहस्रेषु
वाहेषु प्रक्षरां निवेद्याभिषेणयन्ती परचक्रं त्रासयति । राज्ञः श्रम एव कः? । तस्य राज्ञो बहवो
विद्वांसः । तत्रैको हीरनामा विप्रः । तस्य नन्दनः प्राज्ञचक्रवर्ती श्रीहर्षः । सोऽद्यापि बालावस्थः ।
सभायां राजकीयेनैकेन पण्डितेन वादिना हीरो राजसमक्षं जित्वा मुद्रितवदनः कृतः । लज्जा-
30 पङ्के मग्नः । वैरं-बभार धारालम् । मृत्युकाले हर्षं स बभाषे-वत्स ! अमुकेन पण्डितेनाहमाहल्य

1 P विहाय सर्वत्र '०मिवास ।' 2 D विशिष्टिरेव । 3 P शृङ्गारण० । † एतदन्तर्गतपाठस्थाने P पुस्तके 'इत्युक्त्वा देव्यो
गताः स्वस्थानम् ।' एष पाठः । 4 P विना नास्त्यन्यत्र 'सह' । 5 P सन्तानम् । 6 P पूर्वस्यां दिशि । 7 P तृप्यति ।

राजदृष्टौ जितः । तन्मे दुःखम् । यदि सत्पुत्रोऽसि तदा तं जयेः क्षमापसदसि । श्रीहर्षेणोक्तम्-
ओमिति । हीरो यां गतः । श्रीहर्षस्तु कुटुम्बभारमासदायादेष्वारोप्य विदेशं गत्वा विविधा-
चार्यपार्श्वेऽचिरात्सर्का-लङ्कार-गीत-गणित-ज्योतिष चूडामणि-मन्त्र-व्याकरणादीः सर्वा विद्याः
सस्फुराः प्रजग्राह । गङ्गातीरे सुगुरुदत्तं चिन्तामणिमन्त्रं वर्षमप्रमत्तः साधयामास । प्रत्यक्षा
त्रिपुराऽभूत् । अमोघादेः शत्वादिचरासिः । तदादि राजगोष्ठीषु भ्रमति । अलौकिकोद्देवशिखरितं
जल्प करोति, यं कोऽपि न बुध्यते । ततोऽतिविद्ययाऽपि लोकागोचरभूतया खिन्नः पुनर्भारतीं
प्रत्यक्षीकृत्याभणत्-मातः! अतिप्रजाऽपि दोषाय मे जाता । बुध्यमानवचनं मां कुरु । ततो
देव्योक्तम्-तर्हि मध्यरात्रेऽम्भःक्लिन्ने शिरसि दधि पिव । पश्चात्स्वपिहि । कफांशावताराज्जड-
तालेशमाप्नुहि । तथैव कृतम् । योध्यवागासीत् । खण्डनादिग्रन्थान् परःशताञ्जग्रन्थ । कृतकृत्वी-
भूय कासीमायासीत् । नगरतटे स्थितः । जयन्तचन्द्रमजिज्ञपत्-अहमधीत्यागतोऽस्मि । राजाऽपि 10
गुणस्नेहलो हीरजेतृपण्डितेन सह सचातुर्वर्ण्यः पुरीपरिसरमसरत । श्रीहर्षो नमस्कृतः । तेनापि
यथार्हमुचितं लोकाय कृतम्, राजानं त्वेवं तुष्टाव-

१५३ गोविन्दनन्दनतया च वपु श्रिया च, माऽस्मिन् नृपे कुस्त कामधिय तरुण्यः ।
अस्त्रीकरोति जगतां विजये स्मरः स्त्री, -स्त्रीजन पुनरनेन विधीयते स्त्री ॥ १ ॥

व्याचरणौ च तारस्वरं सरसविस्तरम् । तुष्टा सभा राजा च । पितृवैरिणं तु वादिनं दृष्ट्वा 15
सकटाक्षमाचक्षे^१-

१५४ साहित्ये सुकुमारवस्तुनि दृढन्यायग्रहग्रन्थिले, तर्के वा मयि सविधातरि सम लीलायते भारती ।
शय्या वास्तु मृदूतरच्छदवती दर्माङ्कुरैरास्तृता, भूमिर्वा हृदयङ्गमो यदि पतिस्तुल्या रतिर्योपिताम् ॥ २ ॥
एतच्छ्रुत्वा स वादी प्राह-देव ! वादीन्द्र ! भारतीसिद्ध !, तव समोऽपि न, न वाधिकः^२ ।

१५५ हिंसा सन्ति सहस्रशोऽपि विपिने शौण्डीर्यवीर्योद्धता, -स्तस्यैकस्य पुन. स्तवीमहि मह. सिंहस्य विश्वोत्तरम् । 20
केलि कोलकुलैर्मदो मदकलै. कोलाहल नाहलै., सहर्षो महिषैश्च यस्य मुयुचे साहङ्गतेर्हुङ्गतेः ॥ ३ ॥

इदं श्रुत्वा श्रीहर्षो निष्क्रोध इवासीत् । भूपेनोक्तम्-अत्र श्रीहर्षे इदमेव वक्तुमर्हम् ।
प्रतिवादिनां कोऽर्थः? । सम्यगवसरमजासीः । श्रीहीरवैरिन्नित्यर्थः । अन्योऽन्यं गाढालिङ्गनमची-
करद् द्वयोरपि वसुन्धरासुधाशुः^३ । विस्तरेण सौधमानीय माङ्गलिकानि कारयित्वा गृहं प्रति
प्रहितः । लक्षसरुयानि हेमानि ददिरे । निश्चिन्तीकृत्यैकदा मुदा नृपेणोक्तः-कवीश ! वादीन्द्र ! 25
किञ्चित्प्रयन्धरत्नं कुरु । ततो नैपथं महाकाव्य बद्ध दिव्यरसं महागूढव्यङ्ग्यभारसारम् । राज्ञे^४
दर्शितम् । राज्ञोचे-सुप्रुतममिदम् । 'पर काश्मीर ब्रज । तत्रत्यपण्डितेभ्यो दर्शय । भारतीहस्ते
च मुञ्च । भारती च तत्र पीठे स्वय साक्षाद्भवति । असत्य प्रयन्धं हस्ते न्यस्तमवकरनिकरमिव
दूरे क्षिपति । सत्य तु मूर्द्धघननपूर्वं सुमु इत्यूरीकरोति । उपरितः पुष्पाणि पतन्ति । श्रीहर्षो
राजदत्तार्थनिष्पन्नविपुलसामग्रीकः काश्मीरानगमत् । सरस्वतीहस्ते पुस्तकं न्यास्यत् । सरस्वत्या 30
दूरे क्षिप्त तत् । श्रीहर्षेण कथितम्-किं जरतीति विकलासि, यन्मदुक्तमपि प्रयन्धमित्तरप्रयन्ध-

मिव मन्यसे? । भारत्याह-भोः परमर्मभाषक! न सरसि, यदत्रोक्तं त्वया एकादशे सर्गे
चतुःषष्टितमे काव्ये-

१५६. देवी पवित्रितचतुर्भुजवामभागा वागालपत्न्युनरिमां गरिमाभिरामाम् ।

एतस्य^१ निष्कृपकृपाणसनाथपाणेः पाणिग्रहादनुग्रहाण गणं गुणानाम् ॥ ४ ॥

5 एवं मां विष्णुपत्नीत्वेन प्रकाश्य लोके रूढं कन्यात्वं लुप्तवानसि? । ततो मया पुस्तकं क्षिसम् ।

१५७. याचको वञ्चको व्याधिः पञ्चत्वं मर्मभाषकः । योगिनामप्यमी पञ्च प्रायेणोद्वेगहेतवः ॥ ५ ॥

इति वाग्देवीवाचं श्रुत्वा श्रीहर्षो वदति-किमर्थमेकस्मिन्नवतारे नारायणं पतिं चकृपी । त्वं
पुराणेष्वपि विष्णुपत्नीति पठ्यसे । ततः सत्ये^२ किमिति कुप्यसि? । कुपितैः किं छुट्यते कल-
ङ्गात्? । इति श्रुत्वा स्वयं गृहीत्वा पुस्तकं हस्ते धारितम् । ग्रन्थश्च श्लाघितः सभासमक्षम् । श्रीहर्षेण
10 पण्डिता उक्तास्तत्रत्याः-ग्रन्थमत्रत्याय राज्ञे माधवदेवनाम्ने दर्शयत । श्रीजयन्तचन्द्राय च
शुद्धोऽयं ग्रन्थ इति लेखं प्रदत्त । इति श्रुतेऽपि ग्रन्थे भारत्यभिमते ज्ञातेऽपि ते न लेखं ददते,
न भ्रूपं दर्शयन्ति । स्थितः श्रीहर्षो बहून् मासान् । जग्धं पाथेयम् । विक्रीतं वृषभादि । मिती-
भूतः परिच्छदः । एकदा नद्यासन्नदेशे कूपतटासन्नतमे देवकुले रुद्रजपं रहः करोति । तत्रागते
कयोश्चिद्गृहिणोरुल्लण्ठे चेत्यौ जलप्रथमपश्चाद्ग्रहणघटभरणविषये वादे लग्ने । तयोश्चिरमु-
15 क्तिप्रत्युक्तिरभूत् । शीर्षाणि स्फुटितानि घातप्रतिघातैः । गते राजकुलम् । राजा साक्षिणं गवे-
षयति । उक्ते ते-अत्र कलहे कोऽपि साक्षी विद्यते न वा? । ताभ्यां जगदे-विप्र एकस्तत्रास्ते
जपतत्परः । गता राजकीयाः । आनीतः श्रीहर्षः पृष्टस्तयोर्नयानयौ । श्रीहर्षेण गीर्वाणवाण्यो-
क्तम्-देव! वैदेशिकोऽहम् । न वेद्मि किमप्येते प्राकृतवादिन्यौ ब्रूतः । केवलं तान् शब्दान् वेद्मि ।
राज्ञोक्तम्-ब्रूहि । तत्क्रमस्यमेव तद्भाषित-प्रतिभाषितशतमभिहितमनेन । राजा चमत्कृतः-
20 अहो प्रज्ञा!, अहो अवधारणा! । दास्योर्वादं निर्णीय यथासम्भवं निग्रहानुग्रहौ कृत्वा प्रहिल्य
श्रीहर्षमपृच्छद् राजा-कस्त्वमेवं मेधिरशिरोमणिः? । श्रीहर्षेणोक्तं सर्वं कथानकं स्वम् । राजन्!
पण्डितकृतदौर्जन्यात्तव पुरे दुःखी तिष्ठामि । सम्यक्पारम्पर्यज्ञो राजा पण्डितानाहूयावादीत्-
धिङ्मूढाः! ईदृशोऽपि रत्ने न लिख्यथ? ।

१५८. वरं प्रज्वलिते वह्नावहाय निहितं वपुः । न पुनर्गुणसम्पन्ने कृतः स्वत्योऽपि मत्सरः ॥ ६ ॥

25 १५९. वरं सा निर्गुणाऽवस्था यस्यां कोऽपि न मत्सरी । गुणयोगे तु वैमुख्यं प्रायः सुमनसामपि ॥ ७ ॥

तस्मात्खला यूयम् । गच्छत एतं महात्मानं प्रत्येकं^३ स्वस्वगृहेषु सत्कुरुत । तदा श्रीहर्षः
प्रागदत्^४-

१६०. यथा यूतस्तद्वत्परमरमणीयापि रमणी कुमाराणामन्तःकरणहरणं केव कुरुते ।

मदुक्तिश्चेतश्चेन्मदयति सुधीभूय सुधियः किमस्या नाम स्यादरसपुरुषाराधनरसैः? ॥ ८ ॥

30 इति ललज्जिरे^५ पण्डिताः सर्वे । गृहं नीत्वा सत्कृत्यानुनीय राज्ञा च सत्कार्यं ज्ञैः^६ प्रहितः
श्रीहर्षः कासीम् । मिलितो जयन्तचन्द्राय । उक्तं सर्वम् । तुष्टः सः । प्रसृतं नैषधं लोके ।

५६५) अत्रान्तरे जयन्तचन्द्रस्य पद्माकरनामा प्रधाननरः श्रीअणहिलपत्तनं गतः । तत्र सरस्तदे रजकक्षालितायां शाटिकायां केतक्यामिव मधुकरकुलं निलीयमानं दृष्ट्वा विस्मितोऽप्राक्षीद्रजकम्-
पस्या युवतेरियं शाटी तां मे दर्शय । तस्य हि मञ्जिणस्तपद्भिनीत्वे निर्णयस्यं मनः । रजकेन सायं तस्मै तद्दृष्टं नीत्वा, तामर्पयित्वा, तत्स्वामिनीं स्रह्वदेविनाम्नीं शालापतिपत्नीं विधवा यौवनस्या सुरूपां दर्शिता । तां कुमारपालराजपार्श्वोऽपुरोध्य तद्गृहानीत्वा सोमनाथयात्रां 5
कृत्वा कासीं गतः । तां पद्भिनीं जयन्तचन्द्रभोगिनीमकरोत् । स्रह्वदेविरिति ख्यातिमगात् । सा च सगर्वा विदुपीति कृत्वा 'कलाभारती'ति पाठयति लोके । श्रीहर्षोऽपि 'नरभारती'ति पठ्यते । तस्य तत्र सहते सा मत्सरिणी ।

५६६) एकदा ससत्कारमाकारितः श्रीहर्षः । भणितश्च-त्वं कः? । श्रीहर्षः- 'कलासर्वजो'ऽहम् ।
राज्याऽभाणि-तर्हि मासुपानहौ परिधापय । को भावः-यद्ययं न वेद्मि इति भणति द्विजत्वा-10
त्तर्हि अजः । श्रीहर्षेणाङ्गीकृतम् । गतो निलयम् । 'तरुवल्कलैस्तथा तथा परिकर्मितैः सायं लोलाक्षः सन् दूरस्थः स्वामिनीमाजूहवत् । चर्मकारविधिनोपानहौ पर्यदीघपत्, अभ्युक्षण निक्षिपध्वं चर्मकारोऽहमिति वदन् । राजानमपि तत्कृतां कुचेष्टां ज्ञापयित्वा खिन्नो गद्गातीरे संन्यासमग्रहीत् । सा च स्रह्वदेविः साम्राज्येशा पुत्रमजनयत् । सोऽपि यौवनमाससाद् । धीरः परं दुर्नयमयः । तस्य च राज्ञो विद्याधरमन्त्री । स च चिन्तामणिविनायकप्रसादात्सर्वधातुहै-15
मत्वकरणप्रख्यातमाहात्म्यस्पर्शपापाणलाभात् ८८०० विप्राणां भोजनंदाता इति लघुयुधिष्ठिरतया ख्यातः । कुशाग्रीयभ्रजः । राजा तं जगदे-राज्यं कस्मै कुमाराय ददामि? । मञ्ज्याह-
मेघचन्द्राय सुवंशाय देहि, न पुनर्धृतापुत्राय । राजा तु तथा कर्मणितस्तपुत्रायैव दित्सति । एवं विरोध उत्पन्नो मन्त्रि-राजोः । कथकथञ्चिन्मन्त्रिणा राजीवाचमप्रमाणीकार्यं भूपो मेघचन्द्र-
कुमारार्यं राज्यदानमङ्गीकारितः । राज्ञी क्रुद्धा । धनाद्वतया स्वच्छन्दतया निजप्रधाननरान् 20
प्रेप्य तक्षशिलाधिपतिः सुरत्राणः कासीभञ्जनाय प्रयाणे प्रयाणे सपादलक्षहेमद्वानेन चालितः । आयाति । तच्च विद्याधरेण चरदृशा विदितम् । राज्ञे कथितम् । राजा तत्कार्मणदृढमूढः^१ प्राह-
ममेयं वल्लभेश्वरी नैवं पतिद्रोहं समाचरति । मन्त्री तु वदति-राजन्! असुकप्रयाणे तिष्ठति शाङ्गिन्द्रः^२ । राजा हृक्चिनो गतो गृहम् । चिन्तितं च तेन-दृपस्तावन्मूढः, राज्ञी वलवती, लब्धप्रसरा, अविवेकिनी । मम मरण यदि^३ स्वामिमरणादवाग् भवेत्तदा धन्यता । प्रातश्चलितो^४
मन्त्री स्वसदनात् । पथि गच्छन्त पिण्याकं दृष्ट्वा तमजिग्रसिपत् । पुनः पुरो गतः स्फुटित-
चनकपिटकमालोन्य तददने मनोऽदधत् । तेन कुचेष्टाद्वयेनात्मनो विधिवैपरीत्य निर्णीयोपराज
गत्वा व्यजपयत्^५-देव! अहं गद्गाजले मञ्जुत्वा त्रिये, यद्यादिशसि । राजाऽऽख्यातम्-^६ यदि त्रियसे तदा सुखेन जीवामः । कर्णज्वरो निवर्त्तते । मन्त्री दूनः । हुं!-

१६१ हितचनानाऋणमनये वृत्ति प्रियेष्वपि द्वेष । निजगुरुजनेऽप्यवज्ञा मृत्यो किल पूर्वरूपाणि ॥ ९ ॥ 30

आगत राज्ञो मरणम् । राजानमापृच्छय गृह^७ गत्वा सर्वस्व^८ द्विजांतिलोकाय प्रदाय भववि-

1 P अप्राक्षद् । 2 P सायं गया । 3 P 'ता' नास्ति । 4 P पाठने । 5 ABD तरुवल्कले । 6 P भोजन । 7 A प्राण । 8 P तिन सर्वत्र 'मेघचन्द्रराज्ये' । 9 A कर्मणमूढ, P कर्मणद्विष्टमूढ । 10 A सापीन्द्र । 11 P 'यदि' नास्ति । 12 P व्यजपत् । 13 P राजाऽऽपयत्, B राजालयात् । 14 A गृहे । 15 P सर्वं । 16 P द्विजादि० ।
८ प्र० धो०

रक्तो जाह्नवीजलमध्यं प्रविश्य कुलपुरोहितमाह-दानं गृहाण । विप्रेणापि¹ करः प्रसारितः । दत्तः
स्पर्शपाषाणः । तेनोक्तम्-धिकं ते दानम्!, यद्वाचाणं दत्से । इति कुद्वेनान्तरुदकं चिक्षिपे ।
सोऽश्मा गङ्गादेव्या लले² । मन्त्री जले मङ्कत्वा मृतः । राजा अनाथो जातः । सुरत्राण आयातः ।
नगरे³ भाण्डं भाण्डेन स्फुटितम् । राजा युद्धायाभिमुखमागात् । ८४०० [*एतावन्ति निखा-
5 नानि निजदले परं एकस्यापि] निखानखनं राजा न शृणोति । आपृच्छच्च तटस्थान् । तैर्वभणे-
म्लेच्छधनुर्ध्वानेषु मग्नानि ध्वानान्तराणि । राजा हृदयेऽहारयत्⁴ । ततो न ज्ञायते-किं हतो गतो
मृतो वा । [गङ्गाजलेऽपतत्*] यवनैर्लाता पूः ।

॥ इति श्रीहर्ष-विद्याधर-जयन्तचन्द्रप्रबन्धः ॥ ११ ॥

१२. अथ हरिहरप्रबन्धः ।

10 § ६७) श्रीहर्षवंशे हरिहरः । गौडदेश्यः सिद्धसारस्वतः । स गूर्जरधरां प्रत्यचालीत् । अश्वशतद्व-
यम्, मानवानां शतपञ्चकम्, करभाः पञ्चाशत्, अनिवारमन्नदानम् । धवलककतटग्राममागात् ।
राणश्रीवीरधवल-श्रीवस्तुपाल-श्रीसोमेश्वरदेवेभ्यः पृथक् पृथक् आशीर्वादं प्रगल्भवदुहस्तेन
प्राहैषीत् । श्रीवस्तुपालो जहर्ष । उत्थाय वटुं सह नीत्वा श्रीवीरधवलाय पण्डितस्याशीर्वादमदीदृ-
शत्, तद्गुणांश्चावर्णयत् । राणकेनोक्तम्-किमत्र युक्तम्? । मञ्ज्याह-देव! विस्तरेण प्रातः पण्डि-
15 तस्य प्रवेशमहोत्सवः⁵ क्रियते । विपुलं देयं दीयते । राणकेनोक्तम्-न्याय्यम् । ततो निवृत्तो
मन्त्रिराजश्च वदुश्च । वदुना तृतीयाशीर्वादः पण्डितसोमेश्वरदेवायादर्शि⁶ । तत्कवितया⁷ तस्य
मात्सर्यमदीपिष्ट । सनिःश्वासमधोऽद्राक्षीत् । वटुं⁸ चालापीदपि न । आगत⁹ उत्थाय वटुर्हरि-
हरान्तिकम् । उक्तं राणक-मन्त्रिणोः सौमनस्यम्, सोमेश्वरस्य तु दौर्मनस्यम् । कुपितः सोमे-
श्वरदेवे हरिहरः । जातं प्रातः । राणकः समन्त्रिकः सचातुर्वर्ण्यः सर्वद्वर्ष्या सम्मुखो गतः । मिलितो
20 हरिहरः । तत्र वीरधवलं प्रति-

१६२. शम्भुर्मानससन्निधौ सुरधुनीं मूर्धा दधानः स्थितः, श्रीकान्तश्चरणस्थितामपि वहन्नेतां निलीनोऽम्बुधौ ।
मयः पङ्कस्ते कमण्डलुगतामेनां दधन्नाभिभू, -मन्ये वीर! तव प्रतापदहनं ज्ञात्वोल्बणं भाविनम् ॥ १ ॥

१६३. दृष्टेन शरान्किरन्निमुखः क्षत्रक्षये भागवो, दृष्टेन निशाचरेश्वरवधव्यग्रो रघुग्रामणीः ।
दृष्टेन जयद्रथप्रमथनोद्भिद्रः सुभद्रापति, -दृष्टो येन रणाङ्गणे सरभसश्चौलुक्यचूडामणिः ॥ २ ॥

25 वटुः पृष्टः पण्डितेन-अत्र सदसि सोमेश्वरोऽस्ति न वा? । वटुराह-स क्रोधान्नागतः । पण्डितो
ज्ञात्वाऽस्थात् । जातः प्रवेशः । राणकेन दत्तं सौधं¹¹ धन-कुप्य-वसन-परिजन-तुरगादिचम-
त्कारकम्¹² ।

§ ६८) अथ मन्त्रिगृहं गतोऽसौ । गुर्वी सभा । मञ्ज्यभ्युत्थानं चक्रे । ऊचे च-

१६४. मुधा मधु मुधा सीधु मुधा सोऽपि सुधारसः । आस्वादितं मनोहारि यदि हारिहरं वचः ॥ ३ ॥

. 1 A विप्रेण । 2 P जले । 3 AC नगरं । * P पुस्तक एवायं कोष्ठकगतः पाठः प्राप्यते । 4 P हारयामास ।
5 A अदीदिशत्; DE अदिशत् । 6 AC प्रवेशोत्सवः । 7 A दर्शितः । 8 AP कविः । 9 AC वटुश्चा० । 10 A
आयातः । 11 DP सौधः । 12 B चमत्कारम् ।

पण्डित्तूचे-देव ! लघुभोजराज ! विचारचतुर्मुख ! सरस्वतीकण्ठाभरण ! अंबधारय । वयं पण्डिताः । अस्माकं माता भारती । सा च त्रिभुवनचारिणी । एकदा भारत्या सह महेन्द्रस्य सभामगमाम् । सा च सुधर्मा नाम । इन्द्रः श्रीमान् । ३ कोट्यः सुराङ्गनाः । ८४ सहस्राणि सामानिकाः । तथा-

१६५ द्वादशार्का वसवोऽष्टौ विश्वेदेवास्त्रयोदश । पद्मत्रिशत् तुपिताश्चैव पट्टिणामासुरा अपि ॥ ४ ॥

१६६ पद्मत्रिशदधिकैः माहाराजिकाश्च शते उभे । रुद्रा एकादशैकोनपञ्चाशद्वायवोऽपि च ॥ ५ ॥

१६७ चतुर्दश तु वैकुण्ठाः सुशर्माण पुनर्दश । साध्याश्च द्वादशेत्याद्याः प्रसिद्धा गणदेवताः ॥ ६ ॥

[*एतत्समृद्धिस्वरूपं विलोक्य] वयं विस्मिताः स्यिताः-अहो ! तपःफलभोगः । [-*इत्यादि चिन्तयन्तो यावता स्मः] अत्रान्तरे आगतस्तत्र कश्चन^१ बुम्बावक्त्रः ।

१६८ देव ! स्वर्नाय ! कष्टं ननु क इह भवान्नन्दनोद्यानपाल

खेदस्तत्कोऽद्य केनाप्यहह हत इत काननाक्तल्पवृक्षः ।

हु मा वादीस्वदेतत्किमपि करुणया मानवाना मयैव

प्रीत्यादिद्योऽयमुर्वास्तिलकयति तल वस्तुपालच्छलेन ॥ ७ ॥

एवं तत्रालापं श्रुत्वा विस्मितोऽहं भारत्या सह पञ्चमं^२ कल्पद्रुमं त्वां द्रष्टुमागाम् । एवं सविस्तरं^३ काव्यं व्याख्याय स्यितः पण्डितः । मञ्जी यावत्किं ददामि-इति चिन्तयति तावद् 15 डोडीयवंश्यराणभीमदेवेन जाल्या चाहनोत्तीर्णाश्चतुर्विंशतिरश्वान् एकं च दिव्यं पदकं प्राभृतमानीतम् । तदेव पण्डिताय सर्वं दत्तम् । तुष्टोऽसौ पञ्चमः कल्पतरुर्भवसि इत्युक्त्वा खोत्तारकमगात् । गतेषु कतिपयेष्वहःसु मिलितायां सभायां पुरःस्थे सोमेश्वरे राणकेन पण्डितहरिहर उक्तः-पण्डित ! अत्र पुरेऽस्माभिर्वीरनारायणाख्यः प्रासादः कारितोऽस्ति । तत्प्रशस्तिकाव्यान्यष्टोत्तरं शतं सोमेश्वरदेवपार्श्वोत्कारितम् । तत्र भवन्तोऽवदधतु । यथा शुद्धत्वे निश्चयो भवति 20 ज्ञानाम् । महालक्ष्मीदृष्टौ नाणकपरीक्षा यतः । हरिहरेणोक्तम्-कथाप्यन्तां तानि । उक्तानि सोमेश्वरेण । तानि श्रुत्वा हरिहर ऊचे-देव ! सुष्ठु काव्यानि परिचितानि च नः । यतो मालवीयेपूज्यनी गतैरस्माभिः सरस्वतीकण्ठाभरणप्रासादगर्भगृहे पट्टिकायां श्रीभोजदेववर्णनाकाव्यान्यमून्यदक्षत^४ । यदि तु प्रत्ययो नास्ति तदा परिपाट्या श्रूयन्ताम्^५ । इत्युक्त्वा क्रमेणास्खलितान्यपाटीत् । खिन्नो राणकः । प्रीताः खलाः । व्यथिताः श्रीवस्तुपालादयः सज्जनाः । उत्थिता सभा 25 रत इव मृत इव स्तम्भित इव जडित इव जातः सोमेश्वरः । गतः खगृहम् । ह्रिया वदनं न दर्शयति गृहेऽपि, का कथा राजादिसदनगमनस्य ।

१६९) अथ सोमेश्वरः श्रीवस्तुपालमन्दिरं गत्वोवाच-मञ्जिन् ! ममैव तानि काव्यानि, नान्यथा । मम च^६ शक्तिं जानासि त्वम्^७ । हरिहरस्त्वैव मां व्यज्जगुपत् । किमहं करोमि ? । मञ्ज्याह-तमेव शरणं श्रय । यतः-

1 A भगमम् । 2 A ३० कोट्य । 3 A ८४०० सप्तसह० । 4 A ०षिच । * P उल्लस एवैष कुण्डकगत पाठो विपत्ते । 5 P कोऽपि पुन्या पाठ्यशाह । 6 P पञ्चमख्य० । 7 P विलत । 8 P तानि श्रया तानि हरि० । 9 A अद्वयत । 10 P धूपणं । 11 'च' नास्ति P । 12 AC 'त' नास्ति ।

१६९. भजते विदेशमधिकेन जितस्तदनु प्रवेशमथवा कुशलैः ।

[*मुखमिन्दुरुञ्ज्वलकपोलमितः प्रतिमाच्छलेन सुतनोरविशत् ॥]

इति न्यायात् । पण्डितः—तर्हि तत्र^१ मां नय । तथाकृतं मन्त्रिणा । पण्डितसोमेश्वरं वहिरा-
सयित्वा मन्त्री स्वयं हरिहरान्तिकमागत् । वभाण च—पण्डितसोमेश्वरदेवस्तवान्तिकमागतोऽस्ति
५ विज्ञीप्सुः^२ । हसितो हरिहरः । आनीनयत्स्वसमीपम् । चकाराभ्युत्थानालिङ्गनमहासनादिस-
त्कारम् । सोमेश्वरेणोक्तम्—पण्डित ! निस्तारय मामस्मात्परकाव्यहरणकलङ्कपङ्कात् । यतः—

१७०. आगतस्य निजगेहमप्यरेगौरवं विदधते महाधियः ।

मीनमात्मसदनं समेयुषो गीप्पतिर्व्यधित तुङ्गतां कवेः ॥ ८ ॥

तुष्टो हरिहरो भणति स्म—मा स्म चिन्तां विधाः^३ । पुनर्गौरवमारोपयिताऽस्मि त्वाम् । गतः
१० स्वस्थानं मन्त्री सोमेश्वरश्च । प्रत्यूषे राणकसभाभरे सोमेश्वर आहायितः । प्रस्तावना चारब्धा ।
यथा—जयति परमेश्वरी भारती, यत्प्रसादादेवं मम शक्तिः । श्रीवस्तुपालेनोक्तम्—किं किम् ? ।
हरिहरः—देव ! मया कावेरीनदीतटे सारस्वतो^४ मन्त्रः साधितः । होमकाले गीर्देवी प्रत्यक्षाऽऽसीत् ।
वरं वृणीष्वेत्याह स्म माम्^५ । मया जगदे—जगदेकमात्स् । यदि तुष्टाऽसि तदा एकदा भणितानां
१०८ सङ्ख्यानां ऋचां षट्पदानां काव्यानां वस्तुकानां घत्तानां दण्डकानां वाऽवधारणे समर्थो
१५ भूयासम् । देव्याचष्ट—तथाऽस्तु । ततः प्रभृति यो यदाह १०८ तत्तु ब्रुवे । यथेदं सोमेश्वरदेवो-
पज्ञं काव्याष्टोत्तरशतम् । राणकेनोक्तम्—प्रत्ययः कार्यताम् । भाणितान्यष्टोत्तरशतानि तत्त-
च्छन्दसाम् ; प्रतिभाणितानि च हरिहरेण तानि । जातो निश्चयः । पण्डितहरिहरवचने क्षुत्तृष्णात-
पप्रभृतिचिन्तानपेक्षः स्थितो लोकः । राणकेश्वरेण वभाणे—तर्हि पण्डित ! कथमेवं दूषितः सोमे-
श्वरः ? । हरिहरः प्राभाषत—देव ! राणेन्द्र^६ ! पण्डितेन मय्यवज्ञा दध्रे । तत्फलमिदं ददे । यतः—

२० १७१. प्रियं वा विप्रियं वापि सविशेषं परार्पितात् । प्रत्यर्पयन्ति ये नैव तेभ्यः साप्युर्वरा वरा ॥ ९ ॥

राणः प्राह—तर्ह्यस्त्वेवम् । परं मिथः सरस्वतीपुत्रयोः स्नेहो युक्तः । इत्युक्त्वा कण्ठग्रहणमका-
रयत् । स्थितो निष्कलङ्कः सोमेश्वरः । वर्तते नित्यमिष्टगोष्ठी । हरिहरो नैषधकाव्यान्यवसरोचि-
तानि पठति । श्रीवस्तुपालः प्रीयते—अहो ! अश्रुतपूर्वाणि काव्यान्यमूनि । एकदाऽऽलापितः
हरिहरः—पण्डित ! कोऽयं ग्रन्थः ? । पण्डितो वदति—नैषधं महाकाव्यम् । कः कविः ? । श्रीहर्षः^७
२५ वस्तुपालेन गदितम्—तदादर्श दर्शय तर्हि । पण्डितो ब्रूते—नान्यत्रायं ग्रन्थः । चतुरो यामानर्प-
यिष्यामि पुस्तिकाम् । अर्पिता पुस्तिका । रात्रौ सद्यो लेखकनियोगिभिलेखिता नवीना पुस्तिका ।
जीर्णरज्ज्वावृता, वासन्यासेन धूसरीकृत्य मुक्ता । प्रातः पण्डिताय पुस्तिका दत्ता । गृह्यतां तदिदं
३० तावत् 'निपीय यस्य क्षितिरक्षिणः कथाः' इत्यादि नैषधमुदघटिष्ट । दृष्ट्वा पण्डितहरिहरेणो-
क्तम्—मन्त्रिन् ! तवैव मायेयम् ।

* एतदुत्तरार्द्धपद्यभागः A आदर्श एव लभ्यते, नान्यत्र । 1 P 'तत्र' नास्ति । 2 A विज्ञीप्सुः । 3 A व्यधुः । 4 A सरस्वती० । 5 P 'माम्' नास्ति । 6 P राण । † एतद्दण्डान्तर्गतः पाठः पतितः P पुस्तके । 7 P पण्डितहरिहरः कोऽयं । 8 P स्वनै० । 9 P ०च्छेद्यते । ‡ A आदर्श 'निपीय यस्य क्षितिरक्षिणः कथास्तथाद्रियन्ते न बुधाः सुधामपि । नलः सितच्छ-
त्रितकीर्तिमण्डलः स राशिरासीन्महसां महोज्ज्वलः ॥' इदं सम्पूर्णं पद्यं लिखितं लभ्यते ।

‘यदीदृशेषु कार्येषु नान्यस्य क्रमते मति ।’

युक्तं त्वया दण्डिताः प्रतिपक्षाः । स्थापितानि जैन-वैष्णव-शैवशासनानि च । उदञ्चितः
सामिवंशः । यस्यैवं प्रजा प्रकाशते ।

§७०) अत्रान्तरे वीरधवलप्रहितसैन्यचम्पितेन महाराष्ट्रप्रभुणा सपादकोटिहेमप्रमितो दण्डः
प्रहितः । श्रीवस्तुपालेन तु तद्धेम चतुर्दिग्पात्रिकेभ्यो याचकेभ्योऽद्रापि विवेकात् । तद् दृष्ट्वा
हरिहरो वर्णयति-

१७२ आ । साम्यं न महेऽहमस्य किमपि कोडीकृतैकश्रिया, याञ्चोत्तानक्रेण खर्नितनिजाकारोम्भणा शार्ङ्गिणा ।
येनैता पुरुषोत्तमाधिकगुणोद्गारेण युद्धार्णवादा, -कृष्यैव तथा श्रियः शकलशः कृत्वाऽर्थिनामर्षिता ॥ १० ॥

तदा वीरधवलस्य ‘सपादकोटीकाञ्चनवर्षः’ इति भट्टादिषु विरुद्धं स्थातिमायातम् ।

§७१) अथ हरिहरः सोमे-वरं नन्तु गतो देवपत्तनम् । पण्डितसोमे-वरदेवस्य तत्र तद्दौर्जन्यं¹
स्मृत्वा विपण्णेन काव्यं भणितम्-

१७३ क यातु कायातु क वदतु सम केन पठतु, क काव्यान्यव्याज रचयतु सद कस्य विशतु ।

खलन्यालप्रस्ते जगति न गति कापि कृतिना, -मिति ज्ञात्वा तत्त्व हर । हर । ‘विमूढो हरिहर ॥ ११ ॥

१७४ आश्वासं नृपप्रमादकणिकामद्राक्ष्म लक्ष्मीलवान्, किञ्चिद्वाङ्मयमध्यगीप्सहि गुणै काश्चित्पराजेप्सहि ।

इत्थं मोहमयीमकार्म कियतीं नानर्थक्यां मन, स्वार्थीनीकृतशुद्धुदोषमधुना वाञ्छत्यमर्त्यापगाम् ॥ १२ ॥ 15

इत्युक्त्या घनादं दत्त्वा शोपादं गृहीत्वा धवलकरुमध्ये भूत्वा राणक-मन्त्रिणौ आपृच्छय कार्सीं
प्राप्य स्वार्थमसाधयदिति ॥

॥ इति हरिहरप्रबन्धः समाप्तः ॥ १२ ॥

१३. अथ अमरचन्द्रकविप्रबन्धः ।

§७२) श्रीअणहिल्लपत्तनासन्नं घायटं नाम महास्थानमास्ते । चतुरशीतिमहास्थानानामन्यतमत् ।²⁰
तत्र परपुरप्रवेशविद्यासम्पन्नश्रीजीवदेवसूरिसन्ताने श्रीजिनदत्तसूरयो जगर्जुः । तेषां शिष्यो-
ऽमरो नाम प्रजालचूडामणिः । स श्रीजिनदत्तसूरिभक्तात् कविराजात् अरसिहात् सिद्धसार-
स्वतं मन्त्रमग्रहीत् । तद्गृच्छमहाभक्तस्य विवेकनिधेः कोष्टागारिकस्य पद्मस्य¹ विशालतमे² ।³ सद-
नैकदेशे विजने एकविंशत्याचाम्लैर्निर्जाजयासनजयरूपायजयादिदत्तावधानस्तं मन्त्रमजपत् ।
विस्तरेण होम च⁴ चके । एकविंशतितन्म्यां रात्रौ मध्यप्रासाया नभस्यभ्युदिताचन्द्रविम्बान्निर्गल्य⁵
स्वरूपेणागत्यामर भारती करकमण्डलुजलममलमपीष्यत् । वरं च प्रादात्⁶ -सिद्धकविर्भव,
निःशोपनरपतिपूजागौरवित्तंश्चैधि । इति वरं दत्त्वा गता भगवती । जातः कविपतिरमरः ।
रचिता ‘काव्यरूपलता’ नाम कविशिक्षा, ‘उन्दोरलावली’, ‘सूक्तावली’ च । ‘कलाकलापारयं’
च शास्त्रं नियतं, ‘यालभारतं’ च । यालभारते प्रभातवर्णने-

1 P प्रसारयते । 2 P •सैन्यचम्पितेन । 3 P •श्रियो । 4 P हरहरिमूढो । 5 P •क-यी । 6 P पररायणः ;
A परपुरयः । 7 P प्रजापुः । 8 P कविराज अरिसिं । 9 P विना नामन्यत्रेदं पदम् । 10 A विताएनात् । 11 A
•कमे सदः । 12 P ‘च’ नामि । 13 P प्राशीत् । 14 P •गौरवकाश्चिपि ।

१७५. दधिमथनविलोलहोलद्वेणितदम्भादयमदयमनङ्गो विश्वविश्वैकजैता ।

भवपरिभवकोपत्यक्तवाणः ¹कृपाणश्रममिव दिवसादौ व्यक्तशक्तिर्व्यनक्ति ॥ १ ॥

इत्यत्र वेण्याः कृपाणत्वेन वर्णनाद् 'वेणीकृपाणोऽमर' इति विरुदं कविवृन्दाह्लब्धम् । दीपिकाकालिदासवत्, घण्टामाघवच्च । कवित्वप्रसिद्धेश्च ² महाराष्ट्रादिराजेन्द्राणां पूजा उपतस्थिरे ।

5 § ७३) तदा वीसलदेवो राजा गूर्जराधिपतिर्धवलकके राज्यं शास्ति । तेनामरकवेर्गुणग्रामः श्रुतः । ठक्कुरं वड्जलं प्रधानं प्रेष्य प्रातराहूतः कवीन्द्रः । आसनादिप्रतिपत्तिः कृता । सभा महती । अमरेण पठितम्—

१७६. वीक्ष्यैतद्भुजविक्रमक्रमचमत्कारं नकारं मयि, प्रेम्णो नूनमियं करिष्यति गुणग्रामैकगृह्याशया ।

श्रीमद्वीसलदेव ! देवरमणीवृन्दे त्वदायोधनप्रेक्षाप्रक्षुभिते विमुञ्चति परीरम्भान्न रम्भां हरिः ॥ २ ॥

10 १७७. त्वत्प्रारब्धप्रचण्डप्रधननिधनितारातिवीरातिरेकक्रीडत्कीलालकुल्यावलिभिरलभत स्पन्दमाकन्दमुर्वी ।

दम्भोलिस्तम्भभास्वद्भुज ! भुजर्गजगद्भर्तुराभर्तुरेनां तेनायं मूर्ध्नि रत्नद्युतिततिमिपतः शोभते शोणभावः ॥ ३ ॥

रञ्जिता सभा, प्रीणितः पृथ्वीपालः । ततो राज्ञा प्रोक्तम्—यूयं कवीन्द्राः श्रूयध्वे । अमरोऽभिधत्ते—सत्यमेव, यदि गवेषयति देवः । ततो नृपेण सोमेश्वरदेवे दृष्टिः सञ्चारिता । ततः सोमेश्वरेण समस्याऽर्पिता । यथा—

15 'शीर्षाणां सैव वन्ध्या मम नवतिरभूल्लोचनानामशीतिः' ।

अमरेण सद्यः पूरिता—

१७८. कैषा भूषा शिरोऽक्षणां तव भुजगपते ! रेखयामास भूल्या

द्यूते मन्मूर्ध्नि शम्भुः सदशनवशतान(९१०)क्षपातान् विजित्य ।

गौरी त्वानञ्ज दृष्टीर्जितनखनवभू(१९२०)स्तद्विशेषात्तदित्यं

20 शीर्षाणां सैव वन्ध्या मम नवतिरभूल्लोचनानामशीतिः ॥ ४ ॥

अत्र शिरोऽक्षणामिति शिरसा युक्तानामक्षणामिति मध्यमपदलोपी समासः कार्यः । इन्द्रे तु प्राण्यङ्गत्वादेकत्वं प्राप्नोति ।

§ ७४) ततो वामनस्थलीयकविसोमादित्येन समस्या दत्ता—

'धनुष्कोटौ भृङ्गस्तदुपरि गिरिस्तत्र जलधिः' ।

25 अमरेणोक्तम्—

१७९. भवस्याभूद् भाले हिमकरकला ऽग्रे गिरिसुताललाटस्याश्लेषे हरिणमदपुण्ड्रप्रतिकृतिः ।

कपर्दस्तत्प्रान्ते यदमरसरित्तत्र तदहो ! धनुष्कोटौ भृङ्गस्तदुपरि गिरिस्तत्र जलधिः ॥ ५ ॥

§ ७५) ततः कृष्णनगरवास्तव्येन कमलादित्येन समस्या वितीर्णा—

'मशकगलकरन्ध्रे हस्तियूथं प्रविष्टम्' ।

30 अमरेण पुपूरे—

१८०. तदविपिनविहारोच्छृङ्खलं यत्र यादोमशकगलकरन्ध्रे हस्तियूथं प्रविष्टम् ।

वत वक ! न कदाचिक्लिं श्रुतोऽप्येष वाङ्मिः प्रतनुतिमिनि तल्ले कापि गच्छ क्षणेन ॥ ६ ॥

§ ७६) अथ वीसलनगरीयेण नानाकेन समस्या विश्राणिता—

'गीतं न गायतितरां युवतिर्निशासु' ।

अमरेणोक्तम्-¹

-१८१ थुत्वा ध्वनेर्मधुरता सहसाऽवतीर्णे भूमौ मृगे विगतलाञ्छन एष चन्द्रः ।

मा गान्मदीयवदनस्य तुलामितीव गीत न गायतितरां युवतिर्निशाशु ॥ ७ ॥

एवमष्टोत्तरं शतं बहुकविदत्ताः पूरिताः समस्याः श्रीअमरेण । ततो राजाऽभिहितम्-सत्यं कविसार्वभू(भौ)मः श्रीअमरः । तत्र दिने सन्ध्यावधि सभा निपण्णा स्थिता । राजा लङ्घितः 5
सन्ध्यलोकोऽपि ।

रसावेशे हि कालो जैर्गच्छन्नपि न लक्ष्यते ।

द्वितीयदिने सत्यः कान्वयमयैः प्रमाणोपन्यासैः प्रामाणिका 'जिताः । तृतीयदिने राजा षट्म्-
अस्माकं सम्प्रति का चिन्ताऽस्तीति कथ्यताम् । अमरेण भणितम्-देव! कथं दूरं गताः । स्वर्गे
ऐरावणस्य दक्षिणकर्णे लुकिताः ? । भूपतिः स्वसवादेऽमोदत, शिरोऽधुनोत् । नित्यं गमनागमने 10
जिनधर्मासन्नः कृतो राजा । चैत्येषु पूजाः कारयति ।

१७७) एकदा नृपेण षट्म्-भवतां काः कलागुरुः ? । अमरेण गदितम्-अरसिंहः कविराज
इति । तर्हि प्रातरत्रानेयः । अमरचन्द्रेणानीतः प्रातः कविराज उपराजम् । तदा राजा खड्गेन
श्रमयन्नास्ते । राजा षट्म्-अयं कविराजः ? । कविराजेन व्याजहे-ओमिति । राजाह-तर्हि वद
कालोचितं किञ्चित् । अरसिंहः 'कवयति- 15

१८२ त्वकृपाणविनिर्माणशेषद्रव्येण वेधसा । कृत कृतान्तं, 'सर्षस्तु करोद्दर्शनवर्तिमि ॥ ८ ॥

१८३ 'अर्थीच्छाम्यधिकार्पणं किमपि य पाणे. कृपाणे गुण, सन्नकाम स यद्ददौ धुपदवीं प्रत्यर्थिषु क्ष्मार्षिषु ।

'तत्सद्दानं स षड्गुणैरभवधेनारिष्ट्वीमुजा, ष्ट्रेषु स्वमपि प्रकाममदित्तप्रोद्दामरोमोद्दम ॥ ९ ॥

१८४ कलयसि किमिह कृपाण वीसल । चलन्ति शत्रुषु तृणानि । यानि सुखगानि तेपा तवैष' लङ्घितुमसमर्थं ॥१०॥

१८५ देव । त्व मलयाचलोऽसि भनत श्रीपण्डशास्त्रीमुज, -स्त¹⁰ क्रीडति कञ्जलाकृतिरसिधाराद्विजिह्व फणी । 20

एष स्वाङ्गमनर्गल रिपुतरुक्रन्धेषु सवेष्टयर्न, दीर्घं व्योमनिसारि निर्मलयशो निर्मोऽऋनुन्धति ॥ ११ ॥

अद्भुतकवितादर्शनात्कविराजो राजेन्द्रेण नित्यंसेवकः कृतः । ग्रासो महान् प्रत्यष्टापि ।

एकदा श्रीवीसलदेवेन भोजनान्ते तृणं करे धृत्वाऽरसिंहोऽभिदधे-इदं तृणं सद्यो वर्णय । यदि
रचितं भङ्ग्या वर्णयसि, तदा "ग्रासद्वैगुण्यम्, अन्यथा सर्वग्रासत्याजनम् । इत्युक्तिसमकालमेवा-
हतप्रतिभतया स ऊचे- 25

१८६ क्षारोऽग्वि शिखिनो मया निपमय श्वभ्र क्षयीन्दुर्मुधा, प्राहुस्तत्र सुधामिय तु दनुजप्रस्तेव लीना तृणे ।

पीव्यप्रसन्नो गमा यैदशनात्त्वा यदासे निजे, देव । त्वत्कालकालमुखतो निर्याति जातिर्द्विपाम् ॥ १२ ॥

ध्वनितो" भूपालः । ग्रासद्वैगुण्य कृतम् ।

१७८) कालान्तरेऽमरेण कोष्ठागारिकपद्मगिरा पद्मानन्दाख्यं शास्त्र रचितम् । एव कविता-
फलोत्साहोत्साह्य प्रतिदिनम् ॥ 30

॥ इति अमरचन्द्रकविप्रबन्धः ॥ १३ ॥

1 A. नाति पद्मेणर् । 2 P. जागा । 3 P. अरिभिह । 4 A. कवयति । 5 A. शृणान्मवने । 6 P. अन्वया
श्वभि । 7 P. रम्य । 8 P. पुदि । 9 P. र्ण । 10 P. अन्म क्रीडति । 11 P. मवष्टयेद । 12 A. नित्य ।
13 A. द्वैगुण्य प्राग्वत् । 14 DE. यवनात्त्वा । 15 P. पमट्टतो ।

१४. अथ मदनकीर्तिप्रबन्धः ।

§ ७९) उज्जयिन्यां विशालकीर्तिर्दिगम्बरः । तच्छिष्यो मदनकीर्तिः । स पूर्वपश्चिमोत्तरासु
तिसृषु दिक्षु वादिनः सर्वान् विजित्य 'महाप्रामाणिकचूडामणिः' इति विरुदमुपाज्य स्वगुर्वलङ्कृता-
मुज्जयिनीमागात्^१ । गुरुनवन्दिष्ट । पूर्वमपि जनपरम्पराश्रुतं तत्कीर्तिः स मदनकीर्तिः भूयिष्ठम-
५ श्लाघिष्ट । सोऽपि प्रामोदिष्ट । दिनकतिपयानन्तरं च गुरुं न्यगदीत्-भगवन् ! दाक्षिणात्यान्
वादिनो विजेतुमीहे । तत्र गच्छामि । अनुज्ञा दीयताम् । गुरुणोक्तम्-वत्स^२ ! दाक्षिणां मा गाः ।
स हि भोगनिधिर्देशः । को नाम तत्र गतो दर्शन्यपि न तपसो अश्येत् । एतद्गुरुवचनं विलङ्घ्य
विद्यामदाध्मातो जालकुहालनिःश्रेण्यादिभिः प्रभूतैश्च शिष्यैः परिकरितो^४ महाराष्ट्रादिवादिनो
मृद्गन् कर्णाटदेशमाप ।

10 § ८०) तत्र विजयपुरे कुन्तिभोजं नाम राजानं स्वयं त्रैविद्यविदं विद्वत्प्रियं सदसि निषण्णं
स द्वास्थनिवेदितो ददर्श । तमुपश्लोकयामास-

१८७. देव ! त्वद्भुजदण्डदर्परिमोद्गारप्रतापानल, -ज्वालापक्रिमकीर्तिपारदघटीविस्फोटिनो विन्दवः ।

शेषाहिः कति तारकाः कति कति क्षीराम्बुधिः कल्पि, प्रालेयाचलशङ्खशुक्तिकरकाकर्ण्णकुन्देन्दवः ॥ १३ ॥

१८८. कीर्तिः कैकत ! कुन्तिभोज ! भवतः स्वर्वाहिनीगाहिनी, दिक्पालान् परितः परीत्य दधती भास्वन्मयं गोलकम् ।

15 लङ्घित्वाऽम्बुधिसप्तमण्डलभुवस्त्वय्येकपत्नीव्रत, -ख्यायै विष्णुपदं स्पृशत्यविरतं शेषाहिशीर्षाण्यपि ॥ १४ ॥

चमत्कृतो राजा । स्थापितो दिगम्बरः सौधासन्नदेशे । राज्ञादिष्टम्-ग्रन्थमेकं कुरु, अस्मत्पूर्वज-
वर्णनप्रतिबद्धम् । तेनोक्तम्-देव ! अहं श्लोकपञ्चशतीं एकस्मिन् दिने कर्तुं क्षमः, तावत्तु लेखितुं
न क्षमोऽस्मि । कश्चिल्लेखकः समर्प्यताम् । राज्ञोक्तम्-अस्मत्पुत्री मदनमञ्जरी नाम लिखिष्यति
जवनिकान्तरिता सती । दिगम्बरेण ग्रन्थः^६ कर्तुमारभे । राजपुत्री पञ्चशतीं लिखति । एवं कत्य-

20 प्यहानि ययुः ।

§ ८१) एकदा राजसुता तस्य स्वरं कोकिलरवजित्वरं शृण्वती सती चिन्तयति-अस्य रूपमपि
सुन्दरं भविष्यति । जवनिकान्तरितया कथं दृश्यते ? । करोमि तावदुपायम् । रसवत्यां लवण-
बाहुल्यं कारयामि । सोऽपि^७ राजपुत्रीं तादृग्विदुषीं सुस्वरां दिदृक्षते । लवणातिशये दिक्पट
जचे-अहो लवणिमा ! । राजपुत्र्याऽभिदधे-अहो निष्ठुरता ! । एवमालाप-प्रत्यालापे दूरे कृते^९
25 उभाभ्यां मर्यादामयी वल्लमयी च जवनिके^९ । परस्परं दिव्यरूपदर्शनम् । तावता दिग्बस्त्रेणोक्तम्-

१८९. निरर्थकं जन्म गतं नलिन्याः, यया न दृष्टं तुहिनांशुविम्बम् ।

राजसुतयाऽपि भणितम्^{१०} -

उत्पत्तिरिन्दोरपि निष्फलैव, दृष्टा प्रबुद्धा नलिनी न येन ॥ १५ ॥

ततश्चक्षुःप्रीतिमुद्भवन्तीवा^{११}ऽपराणि कुसुमचापचापलानीति वचनान्निर्गले मदने भयं कौमा-
30 रव्रतं तयोः ।^{१२} वर्तते विकथा । अल्पो निष्पद्यते ग्रन्थः । सायं राजा विलोकयति शास्त्रम् । को
हेतुरद्य स्तोकं निष्पन्नम् ? । दिगम्बरस्तेषु^{१३} त्रिचतुराणि विषमाणि पद्यानि निक्षिपते । ततो राजाग्रे

1 A अगात् । 2 A परम्परायाः; DE परम्पराच्छ्रुतं । 3 AD 'वत्स' नास्ति । 4 A परिवारितो । 5 A लेखिष्यति ।
6 P ग्रन्थः । 7 P सोऽपि दिग्बस्त्रः । 8 P कृता । 9 P जवनिका । 10 A अभाणि । 11 A. चा० । 12 A वद्धैतिकथा ।
13 A तेषु पद्येषु ।

भणति-देव ! ममेयं प्रतिज्ञा-अहमबुध्यमानस्य लेखितुः पार्श्वार्धं लेखयामि । तव तु पुत्र्या इदं स्थानं कृच्छ्रेण बुद्धम् । इति कालविलम्बाद् ग्रन्थाल्पत्वं जायते । राजेन्द्रो विमृशति-शठोत्तरमेवेदं दृश्यते । एकटा हेरयामि, किमिमौ समाचरतः । निशायां विभातायां एकटा राजा छत्ररूप एकाकी तयोर्ग्रन्थनिष्पत्तिप्रदेशकुड्यान्तरेऽस्यात् । तदैव टिक्पटो राजपुत्रीं प्रति प्रणयकलहानुनयगर्भमाह-

१९० सुभु ! त्व कुपितेलपास्तमशन लयत्वा कथा योपिता, दूरादेव निराकृता सुरभय स्वर्गन्वधूपादय ।

राग रागिणि ! मुञ्च मय्यवन्ते द्ये प्रसीदाधुना, सत्य त्वद्विहे भवन्ति दयिते ! सर्वा ममान्धा दिश ॥ १६ ॥

एतत्काव्यश्रवणाद् द्वयोर्दौःशील्यं निर्णीय मन्दपदं निर्ययौ । स्थान गतो वसुधाधिपतिः । क्रुद्धेन तेन तत्कालमाहृतो दिक्पटः । आगतः । भापितो यथा-पण्डित ! किमिदं नवीनं पद्यम्-सुभु ! त्वं कुपितेलपास्तमशनम् इत्यादि ? दिग्वसनेन विमृष्टम्-राजा हेरितोऽहम् । अपराधी लब्धः 10 तथाप्युत्तरं ददामि । यथातथेति चिन्तयित्वाऽवनिपतिमभ्यधात्-देव । दिनद्वयात्प्रभृति हृग् मे पीडात्तां वर्त्तते । तदुपश्लोकेनानुनयपरं पद्यमिदमपाठिपम् । इति प्रस्तावनां कृत्वा निक्षोभस्तयैव भङ्ग्या सद्यो व्याचक्षे । तथा सूक्त्यां तुष्टोऽन्तः क्षितिपः, अकृत्यकरणदर्शनान्तु रुष्टः । ततः सभूभङ्गं भृत्यान्चे-यन्नीतरे ! अमुं कुरुर्मकारिणम्, घातयत च । वदस्तैः । तदाकर्ण्य राजपुत्री द्वात्रिंशता सखीभिः शस्त्रिकापाणिभिः समं शस्त्रिकापाणिरागात् । राजदृष्टिमेत्य स्वयमकथ 15 यत्-पद्यमुं मे मनोरुच्यं मुञ्चसे तदा चारु । अथ न मुञ्चसे तदा चतुस्त्रिगद्वत्यास्तव भवितारः । एकां दिगम्बरहत्यां त्रयस्त्रिंशद्भुवतिहत्या इति । ततो राजा मन्त्रिभिर्विज्ञप्तः-देव ! त्वयैवे-यमस्यासन्नीकृता । यूनां स्त्रीसन्निधानं च मन्मथद्रुमटोहदः । कस्य दोषो दीयते ?

१९१ चित्रस्या अपि चेतासि हरन्ति हरिणीदृश । किं पुनस्ता स्मरस्मेरिप्रमम्रमितेक्षणा ॥ १७ ॥

मुच्यतां प्रसद्य दिग्वस्त्रः । इय चास्यैव भवतु । इति श्रुत्वा तं मुस्ता तां तस्यैव पत्नीमकरोत् । 20 स च राज्यांशभाजनं कृतः । दिग्जयधनानि¹⁰ श्वशुरसाचकार । व्रतं त्यक्त्वा भोगी जातः । तं तादृशं वृत्तान्तं विशालकीर्तिर्गुरुभयिन्यामश्रौपीत् । अध्यासीच्च-अहो ! यौवनधनकुसद्धानां महिमा । येनायमेवविधोऽपि व्रती विद्वान् वादी योगजो भूत्वा एवंविधं उग्रदुर्गतिपतनमूलं कुपथं प्रपन्नः । हा ! हा ! धिग् ।

१९२ परिच्छेदातीत सकलवचनानामपिपय, पुनर्जन्मन्यस्मिन्ननुभवपथ यो न गतवान् ।

25

विनेकप्रध्वमादुपचितमहामोहगहनो, निकार कोऽप्यन्तर्जयति च ताप च तनुते¹¹ ॥ १८ ॥

एवं विमृश्य चतुराश्चतुरः शिष्यांस्तद्बोधनाय प्राहैपीत् । तैस्तत्र गत्वोक्तोऽसौ-

१९३ निरमत बुधा योपित्स्नात्सुखात् क्षणमद्भुरात्, कुरुत्¹² करुणाप्रजामैत्रीवधूजनसङ्गमम् ।

न खलु नरके हाराक्रान्त धनस्तनमण्डल, भवति शरण श्रोणीनिम्ब¹³ कण्ठनिषिदिताम् वा¹⁴ ॥ १९ ॥

इत्यादि-गुरुभिर्योध्यमानोऽसि¹⁵, बुध्यन्व, मा मुहः । सोऽय निम्नपतया तेषां हस्ते गुरुभ्यः 30 पद्यानि पत्रे लिखित्वा प्रजिघाय । गतास्ते तत्र । वाचितानि पद्यानि गुरुणा-

1 P • श्लोकानुनयः । 2 P प्रथया । 3 A कृत्यकः । 4 P नास्ति 'तत' । 5 'शस्त्रिकापाणि' नास्ति P पुत्रये । 6 P नास्ति 'सद्य' । 7 A ण्कः । 8 A • हत्यायाः । 9 ADE नास्ति 'राजा' । 10 P • घनानि च । 11 A बुक्ते । 12 A भजत । 13 P रणम् । 14 A च । 15 PE ऽपि ।

१९४. तर्कोऽप्रतिष्ठः श्रुतयो विभिन्ना नासौ गुरुर्यस्य वचः प्रमाणम् ।

धर्मस्य तत्त्वं निहितं गुहायां महाजनो येन गतः स पन्थाः ॥ २० ॥

१९५. प्रियादर्शनमेवास्तु किमन्यैर्दर्शनान्तरैः । प्राप्यते येन निर्वाणं सरागेणापि चेतसा ॥ २१ ॥

१९६. सन्दष्टाधरपल्लवा सचकितं हस्ताग्रमाधुन्वती, मा मा मुञ्च शठेति कोपवचनैरानर्तितभ्रूलता ।

सीत्काराञ्चितलोचना सरभसं यैश्चुम्बिता मानिनी, प्राप्तं तैरमृतं श्रमाय मथितो मूढैः सुरैः सागरः ॥ २२ ॥

इत्यादि श्रुत्वा^१ तस्थौ तूष्णीं गुरुः । मदनकीर्त्तिस्तु व्यलासीद्विविधम् ।

॥ इति मदनकीर्त्तिप्रबन्धः ॥ १४ ॥

१५. अथ सातवाहनप्रबन्धः ।

§८२) इह भारते वर्षे दक्षिणखण्डे महाराष्ट्रदेशावतंसं श्रीमत्प्रतिष्ठानं नाम पत्तनं विद्यते ।
तत्र निजभूत्याभिभूतपुरन्दरपुरमपि कालान्तरेण क्षुल्लकग्रामप्रायमजनिष्ट । तत्र चैकदा द्वौ
वैदेशिकद्विजौ समागत्य विधवया स्वसा साकं कस्यचित् कुम्भकारस्य शालायां तस्थिवांसौ ।
कणवृत्तिं विधाय कणान् स्वसुरूपनीय तत्कृताहारपाकेन समया कुरुतः स्म ।

§८३) अन्येद्युः सा तयोर्विप्रयोः स्वसा जलाहरणाय गोदावरीं गता । तस्याश्च^२ रूपमप्रतिरूपं
निरूप्य स्मरपरवशोऽन्तर्हृद्वासी शेषो नाम नागराजो हृदान्निर्गत्य विहितमनुष्यवपुस्तया सह
बलादपि सम्भोगकेलिमकलयत् । भवितव्यताविलसितेन तस्याः सप्तधातुरहितस्यापि तस्य दिव्य-
शक्त्या शुक्रपुद्गलसञ्चाराद् गर्भाधानमभवत् । स्वनामधेयं^३ प्रकाश्य व्यसनसङ्कटे मां स्मरे-
रित्यभिधाय च नागराजः पाताललोकमगमत् । सा च गृहं प्रत्यगच्छत् । व्रीडापीडिततया च
स्वभ्रात्रोस्तं वृत्तान्तं न खलु न्यवेदयत् । कालक्रमेण सहोदराभ्यां^४ गर्भलिङ्गानि वीक्ष्य सा जात-
गर्भा इत्यलक्षयत् । ज्यायसस्तु मनसि शङ्का जाता-यदियं खलु कनीयसोपभुक्ता इति । शङ्कनी-
यान्तराभावात् यवीयसोऽपि चेतसि^५ समजनि विकल्पः-नूनमेपा ज्यायसा सह विनष्टशीला
इति । एवं मिथःकलुपिताशयौ विहाय तामेकाकिनीं पृथक् पृथक् देशान्तरमयासिष्टाम् ।
साऽपि प्रवर्द्धमानगर्भा परमन्दिरेषु कर्माणि निर्मिमाणा प्राणवृत्तिमकरोत् । क्रमेण पूर्णेऽनेहसि
सर्वलक्षणलक्षिताङ्गं प्राप्तुम् । स च क्रमाद्रुपुषा गुणैश्च वर्द्धमानः स्वयोभिः सह
रममाणो वालक्रीडया स्वयं भूपतीभूय तेभ्यो वाहनानि करितुरगरथादीनि कृत्रिमाणि दत्तवान्
इति । सनोतेर्दानार्थत्वाल्लोकैः 'सातवाहनः' इति व्यपदेशं लम्बितः । स्वजनन्या पाल्यमानः
सुखमवस्थितः ।

§८४) इतश्चोज्जयिन्यां श्रीविक्रमादित्यस्यावन्तिनरेशितुः सदसि कश्चिन्नैमित्तिकः^६ सातवाहनं
प्रतिष्ठानपुरे भाविनं नरेन्द्रमादिशत् ।

§८५) अथैतस्यामेव पुर्यामेकः स्थविरविप्रः स्वायुरवसानमवसायं^७ चतुरः स्वतनयानाहूय प्रोक्त-
वान् यथा-वत्सा ! मयि पुरेयुषि^८ मदीयं^९ शय्योच्छीर्षकदक्षिणपादादारभ्य चतुर्णामपि पादानामधो-

1 BE 'दृष्ट्वा' । 2 P तस्याः स्वरूपं । 3 BD स्वं नामं । 4 AE सोदर्याभ्यां । 5 P नास्ति 'चेतसि' ।
6 P सुतम् । 7 A 'नैमित्तिकनिमित्तकः' । 8 P ज्ञात्वा । 9 P मृते । 10 A 'शिज्योच्छीर्षकं' ।

वर्त्तमानं निधिकलशचतुष्टयं युष्माभिर्यथाज्येष्ठं विभज्य ग्राह्यम्, येन भवतां निर्वाहः सम्पनीप-
यते । पुत्रैस्तु तथेत्यादेशः स्त्रीचक्रे पितुः । तस्मिन्नुपरते तस्यौर्ध्वदेहिकं कृत्वा त्रयोदशेऽहनि भुवं
खात्वा यथायथं चतुरोऽपि निधिकलशास्ते जग्रहिरे । यावदुद्गाद्य विलोकयन्ति तावत्प्रथमस्य कुम्भे
कनकम्, द्वैतीयीकस्य^१ कृष्णमृत्स्ना, तृतीयस्य बुगम्, तुरीयस्य त्वस्थीनि ददृशिरे । तदनु ज्यायसा
साकमितरे त्रयो विवदन्ते स्म-तदस्मभ्यमपि विभज्य कनकं वितरेति । तस्मिन्नावितरति सति
तेऽवन्तिपतेर्द्वर्माधिकरणमुपास्थियत । तत्रापि न तेषां वादनिर्णयः समपादि । ततश्चत्वारोऽपि
ते^२ महाराष्ट्रजनपदमुपानंसिपुः । सातवाहनकुमारस्तु कुलालमृदा हस्तिरथसुभटानन्वह नव-
नवान् विदधानः कुलालशालायां बालक्रीडादुर्ललितः^३ कलितस्थितिरनयत् समयम् । ते च द्विज-
तनुजाः प्रतिष्ठानपत्तनमुपेय परतो भ्रमन्तस्तस्यामेव चक्रजीविनः शालायां तस्थिवांसः । सात-
वाहनस्तु तानवेध्येङ्गिताकारकुशलः प्रोवाच-भो विप्राः ! किं भवन्तो वीक्षापन्ना इव वीक्ष्यन्ते ? ।
तैस्तु जगदे-जगदेकसुभग ! कथमिव वयं चिन्ताचान्तचेतसस्त्वयाऽज्ञासिष्महि^४ । कुमारेण
वभणे-इङ्गितैः किमिव नावगम्यते । तैरुक्तम्-युक्तमेतत् । परं भवतः पुरो निवेदितेन चिन्ता-
हेतुना किं स्यात् ? बालः खलु भवान् । बाल आलपत्-यदि परं जातु मत्तोऽपि साध्यं वः
सिध्यति, तन्नियेचतां स चिन्ताहेतुः । ततस्ते तद्वचनवैचित्रीहृतहृदयाः सकलमपि स्वस्वरूपं
निधिनिरयणादि^५ मालवेशपरिपद्यपि विवादानिर्णयान्तं^६ तस्मै निवेदितवन्तः । कुमारस्तु स्मित-
विच्छुरिताधरोऽवादीद्-भो विप्राः ! अहं यौष्माक झगटकं निर्णयामि, श्रूयतामवहितैः । यस्मै
वसा कनककलशं प्रददे, स तेनैव निवृत्तोऽस्तु । यस्य कलशे कृष्णमृत्स्ना निरगात् स क्षेत्रके-
दारादीन् गृह्णातु । यस्य तु बुशं स कोष्ठागारगतधान्यानि सर्वाण्यपि स्त्रीकुरुताम् । यस्य चास्थीनि
निरगुः सोऽश्वमहिपीदासीदासादिकमुपादत्ताम्-इति युष्मज्जनकस्याशयः । इति क्षीरकण्ठोक्तं
श्रुत्वा सूत्रकण्ठाः त्रिन्नविवादाः^{१०} तद्वचनं प्रतिश्रुत्य तमनुजाप्य प्रत्याययुः स्वां नगरीम् । प्रथिता 20
सा तद्विवादानिर्णयकथा पुर्याम् । राजाप्याकार्यं ते पर्यनुयुक्ताः-किं नु भो ! भवतां वादनिर्णयो
जातः ? तैरुक्तम्-आम^{११} स्वामिन् ! केन निर्णतः ?-इति नृपेणोदिते ते सातवाहनस्वरूपं
सर्वमवितयमकथयन् ।

§ ८६) तदारुण्यं तस्य डिगोरपि बुद्धिवैभव विभाव्य, प्रागुक्तं दैवजेन तस्य प्रतिष्ठाने राज्यं
च भविष्यतीत्यनुस्मृत्य त स्वप्रतिपन्थिनमाकलय्य धुमितमनास्तन्मारणौपिकमचिन्तयत् चिरं^{१२}
नरेश्वरः । "अभिमराट्प्रयोगैर्मारिते चास्मिन्नयशः-क्षात्रवृत्तिक्षती जायेतामिति विचार्य
सन्नद्धचतुरङ्गचमूसमूहोऽवन्तिपतिः प्रस्थाय प्रतिष्ठानपत्तनं ययेष्टमवेष्टयत् । तदवलोक्य ते
ग्राम्पास्त्रस्ताश्चिन्तयन्ति स्म-कस्योपरि अयमेतावानादोषः सकोपस्य मालवेशशय ? । न तावदत्र
राजा राजन्यो वा वीरस्तादृग् दुर्गादि वा !-इति चिन्तयत्सु तेषु मालवेशप्रहितो दूतः समेत्य
सातवाहनमवोचत्-भो कुमारक ! तुभ्य नृपः क्रुद्धः । प्रातस्त्वां मारयिष्यति । अतो युद्वाय^{१३}
चिन्तनावहितेन भवता भाव्यमिति । स च श्रुत्वाऽपि "दूतोक्तं निर्भयं निरन्तरं क्रीडन्नेवास्ते ।

1 P सतित्वा । 2 A द्वैतीयकस्य । 3 P धर्माधिकारिणः । 4 'ते' नामि P । 5 P दुर्ललितललितः । 6 P स्वय
ज्ञाता । 7 P वैचिष्यः । 8 P निर्णयनादि । 9 A निर्णय ते । 10 P छिन्वादा । 11 P भोम् । 12 A भवि-
ष्यदनुस्मृत्य, D भविष्यस्तुः । 13 मारणोपायः । 14 BE अभिपातकनरादिः, P अभिपातकरादिः । 15 P युद्धाणुपायः ।
15 D श्रुत्वापि न दूतो, P श्रुत्वापि दूतोऽपि ।

अत्रान्तरे विदितपरमार्थौ तौ तन्मातुलावितरेतरं प्रति विगतदुर्विकल्पौ पुनः प्रतिष्ठानमागतौ ।
 परचक्रं दृष्ट्वा तां स्वभगिनीं प्रोचतुः—हे स्वसः ! येन दिवोकसा तवायं तनयो दत्तस्तमेव स्मर ।
 यथा स एवास्य साहाय्यकं विधत्ते । साऽपि तद्वचसा प्राचीनं¹ नागपतेर्वचः स्मृत्वा शिरसि निवे-
 शितघटा गोदावर्यां नागहृदं गत्वा स्नात्वा च तमेव नागनायकमाराधयत् । तत्क्षणाच्चागराजः
 5 प्रत्यक्षीभूय वाचमुवाच ब्राह्मणीम्—को हेतुरहमनुस्मृतस्त्वया ? । तथा च प्रणम्य यथावस्थितम-
 भिहिते वभाषे शेषराजः—मयि प्रतपति² कस्तव तनयमभिभवितुं क्षमः ? । इत्युदीर्य घटमादाय
 हृदान्तर्निमज्ज्य पीयूषकुण्डात्सुधया घटं प्रपूर्य च तस्यै दत्तः । ऊचे³ च—त्वमनेनामृतेन सात-
 वाहनकृतमृन्मयाश्वरथगजपदातिजातमभिषिञ्चेस्तथा⁴ तत्सजीवं भूत्वा परवलं भनक्ति; त्वत्पुत्रं
 च प्रतिष्ठानपत्तनराज्ये अयमेव पीयूषघटोऽभिषेक्ष्यति⁵ । प्रस्तावे पुनः स्मरणीयोऽहमित्युक्त्वा
 10 स्वास्पदमगमद् भुजङ्गपुङ्गवः । साऽपि सुधाघटमादाय स्वसद्भोषेत्य तेन तन्मृन्मयं सैन्यमदैन्य-
 मभ्युक्षामास । प्रातर्दिव्यानुभावतः सचेतनीभूय तत्सैन्यं संमुखं गत्वा युयुधे परानीकिन्या
 सार्द्धम् । तथा सातवाहनपृतनया भग्नमवन्तीशितुर्वलम् । विक्रमनरपतिरपि पलाय्य यथावव-
 न्तीम् । तदनु सातवाहनो राज्येऽभिषिक्तः । प्रतिष्ठानं च निजनिजविभूतिपरिभूतर्वस्वौकसारा-
 भिधानं धवलगृह-देवगृह-हृदपङ्क्ति-राजपथ-प्राकार-परिखादिभिः सुनिविष्टमजनिष्ट पत्तनम् ।
 15 सातवाहनोऽपि क्रमेण दक्षिणापथमनृणं विधाय तापीतीरपर्यन्तं चोत्तरापथं साधयित्वा स्वकीय-
 संवत्सरं प्रावीवृतत् । जैनश्च समजनि । अचीकरच्च जनितजननयनशैल्यानि चैत्यानि । पञ्चाश-
 द्द्वीरा अपि प्रत्येकं स्वस्वनामाङ्कितानि अन्तर्नगरं कारयां वभूवुर्जिन भवनानि ।

§ ८७) परसमयलोकप्रसिद्धं सातवाहनचरित्रं शेषमपि किञ्चिदुच्यते ।—श्रीसातवाहने क्षितिं
 रक्षति सति पञ्चाशद्वीराः प्रतिष्ठाननगरान्तस्तदा वसन्ति स्म, पञ्चाशन्नगराद्वहिः । इतश्च तत्रैव पुरे
 20 एकस्य द्विजस्य सूनुर्दण्डुरः शूद्रकाख्यः समजनि । स च युद्धश्रमं दृष्ट्वात् कुर्वाणः पित्रा स्वकु-
 लानुचितमिदमिति प्रतिषिद्धोऽपि नास्थात् । अन्येद्युः सातवाहननृपतिर्वापला-खुंदलादिपुरान्त-
 र्वर्तिवीरपञ्चाशदन्वितो द्विपञ्चाशद्वस्तप्रमाणां शिलां श्रमार्थमुत्पाटयन् दृष्टः पित्रा समं गच्छता
 द्वादशाब्ददेशीयेन शूद्रकेण । केनापि वीरेणाङ्गुलीचतुष्टयं केनचित्पडङ्गुलान्यपरेण त्वङ्गुलान्यष्टौ
 शिला भूमित उत्पादिता । महीजानिना⁶ त्वाजानु नीता । इत्यवलोक्य शूद्रकः स्फूर्जदूर्जितमवादीत्—
 25 भो ! भो ! भवत्सु मध्ये किं शिलामिमां मस्तकं यावन्न कश्चिदुद्धर्तुमीष्टे⁷ । तेऽपि⁸ सेष्यमवादिषु-
 र्यथा—त्वमेवोत्पाटय यदि समर्थमन्योऽसि । शूद्रकस्तदाकर्ण्य तां शिलां⁹ वियति तथोच्छालयां-
 चकार¹⁰ यथा दूरसूर्ध्वमगमत् । पुनरवादि शूद्रकेण—यो भवत्सु अलम्भूष्णुः¹¹ स खलु इमां निप-
 तन्तीं स्तभ्नातु । सातवाहनादिवीरैर्भयोद्भ्रान्तलोचनैरूचे स एव सानुनयम्, यथा—भो महाबल !
 रक्ष रक्ष, आस्माकीनान्¹² प्राणान् इति । स पुनस्तां पतयालुं तथा मुष्टिप्रहारेण प्रहतवान्, यथा
 30 सा त्रिखण्डतामन्वभूत्¹³ । तत्रैकं शकलं योजनत्रयोपरि न्यपतत् । द्वैतीयिकं च खण्डं नागहृदे ।
 तृतीयं तु प्रतौलीद्वारे चतुष्पथमध्ये निपतितमद्यापि तथैव¹⁴ वीक्ष्यमाणमास्ते जनैः । तद्वलविल-

1 A प्राचीन० । 2 P पलौ । 3 BP नास्ति पदमेतद् । 4 P त्वं चानेन; BE त्वं वानेन । 5 P यथा । 6 P
 ०पेकयिप्यति । 7 A ०विस्वौक०; P ०वस्त्वौक० । 8 A महीपतिना । 9 P समर्थः । 10 AB तदर्थम० । 11 A नास्ति ।
 12 AB चक्रे । 13 AE अलंकरिण्युः । 14 P भयाद्० । 15 A अस्माकीयान् । 16 P त्रिखण्डम० । 17 ABE
 वक्ष्यमाण० ।

सितचमत्कृतचेताः क्षोणिनेता शूद्रक सुतरां सत्कृत्य पुरारक्षकमकरोत् । शस्त्रान्तराणि प्रतिपिद्य दण्डधारस्तस्य दण्डमेवायुधमन्वज्ञासीत् । शूद्रको बहिश्चरान् वीरान् पुरमध्ये प्रवेष्टुमपि न दत्तवान्, अनर्थनिवारणार्थम् ।

§ ८८) अन्यदा स्वसौधस्योपरितले शयानः सातवाहनक्षितिपतिर्मध्यरात्रे शरीरचिन्तार्थ-
सुत्थितः । पुराद्बहिःपरिसरे करुण रुदितमाकर्ण्य तत्प्रवृत्तिसुपलब्धुं कृपाणपाणिः परदुःख-
दुःखितं हृदयतया गृहान्निर्गात् । अन्तराले शूद्रकेणावलोक्य सप्रभ्रयं प्रणतः, पृष्टश्च महा-
निशायां 'निर्गमनकारणम् । धरणीपतिरवदत्-यदयं बहिःपुरपरिसरे करुणक्रन्दितध्वनिः
श्रवणाध्वनि पथिकीभावमनुभवन्नस्ति । तत्कारणप्रवृत्तिं ज्ञातुं ब्रजन्नसि-इति राजोक्ते शूद्रको
व्यजिज्ञपत्-देव ! प्रतीक्ष्यपादैः स्वसौधालङ्कारणाय पादोऽवधार्यताम् । अहमेव 'तत्प्रवृत्ति-
मानेऽप्यामि । इत्यभिधाय वसुधानायकं व्यावर्त्य स्वयं रुदितध्वन्यनुसारेण पुराद्बहिर्गन्तु
प्रवृत्तः । पुरस्ताद् ब्रजन् दत्तकर्णो गोदावर्याः स्रोतसि कञ्चन रुदन्तमश्रुपीत् । ततः परि-
करयन्व विधाय शूद्रकस्तीर्त्वा यावत्सरितो मध्यं प्रयाति, तावत्पयःपूरस्त्वव्यमान नरमेकं
रुदन्तं वीच्य वभाषे-भोः ! कस्त्वम् ? किमर्थं च रोदिषि ? इत्यभिहितः स नितरामरुदत् ।
अति'निर्वन्धेन पुनः पृष्टः^६ स्पष्टमाचष्ट-भो साहसिकशिरोमणे ! मामितो निष्कास्य भूपतेः
समीप प्रापय, येन तत्र स्ववृत्तमाचक्षे । इत्युक्तः शूद्रकस्तमुत्पाटयितुं यावदयतिष्ठ तावन्नो-
त्पटति सः सः । ततोऽधस्तात्केनापि यादसा मा' विधृतोऽय भवेद्-इत्याशङ्क्य सद्यः कृपाणि-
कामधो बाह्यामास शूद्रकः । तदनु शिरोमात्रमेव शूद्रकस्योद्धृतुः करतलमारोहत् लघुतया ।
'तच्छिरःप्रक्षरदुधिरधारमवलोक्य शूद्रको विपादमाप । 'ततश्चिन्तयति स-धिग् ! मामप्रहर्तारि
प्रहर्तार' शरणागतपातक च' । इत्यात्मानं निन्दन् वज्राहत इव क्षणं मूर्च्छितस्तस्यै । तदनु
समधिगतचैतन्यश्चिरमचिन्तयत्-कथमिवैतत्सुदुश्चेष्टितमवनिपतये निवेदयिष्यामि । इति लज्जि-
२० तमनास्तत्रैव काष्ठैश्चितां विरचय्य तत्र ज्वलनं प्रज्वाल्य तच्छिरः सह गृहीत्वा यावदुदार्चयिषि
प्रवेष्टुं प्रवृत्ते तावत्तेन मस्तकेन निजगदे-भो महापुरुष ! किमर्थमित्यं व्यवसीयते' भवता ? ।
'यावद्दं शिरोमात्रमेवासि सैहिकेयवत्' सदा । तद् वृथा मा विपीद । प्रसीद, मां राजः समी-
पमुपनय । इति तद्वचनं निशम्य चमत्कृतचित्तः प्राणिलयमिति प्रहृष्टः शूद्रकस्तच्छिरः पट्टां-
शुकवेष्टित विधाय प्रातः सातवाहनमुपागमत् । अष्टच्छदथ' पृथिवीनाथः-शूद्रक ! किमिदम् ? ।
२५ सोऽप्यवोचत्-देव ! सोऽयं यस्य क्रन्दितध्वनिदेवेन रात्रौ श्रुश्रुवे । इत्युक्त्वा तस्य प्राशुक्तं वृत्तं
सकलमावेदयत् । पुना राजा तमेव मस्तकमप्राक्षीत्-कस्त्वं भो !, किमर्थं चात्र भवदागम-
नमिति ? तेनाभिदधे-महाराज ! भवतः कीर्तिसुभाकणिं समाकर्ण्य' करुणरुदितव्याजेनात्मान
ज्ञापयित्वा 'त्वामहमुपागमम् । दृष्टश्च भवान् । कृतार्थं मेऽद्य चक्षुषी जाते इति । कां कलां
सम्यगवगच्छसि?-इति राज आज्ञया निरवधि' गीत गातुं प्रचक्रमे । क्रमेण तद्दानकलया
३० मोहिता सकलापि नृपतिप्रमुखा परिपत् । स च मायासुरनामकोऽसुरस्तां माया निर्माय महीप-

1 A • दु स्थितः । 2 AB निरगमत् । 3 A निर्गमत् । 4 P अहमपि । 5 P इति । 6 P नाति 'पृष्ट' ।
7 P 'मा' नाति । 8 P • तया गि । 9 P • मापन्नश्चित्तपति । 10 P विहाय नास्वन्धेद पदम् । 11 A पातक्रमे
स्यात्मान । 12 'व्यवसीयते' स्थाने 'करोषि' P पुनरे । 13 'भवतः यावद्' नाति P पुनरे । 14 P राहुवत् । 15 P
नाति 'श्रय' । 16 P कीर्तिसुभाकण्ये । 17 'त्वा' नाति P । 18 BEP निरवगीत गीत ।

तेर्महिषीं महनीयरूपधेयामपजिहीर्षुरुपागतो बभूव । न च विदितचरमेतत्कस्यापि । लोकैस्तु
शीर्षमात्रदर्शनात् तस्य प्राकृतभाषया 'सीसुला' इति व्यपदेशः कृतः । तदनु प्रतिदिनं तस्मि-
न्नतितुम्बरौ मधुरतरं¹ गायति सति श्रुतं तत्स्वरूपं महादेव्या दासीमुखेन । भूपं विज्ञाप्य
तच्छीर्षं स्वान्तिकमानायितम् । प्रत्यहं तमजीगपत् राज्ञी । दिनान्तरे रात्रौ प्रस्तावमासाद्य सद्य
5 एवापहरति स्म तां मायासुरः । आरोपयामास च तां घण्टावलम्बिनामनि स्वविमाने । राज्ञी च
करुणं ऋन्दितुमारंभे-हा ! अहं केनाप्यपहिये । अस्ति कोऽपि वीरः पृथिव्यां यो मां मोचयति ।
²तत्स्वरं ³खून्दलाभिख्येन वीरेण श्रुत्वा व्योमन्युत्पत्य च तद्विमानस्य घण्टा पाणिना गाढमधा-
र्यत । ततस्तत्पाणिनाऽवष्टब्धं विमानं पुरस्तात् प्राचालीत् । तदनु चिन्तितं मायासुरेण-किमर्थ
विमानमेतन्न सर्पति । यावद्राक्षीत्तं वीरं हस्तावलम्बितघण्टम् । ततः खड्गेन तद्वस्तमच्छिदत् ।
10 पतितः पृथिव्यां वीरः । स चासुरः पुरः प्राचलत् । ततो विदितदेव्यपहारवृत्तान्तः क्षितिकान्तः
पञ्चाशतमेकोनां⁴ वीरानादिशत्⁵-यत्पट्टदेव्याः शुद्धिः क्रियतां केनेयमपहतेति । ते प्रागपि शूद्रकं
प्रत्यसूयापराः प्रोचुः-महाराज ! शूद्रक एव जानीते । तेनैव तच्छीर्षकस्मानीतम् । तेनैव च⁶ देवी
जहे । ततो नृपतिस्तस्मै कुपितः शूलारोपणमाज्ञापयत् । तदनु देशरीतिवशात्तं रक्तचन्दनानुलि-
प्ताङ्गं शकटे शाययित्वा, तेन सह गाढं बद्ध्वा, शूलायै यावद्राजपुरुषाश्चेलुः, तावत्पञ्चाशदपि
15 वीराः संभूय शूद्रकमवोचन्-भोः महावीर ! किमर्थं रण्डेव भ्रियते भवान् । 'अशुभस्य काल-
हरण'मिति न्यायात् मार्गय नरेन्द्रात्कतिपयदिनावधिम्, शोधय सर्वत्र देव्यपहारिणम् ।
किमक्राण्डे एव स्वकीयां वीरत्वकीर्त्तिमपनयसि ? । तेनोक्तम्-गम्यतां तर्हि उपराजम् । विज्ञा-
प्यतामेनसर्थं राजा । तैरपि तथा कृते प्रत्यानायितः शूद्रकः क्षितीन्द्रेण । तेनापि स्वमुखेन विज्ञप्तिः
कृता-महाराज ! दीयतामवधिः । येन विचिनोमि प्रतिदिशं देवीं तदपहारिणं च । राज्ञा दिनद-
20 शकमवधिर्दत्तः । शूद्रकगृहे च सारमेयद्वयमासीत् तत्सहचारि । नृपतिरवदत्-एतद्भूषणयुगलं
प्रतिभूप्रायमस्मत्पार्श्वे मुञ्च । स्वयं पुनर्भवान् देव्युदन्तोपलब्धये हिण्डतां महीमण्डलम् । सोऽ-
प्यादेशः प्रमाणमित्युदीर्य प्रवीर्यवान् प्रतस्थे⁷ । भूचक्रशक्रस्तत्कौलेयकद्वन्द्वं शृङ्खलाबद्धं शय्या-
पादयोरवघ्नात्⁸ । शूद्रकस्तु परितः⁹ पर्यटायमानोऽपि यावत्प्रस्तुतार्थस्य वार्त्तामात्रमपि कापि
नोपलेभे, तावदचिन्तयत्-अहो ! ममेदमयशः प्रादुरभूत् । यदयं स्वामिद्रोही मध्ये¹⁰ भूत्वा देवीम-
25 सपाजीहरदिति । न च कापि शुद्धिर्लब्धा तस्याः । तस्मान्मरणमेव मम शरणम् । इति विमृश्य
दारुभिश्चितामरचयत्¹¹ । ज्वलनं चाज्वालयत् । यावन्मध्यं प्रविशेत्¹² तावत्ताभ्यां शुनकाभ्यां
देवताधिष्ठिताभ्यां ज्ञातम्-यदस्मदधिपतिर्निधनं¹³ ध्यायन्नस्तीति । ततो दैवतशक्त्या शृङ्खलानि¹⁴
भङ्क्त्वा निर्विलम्बौ गतौ तौ तत्र यत्रासीच्छूद्रकरचिता चिता । दशनैः केशानाकृष्य शूद्रकं
वहिर्निष्कासयामासतुः¹⁵ । तेनापि अकस्मात्तौ विलोक्य विस्मितमनसा निजगदे-रे पापीयांसौ !
30 किमेतत्कृतं भवन्न्यामशुभवन्न्याम् ? । राज्ञो मनसि विश्वासनिरासो भविष्यति, यत्प्रतिभुवावपि
तेनात्मना सह नीतौ । अथ¹⁶ भषणाभ्यां वभाषे-धीरो भव अस्मदर्शितां दिशमनुसर ।
सरभसं का चिता तव ! । इत्यभिधाय पुरोभूय प्रस्थितौ तेन सार्द्धम् । क्रमात्प्राप्तौ कोल्लापुरम् ।

1 P मधुरस्वरं । 2 P तच्च । 3 ABE पूदलाभिख्य-खूदला० । 4 A एकोनान् । 5 AE आदिक्षत् । 6 P 'च'
नास्ति । 7 A उपतस्थे । 8 P पादेऽवघ्नीत् । 9 P पर्यटत् । अव्यमानो० । 10 P नास्ति 'मध्ये' । 11 A ०सारचत् ।
12 P प्राविशत् । 13 BE धनायन्नस्ति; P वान्छन्नस्ति । 14 A शृङ्खलां । 15 P ०भास । 16 P 'अथ'-नास्ति ।

तत्रस्यं महालक्ष्मीदेव्या भवनं प्रविष्टौ । तत्र शूद्रकस्तां देवीमभ्यर्च्य कुशाक्षस्तारासीनखिरात्र-
मुपावसत् । तदनु प्रत्यक्षीभूय भगवती महालक्ष्मीस्तमवोचत्-वत्स ! किं मृगयसे ? । शूद्रके-
णोक्तम्-स्वामिनि । सातवाहनमहीपालमहिष्याः शुद्धिं वद । *कास्ते केनेयमपहृता ? । श्रीदेव्यो-
दितम्-सर्वान् यक्षराक्षसभूतादिदेवगणान् सम्मिल्य तत्रवृत्तिमहं निवेदयिष्यामि । पर तेषां
कृते त्वया वल्युपहारादि प्रगुणीकृत्य धार्यम् । यावच्च ते कणेहल्य वल्यादि उपसृज्य प्रीता न
भवेयुस्तावत्त्वया विघ्ना रक्षणीयाः । ततः शूद्रको देवतानां तर्पणार्थं कुण्डं विरचय्य होममारभे ।
मिलिताः सकलदैवतगणाः । स्वां स्वां भुक्तिमग्निमुखेन जगृहिरे । तावत्तद्वोमधूमः प्रसृमरः प्राप
तत्स्थानं यत्र मायासुरोऽभूत् । तेनापि ज्ञातलक्ष्म्यादिदृष्टशूद्रकहोमस्वरूपेण प्रेषितः स्वभ्राता
कोल्लासुरनामा होमप्रत्यूहकरणाय । समागतश्च वियति कोल्लासुरः स्वसेनया समम् । दृष्टस्तदै-
वतगणैः । चकितं च तैः । ततो भपणौ दिव्यशक्त्या युयुधाते दैत्यैः सह । क्रमान्मारितौ च तौ 10
दैत्यैः । ततः शूद्रकः स्वय योद्धुं प्रावृत्तत् । क्रमेण दण्डव्यतिरिक्तप्रहरणान्तराभावाद्दण्डेनैव बहू-
न्निधन नीतवानसुरान् । ततो दक्षिणबाहु दैत्यास्तस्य चिच्छिद्युः । पुनर्चामदोग्णैव दण्डयुद्धमक-
रोत् । तस्मिन्नपि छिन्ने दक्षिणां हिणोपात्तदण्डो योद्धुं लग्नः । तत्रापि दैत्यैर्लूने वामपादात्तयष्टि-
रयुध्यत । तमपि क्रमादच्छिद्यन्नसुराः । ततो दन्तैर्दण्डमादाय युयुधे । ततस्तैर्मस्तकमच्छेदि ।
अथाकण्ठतृसा दैवतगणास्त शूद्रकं भूमिपतितशिरस्क दृष्ट्वा-अहो ! अस्मद्भुक्तिदातुर्वराकस्यास्य कि 15
जातम् ? । इति परितप्य योद्धुं प्रवृत्ताः । कोल्लासुरममारयत् । ततः श्रीदेव्याऽमृतेनाभिपिच्य
पुनरनुसंहिताद्भक्ते शूद्रकः, प्रत्युज्जीवितश्च । तस्य सारमेयावपि पुनर्जीवितौ । देवी च प्रसन्ना
सती तस्मै खड्गरत्न प्रादात् । अनेन त्वमजय्यो भविष्यसीति च वर व्यतरत् । ततो महा-
लक्ष्म्यादिदैवतगणैः सह सातवाहनदेव्याः शुद्धयर्थं समग्रमपि भुवन परिभ्रम्य प्राप्तः शूद्रको
महार्णवम् । तत्र चैक वदतरुमुच्चैस्तर निरीक्ष्य विश्रामार्थमारुरोह यावत्, 'तावत्पश्यति तच्छा-20
खायां लम्बमानमधःशिरसं काष्ठकौलिकाप्रवेशितोर्द्धुपाद पुरुषमेकम् । स च प्रसारितजिह्वोऽ-
न्तनीरं विचरतो जलचरादीन् भक्षयन् वीक्षितस्तैः । पृष्ठश्च शूद्रकेण-कस्तवम् ? , किमर्थं चेत्यं
लम्बितोऽसि ? । तेनोक्तम्-अहं मायासुरस्य कनिष्ठो भ्राता । स च मदनोन्मदिष्णुर्मदग्रजः
प्रतिष्ठानाधिपतेः सातवाहनस्य द्रुपतेर्महिषीं रिरंसुरपाहरत् सीतामिव दशवदनः । सा च पति-
व्रता तन्नेच्छति । तदनुप्रोक्तो अग्रजन्मा-न युज्यते परदाराऽपहरण तव । 25

१९७ निकृमाकान्तनिश्चोऽपि पक्षीपु रिमया । कृत्वा कुलक्षय प्राप नरक दशकन्धर ॥ १ ॥

इत्यादियाग्निभर्निपिद्धः क्रुद्धो मह्यं मायासुरोऽस्यां वदशाखायां टङ्कित्वा मामित्यं व्यदम्ब-
यत् । अहं च प्रसारितवदनः ससुद्रान्तः सञ्चरतो जलचरादीन्भ्यवहरन् प्राणयात्रां करोमि । इति
श्रुत्वा शूद्रकोऽप्यभाणीत्-अहं तस्यैव महीभृतो भृत्यः शूद्रकनामा तामेव देवीमन्वेष्टुमाग-
तोऽसि । तेनोक्तम्-एवं चेत्तर्हि मां मोचय, यथाऽह सह भूत्वा तं दर्शयामि, तां च देवीम् । 30
तेन स्वस्थान परितो जातुपं दुर्गं कारितमस्ति । तच्च निरन्तर प्रज्वलदैवास्ति ततो 'दुर्लभ्यम् ।
तन्मध्ये प्रविश्य त निपात्य देवी प्रत्याहर्तव्या । इत्यारुण्यं शूद्रकस्तेन कृपाणेन तत्काष्ठमन्धनानि
च्छिञ्चत् त पुरोधाय, दैवतगणपरिवृतः प्रस्थाप्य, प्राकारमुल्लङ्घ्य तत्स्थानान्तः प्राविशत् । दैवत-

* A आर्द्धौ नास्ति पठ्य वाच्यम् । 1 P दृष्ट स्तैवत० । 2 'वत्स' नास्ति P । 3 A अद्दत् । 4 A नास्ति 'वाच्य' ।
5 P आन्ध्रपहारात् । 6 P प्रमारितवसन । 7 P वदतद्रुप । 8 A वदत० ।

गणांश्चालोक्य मायासुरः स्वसैन्यं युद्धाय प्रजिघाय । तस्मिन्पञ्चतामञ्चिते स्वयं योद्धुमुपतस्थे ।
ततः क्रमेण शूद्रकस्तेनासिना तमवधीत् । ततो घण्टावलम्बिविमानमारोप्य दैवीं दैवतगणैः
सह प्रस्थितः प्रतिष्ठानं प्रति ।

इतश्च, दशमं दिनमवधीकृतमागतमवगत्य जगत्पतिर्ध्यातवान्-अहो! मम न महादेवी, न
5 च शूद्रकवीरो, न चापि तौ रसनालिहौ; सर्वं मयैव कुबुद्धिना विनाशितम् । इति शोचनात्सपरि-
च्छद एव प्राणत्यागचिकीः¹ पुराद्दहिञ्चितामरचयच्चन्द्रनादिदारुभिः । यावत्क्षणादाशुशुक्षणिं
क्षेप्यति परिजनञ्चितायाम्², तावद्दर्धापक एको देवगणमध्यात्समायासीत् । व्यजिज्ञपच्च सप्र-
श्रयम्-देव! दिष्ट्या वर्द्धसे महादेव्यागमनेन । तन्निशम्य श्रवणरम्यं नरेश्वरः स्फुरदानन्दकन्द-
लितहृदय ऊर्ध्वमवलोकयन्नालुलोके नभसि दैवतगणं शूद्रकं च । अयमपि विमानादवतीर्य राज्ञः
10 पद्मोरपतत् महादेवी च । अभिननन्द सानन्दं मेदिनीन्दुः शूद्रकम् । राज्यार्द्धं तस्मै प्रादिशत् ।
सोत्सवमन्तर्नगरं प्रविश्य श्रुतशूद्रकचारुचरितः सह महिष्या राज्यश्रियमुपबुभुजे महाभुजः ।

§ ८९) तस्य च सातवाहनस्य चन्द्रलेखाद्याः पञ्चगतानि पत्न्यः । सर्वा अपि पद्मभापाकवित्व-
विदः । राजा पुनरनधीतव्याकरणः । आगत उष्णकालः । आरब्धा जलकेलिः । चन्द्रलेखा शीतालुः
शीतं न सहते । नृपस्तु प्रेम्णा शूद्रकजलैस्तामनवरतं सिञ्चते । ततः सा संस्कृतेन प्राह-देव! मां
15 मोदकैः पूरय । हालस्तु तत्संस्कृततत्त्वमनवगच्छन् मोदकनाम श्रुत्वा दास्याः पार्श्वान्मोदकपट-
लिकामानीनयत् । चन्द्रलेखा तां दृष्ट्वा पतिमतिभ्रमदर्शनादहसीत्-अहो! महाराजस्य शास्त्रोत्तेजि-
तमतिव्यापः । राज्ञाऽप्युपहासो ज्ञातः । पृष्ट्वा राज्ञी-किमर्थं वयमुपहस्यामहे? । राज्ञी जगाद-
अन्यार्थस्थानेऽन्यार्थावबोधादुत्प्रासितोऽसि प्रिय! । लज्जितो राजा । सद्यो विद्यार्थं भारतीं
त्रिरात्रोपवासेनाराध्य प्रत्यक्षीकृत्य तद्वरान्महाकविर्भूत्वा सारस्वतव्याकरणादिशास्त्रशतान्य-
20 चीकृपत्³ । तस्येश्वरस्य गुणकृत्वो⁴ भारती देवताऽवसरेऽवतीर्याह । एकदा भारतीमभ्यार्थयत्-
सकलमपि पुरं आचयामार्द्धमहः कविरूपं भवतु । तथैव कृतं देव्या । एकस्मिन् दिने दशको-
टयो गाथाः सम्पन्नाः । 'सातवाहनकशास्त्रं' तत्कृतम् ।

§ ९०) तस्य चोर्वीपतेः खरमुखो नाम दण्डनाथः शूरो भक्तः प्राज्ञः पुण्याढ्यः आरम्भसिद्धः ।
एकदा हालेनादिष्टं खरमुखाय-मथुरां लाहि । आदेशः⁵ प्रमाणमित्युक्त्वा वहिर्व्यापारिणां पार्श्वमेत्य
25 राजादेशमचकथत् । व्यापारिभिः प्रोक्तम्-खरमुख! द्वे मथुरे स्तः । एका दक्षिणमथुरा पाण्ड-
वकृता । अपरा पूर्वमथुरा यद्गोष्ठे कृष्णः समुत्पन्नः । यत्र वृन्दावनादीनि वनानि । द्वयोर्मध्यात्का
मथुरा ग्राह्येति पृच्छ । खरमुखेनोक्तम्-प्रतापमार्त्तण्डं तं कः प्रष्टुमीष्टे । वक्ष्यति हि-रे! मम चेतो
न जानीथ? । तस्य च प्रकोपः सद्यः प्राणहरः । द्वे अपि मथुरे ग्रहीष्यामः । सैन्यं द्विखण्डं कृत्वा
द्वे मथुरे एकस्मिन्नेव मध्याह्ने खरमुखेन जगृहाते । तत्पुरीद्वयग्रहणवर्द्धापनिकासुखौ द्वौ नरौ
30 आगमताम्⁶ । यावत्प्रमोदात्तौ नृपतिरालपति तावत्तृतीय एक आगात् । स उवाच-देव! भव-
त्काराप्यज्ञानजैनप्रासादभूमितलेऽक्षयो निधिः प्रादुर्बभूव दिष्ट्या । यावत्तद्भिमुखमीक्षते,
तावदेव दासी प्रेममञ्जूषा शुद्धान्तादायासीत् ।-स्वामिन्! देव्या चन्द्रलेखया सर्वाङ्गलक्षणः सुतो

1 A. °चिकीर्षुः । 2 A. 'चितायाम्' नास्ति; BED परिजनश्च तौ । 3 P. °मतिभ्रमः । 4 P. हसितोऽसि । 5 A. विद्याभारतीं प्रति; BE विद्यावर्षं भारती प्रति । 6 P. °चीकरत् । 7 A. गुणाकृष्टा । 8 P. °भ्यर्थयत् । 9 A. आदिशः । 10 P. आयातौ ।

जातः । चतस्रोऽपि वर्द्धापनिका दत्ताः क्षमापालेन । तेन प्रमोदेनास्य महोन्माद उत्पन्नः । ततो मेलयित्वा लोकं ह्यारूढो गोदावरीतीरमुपेत्य, तां जगाद तारतरखरम्—

१९८ सच्च भण गोदावरी । पुत्रसमुद्रेण साहिया सती । सालाहणकुलसरिस जइ ते कूले कुल अथि ॥ २ ॥

१९९ उत्तरखो हिमवतो दाहिणखो सालवाहणो राया । समभारभरकत्ता तेण न पछत्थए पुहवी ॥ ३ ॥

तादृशं तस्य गर्वमीक्षमाणा महामन्त्रिणोऽन्योऽन्यं मन्त्रयामासुः—नृपः श्रिया तरलितः । ततो

२००. जितश्वेषुरयो लक्ष्म्या, हत लोकद्वय तत. । जिता चेषुरपैषीषा जित लोकद्वय तत. ॥ ४ ॥

तस्मादस्य दुःखोत्पादनेन मदगदोच्छेदः कर्तुमर्हः । इत्यालोच्य राजानं व्यजिज्ञपत्—देव । ललाटंतपतपनः कालः, भोजनावसरो वर्त्तते । पादोऽवधार्यतां सौधायेत्युदित्वा सौधमानैपुः । तत्रापि मदात् स्तम्भादीनि कुद्वपति । ततो मन्त्रिभिः खरमुखं वीरोत्तंसं छत्रीकृत्य राज्ञे उक्तम्—देव । खरमुखः सद्यो व्याधिना घामगमत् । अथ तच्छ्रवणे क्षमापो दुःखाच्छोकान्मदमहासीत् । 11 शोकास्तु वैकल्पमचकलत् । अधामालैर्विजगमत्—प्रजेश्वर ! विदेशादायातैर्मृतजीवनविद्याविदुरैः खरमुखो जीवितः । यथादेशः स्यात् तदा पदकमलयुगलतले लोच्यते । इत्युक्ते सुस्थो जातः । दृष्टः खरमुखः । सुष्ठु तुष्टो राजा । एवं तस्योदयः ।

१९१) अन्यदासोऽसौ गोदावरीतीरे क्रीडति । 'तदैकेन मीनेन जलाद्बहिर्मुखं निष्कास्य हसितम्' । भीतश्चमकृतश्च भूपः । रात्रौ ध्यानाकृष्टाऽऽयाता ब्राह्मी ष्टा—देवि ! मीनः किमर्थं 15 हसति ? ब्राह्म्याह—वत्स ! प्राग्भवे त्वमत्रैव पुरे काष्ठभारहारक आसीः । स च मध्याह्ने काष्ठकृष्टार्जितधनक्रीतान् सक्तून् उष्णोदकविलोडितान् मासक्षपणिककपये मुदा ददे । तेन पुण्येन त्वं सम्राड्वातायीः । तदेकस्तत्रत्यो व्यन्तरो वेत्ति । तेन मीने सङ्गम्य हसित त्वया दृष्टम् । राजाह—हासस्य को भावः ? ब्राह्मी वक्ति—अयं भाव—अयं दानादासार्द्धिः, पुनर्दाने मन्दादरः । धिगात्मकार्यमूढं जीवलोकमिति । सातवाहनो जल्पति—तस्य व्यन्तरस्य मच्चर्या किं कार्यम् ? 20 ब्राह्म्याह—प्राग्भवेऽयं तवैव सखाऽभूत् । तेन तु कृपणत्वात्किमपि न दत्तम् । केवलं त्वद्दत्तमेव किञ्चिदनुमोदितम् । तेन पुण्येन व्यन्तरत्वेनावतीर्णोऽयम् । ततस्त्वयि हितार्थित्वमस्य । मां च त्वन्मन्त्राक्तिसमाकृष्टिप्रत्यक्षां त्वन्मातृकल्पां जानाति । ततस्तथाऽहसदिति विद्धि । तद्दृष्टान्तजानादवनीशो वदान्यत्वं सुष्टुाददे । ब्राह्मी—श्रीदत्तशब्दबेधरससिद्धेरिच्छादानी मानी जैनः ।

१९२) इत्थंकार नानाविधान्यवदातानि हालक्षितिपालस्य कियन्ति नाम वर्णयितुं पार्यन्ते 25 स्थापितंश्चानेन गोदावरीतीरे महालक्ष्मीप्रासादः । अन्यान्यपि च यथाहं दैवतानि निवेशितानि तत्तत्स्थानेषु । राज्यं प्राज्यं चिरं मुज्जाने जगतीजानौ, अन्यदा कश्चिद्धारुभारहारकः कस्यचिद्वाणिजस्य वीर्यो प्रत्यहं चारुणि दारुण्याह्वय विक्रीणीते स्म । दिनान्तरे च तस्मिन्ननुपेयुपि वणिजा तद्गिणी ष्टा—किमर्थं भवञ्जाताऽयं नागतो मद्वीध्याम् ? । तथा वभणे—अथैष्टैष्ट ! मत्सोदर्यः स्वर्गिणु सम्प्रति प्रतिवसति । वणिगभणत्—कथमिध ? । सावदत्—कङ्कणानन्धादारम्य विवाह—30 प्रकारेण दिनचतुष्टयं नरः स्वर्गिण्यिव वसन्तमात्मानं मन्यते । तत्तद्भुत्सवालोकनकौतूहलात् । तचाकर्ण्य राजाऽप्यचिन्तयत्—अहो ! अहं स्वर्गिणु किं न वसामि । चतुर्षु चतुर्षु दिनेषु अनवरतं

1 P नासि 'वतो' । 2 P ०जीवनविदुरे । 3 BC लोच्यते, P लोच्यते । 4 तदैक० । 5 P हमितः । 6 P भूशो-
भृत् । 7 P नासि 'तु' । 8 P स्थापिता । 9 P मदादक्ष्मी प्रासादे । 10 P भगिन्याष्टा ।
२० शो. १०

विवाहोत्सवमय एव स्थास्यामि । इति विचार्य चातुर्वर्ण्यं यां यां कन्यां युवतिं रूपशालिनीं पश्यति शृणोति स्म^१ च, तां तां सोत्सवं पर्यणैपीत् । एवं च भूयस्यनेहसि गच्छति लोकैश्चिन्तितम्-अहो ! कथं भाव्यमनपत्यैरेव सर्ववर्णैः स्थेयम् । सर्वाः कन्यास्तावद्राजैव विवोढा । योषिदभावे च कुतः सन्ततिरिति । एवं विषण्णेषु लोकेषु विवाहवाटिकानां ग्रामे वास्तव्य

५ एको द्विजः पीठजां देवीमाराध्य व्यजिज्ञपत्-भगवति ! कथं विवाहकर्माऽऽदपत्यानां भावीति । देव्योक्तम्-भो वाडव ! त्वद्भवनेऽहमात्मानं कन्यारूपं कृत्वाऽवतरिष्यामि । यदा मां राजा प्रार्थयते तदाऽहं तस्मै देया । शेषमहं भलिष्ये^२ । तथैव राजा तां रूपवतीं श्रुत्वा विप्रमयाचत । सोऽपि जगाद्-दत्ता मया । परं महाराज ! स्वयमत्रागत्य मत्कन्योद्बोढव्या । प्रतिपन्नं राज्ञा । गणकदत्ते लग्ने क्रमाद्विवाहाय प्रचलितः । प्राप्तञ्च तं ग्रामं श्वशुरकुलमवनिपतिः । देशानुरोधा-

१० द्वधूवरयोरन्तराले जवनिका दत्ता । अञ्जलिर्युगन्धरीलाजैर्भृतः । लग्नवेलायां तिरस्कारिणीमपनीय यावदन्योऽन्यस्य शिरसि लाजान्वितरीतुं प्रवृत्तौ, तदनु किल हस्तमेलायो भविष्यतीति, तावद्राजा तां रौद्ररूपां राक्षसीमिवैक्षिष्ट । ते च लाजाः कठिनकर्करपापाणरूपा राज्ञः शिरसि लगितुं लग्नाः । क्षितिपतिरपि किमपि वैकृतमिदमिति विभावयन् पलायितः । तावत्सा पृष्ठलग्नाऽश्मशकलानि वर्षन्ती प्राप्ता । ततो नरपतिर्नागहृदं प्राविशन्नजन्मभूमिम् । तत्रैव च

१५ निधनमानशे । अद्यापि सा पीठजा देवी प्रतोल्या बहिरास्ते निजप्रासादस्था । शूद्रकोऽपि क्रमेण कालिकादेव्याऽऽजारूपं विकृत्य वापीं प्रविष्टया करुणरसितेन विप्रलब्धस्तन्निष्कासनार्थं प्राविशत् । पतितस्य तस्य कृपाणस्य कूपद्वारे तिर्यक्पतनाच्छिन्नाङ्गः पञ्चतामानश्च । महालक्ष्म्या हि वरवितरणावसरे-अस्मादेव^३ कौक्षेयकात्तवदिष्टान्तावाप्तिर्भवित्री^४ त्यादिष्टमासीत् ।

१९३) ततः शक्तिकुमारो राज्येऽभिपिक्तः सातवाहनायनिः । तदनन्तरमद्यापि^५ राजा न कश्चित्प्रतिष्ठाने प्रविशति^६ वीरक्षेत्रे इति । अत्र च यदसम्भाव्यं^७ क्वचिद् गर्भं, तत्र परसमय एव मन्तव्यो हेतुः* । यन्नासङ्गतवाग्जनो जैनः । श्रीवीरे शिवं गते ४७० विक्रमाको राजा^८ तत्कालीनोऽयं सातवाहनस्तत्प्रतिपक्षत्वात् । यस्तु कालिकाचार्यपार्श्वात् पर्युषणामेकेनाहा अर्वागानाययत्, सोऽन्यः सातवाहन इति सम्भाव्यते । अन्यथा-

२०१. नवसयतेणउएहिं समइक्कंतेहिं वीरमुक्खाओ । पञ्जोसवणचउत्थी कालयसूरीहिं तो ठविआ ॥ ५ ॥

२५ इति चिरत्नगाथाविरोधप्रसङ्गात् । न च सातवाहनक्रमिकः सातवाहन इति विरुद्धम् । भोजपदे बहूनां भोजत्वेन, जनकपदे बहूनां जनकत्वेन रूढत्वात् ।

॥ इति सातवाहनप्रबन्धः समाप्तः ॥ १५ ॥

१ P नास्ति 'च' । २ P करिष्ये । ३ एतत्पाठस्थाने P पुस्तके 'अस्मादेवखज्ञात्तव मरणं भावी०' एतादृशः पाठः प्राप्यते । ४ P पुस्तके 'सातवाहनस्य तिसूदनान्तर०' एतादृशो अष्टः पाठो विद्यते । ५ P वीरक्षेत्रत्वात् । ६ BP यदसद्भाव्यं । * A आदर्शं 'मन्तव्यो हे वर्य नासंगत०' एषः पाठः । ७ P राजाऽभवत् ।

१६. अथ वङ्कचूलप्रवन्धः ।

२०२ पारेतजनपदान्तश्चर्मण्वलाखटे महानद्याः । नानाधनवनगहना जयलसौ बीपुरीति पुरी ॥ १ ॥

१९४) अत्रैव भारते वर्षे विमलयशा नाम भूपतिरभूत् । तस्य सुमङ्गलदेव्या सह विषयसुखम-
नुभवतः क्रमाद्वातमपत्ययुगलम् । तत्र पुत्रः पुष्पचूलः, पुत्री पुष्पचूला । अनर्थसार्थमुत्पादयतः
पुष्पचूलस्य कृतं लोकैर्वङ्कचूलं इति नाम । महाजनीपलब्धेन राज्ञा रूपितेन निःसारितो नगरा-
द्वङ्कचूलः । गच्छंश्च पथि पतितो भीषणायामटव्यां सह निजपरिजनेन खन्ना च खेहपरवशया ।
तत्र च क्षुत्पिपासादितो दृष्टो भिल्लैः । नीतः स्वपह्याम्, स्थापितश्च मृतपूर्वपल्लीपतिपदे । पर्य-
पालयद्राज्यम् । अलुण्ठयद् ग्रामनगरसार्थादीन् । अन्यदा सुस्थिताचार्या अर्बुदाचलादप्रापद-
यात्रायै प्रस्थितास्तामेव सिंहगुहां नाम पल्लीं सगच्छाः प्रापुः । जातश्च वर्षाकालः । अजनि
पृथिवी जीवाकुला । साधुभिः सहालोच्य मार्गयित्वा वङ्कचूलादसतिं स्थिता तत्रैव सूरयः ।
तेन च प्रथममेव व्यवस्था कृता-मम सीमान्तर्धर्मकथा न कथनीया । यतो युष्मत्कथायां अहिं-
सादिको धर्मः । न चैवं मम लोको निर्वहति । एवमस्तु इति प्रतिपद्य तस्युरुपाश्रये गुरवः ।
'वङ्कचूलेनाह्य सर्वे प्रधानपुरुषा भणिताः-अहं राजपुत्रस्तन्मत्समीपे' ब्राह्मणादय आगमि-
ष्यन्ति । भवद्भिर्जीववधो मांसमद्यादिप्रसङ्गश्च पह्या मध्ये न कर्त्तव्यः । एवं कृते यतीनामपि
भक्तपानमजुगुप्सितं कल्पत इति । तैस्तथैव कृतं यावच्चतुरो मासान् । प्राप्नो विहारसमयः ।
अनुज्ञापितो वङ्कचूलः सूरिभिः ।

२०३ समणान् सउणान् भमरकुलाण च गोकुलाण च । अनिआर्षो वसहीर्षो सारईआण च मेहाण ॥ २ ॥

इत्यादि वाक्यैः । ततस्तैः सह चलितो वङ्कचूलः । स्वसीमां प्रापुषा तेन विज्ञप्तम्-चयं परकीय-
सीमां न प्रविशाम इति । सूरिभिर्भणितः-वयं सीमान्तरमुपेतास्तत् किमप्युपदिशामस्तुभ्यं
[दाक्षिण्यात्] तेनोक्तम्-यन्मयि निर्वहति तद्गुपदेशेनानुगृह्यतामयं जनः । ततः सूरिभि-
श्चत्वारो नियमा दत्ताः । तद्यथा-अज्ञातफलानि न भोक्तव्यानि १ । सप्ताष्टानि पदान्यपसृत्य
घातो देयः २ । पट्टदेवी नाऽभिगन्तव्या ३ । काकमांसं न भक्षणीयमिति ४ । प्रतिपन्नास्तेन ते ।
गुरून् प्रणम्य 'खगृहमगमत् । अन्यदा गतः सार्थस्योपरि घाट्या । शङ्कनकारणाद्वागतः
सार्थः । शुदितं च तस्य पथ्यदनम् । पीडिताः क्षुधा राजन्याः । दृष्टश्च तैः किम्पाकतरुः फलितः ।
गृहीतानि फलानि । न जानन्ति ते नामधेयमिति तेन न भुक्तानि । इतरैः सर्वैर्बुभुजिरे । मृताश्च²⁵
ते किम्पाकफलैः । ततश्चिन्तितं तेन-अहो ! नियमानां फलम् । तत एकाम्रयेवागतः पल्लीम् ।
रजन्यां प्रविष्टः खगृहम् । दृष्टा पुष्पचूला दीपावलोकैः पुरुषवेषा निजपह्या सह प्रसुता ।
जातश्च कोपस्तयोस्परि । द्वावप्येतौ खड्गप्रहारेण छिनद्मीति यावदचिन्तयत्तावत्सृष्टो नियमः ।
ततः सप्ताष्ट पदान्यपक्रम्य घातं ददतः खाटुकृतमुपरि गृह्णेन । व्याहृतं खन्ना-जीवतु वङ्कचूलः ।
इति तद्वचः श्रुत्या लज्जितोऽसावपृच्छत्-किमेतदिति ? साऽपि नददृत्तान्तमचीकथत् । कथं ?-³⁰
भ्रातः ! अत्र प्रतिभूपतेर्नदवेपथराश्चरा आगच्छन् । यदि पह्यां वङ्कचूलोऽस्ति तदाऽस्माकं

रथस्य विषाय जलदुर्गमिति कृत्वा चर्मण्वत्यां कौटिम्बके प्रक्षिप्य स्थिता । चिरं युध्यतस्तस्य कोऽपि खलः किल वार्त्तामानैपीत्-यदयं नृपतिस्तेन परचक्राधिपतिना व्यापादित इति । तच्छ्रुत्वा देवी तत्कौटिम्बकमाक्रम्यान्तर्जलतल प्राक्षिपत् । स्वयं च परामुतामासदत् । स च नृपतिः परचक्रं निर्जिल यावन्नृजनगरमागमत्, तावद्देव्याः प्राचीनं वृत्तमाकर्ण्य भवाछिरक्तः पारमेश्वरीं दीक्षां कक्षीचक्रे । तत्रैक विम्बं देवेन बहिरानीतं पूज्यमानं चास्ति । द्वितीयमपि चेन्निःसरति तदोपक्रम्यतामिति । तदाकर्ण्य वङ्कचूलः परमार्हतचूडामणिस्तमेव धीवरं तदानयनाय प्राचीविशत् । स च तद्विम्बं कटीदम्बवपुर्जलतले तिष्ठमानं बहिस्यत्रोपाद्गमधोऽवलोक्य निष्कासनोपायाननेकानकार्पीत् । न च तन्निरगतमिति दैवतप्रभावमाकलय्य समागत्य च विशामीशाय न्यवेदयत् तत्स्वरूपम् । अद्यापि तत्काल तत्रैवास्ते ।

§९६) श्रूयते ह्यद्यापि, केनापि धीवरस्यविवरेण नौकास्तम्भे जाते तत्कारणं विचिन्वता तस्य हिरण्यमयरथस्य युगकीलिका लब्धा । तां कनकमयीं दृष्ट्वा लुब्धेन तेन व्यचिन्ति-यदिमं रथक्रमात् सर्वं गृहीत्वा ऋद्धिमान् भविष्यामीति । ततश्च स रात्रौ निद्रां न लेभे । उक्तश्च केनापि अदृष्टपुरुषेण-यदिमां तत्रैव विमुच्य सुखं स्येयाः । नो चेत्सद्य एव त्वां हनिष्यामीति । तेन भयात्तं तत्रैव विमुक्ता युगकीलिका इत्यादि । किं न सम्भाव्यते देवताधिष्ठितेषु पदार्थेषु । श्रूयते च सम्प्रत्यपि काले कश्चिन् म्लेच्छः पापाणपाणिः श्रीपार्श्वनाथप्रतिमां भङ्गमुपस्थितः । स्तम्भ-तथाहर्जातो मरुति पूजाविधौ कृते सज्जतामापन्न इति । श्रीवीरविम्बं मरुत्, तदपेक्षया लघीयस्तरं श्रीपार्श्वनाथविम्बमिति महावीरस्यार्भकरूपोऽयं देव इति मेदाश्चेष्टण इत्याख्यां प्राचीकथत् । श्रीमचेष्टणदेवस्य महीयस्तममाहात्म्यनिधेः पुरस्ताभ्यां मरुर्भिः सुवर्णमुकुटाभ्याः साधितः । प्रकाशितश्च भव्येभ्यः । सा च सिंहगुहा पल्ली कालक्रमाद् हिपुरीत्याख्यया प्रसिद्धा नगरी सज्जाता । अद्यापि स भगवान् श्रीवीरः, स च चेष्टणपार्श्वनाथः, सकलसङ्घेन तस्यामेव पुर्यां यात्रोत्सवैराराध्यते इति ।

§९७) अन्यदा वङ्कचूल उज्जयिन्यां यातपातनाय चौर्यवृत्त्या कस्यापि श्रेष्ठिनः सधनि गतः । कोलाहलं श्रुत्वा बलितः । ततो देवदत्ताया गणिकाया गृहं प्राविशत् । दृष्ट्वा सा कुष्ठिना सह प्रसुप्ता । ततो निःसृत्य गतः पुरः श्रेष्ठिनो वेदम् । तत्रैकविंशोपको लेप्यके श्रुत्वातीति पम्पवाग्भिर्निर्भर्त्य निःसारितो गेहात्पुत्रः श्रेष्ठिना । विरराम च यामिनी । यावद्राजकुलं यामीत्यचिन्तयत्, तावदुज्जगाम धामनिधिः । पल्लीपतिश्च निःसृत्य नगराद् गोधां गृहीत्वा तस्मिन् दिने नीत्वा पुना रात्रावागाद्राजभाण्डागाराद्वहिः । गोधापुच्छे विलग्य प्राविशत् कोशम् । दृष्टो राजाग्रमहिष्या रुष्टया । शृष्टश्च-कस्त्वमिति ? तेनोचे-चौर इति । तयोक्तम्-मा भैपीः । मया सह सङ्गमं कुरु । सोऽवादीत्-का त्वम् ? साऽप्युचे-अग्रमहिष्यरमिति । चौरोऽवादीत्-यथेवं तर्हि ममाम्या भयसि । अतो यामि । इति निश्चिते तथा स्वाङ्गं नगर्विदार्यं पूकृतिपूर्वमाहता आरक्षकाः । 30 गृहीतस्तैः । राजा चानुनयार्थमागतेन तद् दृष्टम् । राजोक्तास्तैः पुरुषाः-मैनं गाढं कुर्याध्वमिति । तै रक्षितः । प्रातः शृष्टः क्षितिभृता । तेनाप्युक्तम्-देव ! चौर्यायार्हं प्रविष्टः । पश्चाद्देवभाण्डागारे देव्या दृष्टोऽस्मि । यावदन्यन्न कथयति, तावन्नुष्टो रिदितवेद्यो नरेन्द्रः स्वीकृतः पुत्रतया ।

स्थापितश्च सामन्तपदे । देवी विडम्ब्यमाना रक्षिता वङ्कचूलेन । अहो ! नियमानां शुभं फलमिति
 अनवरतमयमध्यासीत् । प्रेषितश्चान्यदा राज्ञा कामरूपभूपसाधनार्थं । गतो युद्धे घातैर्जर्जरितो
 विजित्य तमागमत्स्वस्थानम् । व्याहृताश्च राज्ञा वैद्याः । यावद्बुद्धोऽपि घातव्रणो विकसति ।
 तैरुक्तम्-देव ! काकमांसेन शोभनो भवत्ययम् । तस्य च जिनदासश्रावकेण सार्द्धं प्रागेव
 5 मैत्र्यमासीत् । ततस्तदानयनाय प्रेषितः पुरुषः पुरुपाधिपतिना, येन तद्वाक्यात् काकमांसं भक्ष-
 यतीति । तदाऽऽहूतश्च जिनदासोऽवन्तीमागच्छद्बुभे दिव्ये सुदल्यौ रुदत्यावद्राक्षीत् । तेन पृष्टे-
 किं रुदियः ? । ताभ्यामुक्तम्-अस्माकं भर्ता सौधर्माच्युतः । अतो राजपुत्रं वङ्कचूलं प्रार्थयावहे ।
 परं त्वयि गते स मांसं भक्षयिता । ततो दुर्गतिं गन्ता । तेन रुदिवः । तेनोक्तम्-तथा करिष्ये
 यथा तन्न भक्षयिता । गतश्च तत्र राज्ञोपरोधाद्बङ्कचूलमवोचत्-गृहाण वलिभुक्पिशितम् । पद्म-
 10 भूतः सन् प्रायश्चित्तं चरेः । वङ्कचूलोऽवोचत्-जानासि त्वं यदाचर्याप्यकार्यं प्रायश्चित्तं ग्राह्यम्,
 ततः प्रागेव तदनाचरणं श्रेय इति ।

‘प्रक्षालनाद्धि पङ्कस्य दूरादस्पर्शनं वरम्’

इति वाक्यान्निषिद्धो नृपतिः । विशेषप्रतिपन्नव्रतनिवहश्चाच्युतकल्पमगमत् । वलमानेन जिन-
 दासेन ते देव्यौ तथैव रुदल्यौ दृष्ट्वा प्रोक्तम्-किमिति रुदियः ? । न तावत्स मांसं ग्राहितः । ताभ्यां
 15 अभिदधे-स ह्यधिकाराधनावशादच्युतं प्राप्तः । ततो नाभवदस्मद्भ्रूतंति । एवं जिनधर्मप्रभावं
 सुचिरं विभाव्य जिनदासः स्वावासमाससादेति । अस्य टिंपुरीतीर्थस्य निर्मापयिता वङ्कचूलः ।

॥ इति वङ्कचूलप्रबन्धः ॥ १६ ॥

१७. अथ विक्रमादित्यप्रबन्धः ।

§ १८) विक्रमादित्यपुत्रं विक्रमसेनराजानं प्रति पुरोधसाऽऽशीर्दत्ता-यत्त्वं पितुर्विक्रमादित्याद्-
 20 धिको भूयाः । तदा देवताधिष्ठिताभिः सिंहासनस्थाभिश्चतसृभिः काष्ठपुत्रिकाभिर्हसितम्[†] ।
 तदा विक्रमसेनेन पृष्टाः पुत्रिकाः-किमिति हस्यते ? । ताः प्रोचुः-तेन सह समत्वमपि न घटते,
 कुतो नामाधिक्यम् ? ।

आद्याह-अवन्त्यां विक्रमो राजा अपूर्वसत्यवार्त्ताकथकाय दीनारपञ्चशतीं^३ दत्ते । एवं श्रुत्वा
 4 ‘खर्परकचौरेण दीनारपञ्चशती याचिता । वार्त्ता चैका कथिता । यथा-गन्धवहश्मशानसमीपे
 25 पातालविवरकूपे मया दीपो देवीहरसिद्धिप्रेषितः पतन् दृष्टः । मयापि तत्पृष्टे झम्पापितम् ।
 पाताले तत्र दिव्यं सौधं दृष्टम् । तत्र तैलकटाहिका ज्वलन्ती दृष्टा । तत्पार्श्वे एको नरो दृष्टः ।
 पृष्टश्च-किमर्थं त्वमिह ? । तेनोक्तम्-अत्र सौधे शापभ्रष्टा दिव्यकन्याऽस्ति । सा ब्रूते ‘यस्तैल-
 कटाहिकायां झम्पां दाता स मे वर्षशतं पतिर्भविता ।’ अतोऽहमेतत्पतित्वार्थमत्र तिष्ठामि । परं
 साहसं नास्ति । इति वार्त्त्या पञ्चशती लब्धा । तेन^४ खर्पररेण^५ समं राजापि तत्र गतो विवरेण ।

--- 1 P ०रुढो । 2 A ततो । † दण्डान्तर्गतपाठस्थाने ABE आदेशेषु ‘चतसृभिर्वारांगनाभिर्हसितं देवताधिष्ठिताभिः सिंहास-
 नस्थिताभिः’ एतादृशः पाठभेदः । 3 A ०शतं । 4 AB कर्परक० । 5 A तत्र । 6 A कर्परचौरेण ।

तैलकटाहिकायां क्षम्पा दत्ता । कन्यया सोऽमृतेन जीवितः । यावत्सा राजानं वृणुते । तावद्रा-
ज्ञोक्तम्—अग्नेतनं नरं वरय । वृतः स तथा । एवं यः परोपकारी तदधिकोऽयं कथं भावी ? ॥ १ ॥

द्वितीययोक्तम्—कासीतो द्वौ द्विजौ आयातौ । विक्रमाकेंण पृष्टौ राज्यस्वरूपम् । ताम्यामूचे-
अस्मद्देशे पातालविवरमस्ति । तत्रान्यो राक्षसो वर्तते । अस्मद्देशस्वामी तैलकटाहे क्षम्पां दत्त्वा
स्वमांसेन राक्षसस्य पारणं कारयति स्म । राक्षसोऽपि तं पुनर्नवीकरोति । सप्त अपवरिकाः⁵ स्वर्ण-
सम्पूर्णाश्च⁶ कुरुते । प्रत्यहं प्रातः ससाप्यपवरिकास्त्यागेन रिक्तीकुरुते । श्रुत्वेदं विक्रमोऽपि तत्र
गतः । कटाहे क्षम्पां⁷ दत्त्वा । राक्षसा भक्षितो जीवितश्च । पुनर्भक्षितो जीवितश्च⁸ । राक्षसस्य⁹ शापे-
नान्ध्यमस्ति । तच्छापान्तोऽभूत् । दृग्भ्यां पश्यति । दृष्ट्वा चाह—कस्त्वं साहसी ? तेनोक्तम्—
विक्रमोऽहम् । तुष्टोऽहं ते । याचस्व¹⁰ । राज्ञोक्तम्—[तुष्टश्चेत्तदाऽस्य राज्ञो¹¹] नित्यं ससाप्यपवरिकाः
स्वर्णपूर्णा भूयासुः । तथाऽस्य पुनरेव कटाहक्षम्पापातादियातना मा भूत् । राक्षसोक्तम्—एव-
मस्तु । अतः कथं विक्रमार्कादधिको भावी ?, समोऽपि न । अतो हसितः ॥ २ ॥

तृतीययोक्तम्—एकदा विक्रमाकां निजपूर्वास्तव्यग्वल्वाटकुम्भकारयुक्तो देशान्तरं गतः । पर-
वेशविद्यावेदी योगी मिलितः । स आवर्जितः तुष्टश्च विद्यां दातुमारेभे । राज्ञोक्तम्—प्रथमं मम
मित्रस्य ददत¹² । तेनोक्तम्—न योग्योऽसौ । निर्वन्धात्तस्यापि दत्ता ['गुणरञ्जितेन योगिना नृपस्य
पश्चाद् धलाहता ।] अचर्न्ती गतो राजा राज्यं करोति । एकदा पद्माश्वो मृतः । विद्यापरीक्षार्थं¹⁵
राज्ञा स्वजीवस्तत्र क्षिप्तः । कुम्भकारेण स्वजीवो नृपदेहे । कुम्भकारो राज्यं करोति । तेनाश्वो
मारणाय चिन्तितः । नृपजीवस्तु पूर्वमृतशुकदेहे प्रविष्टः । शुकोऽपि सोमदत्तश्रेष्ठिभार्याप्रोपि-
तभर्तृकाकामसेनागृह गतः । सा तच्चातुर्येण हृष्टा राज्ञी समीपं न गच्छति । श्रेष्ठी समागतः ।
सा राज्ञी समीपं गता । अनागमनकारणं पृष्ट्वा । शुकचातुर्यकारणं प्रोक्तम् । तथा आनायितः
शुकः¹⁶ । सा रञ्जिता तेन, यथा राज्ञा पूर्वम् । एकदा शुकेन राज्ञीस्नेहपरीक्षार्थं गृहगोथिकादेहे²⁰
गतम् । राज्ञ्या तद्वियोगेन काष्ठभक्षणं कर्तुमारब्धम् । नृपजीवेन शुको जीवापितः । सा राज्ञी
व्यावृत्ता । शुकेन सर्वोऽपि वृत्तान्तो राज्यै कथितः । राज्ञ्या कुम्भकारस्यावर्जना कृता । तेन
कुम्भकारजीवेन तुष्टेन विद्याप्रदर्शनाय मृतयोत्कटदेहे स्वजीवः क्षिप्तः । नृपो निजदेहं गतः ।
अजो भयात्कम्पते । राजा उक्तः—न भेत्तव्यम् । नाहं त्वत्समो भावी । सकृपोऽसि । त्वं सुखं
जीव । चर । पिय । ततः कथं तेन समो भविष्यति ॥ ३ ॥

25

चतुर्थयोक्तम्—एकदा 'विक्रमाकेंणोत्तमं सौध कारितम् । राजा तत्र गतः विलोकनाय । तत्र
चटकयुग्ममुपविष्टमस्ति । चटकेनोक्तम्—सुष्टु सौधमस्ति । चटिकयोक्तम्—यादृश स्त्रीराज्ये लीला-
देव्या धारागृहमस्ति तादृशमेतत् । राज्ञा तच्छ्रुतम् । तद्गमनौत्सुक्यं जातम् । "परं स्यान् तु न
वेत्ति । तेन सचिन्तो "जातः । भद्रमात्रो नृपाशय ज्ञात्वा तत्स्थानकज्ञानाय चचाल । तन्मार्गं
लवणसमुद्रं ततो धूलीसमुद्रमुत्तीर्य तत्र रात्रौ मदनायतने स्थितः । निशीथे ह्यहोपारयसंस्तुचितं³⁰
दिन्यालङ्कारभूषित दिव्यस्त्रीवृन्दमागमत् । तन्व्यामिन्या कामः पूजितः "व्यावृत्तमानानां तासां

1 A भयपरादत् । 2 A •मगृहं । 3 A क्षमां दत्त्वा । * P पुनरे इदं द्वितीयं वाच्यं नोपपद्यते । 1 A राक्षस ।
5 AP नास्ति पदमेतत् । † P पुनरुप परं कोटरगतं पात्रो दत्तने । 6 A नास्ति । 7 A 'शुकः' नास्ति । 8 A विदमेण ।
9-10 'जातं परं' नास्ति A भादसं । 11 'जातं' नास्ति A भादसं । 12 A 'यावतां'मा । 0 ।

अश्वपुच्छे लगित्वा तत्र गतः । दासीभिर्दृष्टः । स्वामिनी पार्श्वे नीतः । तथा स्नानादि कारितः । रात्रौ तद्गृह एव स्थितः । तथा स्वपत्या उक्तम्—मम विक्रमादित्यो भर्ता भूयात्, किं वा यो मां चतुर्भिः शब्दैर्जागरयति । इत्युक्त्वा सुप्ता । तेन चिन्तितम्—किं चतुर्भिरपि शब्दैर्न जागर्ति । तर्हि एनामहमेव जागरयिष्यामि । चत्वारः शब्दाः कृताः । यदा न जागर्ति तदा पादाङ्गुष्ठश्च-
5 स्मितः । तथा पादेनाहतो यत्र विक्रमादित्यः सुप्तोऽस्ति तत्र पतितः । राज्ञा पृष्टम्—किमिदं ? । तेन सर्वोऽपि वृत्तान्तः प्रोक्तः ।

ततो राजाऽग्निसञ्ज्ञं वेतालमारुह्य तत्र गतः । वेतालः प्रच्छन्नो जातः । राजा दासीभिस्तत्र नीतः । तथा भक्तिः कृता । तद्रूपदर्शनात्सरागा जाता । परं शयानया प्रतिज्ञा कृता । तथैवोक्तम् ।

राज्ञा दीपस्थितो वेताल उक्तः—भोः प्रदीप ! कामपि कथां कथय । स वक्तुमारेभे—कश्चि-
10 द्विप्रः । तस्य पुत्री । सा चतुर्णां वराणां दत्ता पृथक् पृथक् ग्रामे¹ । चत्वारोऽप्यागताः । विवादो जातः । तथा महान्तमनर्थं दृष्ट्वा काष्ठभक्षणं कृतम् । स्नेहादेकेन वरेणापि चितामध्ये झम्पा-
पितम्² । एकोऽस्थीनि गृहीत्वा गङ्गां गतः । एकस्तत्रोदजं कृत्वा स्थितो भस्मरक्षार्थम् । एको देशान्तरं गतः । भ्रमता च तेन सञ्जीवनी विद्या शिक्षिता । पुनरपि तत्रागतः । अपरेऽप्यागताः । सा जीवापिता । पुनर्विवादो जातः । तर्हि चतुर्णां मध्ये कस्य सा पत्नी ? । राज्ञोक्तम्—अहं न
15 वेद्मि³ । त्वमेव⁴ ब्रूहि । स आह—यश्चितया सहोत्थितः* स भ्राता । योऽस्थिनेता स पुत्रः । येन जीवापिता स पिता, उत्पत्तिहेतुत्वात् । यो भस्मरक्षकः स भर्ता, पालकत्वात् ॥ ४-१ ॥

राज्ञा ताम्बूलस्थगिका⁵ द्वितीयकथां पृष्ट्वा । वेतालाऽधिष्ठानात्साप्याह—कुत्रापि मृतभर्तृका ब्राह्मणी अभूत्⁶ । तस्या जारेण सह सुता जाता । तां रात्रौ वहिस्त्यक्तुं गता । इतश्च तत्र कोऽपि शूलाक्षिसो जीवन्नस्ति । तस्य पादे स्वलिता । तेनोक्तम्—कः पापी दुःखिनोऽपि दुःखमुत्पादयति ।
20 किं दुःखम् ? । सोऽप्याह⁷—देहपीडादिकं, विशेषतो निष्पुत्रत्वं कथितम् । पुनः शूलानरेणोक्तम्—
त्वमपि कथय,—का त्वम् ? । निजचरितं तयोक्तम् । तन्निशम्य तेनाप्युक्तम्—पुराहतं भूनिक्षिसं अत्रस्थं द्रव्यं त्वं मदीयमादाय सुतां मया सह विवाहय । ब्राह्मणी प्राह—त्वमिदानीं मरिष्यसि । सुता च लघ्वी । कथं पुत्रोत्पत्तिः ? । ऋतुकाले कस्यापि द्रव्यं दत्त्वा पुत्रमुत्पादयेः । तथा तथैव सर्वं कृतम् । पुत्रो जातः । स रात्रौ राज्ञो द्वारे क्षिप्तः । राज्ञः केनाप्यर्पितः । कालेन⁸ निष्पुत्रस्य
25 नृपस्य राज्ये स एवोपविष्टः । श्राद्धदिवसे गङ्गायां पिण्डदानं कर्तुं गतः । जलाद्धस्तत्रयं निर्गतम् । स राजा विस्मितः । कस्य करस्य पिण्डं ददामि । तर्हि भो राजन् ! वद कस्य देयः पिण्डः । राज्ञोक्तम्—चौरहस्तस्य ॥ ४-२ ॥

राज्ञा स्वर्णपालकं⁹ जल्पितम् । तदपि कथामाह—कस्मिन्नपि ग्रामे कश्चित्कुलपुत्रः । स परिणी-
तोऽन्यग्रामे । परं तत्पत्नी श्वशुरगृहं¹⁰ नागच्छति । स्वजनैर्निर्गुण इति हस्यते । एकदा सर्वजन-
30 प्रेरितो मित्रयुतस्तत्र गतः । मार्गे यक्षस्य शिरो नामितम् । तत्प्रभावात्सादरा जाता । आगन्तुं

1 पुनत्पदं नास्ति AB आदर्शे । † दण्डान्तर्गतपाठस्थाने ABE आदर्शेषु 'एकेन सह काष्ठभक्षणं कृतं' इत्येव पाठो लभ्यते ।
2 P वच्मि । 3 A त्वमिह । * अत्र A आदर्शे, पत्रपार्श्वभागे टिप्पण्यां 'तीर्थे तु स्थापकः पुत्रः, पुनर्जन्मप्रदः पिता । सहोत्थश्च पुनर्भ्राता स भर्ता यस्तु पोषकः ॥' एषः श्लोको लिखितो लभ्यते । 4 A 'कथां' इत्येव । 5 A नास्ति 'अभूत्' । 6 A नास्ति ।
‡ P पुस्तके 'पुत्रो जातमात्रो राजद्वारे क्षिप्तः ।' ईदृशं वाक्यम् । 7 A नास्ति । 8 P °पालनकं । 9 P °गृहे ।

प्रवृत्ता । यक्षभवने^१ समीपमागते स एकाकी यक्षं नन्तुमगच्छत् । यक्षेण स्त्रीलोभेन तस्य शिर-
 ङ्छेदितम् । महत्यां वेलायां मित्रमागतम् । तदवस्थो जातो दृष्टः^२ । चिन्तितं च तेन^३-जनप्रवादो
 भविष्यति, यथा-अनेन स्त्रीहेतोर्हतः । तर्हि ममापि मर्तुं युक्तम् । इति विचिन्त्य तेनापि स्वशिर-
 दिच्छन्नम्^४ । साप्यागता । द्वावपि तदवस्थौ प्रेक्ष्य चिन्तित तया-जनोऽग्रेऽपि मां पतिद्वेषिणीं^५
 कथयन्नस्ति, सम्प्रति पतिम्रीमिति कथयिष्यति । तर्हि त्रियेऽहम्^६ । इति ध्यात्वा गले शस्त्रिका
 लगिता^७ । तावता यक्षेण करे घृता-मा साहसं कुरु । तयोक्तम्-द्वावपि जीवापयं^८ । यक्षेणो-
 क्तम्^९-शिरसी निजनिजकवन्धे योजय । तयोत्सुकयाऽन्यान्यकवन्धयोर्न्यस्ते । तयोर्भार्याविवाद्दो
 जातः-एको वदति मदीया, द्वितीयोऽपि तथा । तर्हि कस्य सा ? राज्ञोक्तम्-यस्य कवन्धे शिरः
 स भर्ता-सर्वस्य गात्रस्य शिरः प्रधान मिति वचनात् ॥ ४-३ ॥

कर्पूरसमुद्भक्तोऽपि कथामाह-कुतोऽपि ग्रामात्स्वस्वकलाविदश्चत्वारः सुहृदो देशान्तरं चेलुः ॥ 10
 एकः काष्ठसूत्रधारः, द्वितीयः स्वर्णकारः, तृतीयः शालापतिः, तुर्थो विप्रः । क्वापि बने रात्राजु-
 पिताः । प्रथमयामे सूत्रधारः प्राहरके स्थितः । तेन काष्ठपुत्रिका तरुणोसदृशी कृता समग्राऽपि ।
 द्वितीये प्रहरे स्वर्णकारो यामिकः । तेनाभरणैर्विभूषिता । तृतीये शालापतिः । तेन क्षौमाणि
 परिधापिता । चतुर्थे विप्रेण सजीवा कृता । प्रातः सजीवां दृष्ट्वा सर्वेऽपि तज्जिघृक्षया मियो
 विवदन्ते । तर्हि कस्य सा, भो विक्रमादित्यनरेन्द्र ! ? । सा नाम श्रुत्वा बुक्षोभ । राज्ञोक्तम्-
 तदहं न वच्मि^{११} । तयोरकथयतोश्च तथा जल्पितम्-भो राजन् ! कस्य सा ? राज्ञोक्तम्-स्वर्ण-
 कारस्य । [*अधुनापि यः स्वर्णं चटापयति स एव भर्ता भवति] ॥ ४-४ ॥

सा प्रपञ्च-के यूयम् ? । दीपस्थेन वेतालेनोक्तम्-असौ स विक्रमादित्यः । सा हृष्टा व्यूढा ।
 तां गृहीत्वाऽवन्तीमागमत् । य ईदृग् तत्समः^{१२} कः, आधिक्ये^{१३} तु का कथेति हसितम् । विक्रम-
 सेनेन गर्वस्थक्तः । इति श्रीविक्रमप्रबन्धः ॥ 20

§ ९९) ततो विक्रमसेनः पुरोधसमप्राक्षीत्-यदि किल एताः काष्ठपुत्रिका मम पितरमद्भुतगुणं
 वर्णयन्ति, तर्हि स एव लोके तत्प्रथमतयोत्तमत्वेनावतीर्णो भविष्यति । ततः प्राक्^{१४} तु न कोऽपि
 तादृगुत्तमोऽभूदिति ब्रूमः । पुरोधाः प्राह-राजन् ! अनादिरियं रत्नगर्भा । अनादिश्चतुर्थुगी । युगे
 युगे नररत्नानि जायन्ते । अहमेव प्रधानमिति गर्वो न हितकारी, न च निर्वहते । यतस्त्वत्पितुर्विक्र-
 मादित्यस्य मनस्येकदा एवमभूत्, यथा-रामेण व्यवहृत्य लोकः सुखीकृतः, तथाऽहमपि करिष्ये ।^{१५}
 ततो रामायणं व्याख्यापितम् । तत्र यथा रामस्य दानं, अगारस्थापनं, वर्णाश्रमव्यवस्था, गुरुभ-
 क्तिस्तथा सर्वमारब्धम् । ततोऽग्निवधो राम इत्यात्मानं पाठयति । तद् दृष्ट्वा मन्त्रिभिश्चिन्त्यते
 स्-अनुचितकारी अस्मत्प्रभुः, यो^{१६} गर्वादात्मानं तद्वन्मन्यते । अयं गर्वोऽस्त्रोपायेनोत्तारयितव्यः
 प्रस्तावे । इतश्च त्वत्पित्रा विक्रमादित्येन पृष्टम्-लोके स कोऽपि काप्यास्ते योऽश्रुतपूर्वं रामस्याचरणं
 ज्ञापयति नः । तत एकेन ज्यायसा मन्त्रिणाऽपरमन्त्रिप्रेरितेन कथितम्-राजेन्द्र ! कोशालार्यां^{१७}

1 A यक्षे । 2 P जातो धनिको दृष्ट । 3 AB नास्ति 'तेन' । 4 B छिन्ने । 5 P महति वेलाया साप्यागता ।
 6 P अग्रे-नि द्वेषिणी । 7 'अहम्' नास्ति AB । 8 P उगापिता । 9 P जीवय । 10 AB तेनोक्तः । 11 A B वेदि । * कोष्ठकगता
 पत्रि प्रक्षिप्तया P पुक्तके । 12 P •समक । 13 A अधिक कोऽत्र । † P पुनके नास्ति समाश्लिष्यकमेतद् धानयम् ।
 14 A परात् ननु । 15 AB यदात्मान ।

विप्र एको वृद्धोऽस्ति । स काञ्चित् श्रीरामस्य वार्त्ताः पारम्पर्यायाताः सम्यग् विवेद । आहूय
 पृच्छयते । राज्ञा आहूतः स सगौरवम् । आयातः । पूजितः पृष्टश्च-वृद्ध ! वद काञ्चिद्रामकथां
 नव्याम् । विप्रो वभाण-पृथ्वीनाथ ! यदि कोशलायामागच्छसि, तदा रामस्य कमपि प्रवन्धं
 साक्षाद्दर्शयामि । इह स्थितस्तु वक्तुं न पारयामि । तदा राज्ञा राज्यभारो मन्त्रिषु न्यस्तः । स्वयं
 5 महाचसूसहितो वृद्धद्विजयुक्त अयोध्योपशल्यां ययौ । स्कन्धावारे तस्थौ । तदानीं स एव सर्व-
 दिगीश इत्यभीः । विप्रो भापितः क्षमापालेन-दर्शय रामदेवचरित्रम् । ततो विप्रः स्थानमेकं
 दर्शयित्वा भूपालमालपत्-इदं भूखण्डं खानयत । ततः खानयति क्षमापालः । खनत्सु खनकेषु
 उपरि^१ हेमकलशः, ततो हैमी मण्डपिका प्रकटीवभूव । उपरितनं 'रजोऽपसारितम् । पश्चानुपूर्व्या
 प्रथमद्वितीयतृतीयक्षणा हैमा दृष्टा महीभुजा । चतुर्थे क्षणे नीरजीकृते विपुला^२ उपानदेका
 10 हैमसूत्रकृता ज्योतिर्जालजटालमाणिक्यखचिता दृष्टा । भूपेन^३ विस्मितेन^४ गृहीत्वा हृदि शिरसि
 निहिता । अहो ! असामान्या रत्नजातिरियम् । ततो विप्रेण विज्ञप्तम्-देव ! चर्मकारपत्न्या उपान-
 देषा; न स्पष्टमर्हा^५ तव विष्टपपतेः । विक्रमेणोक्तम्-सा चर्मकार्यपि धन्या, यस्या ईदृगुपानत् ।
 वद केयं कथा ? । ततो विप्रो वृत्ते-विश्वेश्वर ! श्रीरामे राज्यं कुर्वति सति, अत्र चर्मकारसदनानि
 आसन् । इदमेकस्य चर्मकारस्य सदनम् । तस्य पत्नी लाडवहुला । अतो गर्वमुद्ब्रहति; विनयं न
 15 करोति । ततः^६ सा तेन हक्किता हता च । याहिरे दुःखं गृहीत्वा इत्युक्ता च । ततो रुष्टाऽस्यामेकस्यां
 उपानहि तटपतितायां अपरिहितायां द्वितीयस्यां तु परिहितायां निजतातस्य सदनं जगाम ।
 गत्वा पत्युः कठोरं भापितं पित्रे वभाण । पित्रा दिनद्वयमस्यापि,^७ आवर्जिता च । अथोक्ता-
 वत्से ! कुलस्त्रियः पतिरेव शरणम् । तत्रैव याहि । सोचे-न यामि मानक्षयात् । द्विस्त्रिरुक्ति-
 प्रत्युक्तयो भणिताः । पितृभ्यां भाणितापि यदा पतिगृहं न याति तदा पित्रा भापितम्-वत्से !
 20 अहमेवं मन्ये-यदा श्रीरामः सीता-लक्ष्मणसहितः स्वयमागत्यानुनीय त्वां श्वशुरकुले प्रहिता,
 तदा तत्र गन्त्री त्वम् । साऽप्यलीकाभिमानिनी प्रवदति-इदमित्थमेव, राम एवागते यामि तत्र
 नापरथा । इमं वृत्तान्तं चरत्वनियुक्ताः प्रच्छन्नाः सुरा गत्वा रामं व्यजिज्ञपन्-देव ! अयं वृत्ता-
 न्तश्चर्मकारपुत्र्याः । ततो देवः श्रीरामः प्रजावत्सलः प्रातः ससीतः सलक्ष्मणः सामात्यस्तचर्म-
 कारभवनमगात् । तन्मध्यं प्रविष्टः । पूजितः कारुभिर्विस्मितैर्विज्ञप्तश्च-देव ! अयमस्मान् कीटान्
 25 प्रति क्रियान् प्रसादः कृतः । स्वप्नेऽपि नेदं सम्भाव्यते-यद्देवोऽस्मानुपतिष्ठते । किं कारणमागम-
 नस्य ? । श्रीरामः प्राह-त्वत्पुत्र्याः श्वशुरकुले प्रेषणायायाताः स्मः । तस्या हि वराक्यास्तथाविधा
^{१२}प्रतिज्ञाऽऽस्ते । ततो हृष्टस्तज्जनकः । अपवरकं गत्वा दुहितरमाह स्म-मुग्धिके^{१३} ! तव प्रतिज्ञा
 पूर्णा । श्रीरामदेव आयातः सदेवीकः । एहि, वन्दस्व तं जगत्पतिम् । ततस्तुष्टा रामान्तिकमा-
 गता । ववन्दे तम् । आलापिता प्रजातातेन^{१४}-वत्से ! गच्छ श्वशुरमन्दिरम् । तथा भणितम्-
 30 आदेशः प्रमाणम् । ततो^{१५} गता पतिगृहम् । रामः स्वस्थानमायासीत् । श्रीविक्रम ! अस्या^{१६}
 द्वितीया उपानत् तत्र^{१७} पितृगृहे खन्यमाने लप्यते । स्वामिन् ! आयाहि, तत्र^{१८} खान्यते । गतो
 राजा तत्र । खानितं तत् । लब्धा द्वितीयाऽप्युपानत् । दृष्टं हैमं गृहम् । एवमन्यान्यपि तेन विप्रेण

1 A सम्यग्वेद । 2 B विप्र । 3 P प्रथमं । 4 A राज्ञोऽपसारितं । 5 P नीरजे । 6 AB विपुले । 7 AB नास्ति
 'भूपेन' । 8 AB विस्मितेन च । 9 P ०मर्हति । 10 P अतः कारणात् सा । 11 P स्थापिता । 12 P सन्धा ।
 13 AB पुत्रिके । 14 A प्रजानाथेन । 15 'ततो' नास्ति P । 16 AB नास्ति 'तत्र' । 17 P तत् ।

खानयितानि' । लातं तद्धेम । राज्ञा विप्रः पृष्टः-विप्र' । कथमीदृशं सम्यग् जानासि ? । विप्रेण गदितम्-पूर्वजपारम्पर्योपदेगात् ज्ञात तुभ्यमुक्तं च । पर गर्वं मा घाः । स रामः स एव । तस्य राज्ञ्या' जल-ज्वलनौ स्तम्भेते स्म । पतन्त्यो भित्तयो दत्तायां तदाज्ञायां न पेतुः । दृता द्विचत्वारिंशत्, अन्धगडाः सप्तविंशतिः, स्फोटिका अष्टोत्तर शतम्, विद्वराणि दोषाश्च सर्वे व्यनेशन् । या तु तद्देवी सीता, ये त्रयस्तद्भारतः, ये तद्भृत्या हनूमत्सुग्रीवादयस्तेषां महिमानं वर्षाग्रतेनापि वाक्पतिरपि वक्तु न शक्तः । इति श्रुत्वा विक्रमेण गर्वां मुक्तः । विरुद निपिट्वं 'अभिनवरामः' इति । पुनरुज्जयिनीमागात् । यथाशक्ति लोकमुदधरत् । तस्य हि अग्निवेताल-पुरुषकसिद्धिभ्यां सुवर्णसिद्ध्या चोपकारैर्भवंयं तदा निरुपममासीत् । ततो विक्रमो धन्य एव । ततोऽधिकास्तु परे 'कोटाकोटयोऽभूवन् । इत्याकर्ण्य विक्रमसेनो विवेकी अभूत् ॥

§ १००) *जैनतत्त्ववाह्यमुग्धजनचित्रमात्रफलं विक्रमादित्यप्रयन्धमेकं ब्रूमः ।

उज्जयिन्यां राज्यं शासति विक्रमादित्ये, आसन्ने ग्रामे विप्रेणैकेन हलं खेडयता दिव्यं ज्योति-
ष्मद्रत्नमेकं भूमौ पतित लेभे' । जगृहे । तन्मौल्यप्रश्रार्थमुज्जयिन्यां रत्नपरीक्षिनैगमपार्श्वभागमत् ।
दर्शितं तद्रत्नम् । विसितास्ते ऊजुः-न वयमस्य रत्नस्य मौल्यकरणे क्षमाः, ईदृशस्य पूर्वमदृष्ट-
त्वात्; अलीकमौल्यकरणे तीव्रदोषाच्च । केवलं देवः श्रीविक्रमादित्यो यदि वेत्ति मूल्यमस्य ।
स हि रेणुप्राप्तो रत्नमूल्यज्ञाने । विप्र उपविक्रम जगाम । रत्नमदीदृशात् । विक्रमेण पृष्टम्-क
लब्धमिदम् ? । विप्रणोक्तम्-देव । हल खेदयता स्वक्षेत्रभूमौ लब्धम् । राज्ञा भणितम्-तर्हि
दिनद्वयेन वक्ष्यामः । रत्नमस्मद्दत्त एवास्तु । विप्र! मा भैः, न वय परधनवद्धाभिलाषाः । धीरां
वत्त्वा स्वसौधमध्य एव स्थापितः सः ।

अथ रात्रौ विक्रमेण विमृष्टम्-रत्नपरीक्षकाः ससारे वलिभनु । स च पाताले । तत्रापि गन्तव्यम् ।
'कुतूहली हलसो न भवेत्' । ततोऽग्निवेतालमारुहाद्यु पाताल गतः । वलिभुवनद्वारेऽस्यात् । 20
तत्र नारायणो द्वास्यः । प्रणतः । नारायणेन पृष्टम्-किं कार्यं तेऽत्रागमने ? । विक्रमेणोक्तम्-उप-
पलितो विज्ञपय, राजा कार्यगौरवादायातोऽस्ति । यथादेशः स्यात्तदा दर्शनं लभते । ततः
कृष्णेनोक्तं वलये-राजा समागतोऽस्ति द्वारे । वलिना निवेदितम्-राजा चेद्युधिष्ठिरः?, पृच्छेः
'कृष्ण ! । गतः कृष्णः । पमच्छ-किं युधिष्ठिरोऽसि ? । विक्रमेणोक्तम्-राजान युधिष्ठिरं मन्यते
सः, तस्मादन्यद्वक्तव्यम् । गच्छ कृष्ण' !, मण्डलीक आगतोऽस्तीति वद । गतः सः । विज्ञप्तं तत् । 25
वलिरूचे-मण्डलीकः किं रावणः ? । पुनरागतः कृष्णः । मण्डलीकश्चेत् किं रावण इति पृष्टोऽसि ।
विक्रमेणाभाणि-तर्हि गत्वा वद, कुमार आगतोऽस्ति । गत्वा तथोक्तम् । वलिराह-किं कार्ति-
केय', किं वा लक्ष्मणः, किं वा पातालवासी नागपुत्रो घवलचन्द्रः, किंवा वलियुत्रोऽद्भदो रामदूत
इति स्यातः ? । पुनरेहिरेयाहिरा कृष्णस्य । पुनर्विक्रमेणाभाणि-वदेस्त्वम्, वण्ट आयातोऽस्ति ।
पुनर्गतः । वलिर्भणति-वण्टश्चेत्किं हनूमान् ? । पुनः कृष्णो चागरितः । भणित वलिवचः । 30
पुनर्विक्रमः प्रोचे-गत्वा घट, तलारक्ष आगतोऽस्ति । उक्त तेन तत्तथा । ततो वलिर्जगाद-किं
विक्रमवः ? । कृष्णेनैव पृष्टम्-किं विक्रमादित्यः ? । विक्रमादित्येन ओमित्युक्तम् । यत्पदेऽगा-

1 AB अग्रतद्विपत् । 2 P नाति 'विप्र' । 3 P मन्वया । 4 P पर कोटयो । * P पुनरे मोपपन्नयतेऽय प्रदग्ध ।
5 E नाति 'लेभे' । 6 B गत इत्याः उक्त । 7 A 'इत्या' नाति ।

दुपवलि नीतः । पृष्टो बलिना-रे विक्रम ! रत्नमूल्यं प्रष्टुमागतोऽसि ? । विक्रमादित्यो वदति इत्थमेवेदम् । दर्शितं रत्नम् । बलिर्वभाण-ईदृशानि अष्टाशीतिं सहस्राणि रत्नानि नित्यं युधिष्ठिरो निर्मूल्यान्यदत्त पात्रेभ्यः । तेषां मध्यादिदममलत् २ विप्रेण लब्धम् । प्रायो भूमिं गतानि सर्वाणि रत्नानि, कालस्य बहुलत्वात् । ततो रे ! राजा युधिष्ठिर एव, त्वं कः ? ।

5 विक्रमेणोक्तम्-देव ! सत्यम् । एतत्प्रष्टुमिच्छामि-ईदृक्संपत्तिर्युधिष्ठिरस्य कुतः ? । बलिराह-दिग्जयधनानि तस्मै भ्रातृभिश्चतुर्भिराहृतानि । पूर्वं चमत्कृतनामा कार्पटिको दारिद्र्यमग्नौ रुद्रमारराध । तेन तुष्टेन तस्मै स्ववाञ्छया कैलासासन्ना आमूलचूलं हेमरत्नमयी पूर्निष्पाद्य दत्ता । सा सुखेन तेन भुक्ता । तस्मिन्मृते रुद्रेण पांशुवृष्ट्या सा पिदधे । यदा तु युधिष्ठिर-वान्धवः सहदेव उत्तरां दिशं साधयितुमुपतस्थे, तदा रुद्रस्तां पुरं स्वैर्गणैरुद्घाट्य सर्वा तद्वै-
10 मादिविभूतिं युधिष्ठिरगृहप्रविष्टामचीकरत् । ततो युधिष्ठिरस्य दानेच्छासिद्धिः । ततः स राजा । मण्डलीकस्तु रावण इति व्यक्तम् । लोके तादृग्वलवत्त्वं विद्यादर्पयोगात् । कुमारस्तु कार्तिकेयो वक्तुं युक्तः । सप्ताहवयाः सन्, यस्तारकं जघान । लक्ष्मणोऽपि कुमारः, यो मेघनादं ममर्ह । तथा धवलचन्द्रोऽपि पीहुलिपुत्रः कुमारः, यो विप्रेण जगद्धर्तुं क्षमः । विषममपि विषम-मृततां नेतुं समर्थः । अङ्गदोऽपि कुमारः सारः, य एवं वक्तुं समर्थः-

15 २०४. सन्धौ वा विग्रहे वापि मयि दूते दशाननी । अक्षता वा क्षता वापि क्षितिपीठे लुठिष्यति ॥ १ ॥

इत्यादि ख्यातिश्च । वण्डश्च सत्यो हनूमान्, यः स्वामिनं रामं प्रियावियोगज्वरजर्जराङ्गं सन्धीरयामास मध्येसभम् ।

२०५. देवाज्ञापय किं करोमि किमहं लङ्कामिहैवानये, जम्बूद्वीपमितो नये किमथवा वारानिधिं शोषये ।

हेलोत्पाटितविन्ध्यपर्वतहिमस्वर्णात्रिकूटाचल, -क्षेपक्षोभविवर्द्धमानसलिलं वधामि वा वारिधिम् ॥ २ ॥

20 इत्यादि चमत्कारिस्वामिकार्यसिद्धिसारतया वण्डो हनूमान् एव । तलारक्षस्तु भवसि । गच्छ, मूल्यं नास्ति रत्नस्येति द्विजाय वदेः । तदाकर्ण्य विक्रमः स्वपुरीं ययौ । रत्नं दत्त्वा, बल्युक्तमुक्त्वा स्वग्रामाय विप्रं विसृष्टवान् । चिरं राज्यं चक्रे ।

॥ इति विक्रमादित्यप्रवन्धः ॥ १७ ॥

१८. अथ नागार्जुनप्रवन्धः ।

25 §१०१) ढण्कपर्वते सुराष्ट्राभूषणशत्रुञ्जयगिरिशिखरैकदेशरूपे राजपुत्ररणसिंहस्य भोपलनाम्नीं पुत्रीं रूपलावण्यसम्पूर्णां पश्यतो जातानुरागस्य तां^४ सेवमानस्य वासुकिनागस्य पुत्रो नागार्जुन-नामा जातः । स च जनकेन पुत्रस्नेहमोहितेन सर्वासां महौषधीनां फलानि मूलानि दलानि च भोजितः । तत्प्रभावेन स महासिद्धिभिरलङ्कृतः, सिद्धपुरुष इति विख्यातः । पृथ्वीं विचरन् पृथ्वी-स्थानपत्तने सातवाहनस्य राज्ञः कलागुरुर्जातः । स च गगनगामि^५ नीविद्याध्ययनार्थं पालित्तानकपुरे
30 श्रीपादलिप्ताचार्यान् सेवते । अन्यदा भोजनावसरे पादप्रलेपवलेन तान् गगने उत्पतितान्

पश्यति । अष्टापदादितीर्थानि नमस्कृत्य स्वस्थानमुपागतानां तेषां पादौ प्रक्षाल्य, हौषधीनामास्वादेन वर्णगन्धादिभिर्नामानि निश्चल्य, गुरुपदेशं विनापि पादलेपं कृत्वा ड्रवोत्पतन्नवदतटे निपतितः । व्रणजर्ज्वरिताद्गो गुरुभिः पृष्ठ-किमेतदिति ? तेन यथास्थिते तस्य कौशल्येन चमत्कृतचित्ता आचार्यास्तस्य शिरसि पद्महस्तं दत्त्वा दकेन तान्यौषधानि वर्त्तयित्वा पादप्रलेपं कृत्वा गगने गरुड इव खैरं व्रजेः । ततस्तां सिद्धिं प्राप्य परिुष्टोऽसौ ननर्त्त । पुनरपि कदाचिद् गुरुमुखादाकर्णयति, यथा-रससिद्धिं विना दा-च्छासिद्धिर्न भवति । ततो रसं परिकर्मयितुं प्रवृत्तः । खेदन-मर्दन-जारण-भारणानि चक्रे । रसस्तु स्थैर्यं न वध्नाति । ततस्तु गुरुन् पप्रच्छ-कथं रसः स्थैर्यमावध्नाति ? गुरुवः प्राहुर्यथा-निर्दलनसमर्थायां श्रीपार्श्वनाथस्य दृशि साध्यमानः, सर्वलक्षणोपलक्षितया महासत्या च मृद्यमानो रसः स्थिरोभूय कोटिवेधी भवति । तच्छ्रुत्वा स पार्श्वनाथप्रतिमां वितुमारंभे । [परं तादृशीं न कापि पश्यति* ।]

§ १०२) इतश्च नागार्जुनेन स्वपिता चासुकिर्घ्वात्वा प्रलक्षीकृतः, पृष्ठश्च-श्रीपार्श्वनाथस्य दि-कलानुभावां प्रतिमां कथय । तेनावधि-द्वारवत्यां समुद्रविजयदशार्हेण शयसम्पन्ना ज्ञात्वा श्रीपार्श्वस्य प्रतिमा प्रासादे स्थापयित्वा पूजिता । द्वारवत्या दाहानन्तरं ग्हाविता सा प्रतिमा तथैव समुद्रमध्ये स्थिता । कालेन कान्तीवासिनो धनपतिनामकस्य त्रिकस्य यानपात्रं देवताऽतिशयात् स्वलितम् । अत्र जिनविभ्रं तिष्ठतीत्यष्टवाचा नाविकास्तत्र निक्षिप्य सप्तभिरामसुव्रतन्तुभिर्वद्धो घृता प्रतिमा । निजनगर्या नीत्वा स्थापिता । चिन्तितातिरिक्त्वा भ्रष्टेन पूज्यते प्रतिदिनम् । ततः सर्वातिशायि तद्विभ्रं नागार्जुनेन रससिद्धिनिमित्तमपहृत्य सेडीन्यास्तटे स्थापितम् । तस्य पुरतो रससाधनार्थं वाहनस्य राज्ञां चन्द्रलेखाभिधां महासतीं देवीं सिद्धयन्तरसाग्निध्येनानाप्य प्रतिनिश रसं ईनं कारयति । एवं तत्र भूयो भूयो गतागते तथा वाग्धव इति प्रतिपेदेऽसौ । सा मर्दनकारणं पृच्छति । स च कोटीवेधस्य रसस्य वृत्तान्तं सत्य कथयति । अन्यदा योस्तया निवेदितं यथा-सेडीनदीतटे नागार्जुनस्य रससिद्धिर्मविष्यति । तौ रसलब्धौ मुक्त्वा नागार्जुनान्तिकमागतौ । कैतवेन त रस जिघृक्षु प्रच्छन्नवेपौ यत्र नागार्जुनो तस्य गृहस्य परिसरे ब्रमतः । रन्धनीमालपतः-त्वं नागार्जुनाय रसवतीं लवणवहुलां कुर्याः । यदा तां रसवतीं क्षारां कथयति, तदाऽऽसभ्यं वदेः । साऽप्योमिति प्रतिशुश्राव । अथ तज्ज्ञानार्थं तदर्थं सलवणां रसवतीं साधयति । पण्मास्यामतिक्रान्तायां रसवती तेन क्षारेति दृषिता । रन्धन्या च राजपुत्रयोरभे गदितम् । अथ क्षारत्वं जज्ञे नागार्जुनेन । ताभ्यामपि तस्य रससिद्धिर्निश्चिक्ये । अथ तौ तस्य वधोपाय ध्यायतः पृच्छतश्च लोक तज्जम् । पृच्छद्भ्यां ज्ञात यथा-वासुकिना ण्मास्य ढर्भाङ्कुरान्मृत्युः कथिनोऽस्ति । नागार्जुनेन सिद्धस्य शुद्धस्य रसस्य कुतपो ङ्गो भृती दङ्कपर्वतस्य गुलायां क्षिसौ । पृष्ठचराभ्यां ताभ्यां ज्ञातौ । मुक्त्वा चलमानो नागार्जुनस्ताभ्यां समुगस्यो दर्भाङ्कुरेण जज्ञे । मृतः सत्यः ।

1 P पश्येत् । 2 ABE मतिष्ठे-नी । 3 BP रस । 4 ABE तानि 'समदिमां' । * P पुनश्च एव एव कोष्ठे पत्र पश्ये रसभे । 5 AB धीपापय । 6 P स्थापिताऽति । 7 A विन्नादि । 8 P नागार्जुनो । 9 P भविष्यत् । 10 'ब्रह्मण्य' कानि AB ।

२०६. आलेख्ये चित्रपतिते मृते च मधुसूदन ! । क्षत्रिये त्रिपु विश्वासश्चतुर्थो नोपलभ्यते ॥ १ ॥

तौ कुतपौ देवतया संगृहीतौ । राजपुत्रौ नरकपङ्कगोचरतां गतौ । देवतया क्रुद्धया हतौ ।
न रसलाभो न च धर्मस्तयोः । तावपि राजपुत्रौ मरणकाले पश्चात्तापेन दग्धौ-हा हा ! येन
खटिकासिद्धिवशाद्दशार्हमण्डपादिकीर्त्तनानि रैवतोपत्यकायां कृतानि, येन रसो लोकोपका-
५ राय साधितः, तस्य प्राणद्रोहेणावाभ्यां किं साधितम् ? । ^१एकस्तावत्कलापात्रद्रोहः, ^२अपरश्च
भातुलद्रोहः । एवं दुःखात्तौ मृतौ । रसस्तम्भनात् स्तम्भनं नाम तीर्थं तत्पार्श्वदेवस्य । कालान्तरे
तद्विम्बं ततः स्थानात्स्तम्भनपुरे पूज्यतेऽधुना ॥

॥ इति नागार्जुनप्रवन्धः ॥ १८ ॥

१९. अथ वत्सराजोदयनप्रवन्धः ।

10 § १०३) पूर्वस्यां वत्सो जनपदः । तत्र कौशास्त्री पूः । श्रीऋषभवंश्यशान्तनु-विचित्रवीर्य-पाण्डु-
अर्जुन-अभिमन्यु-परीक्षित-जनमेजयकुले सहस्रानीको राजा । तत्पुत्रः शतानीकः । तस्य पत्नी
महासती चेटकराजनन्दिनी मृगाक्षी मृगावती नाम । तयोर्नन्दन उदयनः, यः किल नादसमुद्रो
विख्यातः । यो ^३गीतशक्त्या उज्जयिन्यां अनलगिरीभं विन्ध्याभिमुखं गच्छन्तं पुनरालाने निवेश्य
चण्डप्रद्योतराज्यमद्योतयत् । स सुखेन राज्यं शास्ति । यौवनस्थो भोगी कलासक्तो धीरः
15 ललितो नायकः ।

§ १०४) इतश्च पाताले क्रौञ्चहरणं नाम पत्तनम् । तत्र वासुकिः सर्पराजः श्वेतो नीलसरोजला-
ञ्छितफणः । तस्य नामलदेवी नाम दयिता । विपुलो देशः । तक्षको नाम तस्य प्रतीहारो विषमा-
देवीप्रियः । यस्य फणामण्डपे त्रयोदशभारकोट्यो विषस्य वसन्तीति श्रुतिः । वासुकेः पुत्री
दिव्यरूपा कनी वसुदत्तिर्नाम । तस्याः सख्यश्चतुर्दश । तद्यथा-धारू १, वारू २, चम्पकसेना ३,
20 वसन्तवल्ली ४, मोहमाया ५, मदनमूर्च्छा ६, रम्भा ७, विमलानना ८, तारा ९, सारा १०,
चन्दनवल्ली ११, लक्ष्मी १२, लीलावती १३, कलावती १४ । सा ताभिः सह वीणामृदङ्गवंश-
सूक्तादिभिः क्रीडति । एकदा तासां मध्यादेकया उक्तम्-स्वामिनि ! वसुदत्तिके ! अहं स्वपरि-
च्छदा सध्रीची नरलोके कौशास्त्र्यां दिव्यरूपं महोद्यानं क्रीडितुमगाम् । दृष्ट्वा तत्र वक्रुलविच-
किलदमनकचम्पकविरहकादिद्रुमाणां सारणीनां द्रुमालवालानां वाटीकोट्टस्य श्रीः । यदि स्वामिनी
25 तत्केलिं काम्यति, तदा तत्र पादमन्धारयतु । इदं श्रुत्वा सा वसुदत्तिका ताभिः सर्वाभिः सहै-
च्छासिद्ध्या सहसा तद्वनं जग्मुषी^४ । तत्र केलिं कुर्वन्ति ताः, कुसुमानि चिन्वन्ति, तैः करण्डान्
पूरयन्ति, धमिल्लानुत्तङ्गयन्ति, हारान् सारान् रचयन्ति । एवं खेलन्तीनां तासां वने कोकिलकुल-
कलरवकलः कोलाहल उच्छलितः । तदाऽऽकर्णनाद्दुद्यानपालक एव ता अद्राक्षीत् । अहोरूप-
महो खरोऽहो प्रभेति विसिष्मि^५ । भक्त्या श्रीउदयनं ताः समालोकितुमाहातुमगमत् ।
30 उदयनोऽपि कुतूहलादल्पपरिच्छदो वनमगात् । वसुदत्तिं ससखीकामालोकिष्ट । अध्यासीच-

[मनोजन्मनः महाव्याधेः परमरसायनमेतत् । अस्याः रूपसम्पत् जिह्वाभिः कोटिभिः ताभिर्वर्णयितुमशक्या* ।]

२०७ असाः सर्गविधौ प्रजापतिरभूच्चन्द्रो नु^१ कान्तिप्रदः, शृङ्गारैकरसः स्वयं नु^२ मदनो मासो नु पुण्याकरः । वेदान्यासजडः कथं नु विषयव्यावृत्तकौतूहलो, निर्मातुं प्रभवेन्मनोहरमिदं रूपं पुराणो मुनिः ॥ १ ॥

२०८ यत्प्रयन्ति शगिलपाङ्गसरणिद्रोणीशुषा चक्षुषा, गच्छन्ति क्रमलालितोभयभुजं यन्नाम वामशुभ्रं । 5
भापन्ते च यदुक्तिभिः सचकितं वैदग्ध्यमुद्रालम्भिः, स्तदेवस रसायनं रसनिधेर्मन्ये मनोजन्मनः ॥ २ ॥

तं दृष्ट्वा सा पलायिष्ट । नृपोऽप्यन्वगाद् द्रुतं द्रुतम् । क्षणाद्देवं सर्वाः सख्योऽदृश्याः समपत्सत^१ । सापि पातालविबरप्राये गच्छन् एकस्मिन् प्रविष्टा । राज्ञापि ज्ञातम्—कामरूपिणीं गमिष्यत्येवेति । तावत्करे धृत्वा तस्या वेणीदण्डो यमुनाजलप्रवाहप्रायः कृपाणिकया छिन्नः । गता सा मृगशावलोचना । वेणीं करेऽस्थात् । तां वेणीं पश्यस्तां चमत्कृतचकोरचलाचलाक्षी स मुहु-10
मुहुःस्मरन्तीति ।

२०९ त्रेनेन्दीवरिणीं मुखाभ्युसहिनीं भ्रूवल्लिकल्लोलिनीं, बाहुद्वन्द्वशृणालिनीं यदि पुनर्वापी भवेत् सा प्रिया । तलावण्यजलावगाहनजडैरङ्गैरनङ्गानलः, ज्वालाज्वालमुचस्त्यजेयमसमाः प्राणच्छिदो वेदना ॥ ३ ॥

—इत्यादि । ततो हतप्रारम्भ उद्वाप्यः सखेदः पूःपरिसरमेत्य अमात्यानाह्वयावादीत्—मया एवं एव बालिकायाः कस्याश्चिद्वेणी छिन्ना । सा तु श्वभ्रमूलमगात् । अतो मम राज्येन न कार्यम् । 15
इमामेव वेणीं राज्यं कारयत । तेऽपि तथेति प्रतिपद्य पूर्वहिर्मण्डपे सोत्सवं वेणीं राज्यं कारयन्ति रामपादुकावत् ।

इत्थं सा वसुदत्तिका खिन्ना गत्वा स्वसौधेऽस्वाप्सीत् । तस्याः सख्यस्तत्कवरी छिन्नामी-
क्षित्वा नामलदेवीमाकार्यादीदृशत् । जागरितां पुत्री नामलदेवी—वत्से ! किमेतत् तवापि परि-
भवपदमित्यप्राक्षीत् । तनयापि यथास्थितं मात्रे आख्यत् । सापि नागपतये स्वपतये । क्रुद्धः 20
सचोऽसौ तक्षकमाकार्यं कयामुक्त्वा आदिक्षत्, यथा—गच्छ सराष्ट्रमुदयनं भस्मीकुरु । सोऽपि
तदादेशाद्चालीत् । कौशाम्बीं प्रापत् । तत्परिसरे उत्सवान् दृष्ट्वा नररूपः कश्चित्प्रपच्छ—किमे-
तदुत्सवसाम्राज्यम् ? । तत्रत्येन जनेनोक्तम्—एवं एव राज्ञा दिव्यकन्यावेणी छिन्ना । उत्पन्नानुता-
पेन राज्यं तदायत्तं कृतम् । अतो वेणीं राज्ञीह । राज्ञाऽत्रैव, एकदेशे तपस्तप्यते । तक्षकेणोत्सवो
दृष्टो । मध्ये भ्रमता राजाऽप्यालोक्तिः । कुशलस्तरगः पद्मासनी जपमालापाणिः तपःशामः 25
जितप्राणायामः मौनी । पृष्टश्च तक्षकेण नृरूपेण—कस्तवम् ? , किमर्थं तपश्चरसि ? । तेनापि दीर्घमुष्णं
च निःश्वस्य गदितम्—भो पुरुषविप्र ! किं पृच्छसि मां मन्दभाग्यम् ? । दृष्ट्वा मयैका पुण्यवती
मृगहृत् । तामनुसर्पता मया पातकिना यान्त्यास्तस्याः कवरीं कृपाणिकया निजपुण्यदशया सह
कृत्वा । सा मनीषिता स्थानं ससर्पं । अहं तु उदयनो राजा राज्यं तत्सात्कृत्वा स्वयं तपः कुर्वा-
णोऽस्मि । एव श्रुत्वा क्षणं स्थित्वा, उपद्रवमकृत्वा, पातालं यात्वा नागेन्द्रमाललापं निष्पाप-30
प्रजः—देव ! दृष्टो मया उदयनः, वेणीपुरश्च तथा राज्योत्सवः । स पुण्यात्मा मृदुमना वाढं परि-
तप्यते । विनयी मानमर्हति । तच्छ्रवणाद् अतुपदाशीविपेन्द्रः । तर्हि किं युक्तमिति तक्षकमूचे ।

* कोष्टगतयेयं पक्तिं P पुस्तकं पुन रन्वते । 1 P तु । 2 P स्वयं नु तनो । 3 A समपत्सत, BE समपत्सत ।

† P पुच्छं नोपलभ्यते पद्यमिदम् ।

तक्षको वभाषे-देव ! स एव वसुदत्तिविवाहार्हः । कुलेन शीलेन विद्यया वृत्तेन पराक्रमेण रूपेण च किं वर्णयते सः ।

२१०. *अमुमकृत यदङ्गनां न वेधाः, स खलु यशस्वितपस्विनां प्रभावः ।

त्रिजगति कथमन्यथा कथापि, क्षततपसां तपसा पदं लभेत ॥ ४ ॥

5 विद्या-कन्या-लक्ष्म्यो हि कुस्थाने निवेशिता निवेशयितारं शपन्ति । नामलदेवीमतं¹ कनीमतं च लात्वा तक्षकेणैव वत्सराजमाजूहवत् । प्रवेशमहमचीकरत् । विवाहः प्रारब्धः । प्रथमायां दक्षिणायां सवत्सा गौः कामधेनुर्लब्धा । द्वितीयस्यां विशिष्टा नागवह्नी । तृतीयस्यां सोपधाना खट्वा सत्तूलीका । चतुर्थ्या रत्नोद्योतो दीपः । एवं रत्नचतुष्केण सत्कृत्य सजायं जामातरं कौशाम्बीं पुरीं² प्रति प्रेषयत् । गतः स्वपुरं । तत्र ऋद्धं राज्यं भुनक्ति ।

10 २११. *सुधाधौतं धाम व्ययभरसहश्चार्थनिवहः, सकामा वामाक्षी सुहृदपि निवेद्यात्महृदयः ।

गुणानामन्वेष्टा प्रभुरपि च शास्त्रव्यसनिता, पुराऽऽचीर्णस्यैतत् फलमलघु तीव्रस्य तपसः ॥ ५ ॥

२१२. यदेतत्स्वच्छन्दं विहरणमकार्षण्यमशनं, सदायैः संवासः श्रुतमुपशमैकश्रमफलम् ।

मनो मन्दस्पन्दं वहिरिति चिरस्यापि विरसन्, न जाने कस्यैषा परिणतिरुदारस्य तपसः ॥ ६ ॥

क्रमेण स एव वासवदत्तां चण्डप्रद्योतपुरीं³ गुणक्रीतां⁴ पर्यणैपीत् । ङाहलदेशाधिपपुरीं⁵ पद्मावतीं च । पञ्चालदेशाधिपेनाक्रान्तं कौशाम्बीराज्यं मन्त्र-क्षात्राभ्यां पुनरग्रहीत्⁶ ।

§ १०५) इयं च कथा जैनानां न सम्मता, देवजातीयैर्नागैः सह मानवानां विवाहासम्भवतः । विनोदिसभाऽर्हेति नागमतादुद्धृत्यात्रोक्ता ।

॥ इति उदयनप्रबन्धः समाप्तः ॥ १९ ॥

२०. अथ लक्षणसेनस्य-मन्त्रिणः कुमारदेवस्य च प्रबन्धः ।

20 § १०६) पूर्वस्यां लक्षणावती पूः । तत्र लक्षणसेनो नाम प्रतापी न्यायी नृपः । तस्य द्वितीयमिव जीवितं प्रज्ञाविक्रमभक्तिसारो मन्त्री कुमारदेवः । विपुलं राज्यम्, अपारं सैन्यम् ।

अत्रान्तरे वाराणस्यां गोविन्दचन्द्राख्यनृपपुत्रो जयन्तचन्द्रो राजा । तस्य विद्याधरो मन्त्री । महेच्छानां, अन्नदातृणां, सत्यवादिनां च प्रथमः ।

एकदा जयन्तचन्द्रसभायां वार्त्ता इयमासीत्-यल्लक्षणावतीदुर्गं दुर्ग्रहम्, राजा महाचमूस-
25 सूहसम्पन्नः । तां वार्त्तामवधार्य काशीपतिः प्रतिज्ञां सभासमक्षमग्रहीत्-इतश्चलित्वाऽऽसाभिर्लक्षणावतीदुर्गं ग्रहीतव्यम् । अथ न गृह्णामि तदा यावन्ति दिनानि दुर्गतये तिष्ठामि, तावन्ति हेमलक्षाणि दण्डे गृह्णामि । अन्यथा न निवर्त्ते । इति सन्धां निर्माय प्रयाणढक्कामदापयत् । मिलितः समकालं राजलोकः । जाता गजमयीव सृष्टिः, भूपालमालामयीव भूमिः, अश्वमयमिव जगत् । निर्गतं सैन्यं वहिः । अखण्डितैः प्रयाणैर्भञ्जन् परवलानि,⁴ शोषयन् सरांसि, पङ्कयन्
30 नदीः, समीकुर्वन् विषमाणि, चूर्णयन् शिखराणि, लेखयन् शासनानि, जीवयन् साधुलोकान्,

* एतच्चिह्नद्वितं पद्यद्वयं नोपलभ्यते P पुस्तके । 1 P नास्ति । 2 A नास्ति 'पुरीं प्रति' । 3 P गुणक्रीति । † दण्डान्तर्गतः पाठः P पुस्तके नास्ति । 4 P बलान् ।

लक्षणावर्ती प्राप्तः । दुर्गान्नातिदूरासन्ने भूभागे आवासान् दापयामास । लक्षणसेनस्तु द्वाराणि पिधाय पूर्वमध्ये एव तस्थौ । 'क्षुभितापुरी । सङ्कीर्णत्वमापन्नमन्नपाथोघृततैलवसनताम्बूलदलीद-
लादिवस्तुनाम् । स्थाने स्थाने वार्त्ता आर्त्ताः प्रवर्त्तन्ते-काशीपतिस्तु मुत्कलं परदेशं ग्रसते ।
सार्था एहिरेयाहिरां' कुर्वन्ति । सुभिक्षमक्षामम् । नद्यानि कृपादीनि स्वातानि⁴ । विचरन्ति खैरं
सैनिकाः । वर्द्धन्ते व्यवसायर्द्धयः⁵ । लुप्यन्ते ग्रामाः । द्वयोर्दृपयोरुर्ध्वमुखैरधोमुखैः शरैर्युद्धानि ।
गतानि दिनान्यष्टादश । तस्मिन् दिने सायं लक्षणसेनेन कुमारदेवो मन्त्री⁶ न्यगादि-मन्त्रिन् ।
इदमस्माभिरनुचितमाचरितम् । यदयं रिपुदंश प्रविशन्नेव न प्रतिस्खलितः । अधुना दुर्गरोधे
लोको दुःखी, मानग्लानिर्नः । तस्मात्प्रातर्योद्ध्वयम् । दण्डं न ददामि । आह्वय सामन्तामात्या-
दीन् । कुमारदेवः प्राह-देव । युक्तमेवेदम् ।

२१३ मृगेन्द्र वा मृगारि वा द्वय व्याहरतां जन. तस्य द्वयमपि व्रीडा क्रीडादलितदन्तिन. ॥ १ ॥ 10

त्वयि घृतायुधे वज्रायुधोऽपि कातर एव । तत्कालं मिलिताः प्रधानयोद्धाः । उक्तो युद्धभि-
प्रायः । प्रीतास्ते पीतामृता इव । उक्तं च-

२१४ *मित्रस्नेहमैरिदंगो रूपितो रणरेणुमि' । खड्गधारजलै, स्नातो धन्यस्यात्मा विशुद्धाति ॥ २ ॥

उत्तम्भिता नेत्रवैजयन्त्यः । निष्पन्ना वीरकरम्बकाः । सम्पन्नानि पद्भ्यादि⁷मुत्कलापनानि ।
एवं सति कुमारदेवो राजान्तिकाद् गृहं गत्वा मन्त्रयते स्म-

२१५ अस्माक प्रसुर्युद्धार्थी जयन्तचन्द्रस्तु वली । अस्थाने वलमारम्भो निदान क्षयसम्पद. ॥ ३ ॥

तस्मात् किं कर्त्तव्यम् ? । आः ! जातम्-जयन्तचन्द्रमन्त्री विद्याधरोऽनुसरणीयः । स हि प्रति-
पन्नशरः सकृपो निष्पापो दानी । इति विमृश्य पत्नीमेकां खलिवितां सहादाय प्राकारान्नगरस्तो-
तोद्वारेणैवैकाकी निर्गल्य मध्यरात्रे दहिःसैन्ये मन्त्रिगृहद्वारेऽस्थात् । तत्र द्वाःस्वैर्मध्ये मन्त्रिणं
विद्याधरमात्मानमायातमजिज्ञपत् । सद्य आहूतस्तेन । आसितः स्वसमीपे, पृष्टश्च-के¹⁰ भवन्तः ? ।
मन्त्रिणोक्तम्-अहं लक्षणसेनामात्यः कुमारदेवस्त्वां द्रष्टुमायासिपम् । किञ्चिद्वक्तव्यमस्ति । तच्च
वक्तुं न शक्यते । पत्नी तु लिखिता वक्ष्यति¹¹ । इत्युक्त्वा विद्याधरहस्ते तामार्पिपत् । तत्र
श्लोको दृष्टः-

२१६ उपकारसमर्थस्य तिष्ठन् कार्यातुर पुर । मूर्त्या यामार्त्तिमाचष्टे न ता कृपणया गिरा ॥ ४ ॥

अस्य श्लोकस्यार्थं चिर परिभाव्य विद्याधरोऽचिन्तयत्-अयं महीपान् मदन्तिरुमागतः ।
जयन्तचन्द्रापसारणभीहते । दण्डं च न दित्सते । मध्येव भारमारोपयति । तस्मान्निस्तार्योऽसौ
व्यसनसागरात् ।

२१७ स एव पुरुषो लोके म एव श्लाघ्यतामिह । निर्भय सर्वभूतानि यस्मिन् विश्रम्य शेते ॥ ५ ॥

इति ध्यात्वा कुमारदेवं जगाद-मा भैः । दण्डं मा दाः । प्रातरत्रास्मत्सैन्यं न स्यात्स्यत्वेव,
गच्छ । इत्युक्त्वा कुमारदेवं सत्कूल व्यसाक्षीत् । गत. स्वस्वामिलक्षणसेनसविधम्¹² ।

1 A दुर्गानि । 2 P ताम्बूलदि । 3 P •याहिरे । 4 P स्नितानि । 5 P व्यवसायाद् ऋद्धय । 6 ABD
नास्ति 'मर्षी' । 7 P नास्ति, C उच्यते । * नीलम्बव इदं पत्र P पुस्तके । 8 P तत्र वैजयन्त्य । 9 P पद्भ्या मुत्कला ।
10 P किं । 11 A वक्ष्यते । 12 P पुस्तके 'गत स स्वस्थाने' इत्येव ।

इतश्च विद्याधरो जयन्तचन्द्रान्तिकं गत्वा विज्ञप्तवान्-राजेन्द्र ! अद्य देवस्यात्रागतस्य दिना-
ष्टादशकं गतम् । कुमारदेवेन स्वयमेव ममाष्टादश हेमलक्षाणि प्रवेशितानि । अतोऽभयं देहि ।
प्रसीद, स्वस्थानं गच्छ । काश्यामपि मुक्तायां निर्वाहो नास्ति, दुर्ग्रहं च दुर्गम् । इति श्रुत्वा
काशीन्द्रः सद्यो रात्रावेव चलितः । दशक्रोशीं गत्वा स्थितः । स्वनगर्यभिमुखीभिः पटकु-
5 टीभिः । लक्षणावतीलोको विस्मितो हृष्टश्च । लक्षणसेनेन कुमारदेवः पृष्टः-किमिति गतो जय-
न्तचन्द्रः ? । मन्त्रिणोक्तम्-देव ! त्वां युद्धोद्यतं श्रुत्वा काशीन्द्रः सुभीतः प्राणत्राणार्थं गतः ।
†अन्यैव तव पिण्डशक्तिः ।

२१८. गतिरन्या गजेन्द्रस्य, गतिरन्या खरोष्ट्रयोः । गतिरन्यैव सिंहस्य लीलादलितदन्तिनः ॥ ६ ॥

२१९. कः सिंहस्य चपेटपाटितमहामातङ्गकुम्भस्थल, -स्थूलास्थिस्थपुटीभवत्परिसरां लीलागुहां गाहते ।

कः काकोदरभर्तुरुद्धतविपज्वालवलीढस्फुरत्, -फूत्कारावलिघोरमास्यकुहरं साडम्बरश्रुम्बति ॥ ७ ॥

10

अथ चापल्याङ्घौकते कश्चित् तयोः तथापि क्षेमः कुतः । अतः स्वकीयमन्तुक्षमणोपायोऽयं
तस्य । काश्याधिपोऽपि काश्यासन्नं गतः सन् विद्याधरमादिशत्-लक्षणावतीशदण्डधनं चतुर्दिग्मि-
लितेभ्योऽर्थिभ्यो देहि । येन यशांसि प्रैधन्ते । विद्याधरोऽपि स्वामिनं निगदति स्म'-देव ! कुमार-
देवेन मह्यं रत्नमेकं दण्डपदे दत्तमस्ति । तेन सद्यः कथं हेम निष्पद्यते ? । राजोचे-तर्हि रत्नं दर्शय ।
15 अथ तेन पत्नीगतः श्लोकोऽदर्शि, कुमारदेवागमनवृत्तान्तश्च प्रोक्तः । विद्याधरमुखाच्च तदवधार्य
जयन्तचन्द्रो जजल्प अनल्पधीः-मन्त्रिन् ! तदैव किं नेयं पत्नी दर्शिता, येन तेभ्यो विशिष्टां
कृपां कुर्मस्तदैव । त्वया स्वधनार्पणाङ्गीकारेणैव वयं तत उत्थापिताः । प्रापितो दण्डोऽस्मभ्यं
किल, तेन हेमाष्टादशलक्षाणि कोशादाकृष्यार्थिभ्यो देहि । अष्टादशहेमलक्षास्तु कृपाप्रसादपदे
लक्षणसेनाय, अष्टौ हेमलक्षाः कुमारदेवाय प्रेषय । तथैव कृतं विद्याधरेण । प्रविष्टौ काशीं तौ ।
20 स्फीतं राज्यं भुङ्क्तः । षड्विंशतिहेमलक्षेषु तत्र गतेषु लक्षणसेनेन कुमारदेवः पृष्टः-किमिदम् ? ।
कुमारः स्मितपूर्वकमाचष्ट- त्वां विरोध्य कः सुखी तिष्ठेत् । ततोऽरिणा दण्डस्तेऽर्पितः । पिप्रिये
पृथ्वीपतिः, मुमुदे^३ प्रजा, ववृते महोत्सवः । एवं मन्त्रिणः कालज्ञाः सुगूढाशयाः लोक-भूपयोः^४
कार्यं कुर्युरिति ॥

॥ इति लक्षणसेन-कुमारदेवप्रबन्धः समाप्तः ॥ २० ॥

25

२१. अथ मदनवर्मप्रबन्धः ।

§ १०७) चौलुक्यवंश्यो मूलराज-चामुण्डराज-दुर्लभराज-भीमान्वये कर्णदेवजन्मा मयणल्ला-
देविकुक्षिभूर्द्वादशो रुद्र इति विदितविरुद्रः श्रीजयसिंहदेवनामा महीपतिरभूत् । स अणहिल्लपत्त-
नान्निर्गत्यामितैः सैन्यैर्मालवदेशराजधानीं धारां द्वादशभिर्वर्षैर्जग्राह । प्रतोलीत्रयं स्फोटयित्वा
यशःपटहकुञ्जरेण लौहीमर्गलामन्वभञ्जत् । साऽद्यापि देवपत्तने श्रीसोमनाथाग्रे दृश्यते । यशःप-
30 टहो मृत्वा व्यन्तरोऽभूत् । जयसिंहो मध्ये परपुरं^१ प्रविष्टो नरवर्माणं^२ मालवेन्द्रं जीवग्राहमग्रहीत् ।

† दण्डान्तर्गतः पाठो नास्ति P पुस्तके । 1 P साह । 2 A तेन । 3 A मुमुदुः प्रजाः । 4 A नास्ति पदमेतत् ।
5 A मध्ये पुरं । † एतद्दण्डान्तर्गता पंक्तिः पतिता P पुस्तके ।

द्वादशवर्षाणि जयसिंहस्य त्वद्धो निष्प्रत्याकारोऽस्यात्, नरवर्मचर्मघटितमेव प्रत्याकारं करोमीति प्रतिज्ञावशात् । अत एव हस्त्याखंडं नरवर्माणं भूमौ पातयामास । वितस्तिमात्रं चर्म्मार्हिसत्क-मुदतीतरत् । अत्रान्तरे प्रधानैर्विजसम्-राजन् । राजाऽवध्य एवेति नीतिवचः । तस्मान्मोक्षु-ह्रांस्यम् । ततो मुक्तः सः । मुक्त्वा काष्ठपञ्जरे क्षिप्तः । नरवर्मचर्म्माऽन्यचर्मभ्यां सिद्धराजेन निजकृपाणे प्रत्याकारः कारितः । ततः कवीश्वरैर्विधिघं स्तूपते सः-

२२० एकधारापतिस्तेऽद्य द्विधारेणासिना जित । किं चित्र यदसौ जेतु शतधारमपि क्षम ॥ १ ॥

२२१ *क्षुण्णा क्षोणिभृतामनेन कटका भयाऽस्य धारा ततः, कुण्ठः सिद्धपते. कृपाण इति रे मा मसत क्षत्रिया । आरूढप्रनलप्रतापदहन सम्प्राप्तधारश्चिरात्, पीला मालवयोपिदशुसलिल हन्तायमेधिष्यते ॥ २ ॥

§१०८) तनो दक्षिणापथे महाराष्ट्र-तिलङ्ग-कर्णाट-पाण्ड्यादिराष्ट्राण्यसावयत् । अनन्तं धनं सङ्घटितम् । ततो गुर्जरधरां प्रति व्याघ्रदत् । यावद्देशसीमसन्धौ सैन्यनिवेशं कृत्वा स्थितस्तावत् 10 सायम्, एकदा महर्द्ध्या सभायामुपविष्टोऽस्ति प्रत्यक्ष इव सुरपरिवृढः । तावत्कश्चिद्देशिको भट्ट एत्याशीर्वादं भणित्वा सभां दृष्ट्वाऽवददितं यथा-अहो ! परमारवंशधूमकेतोः श्रीसिद्धराजस्य सभा मदनवर्मण इव मनोविस्मयजननी ! । तदाकर्ण्य सिद्धेन्द्रस्तमेव भट्टं पुर उपवेश्य पप्रच्छ-भट्ट ! कोऽसौ मदनवर्मा ? क नगरे राज्यं करोति ? । भट्टः प्राह-देव ! पूर्वस्यां महोयक नाम पत्तनं स्फारम् । तत्र मदनवर्मा नाम पृथ्वीपालः प्राज्ञस्त्यागी भोगी धर्मी नधी नल इव, पुरू- 15 र्वा इव, वत्सराज इव, पुनरवतीर्णः पृथिव्याम् । तं राजान तच्च पुरं यः खलु नित्यं पश्यति सोऽपि वर्णयितु न पारयति । केवल पश्यन्नन्तर्मनसं मूक इव स्वादं तद्गुणं जानाति । अस्माकं वचसि प्रायो लोकस्य विश्वासो नास्ति वावदृकत्वात् । पर प्रेषय कश्चित्परमाप्तं निज मन्त्रिणं जम्, येन स तामृद्धि दृष्ट्वाऽत्रागत्य देवपादेभ्यो निवेदयति । एवं भाटीं चाचमवधार्य सिद्ध-राजो मन्त्रिणमेक कतिपयजनयुतं द्रष्टुं तत्र तेनैव भट्टेन सह प्राहृपीत् । गतौ तौ भट्ट-मन्त्रिणौ 20 महोयकपत्तनम् । दर्शित पत्तन भट्टेन । मन्त्रिणा दृष्ट्वा निर्बिलम्बमुपराजमेत्यथास्थितमभा-णीत्-अवधारय स्वामिन् ! गतस्तत्राहम्, दर्शितं भट्टेन तत्पत्तनम् । तदा वसन्तमासोत्सवस्तत्र प्रवर्त्तते । गीयन्ते वसन्तान्दोलकादिरागैर्गीतानि । भ्रमन्ति दिव्यशृङ्गारा नार्यः । मकरध्वजलक्ष-आन्तिमुत्पादयन्तो विलसन्ति युवानः । क्रियन्ते प्रतिरथ्य छण्टनानि यक्षकर्दमैः । प्रासादे प्रासादे सङ्गीतकानि । देवे देवे महापूजा । भोजनवाराः साराः प्रतिसदनम् । राजकीयसन्नाकारे 25 तु दालिकूरावस्त्रावणानि मुत्कलानि न मुच्यन्ते किन्तु गर्त्तायां नियुज्यन्ते, तदा सघण्टो हस्ती निमज्जति । राजाश्ववाराः परितः पुरं भ्रमन्तो वीटकानि ददते लोकाय । कर्पूरैर्धूलिपर्वोदयः । राज्ञो विपणीन् वणिजो न संवृणन्ति, उद्घाटान् विमुञ्चन्ति । प्रातरागल्योपविशन्ति । एवं नीतिः । व्यवसायोऽप्यावारमात्रेणैव [*तत्र देशे लोहखानिवत्सुवर्णरूप्यखानीर्वहन्ति तेन सर्वः सोऽपि] सिद्धार्थत्वात् । राजा तु कीदृगप्यास्ते, मया स न दृष्टः । इदं तु श्रुतम्-स नारीकुञ्जरः सभायां 30 कदापि नोपविशति । केवल हसितललितानि तनोति । प्रत्यक्ष इन्द्रः ।

1 नाक्षि P 'गुम्वा' । 2 A तेन । * एतत्पथ नाक्षि P पुलके । 3 P पुलके सर्वत्र 'भट्ट' शब्दस्थाने 'मन्त्र' शब्दो रूप्यते । 4 P पुरोधायम् । 5 AB प्रासन्नदा । 6 A विमुञ्चन्ते । * कीदृकगत पाठ P पुलके प्रक्षिप्तपय एव । 7 P 'त' नाक्षि । 8 P त्रेति ।

एवं वचः श्रुत्वा सिद्धराजः सैन्यरक्षायां सैन्यं नियुज्य महता' सैन्येन महोवकं प्रति प्रतस्थे ।
 [क्रमेण गच्छन्] तस्थौ तदासन्ने भूप्रदेशे क्रोशाष्टकेन । क्षुभितो देशः । स्थानाच्चलितं महो-
 वकम् । प्रधानैर्मदनवर्मा दिव्योद्यानस्यः स्त्रीसहस्रसमावृत एत्योचे-खामिन् ! सिद्धराजो गौर्जर
 उपनगरमागतोऽस्ति, स कथं पश्चान्निवर्तनीयः ? । मदनवर्मणा स्मित्वा भणितम्-सिद्धराजः ? ;
 5 सोऽयं धारायां^१ द्वादश वर्षाणि विग्रहाय अस्थात् । स कवाडी राजा वाच्यो भवद्भिः-यदि नः
 पुरं भुवं च जिघृक्षसि, तदा युद्धं करिष्यामः । अथार्थेन तृप्यसि^२ तदाऽर्थं गृहाणेति । ततो
 यद्याचते स वराकस्तद्देयं भवद्भिः । न वयं धने दत्ते वृष्ट्यामः । सोऽपि जीवतु चिरम्, यो
 वित्तार्थं कृच्छ्राणि^३ कर्माणि कुर्वाणोऽस्ति । राज्ञो वचोऽस्तुगृहीत्वा मन्त्रिणः पुरमगुः^४ । तावता सिद्धे-
 शेन कथापितम्-दण्डं दत्ता^५ । मन्त्रिभी राजवाक्यं दूतमुखेन भाणितम्-यदि अर्थमीहसे तदाऽर्थं
 10 लाहि, भूमिं चेत्तर्हि युध्यामहे वयम् । मदनवर्मदेवाय ज्ञापितमत्र भवदागमनम् । तेन अस्म-
 त्प्रभुणा उक्तम्-कवाडी राजाऽर्थेन तर्पणीयः सः । सिद्धराजस्तल्लीलया विस्मितः पणवतिं
 कोटीः कनकस्यायाचीत् । दत्तास्ताः प्रधानैः सद्यः । देशं सुखं तस्थौ । तथापि पश्चान्न याति^६ ।
 तदा प्रधानैर्भाणितम्-राजन् ! अर्थो लब्धस्त्वया; कथमथ न प्रतिगच्छसि ? । सिद्धेशेन भाणि-
 तम्^७-मन्त्रिपुरुहूता^८ ! तं लीलानिधिं भवत्प्रभुं दिदृक्षे^९ । तेऽप्येत्य मदनवर्माणमभणन्-अर्थेन
 15 तोषितः स क्लेशी राजा; परं भणति राजेन्द्रं द्रष्टुमीहे । ततो मदनवर्मणा निगदितम्-तर्हि एतु
 सः ।^{१०} ततः सैन्यं तथास्थमेव मुक्त्वा मितसैन्यस्तत्रोद्याने आगतः सिद्धराजः^{११}, यत्र महाप्राकारस्थे
 सौधे मदनवर्माऽस्ति । प्राकाराद्दहिर्योधलक्षास्तिष्ठन्ति । प्रतोलीं यावदागत्य मध्येऽचीकथद्
 द्वाःस्थैः-^{१२} आगम्यतामस्माभिः ? । महोवकप्रभुणा भाणितम्-जनचतुष्केण सहागच्छत ।
 आगतो मध्ये सिद्धराजः । यावत्पश्यति काञ्चनतोरणानि सप्तप्रवेशद्वाराणि । अग्रे^{१३} ददर्श
 20 रजतमहारजतमयीर्वापीः । नानादेशवेश^{१४} भापाविचक्षणाः शशाङ्गमुखीर्विशालनितम्बस्थला-
 स्तारुण्यपुण्यावयवाः स्त्रीः । पणव-वेणु-वीणा-मृदङ्गादिकलासक्तं परिजनजनम् । स्फीतानि गीतानि
 शुश्राव । नन्दनोद्यानाधिकमुद्यानम्, हिमगृहाणि, हंससारसादीन् खगान्, उपकरणानि हैमानि,
 कदलीदलकोमलानि वसनानि, जनितानङ्गरागान् उच्चुङ्गान् पुष्पकरणांश्चैक्षत । एवं पश्यन्
 पश्यन्, पुरः पुरो गच्छन्, साक्षादिव मदनं मधुरे वयसि वर्तमानं मितमुक्ताफलप्रायभूषणं
 25 सर्वाङ्गलक्षणं काञ्चनप्रभं मधुरस्वरं तामरसाक्षं तुङ्गघोणं^{१५} उपचितगात्रं मदनवर्माणमपश्यत् ।
 मदनवर्माऽप्यभ्येत्याश्लिष्य^{१६} हेमासनं दत्त्वा तमभाणीत्-सिद्धेन्द्र ! पुण्यमद्यास्माकं येन त्वम-
 तिथिः सम्पन्नोऽसि । सिद्धराजः प्राह-राजन् ! आवर्जनावचनमिदं मिथ्या । यत्तु त्वन्मन्त्रिणा-
 मग्रे कवाडी इत्युक्तं तत्सत्यम् । मदनवर्मा जहास । सिद्धेश ! केन वो विज्ञसमिदम् ? । सिद्धेशः
 प्राह-तैरेव मन्त्रिभिस्तावकैः । कोऽभिप्रायो मन्त्रिन्दाभणने देवस्य ? । मदनवर्मा आह^{१७}-देव !
 30 कलिरयम्, अल्पं जीवितम्, मित्ता राज्यश्रीः, तुच्छं बलम्, तत्रापि पुण्यैः स्फीतं राज्यं

1 P सिद्धराजो महता सैन्येन । 2 P पुस्तक एवेदं दृश्यते । 3 P यद्धारयां । 4 P तर्हि । 5 P तृप्यति ।
 6 P कृच्छ्रकर्माणि । 7 P परचक्रमगुः । † एषा पंक्तिः पतिता P पुस्तके । 8 A.B.D आदर्शे न दृश्यते वाक्यमिदम् । 9 A
 सिद्धसेनेन भणितं । 10 P मन्त्रिपुरः । 11 P दर्शयथ । 12 P नास्ति 'ततः' । 13 A नास्ति । 14 P आगतं ।
 15 A नास्ति 'अग्रे' । 16 P नास्ति 'महारजत' । 17 P 'वेश' नास्ति । 18 P तुङ्गाघ्राणं । 19 P °आश्लिषे । 20 A
 भवदत् ।

लभ्यते, तदपि चेन् न भुज्यते, रूत्यते विदेशेषु, तत्कथं न 'कवाडिकत्वम् । सिद्धेशेनोक्तम्-
सत्यम्, एतादृशः कर्वाटिक एवाहम् । 'त्वमेव सत्यं घन्यो यस्येत्यं शर्माणि । त्वयि दृष्टेऽस्माकं
जीवितं सफलम् । चिरं राज्यं मुहूर्त्स्य । इत्युक्त्वा तस्यौ । मदनवर्मणोत्थाय निजं परिजन-
कोश-देवतावसरादि सर्वं दर्शितम् । प्रेमाऽवृषधत् । विंशत्युत्तरं पात्रशतं स्वाङ्गसेवकं सिद्धराजाय
व्यतरत् । तेन प्रीतो 'जयसिंहदेवः सैन्यं गृहीत्वा घरां' जित्वा पत्तनं अणाहिल्लपुरं प्रविष्टः ।
तेषां १२० मध्यादह्नं पथि मृतं मार्ववात्, शेष पत्तने प्रविष्टम् । पत्तनप्रवेशोत्सवे श्रीपालकवेः
सिद्धराजोपश्लोकनकाव्यम्—

२२२ हि विश्वत्रयसूत्रधार ! भगवन् ! कोऽय प्रमादस्तव, न्यसैकन निवेश यस्य परतस्त्वान्येव वस्तूनि यत् ।
पाणि, पश्य स एष य किं बलेवीकृ सैव पार्थस्य या, चारित्र्यं च तदत्र यद् रघुपतेःश्रौलन्यचन्द्रे नृपे ॥३॥

पुनः— 10

२२३ मान मुञ्च सरस्वति । त्रिपथगे । सौभाग्यमङ्गलं लज, रे कालिन्दि । तवाऽफला कुटिलता रेवे । रयस्त्यज्यताम् ।
श्रीसिद्धेशकृपाणपादितरिपुस्कन्धोच्छलच्छोणित, -स्रोतोजातनदीनवीनवनितारक्तोऽम्युधिवर्तते ॥ ४ ॥

एवमन्यैरपि 'कविभिर्भणितानि ॥

॥ इति मदनवर्मप्रबन्धः ॥ २१ ॥

२२. अथ रत्नश्रावकप्रबन्धः ।

15

६१०९ उत्तरस्यां दिशि काश्मीरेषु' नवहृल्लं नाम महर्द्धिमत्पत्तनम् । तत्र विक्रमाक्रान्तभूचक्रो
नवहंसो नाम भूपालः । तस्य राज्ञी रूपश्रीहसितरम्भा' विजयां देवीनाम्नी । तत्रैव पत्तने
पूर्णचन्द्रः श्रेष्ठिराजोऽभूत् । तन्नन्दनास्त्रयः-रत्नः, मदनः, पूर्णसिंहश्च । त्रयोऽपि जैनाः श्रीमन्तः
मियंबदाः सात्त्विकाः प्राजाः राजपूज्याः प्रारम्भसिद्धाः । रत्नस्य पत्नी पडमिणिरिति ख्याता ।
पुत्रस्तु कोमल इति नाम बालो वर्त्तते । तदा श्रीनेमिनाथनिर्वाणादष्टसहस्री वर्षाणां व्यतीताऽ-
स्ति । अस्मिन्नवसरेऽतिशयज्ञानी पट्टमहादेवंनामा नवहृल्लपत्तनपरिसरे समवासापार्त् । देवैर्भूमिः
शोधिता । उदकैश्छण्डिता । कनकपद्मं मण्डितम् । तत्र पट्टमहादेव उपविष्टः । मध्ये नगरस्य
तदागमनं ज्ञापितमुद्यानपालेन' लोकाय नृपाय च । प्रथममागतो नृपः सान्तःपुरपरिच्छदः,
सरल-मदन-पूर्णसिंहः । अपरोऽपि लोकस्तथैव । श्रेष्ठिनी पडमिणिरपि सपुत्रा "तत्रागता । एवं
सभायां देव-दानव-मानव-विद्याधरादिवृन्दसुन्दरायां" गुरुर्देशनां प्रारभे-

25

२२४ यास्यामीति जिनालये स लमते ध्यायश्चतुर्थं फल, पष्ठ चोत्थितमुद्यतोऽष्टममयो गन्तु प्रवृत्तोऽध्वनि ।
श्रद्धालुर्दशमं बहिर्जिनश्रद्धात् प्राप्तस्ततो' द्वादश, मध्ये पाक्षिकमीक्षिते जिनपतौ मासोपवास फलम् ॥ १ ॥

1 A कवाटिकत्व । 2 P त्वमेववाय । 3 AD वितेतिरे । 4 A ततो । 5 P घरामध्ये भूवा, A घरात्पित्त । 6 P
धीपालकविना सिद्धराजो वर्णित । † P पृष्ठे नास्तिपदमिदम् । 7 P विहाय नात्यन्यत्र 'कविभि' । 8 P काश्मीरेषु देशेषु ।
9 P •रत्नमागां, A •रत्नमागांरम्भा । 10 B विजयदेवी । 11 BE •महादेविनामा । 12 AE •पाठैः । 13 ABD
वत्र सपुत्रा । 14 P •मानवसुन्दरायां । 15 D तदा ।

२२५. सयं पमज्जणे पुत्रं सहस्रं च विलेवणे । सयसाहस्सिया माला अणंतं गीअवाइअं ॥ २ ॥

२२६. पूजाकोटिसमं स्तोत्रं स्तोत्रकोटिसमो^१ जपः । जपकोटिसमं ध्यानं ध्यानकोटिसमो लयः ॥ ३ ॥

इदं सामान्यतः सर्वजिनसेवाफलम् । शत्रुञ्जये तु सविशेषं तदेव, असंख्यानां यतीनां सिद्ध-
त्वेन सिद्धक्षेत्रत्वात् ।

5 २२७. धूवे पक्खोवासो मासक्खवणं च कप्पूरधूमि । कत्तिअमासक्खवणं साहूपडिलाभिए लहइ ॥ ४ ॥

इति वचनात् । शत्रुञ्जयादपि रैवतसेवा महाफला । रैवतो हि शत्रुञ्जयैकदेशत्वात् शत्रुञ्जय
एव,^२ श्रीनेमिकल्याणकत्रयभावादतिशायितमप्रभावश्च । नेमिनाथस्य 'माहात्म्यं मिथ्यादृशोऽपि
प्रभासपुराणे एवं प्रवदन्तः श्रूयन्ते-

२२८. पद्मासनसमासीनः श्याममूर्तिर्दिग्गम्वरः । नेमिनाथः शिवेत्याख्यो नाम चक्रेऽस्य वामनः ॥ ५ ॥

10 वामनावतारे हि वामनेन रैवते नेमिनाथाऽग्रे बलिवन्धसामर्थ्यार्थं तपस्तेपे इति तत्र कथा ।

२२९. कलिकाले महाघोरे सर्वकल्मषनाशनः । दर्शनात्स्पर्शनाद्देवि^३ ! कोटियज्ञफलप्रदः ॥ ६ ॥

ईश्वरोक्तमिदं प्रभासपुराण एव^४ । तस्माद्येन नेमिनाथो वन्दितो रैवतगिरिमारुह्य तेन किल
परमपदं श्रद्धालुना गृहीतमेवेति तत्त्वम् । इत्येतां देशनां श्रुत्वा रत्नः श्रावक उत्थाय गुरोरग्रे
प्रतिज्ञां चक्रे-मया ससङ्गेन यदा रैवतगिरौ^५ नेमिः^६ प्रणतो भविष्यति, तदा द्वितीया विकृति-
15 ग्रहीतव्या । तदैव एकभक्तं 'मोक्तव्यम् । तावन्तं च कालं यावद् ध्रुवं^७ भूमिशय्या-ब्रह्मचर्ये धार्ये ।
वरं प्राणांस्यजामि परं नेमिनाथं नमाम्येवेति । ततः स्वगृहमायातो राजा लोकश्च । रत्नश्रावको-
परोधात् पट्टमहादेवस्तत्रास्थात् । रत्नस्तूपायनं दत्त्वा राजानमूचे-राजन् ! मां नेमियात्रायै^८ रैवत-
गमनाय विसृज । राज्ञोक्तम्-स्वैरं धर्मः समाचर्यताम् । अस्माकं मतमेतत् । यद्विलोक्यते तद्
गृहाण । रत्नो जहर्ष । सङ्घममेलयत् । गज-रथ-तुरग-पदातिरूपं महत्तमं सैन्यं नृपाल्लेभे । यस्य
20 यञ्चूतं तस्य तत्पूरयामास । अमारि-चैत्यपरिपाटी-शान्तिक-भोजनवारा-प्रतिलाभना-वन्दि-
मोक्ष-लोकसत्कारांश्चकार । गणितं मुहूर्त्तम् । चलितो देवालयः । राजा महोत्सवकरः परमः
सखा । करभशतैर्धनानि चेलुः । श्रेष्ठिनी पउमिणिर्नृपपत्नीं विजयादेवीं बालवयस्यां भेटयितुं
जग्मुषी, पादयोस्तस्याः पेतुषी, आपप्रच्छे-स्वामिनि ! यात्रायै यान्त्यस्मि । भवद्वियोगदुःखं दिन-
कतिपयानि धर्मलोभतः सोढुमीहेऽहम् । राज्ञी अपि^{१०} साश्रमूचे-सखि ! तत्र गता धनकृशतया^{११}
25 कार्पण्यं कृत्वा मां लज्जापात्रं मा कृथाः । स्वैरं ददीथाः । अमूनि धनानि^{१२} भूषणानि वसनानि
च^{१३} गृहाण । इत्युक्त्वा भूरि ददे । पदानि कतिपयानि सम्प्रेषयत् । निवृत्ता राज्ञी । श्रेष्ठिनी
सङ्घमध्यमध्यास्त । श्रीपट्टमहादेवो गुरुः सह व्यवहरत् । तेन सनाथः सङ्घः । नित्यं धनस्य स्वैरं
व्ययः । क्रोटीश्वराः साधर्मिकाः परःसहस्राः । चन्द्रहासव्रणाङ्गा भटाः शतसहस्राः । तेन^{१४} क
भीः । एवं पथि तीर्थानि वन्दमानो रत्नः सङ्घपतिर्वान्धवद्वययुतः सपुत्रः सपत्नीकस्तावद् ययौ,
30 यावद् रोला-नोलाख्यौ द्वौ पर्वतौ स्तः । तत्र प्राप्तः । इह किल शत्रुञ्जयमध्ये भूत्वा रैवतं गच्छतां

1 A कोटिगुणे । 2 ABE नास्ति 'एव' । 3 D ० देव । 4 P एवम् । 5 PBD रैवते । 6 A नेमिनाथः ।
7 P-भोक्तव्यम् । 8 A वयं । 9 A नेमिनाथयात्रायै; B यात्रायै । 10 P शास्तु० । 11 P धनकृच्छ्रतया । 12 ABE
अनान्यतिधनानि । 13 P यथेच्छं । 14 AB नास्ति 'तेन' ।

लोकानां रोला-तोलौ गिरी न स्तः । परं भद्रेश्वरपथेन गच्छतां स्तः । तत्र रोला-तोलयोरद्र्योर्मुखे
मिलित्वा तोडकद्वयमिव जातमास्ते । तत्र परिसरे सङ्घ आवासितः । दिनं सर्वं स्नात्र-चैत्यव-
न्दना-नादपूजा-भोजनादीनि खैरं ववृत्तिरे । रात्रौ सुख स्थितम् । प्रातः पुरो गमनाय सत्रह्याच-
लत्सङ्घः । यावदग्रयानं गिरिसुखसङ्घटपथेन चलितुं प्रवृत्तम्, तावता कश्चिदेको मपीश्यामो
व्यात्तवक्त्रो नरसिंहपुरदहासी धनुगव्यूतोचो दष्टाकरालास्यो नखरैलोकं दारयितुं प्रववृते । 5
भक्षयामि भक्षयामि च ऊचे । तद् दृष्ट्वा भीतो लोकः पश्चान्निवृत्त्य गच्छति । तद्राजपुत्रैर्ज्ञा-
तम् । तैर्गत्वा स कालरूपः प्रवभापे-कस्त्वम्?, कथं जनमुपद्रवसि? । देवो वा दैत्यो वा राक्षसो
वा येन तन्नाम्ना पूजयामः । स कालमूर्त्तिर्वदति-किं रे? वाढं वदथ । यदि पुरः पदमेकं व्रजि-
प्यथ, तदा सर्वान् एकैकशश्चाविष्याम्येव । इति गदति सति तस्मिन् सङ्घरक्षपालैर्भटैर्व्याधुद्व
रत्नो विज्ञप्तः-देव! एवमेवं वृत्तान्तः । पुरो गन्तुं न लभ्यते । एतद्दंष्ट्राचर्चिता लोकाः पुरः 10
'प्रेक्ष्यन्ताम् । तदाकर्ण्य कर्णकटुकं विपण्णो रत्नः । क उपायः?, का गतिः?, का मतिः?-इति
कलकलितः सङ्घः । विज्ञोपतः स्त्रीजनः । स्थाने स्थाने वृन्दशो वार्त्ताः । केचिद्बदन्ति-पश्चान्नि-
वृत्त्य गम्यते । अयं सर्वं भक्षयिष्यत्येव । 'जीवन्नरो भद्रशतानि पश्यति' । अपरे त्वाहुः-त्रियते
चेद् त्रियताम् । गम्यते पुरः, नेमिरेव शरणम् । केचिद् द्रुमलतान्तरितास्तस्युः । अन्ये ज्योति-
पमपश्यन् । इतरे सङ्घप्रस्थानमुहूर्त्तदातारमनिन्दिपुः । इत्येव विपमे वर्त्तमाने सङ्घपतिरत्नेन 15
भटाः प्रभापिताः-गत्वा पृच्छत त घोरं नरम्, त्वं कथं प्रसीदसि?, येन तत्कुर्मः, पुरो व्रजामः ।
गता भटाः । भापितं रत्नवचनं तदग्रे । तेनोक्तम्-अहमेतस्या गिरिसुवोऽधिष्ठाता । एकं सङ्घप्र-
धानमालुप भक्षयामि, ततस्तृप्यामि, अन्येषां नोपद्रवामि, प्रतिज्ञां च न लङ्घे । ते भटा-
स्तत्सम्पत्तिर्गिणीयं तदालापं रत्नाय ऊचुः । रत्नेनैकत्रोपवेशिताः सर्वे लोकाः । तथा सनद्धा एव
भणिताश्च ते लोकाः-पुण्यं मे महद्, येनासौ कोऽपि घोरपुरुष एकं मालुप जिघत्सति' । तद्-20
क्षणान् तृप्तश्चेच्छेप न भक्षयति । तस्माद् यूयं यात, नेमिं वन्दध्वम् । भयाऽस्मै 'स्वाङ्ग देयम् ।
अहो! लाभोदयः । इयत्कालं विविधयत्नपालितं देह सद्धार्यं उपकृतम् । एवमुक्त्वा तृष्णीके
सङ्घेशे, राजपुत्राः प्रभणन्ति-नररत्न रत्न ! त्वं चिरं जीव । अस्माकं एकतरेण स प्रायतु । वय
हि सेवकाः । सेवकानां च धर्मोऽयम्-मृत्वाऽपि प्रभुरद्वरणीयः । अन्यथा धर्मयशोवृत्तिक्षयात् ।
२३० ते मुगडा ह्राविया जे" परिविद्धा" ताह । अवरुपरजोयतयह" सामिउ गजिउ जाह ॥ ७ ॥ 25
सङ्घप्रधानसाधर्मिका ऊचुः-"रत्नदेव ! त्वं चिरं जीव । युवाऽसि, राजपूज्योऽसि, सहस्रलक्ष-
जन"पोपकोऽसि, वयं विनश्वरकलेवरव्ययेन स्थिर धर्मं जिघृक्षामहे ।
२३१ जइ उदमइ" तो कुहइ, अहं उच्चइ तउ छरु" । एयह दुडकलेवरहं ज वाहियइ" त सारु ॥ ८ ॥
२३२ *सा सुकतइ जगु मरइ ते वीरडी म सुक । इकु मरतइ सु मरइ वरिसउ मरउ म इक्क ॥ ९ ॥
भदन-पूर्णासिंहौ" जगदतुः-आवयोस्त्व ज्येष्ठो भ्राता पिता यथा । पितुरायत्तश्च पुत्रप्राप्तो 30
लघुभ्राता । किं रामाग्रे युद्धा लक्ष्मणेन न प्राणास्तृणीकृताः? ।

1 P सुकत एव 'पर' दृश्यते । 2 P विहाय नास्त्वन्यत्र 'तद् दृष्ट्वा' । 3 P पुनः एवैदं पदं लभ्यते । 4 P लभ्यते-
भाष्यत् । 5 P एव तद् । 6 P पुर पतिता । 7 P विहाय नोपलभ्यतेऽन्यत्र पदमिदम् । 8 P निघृक्षति । 9 P स्थान ।
10 P अस्माकं मध्ये । 11 P वे । 12 A परिविद्धा, P परिविद्धा । 13 P अवरुपरजोयतयह । 14 P हे रत्न । 15 'जन,
नालिन A.B. । 16 A उन्मदह, P रत्नियजह । 17 P छर । 18 A वाहिय, P वाहिय । * A आदर्श एवैदं पदं लभ्यते ।
19 P सिंहप्रकृतौ ।

२३३. स्नेहो न ज्ञायते देव ! प्रणामान्न मृदूक्तिः । ज्ञायते तु क्वचित्कार्ये सद्यः प्राणप्रदानतः ॥ १० ॥
पडमिणिर्ब्रूते—कुलस्त्रियः पत्याधीनाः प्राणाः । पत्यौ लोकान्तरिते जीवन्त्यपि मृताः शृङ्ग-
राद्यभावात् । यथा—

२३४. शशिना सह याति कौमुदी सह भेषेन तडिद् विलीयते । प्रमदाः पतिवर्त्मगा इति प्रतिपन्नं हि विचेतनैरपि ॥ ११ ॥
5 भर्तारि मृते नार्याऽनुमर्तव्यं तावत् । यदि मयि मृतायां त्वं जीवसि, तदा किं न लब्धं
मया । कोमलः प्राह तात !—

२३५. एकदेहविनिर्माणादधमर्णीकृतैः सुतैः । यशो-धर्ममयं देहद्वयं पित्रोर्वितीर्यते ॥ १२ ॥

इत्येवं 'वदतस्तान् सर्वान् युक्तिभिर्वाढं' निषेध्यं स्वयं मर्तुं स्थितः । सङ्घो वहन् कृतः ।
कालपुरुषेणोपद्रवो न कृतः । गते तु सङ्घे रत्नः श्रीनेमिर्परायणः स्थिरस्तस्थौ । पडमिणिर्नाग्रे
10 गता । परत्र स्थित्वा कायोत्सर्गमधात् । कोमलोऽपि तथैव । कालपुरुषेण रत्नो गिरिगुहायामे-
कस्यां क्षिसः । द्वारि शिलां दत्त्वा पुच्छमाच्छोदयति । सिंहनादैः खं वधिरयति । तथापि रत्नो
न विभेति । 'पविस्थिरजिनरागः ।

अत्रान्तरे कूष्माण्डीं वन्दितुं रैवतशिखरे क्षेत्रपतयः सप्त—कालमेघ १ मेघनाद २ गिरि-
विदारण ३ कपाट ४ सिंहनाद ५ खोटिक ६ रैवत ७ नामानो मिलिताः । ते देवीं वन्दित्वा
15 ऊचुः—देवि ! कापि पर्वतो धडहडायते । ईदृशं कापि पूर्वं न वृत्तम्, यादृगधुना वर्तते । ततः
पश्य, किमिदम् ? । कापि पुरुषो महानेक उपद्रूयमाणोऽस्ति केनापि ऋरेण । अम्बया ज्ञातं
ज्ञानेन । तैः सह तत्र गता । पडमिणि-कोमलौ दृष्टौ तथाकायोत्सर्गस्थौ । कृपा-भक्ती जाते ।
गुहाद्वारं गत्वा स आक्षिसः ऋरः—रे ! किमिदं करोषि ? । युध्यस्व चेत्समर्थोऽसि । रत्नं रक्षामो
वयं क्षेत्रपालाः, अहं अम्बा जगदम्बा । तथोक्ते गुरुहुरितः^९ सः । युद्धं ववृते ।^{१०} यावत् सोऽम्बया
20 पादे धृतः, शिरः परितो भ्रमयित्वा स्फालयिष्यते ग्रावण्युग्रे, तावत्प्रत्यक्षो दिव्यमूर्तिः पुरो^{११}
नरो दृश्ये । रत्नश्च पुरः दिव्याभरणाङ्गरागी सप्रियः, सपुत्रः, सुखी । ऊचे च स दिव्याङ्गः—
अम्बे ! क्षेत्रपाः ! श्रीरत्न ! शृणुत । यदा रैवतमहिमानं गुरुर्जगौ, तदाऽनेन नररत्नेन^{१२} रत्नेन
प्रतिज्ञा कृता—मया प्राणव्ययेनापि नेमिर्वन्दनीय एवेति । तदाऽहं वैमानिकः सुरः^{१३} शङ्करो
नाम तत्र उपगुरु निषण्ण आसम् । मया न सोढा साऽस्य सन्धा ।^{१४} तेनात्रागत्य एवमुपद्रुतोऽयं
25 रत्नः महासत्त्वः । धन्याऽस्य जाया, पुण्यवानङ्गजः, श्लाघ्या यूयं सङ्घभक्ताः साहाय्यकराश्च^{१५} ।
अहं यदि सत्येनैव युध्येयं तदा भवद्भिर्न जीयेय । परं क्रीडामात्रमेवैतदमलिनमनसा कृत-
मिति । रत्नैर्वृष्ट्वा रत्नमालिङ्ग्य सङ्घमध्ये मुक्त्वा^{१६} स्वयं द्यां ययौ । अम्बाया गिरिमगुः ।

§ ११०) सङ्घो रैवतकमारुरोह । नेमिं ननाम । लेप्यमूर्त्तौ नेमौ तथा स्नात्रं जलैस्तेने, यथा विम्बं घ-
टीद्वये गलित्वा मृदूभूय भूम्या सह मिलितम् । विषण्णाः सर्वेऽपि ; विशेषतस्तु रत्नः । अचिन्तयच्च—
30 धिग्मामाशातनाकारिणम्, येन एवंविधतीर्थविध्वंसवृजिनभाजनं जातोऽस्मि । तदा^{१७} भोक्त-

1 D मदनः । 2 P पुस्तक एव लभ्यते 'वाढं' । 3 A B निषिध्य । 4 A B कर्तुं । 5 D नेमिध्यानपरायणः । 6 A आस्फोटयति । 7 P पुस्तके 'पविस्थिर' स्थाने 'हृदिस्थित' शब्दः । 8 P जातम् । 9 P गुरुहुरितः । 10 P यावत् । 11 P पुरतो । 12 P नास्ति 'नररत्नेन' । 13 P विहायान्यत्र नास्ति । 14 A B नास्ति 'तेन' । 15 P विहान्यत्र नास्ति पदमेतत् । 16 A क्षिप्त्वा । 17 P अथ तदा ।

व्यम्, यदा तीर्थं पुनः स्थापितं भविष्यति । इत्युक्त्वा बान्धवौ सहस्रक्षायै नियुज्य, अम्बां ध्यात्वा, तपस्तेषु । पशुपवासान्तेऽम्बा प्रत्यक्षीभूय तं काञ्चनवलानारूपे इन्द्रनिर्मिते निशि निनाय । तत्र तीर्थं द्वासप्ततिजिनविम्बानि महाकायान्यदीदृशत् । तत्राष्टादश हैमानि, अष्टादश रत्नानि, अष्टादश राजतानि, अष्टादश शैलमयानि—एवं द्वासप्ततिः । तत्रैकस्मिन् रत्नमये विम्बे रत्नः सनामसाम्यादिव तुष्टो विलग्नः । इदमप्य मे स्वामिनि !, येन तत्र स्थाने रोपयामीत्यन्गामूचे च । 5
अम्बाऽप्याह स्व-वत्सक ! तीर्थमिदं महत् । आगमिष्यति शनैः शनैः कलिः । तत्र लोको हीन-सत्त्वोऽर्थलुब्धः पापकारी सर्वधर्मबाह्यो भावी । तदग्रतो रत्नं विम्बं न ह्युदिष्यति । महत्या-शातना भाविनी ततः । तस्मादिदमादमनं गृहाण । रत्नेन तथेत्यूरीकृतम् । उदितं च—मातः ! कथमिदं महन्मया नेयम् । देव्योक्तम्—आमसूत्रतन्तुभिरेभिर्वेष्टय । ततश्चल', मा भैः । यत्र तु पश्चाद्विलोकयिष्यसि तत्रैव स्थास्यति । इत्यम्बिका गिरा चलितो रत्नो विम्बं गृहीत्वा याव-10
त्किंयतीमपि भुवं पुरो याति तावद् विस्मितः पश्चादाल्लोके—किं अम्बा आगच्छति नवेति । तत्रैव तस्यौ विम्बम् । [उदुम्बरोपरि न चलति स्थानान्मनुष्यलक्षैरपि । ततः परावृत्त्य*] 'तथैव द्वारस्य प्रासादस्य च रचना कृता । साऽद्यापि तथैव' तत्रास्ते । एवं प्रतिज्ञां सम्पूर्य रत्नः ससङ्घो रैवताद् व्याघ्रद्यु शशुञ्जये ऋपभं प्रणम्य अन्यान्यपि तीर्थानि वन्दित्वा नचह्लुपत्तनं प्रविष्टः राज्ञाऽम्बागतः । गृहे गृहे मङ्गलानि साधर्मिकवात्सल्यानि । ऋद्विर्वृद्विश्च' । आचन्द्रार्कस्यापि 15
यशो ललौ । रत्नस्थापितं नेमिबिम्बमिदं यद्गन्धमानमास्तेऽधुना । तस्य तु स्तुतिरेवं प्राक्कविकृता—

२३६ न खानिमप्यादुदखानि सूत्रैर्नासिनि ट्क्कैरुदट्कि नैव ।

अद्योति न द्योतनकैर्न वाहरवाहि योऽमघ्नि न सिद्धमत्रे ॥ १३ ॥

२३७ अनादिरव्यक्ततनूरभेध प्रमामयोऽनन्तवल सुसिद्ध ।

तरीसरीतु भविना भवार्थि स नेमिनाथ कृपयाऽऽविरासीत् ॥ १४ ॥

20

॥ इति श्रावकरत्न-रत्नप्रबन्धः ॥ २२ ॥

२३. अथ आमहप्रबन्धः ।

§ १११) अणहिल्लपुरे श्रीमालवंश्यः श्रेष्ठी वृपनागः । तत्पत्नी सुन्दरी । तज्जः श्रीआमहः तस्मिन् दशवर्षदेश्ये माता-पितरौ ध्यां गतौ । श्रीर्नष्टा । तथाप्यामहः सुजनाश्रितो व्यवसायज्ञ इति वधूषे । पूर्वजकीर्त्या कन्या लब्धा । परिणीतः । वृत्त्यर्थं मणिकारकाणां गृहे घुर्घुरान् धर्षति । 125
लोष्टिकान् पञ्चोपार्जयति । तत्र' लोष्टिकमेकं धर्मं व्ययति । द्वौ कुदुम्बवृत्तिकायं । द्वौ सञ्जये विद्यते । चतुर्दशेऽन्दे पुत्रो जातः । तस्य स्तन्यप्राप्तिरल्पा । अतश्चागीगवेषणाय आमहो पहिर्ग्रामं गतः । तत्र, आवाहे प्रातर्दन्तपावनं कुरुते । अत्रान्तरे आगतं अजायूथम् । ताः सर्वा आवाहे पयः पातुं लग्नाः । पयः कम्बुचवलमपि सहसा नागवह्नीदलनीलच्छाय' जातम् । विस्मित आमहः ।

1 P नाति 'वृत्' । 2 P इतग्रलमाने । 3 E B इत्यम्बा० । * P विहायान्यत्र नाति कोष्ठस्य पाठ । 4 P नाति । 5 A B तपिवास्ते । 6 P राजा स्वयमम्बागत । 7 'ऋदि वृदि' स्थाने P पुत्रके 'प्रवृत्तानि' । 8 P विनाऽन्यत्र नाति पदमेकम् । 9 B ० चरानां । 10 P तेषां मप्ये । 11 P ० दलच्छाय ।

छागीषु पयः पीत्वा निवृत्तासु यावद् गवेपयति तावदेकस्याः कण्ठे टोक्करकं तन्मरकतरत्नगर्भं ज्ञात्वा तेन सह सा विक्रिये¹ । वालोऽजीवत् । [रत्नं तु शिराणे उच्योतितं महातेजःपुञ्जमयम् । परीक्षकाणां दर्शितम् । तैरमूल्यं भणितम् । तदनु जेसिंघदेवनृपाय अर्पितम् । तुष्टेन राज्ञा एका स्वर्णकोटी दापिता*] आभडोऽपि तेन महर्द्धिर्जातः । नखपृष्ठमात्रं हि तल्लक्षं लभते । सुभिक्षं च 5 तदा । व्यवहारी जातः । जयसिंहराज्यं तदा ऋद्धम् ।

§ ११२) आभडस्य वहिकास्तिस्रः । एका रोक्यवही, अपरा विलम्बवही, तृतीया परलोकवही । [एतावता*] को भावः—धरणवन्धनयातनाः कस्यापि न करोति कृपाम्भोधिः । ३६ वेलातटेपु धनर्द्धिः; महालाभाः । पूगहट्टिका १—निजसदनं २—श्रीहेमसूरिर्पापधशाला ३—मापपिष्टकेष्टका- चिताऽकारि । अमारिकारकश्रीकुमारपालदेवसमये महाव्यापस्तस्य ।

10 § ११३) एकदा श्रीहेमसूरिभिः साधर्मिकवात्सल्यं महाफलमिति राज्ञे व्याख्यातम् । राज्ञा आभड उक्तः—बुद्धितधनं श्रावककुलं दीनारसहस्रं दत्त्वोद्धार्यम् । वर्षान्ते लेख्यकं वयमवधाराप्याः । आभडेन वर्षान्ते राज्ञे लेख्यकं दर्शितम् । एका कोटिः⁴ । राजा यावद्वापयति, तावदाभडेन विज्ञप्तम्—देव ! भूभुजां कोशो द्विधा स्थावरो जङ्गमश्च । तत्र स्थावरो हेमादिः⁵, जङ्गमो वणि- गजनः । वणिग्धनमपि स्वामिधनमेवेति । [राजोवाच—एवं मा वादीः । लोभपिशाचो मां छल- 15 यति । तावन्मात्रं तत्कालमेवानाय्य दापितम्* ।] राजा तुष्टः ।

§ ११४) एवं व्रजति काले राजा कुमारपालदेवः श्रीहेमश्च वृद्धौ जातौ । श्रीहेमसूरिगच्छे च विरोधः । रामचन्द्र-गुणचन्द्रादिवृन्दमेकतः; एकतो वालचन्द्रः । तस्य च वालचन्द्रस्य राजभ्रातृव्येन अजयपालेन सह मैत्री । [एकदा प्रस्तावे*] राज्ञो गुरुणामाभडस्य च रात्रौ मन्त्रारम्भः । राजा पृच्छति—भगवन् ! अहमपुत्रः कं स्वपदे रोपयामि । गुरवो ब्रुवन्ति—प्रताप- 20 मल्लदौहित्रं राजानं कुरु धर्मस्थैर्याय; अजयपालात्तु त्वत्स्थापितधर्मक्षयः⁶ । अत्रान्तरे आभडः प्राह—भगवन् ! यादृशस्तादृशः स्वकीय एवोपकारी । पुनः श्रीहेमः—अजयपालं राजानं मा कृथाः [सर्वथैव*] । एवं मन्त्रं कृत्वोत्थितास्त्रयः । स मन्त्रो वालचन्द्रेण श्रुतः । अजयपालाय च कथितः । [अतो*] हेमगच्छीयरामचन्द्रादिषु द्वेषः, आभडे तु प्रीतिः । श्रीहेमसूरेः स्वर्ग- गमनं जातम् । ततो दिनद्वात्रिंशता राजा कुमारपालो अजयपालदत्तविषेण परलोकमगमत् । 25 अजयपालो राज्ये निषण्णः । श्रीहेमद्वेषाद् रामचन्द्रादिशिष्याणां तप्तलोहविष्टरासनयातनया मारणम्⁷, राजविहाराणां बहूनां पातनम् । लघुक्षुल्लकानाहाय्य प्रातः प्रातर्मृगयां कर्तुं अभ्या- सयति । पूर्वमेते चैत्यपरिपाटीसकार्धुरित्युपहासात् । वालचन्द्रोऽपि स्वगोत्रहत्याकारापक इति ब्रुवद्भिर्ब्राह्मणैर्बुध्नस उत्तारितः । लघुता⁸ । मालवान् गत्वा मृतः । 'पापं पच्यते हि सद्यः' । प्रासादपातनं दृष्ट्वा श्रावकलोकः खिचते । आभडः पूर्वप्रतिपन्ना¹⁰ न्यान्योऽपि वक्तुं न शक्नोति, 30 उग्रत्वाद्वाज्ञः । [परं तेन*] प्रपञ्चेन तु रक्षा¹¹ कारिता ।¹² कथं ?—

1 P क्रीता । * कोष्टकगताः पाठाः P पुस्तक एवोपलभ्यन्ते । 2 P नास्ति । 3 P पारलौकिक० । 4 P कोटिरायात् । 5 P हेमादिभाण्डगारः । 6 P ०क्षयो भावि । 7 P आत्मीयो भव्यः । 8 P मारणं कृतम् । 9 P लजितो । 10 P ०पन्नत्वान् । 11 P कारापिता । 12 P तदा हा कथं ।

§ ११५) [एकदा*] आभडेन नृपवल्लभः कौतुकी सीलणो नामा भूरिहेमदानेन प्रार्थितः—
 तथा कुरु, यथा शेषप्रासादा उद्वरन्ति । तेनोक्तम्-निश्चिन्तैः स्येयम्, रक्षिष्याम्येव । सीलणेन
 सांठकसौधमेक कृतम् । धवलितं चित्रितं च । पुत्राः पञ्च कर्णे एवमेवमुपराजं कर्तव्यमिति
 शिक्षिताः । गतो नृपान्तिकं सीलणो वदति-देव ! जरा मे शिरसि स्थिता । पुत्रपौत्रवान्
 जातः । अधुना तीर्थयात्रायै विदेशान् यामि, यथादेशः स्यात् । राजोक्तम्-यथारुचि 'चेष्टस्व ।
 [तदनु*] तत्सौधं पुत्रांश्चादाय महासभास्ये नृपे आगात् । पुत्रा भलापिताः क्षितिपतये ।
 पुत्राश्च भापिता राज्ञि पश्यति सति-एतन्मे सौधं यत्नतो रक्ष्यम् । मम यशःशरीरमेतत् ।
 [यद्गु*] यत्नं निष्पादितमिति । तैस्तथेति प्रतिपेदे । [नृपादिसर्व*] आशुच्छय पुरस्तात् क्रिय-
 तीमपि सुवं यावत् सीलणो याति, फिल तावत्तैस्तत् सौधं लकुटैरास्फाल्य सद्यो भग्नम् । खट-
 त्कारं श्रुत्वा सीलणो व्याघुदितो वदति-रे हताशा ! अस्मादपि कुन्धपात्कुपुत्रा यूयम् । अने-10
 नात्मीये पितरि मृते [सति*] तद्दर्भस्थानानि पातितानि, भवद्भिः पुनरहं पदशतकमपि
 गच्छन् न प्रतीक्षितः । राजा ललजे । चैत्यानामपातनमादिशति स्म ।

§ ११६) तस्य कृत्स्नस्य राज्ञो माता-पुत्रयोर्वलाद्भिस्त्वं कारयितुं रुचिरुत्पन्ना । वण्टांस्तथा
 कारयति । एकदा एकेन वण्डेन छन्नधृतहृस्वकंकलोहकार्तिकया जग्ने ।

§ ११७) दिनकतिपयानि कीर्त्तिपालनामा राजपुत्रो गर्जरधराया लोकरक्षामकरोत् । छत्र-15
 चामरादि न तस्य ।

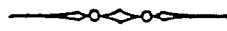
§ ११८) तस्मिन् मालवसैन्ये मृते गर्जरधरायां भीमदेवो राजा आसीत् । स दीर्घजीवी ।
 [पर*] विकलः पुण्याधिकः । [तस्य*] सोढू मोढू द्वे गङ्गुरिके । ते द्वे लपयति, सर्वांगावयववि-
 भूयिते कारयति, सुखासने उपवेशयति, ग्रामेषु ससैन्ये भ्रमयति । ग्रामाः 'सैन्यकैर्भक्ष्यन्ते ।
 [एवं*] बहुकालो गतः । एकदा देशपालैः सम्भूय राजा विज्ञप्तः-देव ! निरर्थकं किमिति 20
 स्वदेश भक्षायसि । अन्नघृतवसनादिव्ययो वृथाऽयम् । [तदा*] राजा आह-कथामेकां शृणुत ।
 फ्रचिद्वेलाकूले पूर्वं जलवेगाहतो [एको*] मीनस्तटे लग्नः । तदा तत्र तुम्बिसं घोरम् । अन्नाभावे
 धुधात्तां लोकः । अतः सर्वोऽपि जनः कुठाराद्यैश्छेद छेद तं मीनं भक्षयितुं गृह्णाति । तथापि स
 न त्रियते, महाकायत्वात् । अत्रावसरे धुधितः पत्नीप्रेरितः कोऽपि विप्रस्तन्मीनमांसं ग्रहीतुमग-
 मत् । अपरलोकैदिदृश्यमान पश्यतस्तस्य स्वभावदयालोर्विप्रस्य दया आसीत् । न छिन्दि । तदा 25
 व्यन्तरानुप्रवेशात् स मत्स्यो विप्रमाह-भो ! छिन्दि माम् । अन्येऽपि खादन्तः सन्ति । तयो-
 पहृतो भव्यः । विप्रः प्रोचे-दया मे, 'न छिन्दि । मीनो वदति-तर्हि शृणु, अयं पापी लोको मां
 त्रियमाण मारयति । अहं तु मृत्वाऽत्र तटे राजा भविष्यामि पुरन्दरो नाम । राजकूलेऽत्रत-
 रिष्यामि । त्व ममोपाध्यायो भविष्यसि । अहं प्राग् वैरादसुं लोक नवनवभद्भिः कदर्थयि-
 ष्यामि । त्वया कस्याप्यर्थं विजसिर्नैव करणीया । त्वां तु सत्पुण्यमहं गुरुद्वया पूजयिष्यामि । 30
 इति जल्पन् मृतः स मीनः । यथोक्तो राजा पुरन्दरो नाम समभूत् । विप्रस्तु गुरुः । तं लोक कृत-

* कोट्टकगानि पदानि P पुनक्त एव दृश्यन्ते । 1 P तथा चेष्टम् । 2 A यत्नम् । 3 A कतेनि । 4 A तन्वेन ।
 5 P भासि 'वद' । C P तेन न छिन्दति ।

परमागसं स राजाऽपीपिडत् । विप्रस्तु तदुक्तं स्मरन् न ऊचे किञ्चित् । तस्माद् भो ! ग्रामण्योऽह-
मपि तद्विधः कोऽप्यवतीर्णोऽस्मि । क्रीडया पीडयामि लोकम् । [तस्माद्*] भवद्भिर्न वाच्यम् ।
वक्ष्यथ चेद् [तदा*] रसनां छेत्स्यामि । [एवं श्रुत्वा*] स्थितस्तूष्णीं लोकः । देशोऽपचीयते ।

§ ११९) एवं राज्ये आभडस्तथैव ऋद्धिमान् । आभडस्य च चाम्पलदेनाम्नी वालविधवा वाग्मिनी
5 उचितज्ञा सर्वशास्त्रविदुरा तनया गृहव्यापारान् करोति कारयति । एकदा लोभात्किञ्चिचोरयन्
भाण्डागारिको रुष्टेनाभडेन निष्काशितः । स कोपाद्गुपभीमभूपं गतः । ऊचे च-राजन् !
आभडस्य अनन्ता ऋद्धिः । एवमेवंतां गृहाण । राजाह-कोऽप्यस्यान्यायोऽस्ति ? । भाण्डागारिक
ऊचे-नास्ति । तर्हि परधनं कथं वृथा गृह्यते ? । भाण्डागारिकः प्राह-छलं किमपि क्रियते । राजाह-
तथाऽहं करिष्यामि । [इति विचार्य*] भाण्डागारिकं स्वसौधे एव स्थापयित्वा छागीमांसं दासी-
10 शिरसि स्थालस्थं कृत्वा प्राहैपीत् । आगता सा दासी मध्याह्ने आभडसदनद्वारम् । तदा आभडो
ध्यानेन जिनमर्चयति । चाम्पलयां स्वयं द्वारमुदघाटि । दासी मध्यमागता । स्थालं दर्शितम् ।
चाम्पलया मांसं दृष्ट्वा, तदैव भाण्डागारिकविक्रियेयमिति ऊहांचक्रे । [मध्ये*] आनीता सगौ-
रवम् । सा पृष्टा किमेतत् ? । दास्याह-राज्ञा उत्सवे गौरवाय वः प्रस्थापितमदः । एतन्मांसं
चाम्पलया स्थालान्तरे लातम् । सपादलक्षमूल्यो हारो राज्ञेऽर्पितः । दास्यै कण्ठाभरणम् । स्थालं
15 मौक्तिकैर्वर्द्धापितम् । दासी हृष्टा उपराजं वत्राज । भोजनादनु आभडः पुत्र्या जगाद्-तात !
निष्कासितभाण्डागारिकप्रेरितनृपकर्तव्यमेतत् । मया दास्यै रीढा न कृता । यास्यति श्रीः । परं
उपायं कुरु । सर्वस्वधनं टिप्पयित्वा राज्ञे दर्शय, कथय च-गृहाण स्वामिन् ! यदि ते रुचिरस्ति ।
तथैव चक्रे सः । नृपो विस्मितो लज्जितो हृष्टश्च । भाण्डागारिकं तटे धृत्वा राजोचे-रे मूढ !
यस्यै विधिर्द्रव्यं दत्ते, तस्यै तद्रक्षोपायबुद्धिमपि दत्ते । ततो माऽत्र वृथा मत्सरी स्याः । पुनरेवा-
20 भडपादयोर्लङ्घितः । तृणमपि तत्सत्कं राज्ञा न गृहीतमेव । एवं धनी, अखण्डभाग्यः, चिरायुः,
नीरुक्, आभडो मरणावसरे पुत्रोपकाराय स्वसदने चतुष्कोण्यां निधिचतुष्कं न्यास्यत् । मृतः
स्वयं समाधिना । चाम्पलाऽपि द्यां गता । पुत्रैर्वाह्ये धने गते [सति*] ते निधयः सम्भालिताः ।
[परं*] न लभ्यन्ते । अञ्जनं चटापितम् । अञ्जनी भणति-केऽपि श्यामाङ्गा मुद्गरपाणयोऽधोऽधो
धनं नयन्ति, किं मुधा क्लिश्यध्वे ? । जाता निराशाः । सामान्यवणिजोऽभवन् । तस्मात्पुरुषाणां
25 पुण्योदय एव धनवृद्धिनिवन्धनं न कुलमिति ॥

॥ इत्याभडप्रबन्धः ॥ २३ ॥

२४. अथ श्रीवस्तुपालप्रवन्धः ।

२३८ श्रीवस्तुपाल तेज पालौ मन्त्रीश्वरौ उभौ आस्ताम् ।

यौ भ्रातरौ प्रसिद्धौ, कीर्तनसख्या तयोर्भूमः ॥ १ ॥

§ १२०) पूर्वं गूर्जरधरित्रीमण्डनायां मण्डलीमहानगर्यां श्रीवस्तुपाल तेजःपालाद्याः वसन्ति स्म ।

१ एकदा श्रीमत्पत्तनवास्तव्यप्राग्वादान्वयठक्कुरश्रीचण्डपातमज-ठक्कुरश्रीचण्डप्रसादाद्गज-मन्त्रिश्री-
सोमकुंलावतंस-ठक्कुरश्रीआसरारजंनन्दनौ कुमारदेवीकुक्षिसरोवरराजहंसौ श्रीवस्तुपाल-तेजः-
पालौ श्रीशशुञ्जय-गिरिनारादितीर्थयात्रायै प्रस्थितौ । हडालाप्राप्तं गत्वा यावत्स्वां भूर्ति चिन्त-
यन्तस्तावल्लक्षत्रयं जातं सर्वं स्वम् । ततः सुराप्राप्तं सौस्थ्यमाकलय्य लक्ष्मेकमवन्त्यां निधातुं
निशीथे महाश्वत्थतलं खानयामासतु । तयोः खानयतोः कस्यापि प्राकृतनः^{१०} कनकपूर्णाः शौत्व-
कलशो निरगात् । तमादाय श्रीवस्तुपालः तेजःपालजायामनुपमदेवीं मान्यतया अपृच्छत्-क 10
एतन्निधीयते ? । तयोक्तम्-गिरिशिवरे^{११} एतदुच्चैः स्याप्यते । यथा प्रस्तुतनिधिवन्नान्यसाद्
भवति । तत् श्रुत्वा श्रीवस्तुपालः तद्द्रव्यं श्रीशशुञ्जयोऽज्यन्तादौ अव्यययत् । कृतयात्रो
व्यावृत्तो धवलऋपुरमगात् ।

§ १२१) अत्रान्तरे^{१२} महणदेवी नाम^{१३} कन्यकुब्जेश्वरसुता जनकात् प्रसन्नात् गूर्जरधरां कञ्जुलि-
कापदे लब्धां सुचिरं भुक्त्वा कालेन मृत्वा तस्यैव गूर्जरदेशस्य अधिष्ठात्री महर्द्धिर्व्यन्तरी जाता । 15
सा धवलऋके शय्यायां सुखविश्रान्तं राणकश्रीवीरधवल प्रत्यक्षीभूय जगाद्-राणक ! इयं गूर्जर-
धरा वनराजप्रभृतिभिर्नरेन्द्रैः सप्तभिश्चापोत्कटवधैः पण्णवत्यधिक शतं वर्षाणां भुक्ता । तदनु
मूलराज-चामुण्डराज-वल्लभराज-दुर्लभराज-भीम-कर्ण-जयसिंहदेव-कुमारपाल-अजयपाल-
लघुभीम-अणोरारजैः^{१४} चौलुक्यैः सनाथीकृताः । सम्प्रति युवां पिता-पुत्रौ लवणप्रसाद्-वीरधवलौ
स्तः ।^{१५} इयं गूर्जरधरा कालवशादन्यायपरैः पापैः स्वाम्यभावान् 'मात्स्यन्यायेन' कदर्थ्यमा-
नाऽऽस्ते, म्लेच्छैरिव गौः । यदि युवां वस्तुपाल-तेजःपालौ मन्त्रिणौ कुर्वाथे^{१६}, तदा राज्य-प्रताप-
धर्मवृद्धिर्भवति । अहं महणदेवी सर्वव्यापिभिर्भवत्पुण्यैराकृष्टा वदन्त्यसि । इति वदत्येव वि-
द्युदिच सहसाऽद्दृश्या बभूव । राणकवीरधवलः पद्मासनस्थस्तल्पोपविष्टश्चिन्तयति-अहो देव्युप-
देशः साक्षात् !, कर्त्तव्यमेव तन्मन्त्रिद्वयं यद्देव्योक्तम् । यतः-

२३९ दृष्यद्भुजाः क्षितिभुज श्रियमर्जयन्ति, नीला समुन्नयति मन्त्रिजन पुनस्ताम् ।

रत्नावलीं जलधयो जनयन्ति किन्तु, सस्कारमत्र मणिकारण कर्तेति ॥ २ ॥

25

इत्यादि चिन्तयन् प्रातरुत्थितः । पूर्वांक्तमेवोपदेश महणदेवी श्रीलवणप्रसादायाप्यदत्त ।
कृतप्रातःकृत्यौ मिलितौ पिता-पुत्रावेकत्र । कथितं रात्रिवृत्तमन्योऽन्यम् । तुष्टौ द्वावपि । तदैव च
तेषां कुलधुरः पुरुषसरस्वती सोमेश्वरदेवो द्विजः स्वस्त्ययनायागात्^{१७} । ज्ञापितोऽसौ तद्दृत्तान्तं
तान्याम् । सोऽप्युवाच-देवौ ! युवयोः प्राचीनपुण्यप्रेरिता देवताऽपि साक्षात् । तस्मात्तदुक्त-
80

1 EB अन्यदा । 2 P चण्डप्रसादात्मनः । 3 P चण्डप्रसादद्वन्द्वजः । 4 P सोमेश्वरः । 5 P मन्त्रिश्रीजातः ।
6 P राणकप्रन्दनौ । 7 P कुमारः । 8 P हडालः । 9 P सुराप्राप्तः । 10 A प्राकृतः । 11 A एवैवदुच्चैः ।
12 P महणलः । 13 P नामा । 14 P जणोरारत ण्व । 15 A इति । 16 A कुर्वाथे, P कुर्वाथे । 17 P स्वस्त्ययनयागात् ।

वयोः 'समरारूढयोरहं निर्धवाऽभूवम् । [एतां*] मा स्म चिन्तां कृथाः । अमुं त्वत्पतिं हत्वापि ते चारु गृहान्तरं करिष्यावः । न च निषिद्धोऽसौ विधिः; राजपुत्रकुलेपु' दृश्यमानत्वात् । ततो जयतलदेव्या^१-समानोदर्या^२ ! नाहं पतिवधभीता वः^३ समीपमागाम्, किन्तु निष्पितृगृहत्व-भीता । स हि 'कोऽस्ति वो मध्ये यस्तं जगदेकवीरं ऊपरवदाख्यहयारूढं नाराचान् क्षिपन्तं^४ कुन्तं^५ वेल्लयन्तं खड्गं खेलयन्तं वा द्रष्टुमीशिष्यते । कालः साक्षादरीणां सः ।

‘अदृष्टपरशक्तिः सर्वोऽपि भवति बलवान् ।’

इत्येवं वदन्येव ततो निर्गत्य सा सती पतिसविधं गत्वा तां चार्त्तामुच्चैरकथयत् । तन्निशम्य वीरधवलः क्रोधकरालाक्षो अकुटीभङ्गभीषणभालानुकृतभीमसेनः^६ सङ्ग्राममण्डयत् । तौ द्वावपि वीराधिवीरौ ससैन्यौ आगतौ । सङ्घटितो रणः । पतितानि योधसहस्राणि पक्षद्वयेऽपि ।
 10 रजसाऽऽच्छादितं गगनम् । गतः स्व-परविभागः । वीरधवलो हत इति सैन्यद्वयेऽपि व्याचक्रे^७ । क्षणार्द्धेन वीरधवलो दिव्याश्वाधिरूढः^८ सारसुभटयुक् साङ्गण-चामुण्डराजयोर्मलापके गत्वा प्रसृतः । ऊचे च-रे सौराष्ट्रौ ! गृहीतं^{१०} करे शस्त्रं यद्यस्ति तेजः । इत्युक्त्वा तच्चक्रे यदेवैर्दिवि शिरो धूनितं कुर्वद्भिर्ददृशे । हतौ साङ्गण-चामुण्डराजौ अभिमुखौ^{११} । शोधितं क्षेत्रम्^{१२} । पालिताः स्वे परे च पालनार्हाः । प्रविष्टो वीरधवलो वामनस्थलीमध्यम् । गृहीतं शालकयोः कोटिसङ्घं
 15 पूर्वजशतसञ्चितं कनकम्, चतुर्दशशतानि दिव्यतुरङ्गमाणाम्, पञ्चसहस्राणि तेजस्वितुरङ्ग-माणाम्, अन्यदपि मणिमुक्ताफलादि । जितं जितमित्युद्धोपः समुच्छालितः । स्थितस्तत्र मासमेकम् । ततो वाजा-मानगजेन्द्र-चूडासमा-वालाकादिस्वामिनः प्रत्येकं गृहीतधनाः कृताः । द्वीपवेदपत्तनेषु प्रत्येकं वभ्राम । धनमकृशं मिलितम् । एवं सौराष्ट्रजयं कृत्वा समञ्ची राणो धवलकं प्राविक्षत् । उत्सवा उत्सवोपरि^{१३} प्रास्फुरन् ।

20 § १२३) तत्र प्रस्तावे चारणेन दोधकपादद्वयं पठितम्-

२६३. जीतुं छहिं उणेहिं, सांभली समहरि वाजियइ^{१४} ।

एतावदेव पुनः पुनरपाठीत्, नोत्तरार्द्धम् । गतश्चारणः स्वस्थानम् । तत्र राजवंश्याः षण्णां जनानां मध्ये आत्मीयं नाम न्यासयितुं रात्रौ तस्मै प्रत्येकं लञ्चामदुः । सोऽपि समग्रहीत् । एवं ग्राहं ग्राहं परिपारिते, एकदा प्रातः सभायां बहुजनाकीर्णायां राणकाये उत्तरार्द्धमप्यपाठीत् ।

25 विहुं भुजि वीरतणेहिं चिहुं पगि ऊपरवटणे ॥ २६ ॥

[इति श्रुत्वा*] सर्वेऽपि चमत्कृता राजन्यकाः । अहो ! प्रपञ्चेनानेनास्मान् वञ्चयित्वा निर्यासे तत्त्वमेवोक्तम् । पुनः सविशेषं ददुः [स्वामिभक्तत्वात्*] ।

30 § १२४) तदा भद्रेश्वरवेलाकूले भीमसिंहो नाम प्रतीहारस्तिष्ठति । स आत्मवली कस्याप्याज्ञां न मनुते^{१५}; धनी च । तस्मै वीरधवलो राजा आदेशमदीदपत्-सेवको भव । सोऽपि प्रत्यदीदपत्-सेवको भव । ‘यद्दीयते तल्लभ्यते’ इति न्यायः । वीरधवलस्तद्विग्रहाय गूर्जरधराराजपुत्रानमेल-

1 A B समारूढयो० । 2 P-कुले । 3 P देव्याह । 4 A च । 5 P नास्ति । 6 A B शल्यं । 7 P भीमः सन् । 8 P-व्याचक्षे । 9 A C-श्वारूढः । 10 P गृहीतः । 11 B आभिमुखौ; P असिमुखैः । 12 P रणक्षेत्रे । 13 P उत्सवोपर्यपुस्फुरन् । 14 P वाजतइ । 15 P मनुते ।

यत्, बहुसैन्यं च' । भीमसिंहोऽपि' बलेन प्रबलः । उभयपक्षेऽपि घलवत्ता ।

§ १२५) अत्रान्तरे जाबालिपुरे चाहमानकुलतिलकः †श्रीअश्वराजशाग्वीयः केतुपुत्रसमरसिंह-
नन्दनः! †श्रीउदयसिंहो नाम राजकुलो राज्यं मुनक्ति । तस्य दायादास्त्रयः सहोदराः सामन्त-
पाल-अनन्तपाल-त्रिलोकसिंहनामानो दातारः शूरास्तद्दत्तग्रासेन तृप्तिमदधतो धवलकमागल्य
श्रीवीरधवलं द्वाःस्थेनावभाणन्-देव ! वयममुकुवंदशस्त्रयः क्षत्रियाः सेवार्थिनं आगताः स्मः । 5
यथादेशः स्यात् तदा आगच्छामः । राणकेनाहृतास्ते । तेज-आकृति-श्रमादिभिः शोभनाः ।
रुचितास्ते तस्य । परं पृष्टाः-को ग्रासो वः कल्पते ? । ते प्रोचुः-देव ! प्रतिपुरुषं लृणसापुरीय-
द्रम्माणां लक्षं लक्षं ग्रासः । राणकेनोक्तम्-इयता धनेन शतानि भटानां सङ्गच्छन्ते । किमधिकं
यूयं करिष्यथ ? । न दास्यामीयत् । इति कथयित्वा' ते वीटकदानपूर्वं विसृष्टाः । तदा मन्त्रिवस्तु-
पाल-तेजःपालाभ्यां विज्रहम्-स्वामिन् ! न एते मुच्यन्ते । पुरुषसङ्गहाद् धनं न बहु मन्तव्यम् । 10

२६४ वाजि-वारण-लोहाना काष्ठ-पापाण-वाससाम् । नारी-पुरुष-तोयाना अन्तर महदन्तरम् ॥ २७ ॥

एव विज्रहमपि राणकेन नावधारितम् । मुक्ता एव । ते गताः प्रतिभटतटं श्रीभीमसिंहं प्रती-
हारम् । भेटितः सः । उक्तो वीरधवलकृतः कार्पण्यव्यवहारः । तुष्टो भीमसिंहः । कृत तदिष्ट-
वृत्तिद्वैगुण्यम् । तैश्चोक्तम्-देव ! शीघ्रमेव कथापय वीरधवलाय अस्मद्वलेन, यथा-यदि क्षत्रि-
योऽस्ति, तदा शीघ्रं युद्धायागच्छेः । अन्यथा अस्मदीयो भूत्वा जीवेः । प्रेषितो भीमसिंहेन 15
भटः । उक्तः समेत्य वीरधवलस्तत् । [एव श्रुत्वा*] वीरधवलः ससैन्यश्चलितः । भट पुरः प्राहै-
पीत् । पञ्चग्रामग्रामे' युद्धमावयोः । तत्र क्षेत्रं कारयन्नस्मि । शीघ्रमागच्छेरित्याद्याख्यापयत् ।
सोऽपि तत्र ग्रामे समेतः सवलः । सङ्घटितं सैन्यद्वयम् । वर्त्तन्ते [भटाना*] सिंहनादाः,
नृत्यन्ति पात्राणि, दीयन्ते धनानि । [पूज्यन्ते शस्त्राणि, बद्ध्यन्ते महावीराणां टोडराणि*]
त्रिदिन तैर्युद्धं प्रतिष्ठितम् । उत्कण्ठिता योद्धारः । 20

'नेदीयानिद्ववाहूनामाहवो हि महामह ।'

सङ्ग्रामदिनादर्वाग मन्त्रिवस्तुपाल-तेजःपालाभ्यां स्वामी विज्रहः-देव ! त्रयो मारवाः सुभटा-
स्त्वया न संगृहीतास्ते परबले मिलिताः । तद्वलेन भीमसिंहो निर्भीर्गर्जति, इति अवधार्यम् ।
चैररपि निवेदितमेतन्नौ । राणकेनोक्तम्-यदस्ति तदस्तु । किं भयम् ।

'ज्यो वा मृत्युर्वा सुधि मुजभृता क परिभव ? ।'

मन्त्रिणा ज्यायसोक्तम्-स्वामिन् ! कार्मुककरे देवे के परे परोलक्षा अपि । 'यदुक्तम्-

२६५ काल केलिमलङ्करोतु करिण, क्रीडन्तु कान्तासपा, कासारे †वनकासरा सरसम गर्जन्त्विह खेच्छया ।

अन्यसन्तु भयोऽञ्जिताश्च हरिणा भूयोऽपि श्रम्यागतिं, कान्तारान्तरसञ्चरव्यसनवान् यावन्न* कण्ठीरव ॥२८॥

कण्ठीरवे तु दृष्टे कुण्ठाः सर्वे वन्याः । अन्यच्च, प्रभो ! अस्मदीयसैन्ये डोडीयावंशीयो जेहुलः,
चौलुक्यः सोमवर्मा, गुलकुल्यः क्षेत्रवर्माऽस्ति । देवस्तु किं वर्णयते कल्यर्जुनः । एवं चार्त्तासु 80
वर्त्तमानासु द्वाःस्य एव्य व्यजिजपद्राणकम्-देव ! पुरुष एको द्वारि वोऽस्ति । कस्तस्यादेशः ? ।

1-2 A. नानि 'च' 'ऽपि' । † P. पुस्तके नानि दृष्टान्तर्गत पाठ । 3 P. सेवार्थिनरा । 4 E. D. नानि 'कथयित्वा', A.

० दास्यामीयुदिते । 5 P. श्रीभीमसिंहप्रतीहारेण भेटित्वास्ते । 6 A. युद्धायापत्ते । * P. विना नास्त्वन्तर । 7 P. ० ग्रामामे ।

8 P. समेतसैन्येन सवलः । 9 A. नानि । 10 P. वत । 11 A. यावदि । 12 A. गुणङ्कर ।

भ्रूसंज्ञया राणकस्तमसोचयत् । मध्यमागत्य स उवाच-देव ! सामन्तपाल-अनन्तपाल-त्रिलोक-
 सिंहैस्त्वत्पत्न्यैर्भीमसिंहमाश्रितैः कथापितमास्ते-देव ! त्रिभिर्लक्षैर्ये भटास्त्वया स्थापिता भवन्ति,
 तैरात्मानं सम्यग् रक्षेः । प्रातः कुमार्यामारण्यां त्वामेव प्रथमतमयेष्यामः । इति श्रुत्वा हृष्टेन
 राणेन ससत्कारं स प्रैषि । कथापितं च-एते वयमागता एव प्रातर्भवद्भिरपि ढौक्यम् । सर्वंपामपि
 5 तत्रैव ज्ञास्यते भुजसौष्ठवम् । गतः स तत्र । प्रातर्मिलितं बलद्वयम् । वादितानि रणतूर्याणि ।
 अङ्गेषु भटानां वर्माणि न समुः । दत्तानि दानानि । तैस्तु त्रिभिर्मारवैरात्मीयं वर्षलभ्यं^१ द्रव्यलक्ष-
 त्रयं भीमसिंहात्सद्यो लात्वाऽर्थिभ्यो ददे । स्वयमश्वेष्वारूढाः । प्रवर्तन्ते प्रहाराः । उत्थितमान्ध्यं
 शस्त्रैः । पतन्ति शराः कृतान्तदूताभाः । आरूढं प्रहरमात्रमहः । सावधानो वीरधवलः । दत्ताव-
 धाना मद्ययादयस्तद्रक्षकाः । अत्रान्तरे आगतास्ते त्रयो मरुवीराः । भापितः स्वमुखेन तैर्वीरध-
 10 वलः-अयं देवः, इमे वयम् । सावधानीभूय रक्षाऽऽत्मानम् । त्वद्योधा अपि त्वां रक्षन्तु । वीरधवले-
 नाप्युक्तम्-किमत्र विकृत्यध्वे^२ । क्रिययैव दोःस्थाम प्रकाश्यताम् । एवमुक्तिप्रत्युक्तौ लग्नं युद्धम् ।
 यत्नपरेषु तदस्थेषु रक्षत्स्वपि तैर्भल्लत्रयं वीरधवलस्य भाले लिङ्गितम्^३ । एवं त्वां हन्यः, परं एकं
 तव वीटकं तदा भक्षितमस्माभिः-इति वदद्भिस्तैरेव श्रीवीरधवलस्य तदस्थाः प्रहरणैः पातिताः ।
 तेऽपि त्रयो मारवाः^४ व्रणशतजर्जराङ्गाः सञ्जाताः । राणश्रीवीरधवल ऊपरवटाश्वात्पातितः ।
 15 ऊपरवटस्तैर्मारवैः खोत्तारके बन्धितः प्रच्छन्नः । रजसाऽन्धं जगत् । तदा राणश्रीवीरधवलो भुवि
 पातितो भट्टैरुत्पाद्य लले । तावता पतिता सन्ध्या । निवृत्तं सैन्यद्वयम् । रात्रौ भीमसिंहीयाः
 सुभटाः सर्वेऽपि वदन्ति-अस्माभिर्वीरधवलः पातितः । ततो मारवैरभिहितम्-युष्माभिः पातित
 इति किमत्राभिज्ञानम् । तैरुक्तम्-किं भवद्भिः पातितः? । मारवैरभिदधे-अस्माभिरेव पातितः ।
 ऊपरवटो वदिष्यति । उत्तारकादानीय ऊपरवटो दर्शितः । तुष्टो भीमसिंहः । उक्तवांश्च-शुद्ध-
 20 राजपुत्रेभ्यो दत्तं धनं शतधा फलति । इदमेव प्रमाणम् । 'रिपुहयहरणं क्षत्रियाणां महान्
 शृङ्गारः' । एवं वार्त्ताः कुर्वतां भटानां रात्रिर्गता । प्रातर्वीरधवलो व्रणजर्जरोऽपि पट्टभूयाक्षान्
 क्रीडितुं प्रवृत्तः । भीमसिंहसैन्यहेरिकैर्गत्वा तज्ज्ञात्वा तत्रोक्तम्-वीरधवलः कुशली गर्जति ।
 [एवं सति^५] यज्जानीथ तत्कुस्थ । अथ भीमसिंहाय तन्मन्त्रिभिर्विज्ञप्तम्-देव ! अयं बद्धमूलो
 देशेशः । अनेन विरोधो दुरायतिः । तस्मान्सन्धिः श्रेष्ठः । भीमसिंहेन मानितं तद्वचनम्^६ । परं
 25 सङ्ग्रामाडम्बरः कृतः । अन्योऽन्यमपि यावद्^७ अङ्घ्रितौ द्वौ, तावद् भट्टैरन्तरा^८ प्रविश्य मेलः कृतः ।
 ऊपरवटाश्चो राणाय दापितः । भीमसिंहेन भद्रेश्वरमात्रेण धृतिर्धरणीया, विरुदानि न पाठनी-
 यानि; इति व्यवस्थाऽऽसीत् । एवं कृत्वा श्रीवीरधवलो दानं तन्वन् श्रीधवलककमागात् । शनैः
 शनैः प्राप्तपरमप्राणो भीमसिंहमपराध्यन्तं मूलादुच्छेद्य एकवीरां धरित्रीमकरोत् । [१० एवं] धव-
 लकके राज्यं कुर्वतस्तस्य क्षुभितैः प्रभूतैः परराष्ट्रनृपतिभिः स्वं दत्तम् । तेन स्वेन सैन्यमेव
 30 मेलितम् । चतुर्दशशतानि महाकुलानि राजवंश्यानां राजपुत्राणां मेलितानि । तानि समभोजन-
 भोग-वसन-वाहनानि श्रीतेजःपालस्य सहचारिणीछायावत् समजीवितमरणत्वेन स्थितानि ।
 तद्वलेन सैन्यवलेन च स्वभुजावलेन सर्वं जीयते ।

1 ABD नास्ति पदमेतत् । 2 ABD विकृत्यध्वे (?) । 3 A लिखितं । 4 A व्रणवात् । 5 A देवितुं । 6 P
 विनाऽन्यत्र नास्ति । 7 A तद्वचनं मतं । 8 A अङ्घ्रितौ; P मिलितौ । 9 P विनाऽन्यत्र नास्ति 'अन्तरा प्रविश्य' । 10 P
 विना नास्ति ।

§ १२६) उतश्च महीतदारूपदेशे गोध्रा^१ नाम नगरम् । यत्र तत्तत्कार्येषु सङ्ग्रामे मृतानां राजपुत्राणां
 एकोत्तरशतसंख्यानि स्वयंभुलिङ्गानि^२ उदभूवन् । तत्र घृष्टुलो नाम मण्डलीकः । स गुर्जरधरा-
 समागन्तुकसार्थान् गृह्णाति । राणश्रीवीरधवलस्याज्ञा न मन्यते । तस्मै मन्त्रिभ्यां वस्तुपाल-तेजः-
 पालाभ्यां भट्टः प्रेषितः—अस्मत्प्रभो राजां मन्यस्व, अन्यथा साङ्गण चासुण्डराजादीनां मध्ये मिल
 इति कथापितम् । तच्छूवणात् कुद्धेन तेन तेनैव भटेन सह स्वभट्टः प्रस्थापितः । तेनागत्य राणश्री- 5
 वीरधवलाय कज्जलगृहं शाटिका चेति ढय उक्तम् । उक्त च—ममान्तःपुर सर्वांसि राजलोक इति
 नः प्रसुणा ख्यापितमस्ति । राणेन स भट्टः सत्कृत्य प्रहितः । गतः स्वस्थानम् । राणेन भापिताः
 सर्वे निजभटाः—घृष्टुलविग्रहाय धीटक को ग्रहीष्यति ? । कोऽपि नाद्रियते । तदा तेजःपालेन
 गृहीतम् । चलितः प्रौढसैन्यपरिच्छदः । गतस्तद्देशाद्वार्गभागे कियत्यामपि भुवि^३, स्थित्वा सैन्यं
 कियदपि, स्वल्पमग्रे प्रास्थापयत् । स्वयं महति मेलापके गुप्तस्तस्यौ । अल्पेन सैन्येनाग्रे गत्वा 10
 गोध्रागोकुलानि बालितानि । गोपालाः शरैस्ताडिताः । तैरन्तर्गोध्रकं पृत्कृतम्—गावो हियन्ते
 कैश्चित् । क्षात्रं धर्मं पुरस्कृत्य ततो धावत धावत इति शब्दे श्रुते घृष्टुलो व्यचिन्तयत्—
 नवीनमिदम्, केनास्त्पद्रमागत्य गावो हियन्ते ? ।

२६६ वृत्तिच्छेदविधौ द्विजातिमरणे स्वामिग्रहे गोग्रहे, सम्प्राप्ते शरणे कलहरणे मित्रापदा वारणे ।
 आर्त्तत्राणपरायणैकमनसा येषां न शङ्कग्रह, स्तानालोक्य विलोकितुं शृण्वते सर्वांसि सर्वांतरम् ॥ २९ ॥ 15
 इति वदन्नेव ससेनस्तुरङ्गममारूढः । जातोऽनुपदी^४ गोहर्तृणाम् । गोहर्त्तारोऽपि घृष्टुलाय दर्शनं
 ददते, शरान् सन्दधते, न च स्थित्वा युद्धयन्ते । इत्येव त्वेदयद्भिस्तैस्तावन्नीतो घृष्टुलो यावन्म-
 न्त्रिणो महति वृन्दे प्रविष्टः । ततो ज्ञातमीदृशं छन्दे मन्त्रिणः । भवतु तावत् घृष्टुलोऽस्मि ।
 निजाः सुभटाः समराय प्रेरिताः । स्वयं सविशेषमभियोगं दधौ । ततो लग्नः सहस्रम् । मन्त्रि-
 कटकनापि^५ डुडौके । चिरं रणरसरभसोऽभूत् । भग्नं घृष्टुलेन मन्त्रिकटकं कादिशीक दिशोदिशि 20
 गच्छति । तदा मन्त्रितेजःपालेन स्थिरमश्वस्थितेन तदस्याः सप्तकुलीनाः शुद्धराजपुत्रा
 भापिताः—अरिस्तावद्वली, आत्मीय तु भग्न सकलं बलम् । नष्टानामस्माकं का गतिः, किं यशः ? ।
 [यज्ञो^६ विना] जीवितव्यमपि नास्त्येव । तस्मात् कुर्मः समुचितम् । तैरपि सप्तभिस्तद्व-
 चोऽभिमतम् । व्याश्रुदिताऽष्टौ भ्रन्ति नाराचादिभिः परसेनाम् । तावन्मात्रं स्ववृन्दं सङ्घटित
 दृष्ट्वा, अपरेऽपि सत्त्व धृत्वा^७ बलिताः । तदा तेजःपाल एकत्र निजासेऽग्निकादेवीमपरत्र 15
 कपर्दिंयक्षं पश्यति । अतो जय निश्चित्य प्रहरस्तावद्ययौ यावद् घृष्टुलः । गत्वा भापितः—हे
 मण्डलीक ! येनास्मात्प्राप्य कज्जलगृहादि प्रहीयते तद्^८ सुजायल दर्शय । घृष्टुलोऽपि प्रत्याह—इदं
 तद् सुजायल पश्य—इत्युक्त्वा निविडं युयुधे । द्वन्द्वयुद्धं मन्त्रि-मण्डलीकयोः सङ्घातम्^९ । अथ
 मन्त्री सहसा दैवतबल-भुजात्रलाभ्यां तमश्वदपीपतत् । जीवन्तं वद्ध्वा काष्ठपञ्जरेऽचिक्षिपत् ।
 स्वसेनान्तर्निनाय । स्वयं बहुपरिच्छदो गोधानगरं प्रविवेश । अश्वसहस्राणि चत्वारि, अष्टादश 30
 कोटीर्हन्नां कोशम्, मूटकं शुद्धमुक्ताफलनाम्, दिव्यास्त्राणि, दिव्यवस्त्राणि इत्यादि^{१०} सर्वं जग्राह ।

1 P गोधिरा । † दण्डान्तर्गत पाठो नास्ति P पुस्तके । 2 ED स्वयं च लिङ्गानि, B स्वयं च लिङ्गितानि । 3 ABD
 स्वे सर्वे । 4 P विहाय नास्त्यन्यत्र, अग्रे 'उच्यते च' इत्यपि दृश्यतेऽधिकम् । 5 P पर को.पि । 6 A भुव । 7 A विचिन्त
 यति । 8 P गतो युपद । 9 A पृथगपि । 10 P विहाय नास्त्यन्यत्र 'यतो विना' । 11 A अवलम्ब्य । 12 A सर्वत्र
 'युगपत्' । 13 A B नानि । 14 P पुस्तक एव लभ्यते पदमिदम् ।

घूघुलस्थाने आत्मीयं सेवकं न्यास्यत् । वलितो मन्त्री गतो धवलककम् । दर्शितो घूघुलः
श्रीवीरधवलाय । तत्कज्जलगृहं तद्गले वद्धं शाटिका च वण्टैः परिधापिता । तदा घूघुलः स्वजिह्वां
दन्तैः खण्डयित्वा मृतः । जातं वद्धापनं[†] धवलकके । श्रीवीरधवलेन महत्यां सभायामाकार्यं
श्रीतेजःपालः परिधापितः । प्रसादपदे स्वर्णं भूरि ददे । तदवसरे कवीश्वरसोमेश्वरे च दृक्
5 सञ्चारिता श्रीवीरधवलेन । ततः सोमेश्वरदेवः प्राह—

२६७. मार्गे कर्दमदुस्तरे जलभृते गर्ताशतैराकुले, खिन्ने शाकटिके भरेऽतिविपमे दूरं गते रोधसि ।

शब्देनैतदहं ब्रवीमि महता कृत्वोच्छ्रितां तर्जनी, -मीदृक्षे गहने विहाय धवले वोढुं भरं कः क्षमः? ॥३०॥

विसृष्टा सभा । मिलितौ वस्तुपाल-तेजःपालावेकत्र । कृताः कथाश्चिरम् । तुष्टौ द्वौ मन्त्रयेते[†]
सम् । धर्मै एव धनमिदं पुण्यलब्धं व्ययनीयम् । ततः सविशेषं तथैव कुरुतः । ततः कविना
10 केनाप्युक्तम्—

२६८. पन्थानमेको न कदापि गच्छेदिति स्मृतिप्रोक्तमिव स्मरन्तौ ।

तौ भ्रातरौ संसृतिमोहचौरै संभूय धर्मैऽध्वनि सम्प्रवृत्तौ ॥ ३१ ॥

§ १२७) अथ श्रीवस्तुपालः शुभे मुहूर्त्ते स्तम्भतीर्थं गतः । तत्र मिलितं चातुर्वर्ण्यम् । दानेन
तोषितं सर्वम्^३ । तत्र च 'सदीकनामा नौवित्तको वसति'^४ । स च सर्ववेलाकूलेषु प्रसरमाणवि-
15 भवो महाधनाढ्यो वद्धमूलोऽधिकारिणं नन्तुं नायाति । प्रत्युत तत्पार्श्वेऽधिकारिणा गन्तव्यम् ।
एवं बहुकालो गतः । पूर्वं मन्त्रीन्द्रस्तं भेट्टेनोवाच—अस्मान्नन्तुं किमिति नागच्छसि? । स प्रति-
वक्ति—न^५ नवेयं रीतिः, प्रागपि नागच्छामि । यत्तु स्यान्न्यूनं तव, तदा नत्पूरयामि स्थानस्थः ।
तत् श्रुत्वा मन्त्री रुष्टः कथापयामास—पुरुषो भूत्वा तिष्ठेः । शासि त्वां दुर्विनीतम् । ततस्तेन
वडूआख्यवेलाकूलस्वामी राजपुत्रः, पञ्चाशद्वंशमध्यस्थखादिरमुशलस्य एकखड्गप्रहारेण^६ छेदने
20 प्रभुः, प्रभूतसैन्यत्वात् 'साहणसमुद्र' इति ख्यातः शंखाख्य उत्थापितः । तेन भाणितं
मन्त्रिणे—मन्त्रिन्! मदीयमेकं नौवित्तकं न सहसे । मदीयं मित्रमसौ ज्ञेयः । तस्माद्रचनात्
रुद्धो मन्त्री तं प्रत्यवोचत्^७—इमशानवासी भूतेभ्यो न विभेति । त्वमेव प्रगुणो भूत्वा युधि
तिष्ठेः । [इति श्रुत्वा*] सन्नद्धवद्धो [भूत्वा सोऽप्यागतः*] मन्त्री^९ वस्तुपालो^{१०}ऽपि धवलक-
काद् भूरि सैन्यमानाख्याभ्यषेणयत् । रणक्षेत्रेऽङ्घ्रितौ^{११} द्वौ । [* प्रारब्धं रणम्*] शङ्गेन
25 निर्दलितं मन्त्रिसैन्यं पलायिष्ट दिशोदिशि । तदा श्रीवस्तुपालेन स्वस्य राजपुत्रो माहेचकनामा
भाषितः—इदमस्मन्मूलघटं वर्तते^{१२} । त्वं^{१३} च वर्त्तसे । [अथ*] तत् कुरु येन श्रीवीरधवलो
न लज्जते । ततोऽसौ राजपुत्रः स्वैरेव कतिपयैर्मित्रराजपुत्रैः सह तमभिगम्योवाच—हे शङ्ग !
नेयं वडूआख्या तव ग्रामहट्टिका^{१४}, क्षत्रियाणां सङ्ग्रामोऽयम् । शङ्गोऽप्याह—सुष्ठु वक्तुं
30 वादैर्जाते द्वन्द्वरणे माहेचकेन^{१६} मन्त्रिणि पश्यति मन्त्रिप्रतापाच्छङ्गः पातितः । समरे जातो

† दण्डान्तर्गतः पाठः पतितः P पुस्तके । 1 AB मन्त्रयेतां । 2 AB तस्माद् धर्म । 3 AB नास्ति । 4 P सैद० ।
5 P पुस्तक एवेदं पदम् । 6 P तव । 7 AB खङ्गेन छेदने । 8 A प्रत्यवोचत् । * P पुस्तक एव एते पाठः
प्राप्यन्ते । 9 P मन्त्रिणा । 10 P वस्तुपालेन । 11 P मिलितौ । 12 P नास्ति । 13 P त्वमेव । 14 P ग्रामसीम-
आखेटक्रीडा किन्तु । 15 P पट्टः किल परिपन्थिनः । 16 AB माहिचकेन ।

जयजयकारः । मन्त्रिणा तद्राज्यं गृहीतम् । बेलाकूलचूर्दीनां क संख्याः । ततः स्तम्भतीर्थमुत्तो-
रणमुत्पताकमविशत् । ततो मन्त्री प्रविष्टः 'सदीकसदनम् । तस्य भद्रान् ससद्भिर्गुण'शतानि
सन्नद्धानि हत्वा तं जीवग्राह जग्राह । विद्ववाण तं कृपाणेन जघान । ततो गृहं तदीयमामूलचूल-
खातपातितम् । हेमटंकानां संख्या न । तथा मणिमुक्ताफलपदकानाम् । [प्रमाणं केनापि
न ज्ञातम् । केचिद् वृद्धा वदन्ति-तत्र तेजनतुरिकायाः करण्डश्चटितः श्रीमन्नीश्वरस्य ।] 5
आयातो मन्त्री स्वधवलगृहम् । तोपितः स्वस्वामी वीरः, परिग्रहलोकश्च । ततः [कवी-
श्वराणां*] स्तुतिः-

२६९ श्रीवस्तुपाल प्रतिपक्षकाल । त्वया प्रपदे पुरुषोत्तमत्वम् ।

तीरेऽपि वाद्वैरकृतेऽपि मात्से रूपे पराजीयत येन शङ्क ॥ ३२ ॥

२७० तावल्लीलाकवलितसरित्तावदप्रलिहोर्मि, -स्तावतीप्रध्वनितमुखरस्तावदज्ञातसीमा । 10

तावत्प्रेङ्गलमठमकरव्यूहवन्धु ससिन्धु, -लोपासुद्रासहचरकरकोडवर्ती न यावत् ॥ ३३ ॥

ततश्चोक्षवाटि' -नौवित्तकवाट्योः पार्थक्यं कृतम् ।

§ १२८ [मन्त्रिणा*] आ महाराष्ट्रेभ्यः साधिता भूः । बेलाकूलीयनरेन्द्राणां नरेन्द्रान्तरा-
-क्रम्यमाणानां मन्त्री प्रतिग्राहेण* सान्निध्य कृत्वा जयश्रियमर्पयति । इति [कारणात्*] ते
[तुष्टाः*] बोहित्यानि सारवस्तुपूर्णानि प्राभृते प्रहिण्वन्ति । अम्बिका-कपर्दिनौ निधानसुवं 15
रात्रौ [समागल*] कथयतः । ते निधयो मन्त्रिणा खातं न्वातं गृह्यन्ते । [तद्भाग्यात्*]
दुर्मिक्षस्य नामापि नाभृत् । विद्वराणि दूरे नष्टानि । सुद्गलयलानि [चार वार*] आगच्छन्ति
जग्निरे एकदा । पुनर्नाययुः । पल्लीवनेषु दुकूलानि नागोदराणि च वद्वानि । ग्रहीता कोऽपि न ।
ग्रामे ग्रामे [मण्डितानि*] सन्नाणि । सत्रे सत्रे मिष्टान्नानि । [उपरि*] ताम्बूलानि [च । तत्र
ग्लानार्थ*] वैद्याः [विविधाः प्रस्थापिताः । मन्त्रिन्यवस्थया*] दर्शनद्वेषो न, वर्णद्वेषो न । प्रतिवर्ष 20
स्वदेशे सर्वनगरेषु तिष्ठन्तिस्त्रिः श्वेताम्नरेभ्यः प्रतिलाभनाः । जेपदर्शनानामग्रेऽप्यर्चा* ।

§ १२९) मन्त्रिवस्तुपालस्य पत्न्यौ द्वे ललतादेवि सोपूनाङ्ग्यौ कल्पवद्धि-कामधेन् इव । ललिता-
देव्याः सुतो मन्त्रिजयन्तसिंहः सूरहवदेविजानिः प्रत्यक्षचिन्तामणिः । तेजःपालदयिताऽनुपमाऽनु-
पमैव । पठितं च कविना-

२७१. लक्ष्मीश्वला शिवा चण्डी, शची सापत्न्यदयिता । गङ्गा न्यगरामिनी वाणी, वाक् साराऽनुपमा तत ॥३४॥ 25

श्रीशत्रुञ्जयादिषु नन्दीश्वरेन्द्रमण्डपप्रभृतिरुर्मस्थायाः प्रारम्भपत । आरासणादिदलिकानि
स्यलपथेन [जलपथेन*] च तत्र तत्र प्राप्यन्ते । 'तपसामुद्यापनानां च प्रकाशः ।

§ १३०) एकदा तौ भ्रातरौ ङावपि मन्त्रिपुरन्दरौ महर्द्धिसङ्घोपेतौ श्रीपार्श्वं नन्तुं स्तम्भनक-
पुरमीपतुः । प्रथमदिने ससङ्घौ तौ श्रीपार्श्वस्य सुरः आचक्रश्रेणिपुरःसरौ स्थितौ । [तदा*] गीत-
[गान*] रासादि [महारसः प्र*] वर्त्तते । [तदवसरे तत्रत्य*] सङ्घोपरोधात् तत्रत्याध्यक्षाः 30
सूरयो मल्लवादिनः समाकारिताः । ते यावद्देवगृहं प्रविशन्ति तावत् पठन्ति"-

1 AB बेलाकूर्दीना । 2 AB नास्ति 'ततो मन्त्री' । 3 P सद्द० । 4 P ०गुणित० । 5 P ०पूरं स्थानित पाठित च ।
6 P हेमेटिकानां । 7 P पुत्रक एवैया पति प्राप्यते । * कोष्टरगता पाठ P पुत्रक एव लप्यन्ते । 7 A घोसपयादि० ।
8 P प्रतिग्रहेपणेन । 9 A ०द्वन्द्वानामप्यर्थाः । 10 A नास्ति पदमिदम् । † P पुत्रके नास्ति यावयमिदम् । 11 P वाचसैरेव पाठितम् ।

२७२. अस्मिन्नसारे संसारे सारं सारङ्गलोचनाः ।

मन्त्रिभ्यां श्रुतं चिन्तितं च-अहो! मठपतिर्गृहवद्देवगृहेऽपि शृङ्गाराङ्गारगर्भं पद्यं प्रस्तौति^१ । देव-
नमस्कारादिकमुचितमिह, तन्नाधीते^२ । तस्माददृष्टव्योऽसौ । उपविष्टः सूरिः सः । अन्येऽपि सूरयः
शतशः पङ्क्तौ निपण्णाः । मङ्गलदीपान्तेऽपरसूरिभिर्मल्लवादिन एवाशीर्वादाय प्रेरिताः । मन्त्री
५ पुरस्तिष्ठति । 'अस्मिन्नसारे संसारे' इत्यादि पादद्वयं भणितं तैः । [व्याख्यातं च तदेव^३] मन्त्री
हस्तेन वन्दित्वा विरक्तो गतः स्वोत्तारकम् । एवं दिनाः ८ [स एव^४] पद्यार्द्धपाठश्च [०चक्रे । नव-
नवभङ्ग्या व्याख्यातः^५] मन्त्र्यवज्ञा^६ चारोहत्प्रकर्षे । अष्टम्यां रात्रौ मन्त्री मुत्कलापनिकां कर्तुं
देवरङ्गमण्डपे निविष्टः । पुरो धनवदरकाः^७ । कोऽपि कविराह-

२७३. श्रीवस्तुपाल ! तव भालतले जिनाज्ञा, वाणी मुखे हृदि कृपा करपल्लवे श्रीः ।

देहे द्युतिर्विलसतीति स्पेव कीर्त्तिः, पैतामहं सपदि धाम जगाम नाम ॥ ३५ ॥

अपरस्तु-

२७४. अनिस्सरन्तीमपि गेहगर्भात्, कीर्त्तिं परेषामसतीं वदन्ति ।

स्वैरं भ्रमन्तीमपि वस्तुपाल !, त्वत्कीर्त्तिमाहुः कवयः सतीं तु ॥ ३६ ॥

इतरस्तु^५-

२७५. सेयं समुद्रवसना तव दानकीर्त्तिं, -पुरोत्तरीयपिहिताऽवयवा समन्तात् ।

अद्यापि कर्णविकलेति न लक्ष्यते यत्, तन्नाद्भुतं सचिवपुङ्गव ! वस्तुपाल ! ॥ ३७ ॥

कश्चित्तु-

२७६. क्रमेण मन्दीकृतकर्णशक्तिः, प्रकाशयन्ती च वलिखभावम् ।

कैर्नानुभूता सशिरःप्रकम्पं, जरेव दत्तिस्तव वस्तुपाल ! ॥ ३८ ॥

२० तेभ्यः कविभ्यः सहस्रलक्षाणि ददिरे । एवं गायनभट्टादिभ्योऽपि । यावज्जातं प्रातरिव, तदा
मल्लवादिभिः स्वसेवकाश्चैत्यद्वारद्वयेऽपि नियुक्ताः । एकं द्वारमन्यदिशि, एकं च मठदिशि । उक्तं
च^१ तेभ्यः-मन्त्री चैत्याग्निःसरन् ज्ञापनीयः । क्षणेन वस्तुपालो मठद्वारान्निर्गच्छति [यावत्]
तावता सेवकज्ञापिताः सूरयः समागत्य सम्मुखाः स्थिताः । मन्त्रिणा रीढया भ्रूप्रणाम इव कृतः ।
आचार्यैरभिहितम्-

२५ दूरे कर्णरसायनं निकटतस्तृष्णापि नो शाम्यति ।

विजीयताम्; तीर्थानि पूज्यन्ताम् । मन्त्री कौतुकात्तथैव तस्थौ, किंपर्यवसानेयं प्रस्तावनेति
ध्यानात्; ऊचे च-न विद्वः परमार्थं किमेतदभिदध्वे । आचार्यैरुक्तम्-पुरो गम्यताम्, पुरोगम्य-
ताम् । भवतां कार्याणि भूयांसि । मन्त्री सविशेषं पृच्छति । सूरयो वदन्ति-सचिवेन्द्र ! श्रूयताम्-

३० § १३१) मरुग्रामे क्वचित् ग्रामाराः स्थूलबहुला लोमशाः पशवो वसन्ति । पर्षदि निषीदन्ति ।
कपोलञ्जल्लरीं वादयन्ति । तत्रैकदा वेलाकूलीयचरः पान्थ आगमत् । नवीन इति कृत्वा ग्राम्यै-

1 P पदद्वयं कथयन्नस्तीति । 2 P तस्मिन् नाधीते । 3 A मन्त्र्यवज्ञातविचारोहत्प्रकर्षे; B मन्त्र्यज्ञात चारो०; DE मन्त्र्यज्ञानं
चा० । 4 P बदरकाणां राशयः । † P पुस्तके नोपलभ्यते पद्यमिदम् । 5 P पुनः कश्चिद्भुः । 6 P चास्ति । 7 P प्रभुप्रणामं ।

राहतः । पृष्टः—त्वं कः ? कुत्रत्यः ? । तेनोक्तम्—अहं समुद्रतटेष्वत्सम् । पान्थः, पुरो यामि । तैः पृष्टम्—समुद्रः केन खानितः ? । तेनोचे—स्वयंभूः सः । पुनस्तैः पृष्टम्—कियान् सः ? । पान्थेनोक्तम्—अलञ्चपारः । किं तत्रास्ते ?—इति पृष्टे पुनस्तेनाचख्ये—

२७७ ग्रावाणो मणयो हरिर्जलचरो लक्ष्मी पयोमातुपी,
मुकौघा सिकताः प्रवाललतिकाः सेवालमम्भ सुधा ।
तीरे कल्पमहीरुहाः किमपर नाम्नाऽपि रत्नाकरः,

इति पादत्रयं पठित्वा व्याख्याय पुरो गतः पान्थः । तेषु ग्राम्येष्वेकः सकौतुकः पृच्छन् पृच्छन् समुद्रतटमगात् । दृष्टः कल्लोलमालालुम्बितगगनाग्रः समुद्रः । तुष्टः सः । अचिन्तयच— [इतो*] ऋद्धयः सर्वा लप्स्यन्ते । प्रथमं तृपितः सलिलं पिबामि । [इति मत्वा*] पीतं तत् । दग्धः कोष्टः । ततः पठति—

दूरे कर्णरसायन निकटस्तृष्णापि नो शाम्यति ॥ ३९ ॥

२७८ 'वरि वियरा जहिं' जणु पियड 'घुडुघुडु' सुलपहिं । सायरि अथि बहुचु' जलु छिं सारा' किं तेण ॥ ४० ॥
तैरेव पदैर्नष्टः स्वास्पद गतः । तथा वयमपि स्मः । मन्त्रिणोक्तम्—कथं तथा यूय यथा स ग्राम्यः ? । सूरयस्तारमूचुः—महामात्य । वयमत्र श्रीपार्श्वनाथसेवकाः, त्रैविद्यविदः, सर्वद्वयः [अत्रस्याः*] शृणुमः । यथा—घवलकके श्रीवस्तुपालो मन्त्री सरस्वतीकण्ठाभरणो भारतीप्रति-¹⁵ पन्नपुत्रो विद्वज्जनमधुकरसहकारः सारासारविचारवेद्यास्ते इति । तदुक्तण्डितास्तत्रागन्तुम् । ईश्वरत्वाच्च न गच्छामः कापि । [पुनश्चिन्तितं च*] कदाचिद्, अत्र तीर्थमिलेता" मन्त्री, तस्य पुरो वक्ष्यामः स्वैरं सूक्तानि । इति ध्यायतामस्माकं मन्त्रिमिश्रा "अत्रागताः । यावत्पठ्यते किमपि ताव-¹⁶ दस्तस्मभावनायाऽवज्ञापरा यूयं स्थिताः । ततः किं पठ्यते ? । गच्छत गच्छत, उत्सूर भवति । मन्त्री प्राह—मम मन्तुः¹⁷ क्षम्यताम्, किमेतत्पठितुमारेभे भवद्भिः ? । आचार्या जगदुः—देव ! यदा²⁰ युवां सवान्धवौ श्रावकश्रेण्यग्रे राजराजे-वरौ दिव्यभूपणौ, श्रावकाश्च घनाट्ठा दृष्टाः, गीताशुच्छ्र-यश्च । तदा एतन्नश्चित्ते बभूव—जगति स्त्रीजातिरेव घन्या । यद्बुधो" जिन-चक्रयर्द्धचक्रि-नल-कर्ण-युधिष्ठिर-विक्रम-सातवाहनादयो जाताः । सम्प्रत्यपि ईदृशाः सन्ति । तस्मात् श्रीसाम्ब-श्रीशान्ति¹⁸—ब्रह्मणाग-आमदत्त-नागडचयश्रीआभूनन्दिनी "कुमारदेवी श्लाघ्या । यया एतौ कलियुगमहान्धकारमज्जजिनधर्मप्रकाशनप्रदीपौ ईदृशौ नन्दनौ जातौ । इत्येवं चिन्तयतामस्माकं²⁵ पद्यपादद्वयं बदनादुद्गतम् । जिनमस्कारादि विस्मृतम् । पश्चार्द्धं तु शृणुत¹⁹—

यत्कृत्विप्रभवा एते वस्तुपाल¹ भवाद्दशा ॥ ४१ ॥

सविस्तरतर व्याख्यानं कृतम् । लज्जितः²⁰ सचिवेन्द्रः । पदोर्लगित्वा सूरीन् क्षमयित्वा [चलि-तः*] क्रोशान्ते ग्राम एक आगात् । तत्र स्नातमुक्तविलिप्तः [तदनु*] स्व भृत्य सचिवमेकमाकार्य आदिक्षत्—इयं बाहिनी हेमसहस्रदशरुवदरकयुक्त सूरिभ्यो मठे देयाः । गतो मन्त्रिसेवकस्तत्र ।³⁰ भाषिता' सूरयः—मन्त्रिदत्तमिठमवधार्यताम् । आचार्यैर्दृष्टम् । अन्वमारुह्य भटशतोद्घालितकृपा-

1 P कल । 2 P तत्रजिन । * कोष्टकगत पाठ P पुत्रक पुत्र दयन्ते । 3 P तेन पठति इति । 4 P वर । 5 P तिहिं । 6 P घट्ट घट्ट, B घुडुघुडु । 7 P नलुणहिं, P चलुणहिं । 8 P बहुत, B बहुत । 9 P छह । 10 P चाप । 11 P तीर्थनलै प्याऽत्र । 12 PB अयागताः । 13 ABC °दत्तम्भावनम् । 14 P अपराय । 15 P यद्गमै । 16 A नाहि 'धीनाति' । 17 P इमरा० । 18 A शृणु तत् । 19 A विद्वाप ।

णजलप्लावितरवास्तत्र गताः, यत्र श्रीवस्तुपालः । उदितश्च तैः-मन्त्रिन् ! किमहमुचितभाषी, किं चारणः, किं वन्दी, किं नु^२ सर्वसिद्धान्तपारगः सम्यग् जैनः सूरिः^३? । मया मनःप्रमोदेन यद् व उपश्लोकनमुक्तं तन्मूल्यभूतामिमां वो दत्तिं कथं गृह्णामि । न मयेदं वित्तायाभिहितम् । किन्त्वदं अन्तर्भनसं ध्यात्वा [भणितं] यथाऽद्यापि जयति जिनपतिमतम् [तीर्थकृद्धारकसदृशं 5 एवंविधैः पुरुषरत्नैः] । धनं न गृह्णाम्येव । मन्त्री^४ प्राह-भवन्तो निःस्पृहत्वान्न गृह्णन्ति, वयं तु दत्तत्वान्न प्रतिगृह्णीमः; तर्हि कथमनेन हेम्ना भवितव्यमिति शिक्षां दत्त । ततः सूरिभिर्जगदे^५ जगदेकदानी मन्त्री-मन्त्रिन् ! स्वगृहाय सम्प्रति गंस्यते भवद्भिस्तीर्थाय कस्मैचिद्वा? । मन्त्री आह-प्रभो ! श्रीसुव्रततीर्थवन्दनार्थं गच्छन्तः स्मः । आचार्याः प्राहुः-तर्हि लब्ध^६ एतद् हेमव्ययोपायः । तत्र लेप्यमयी प्रतिमाऽऽस्ते । तत्र स्नात्रसुखासिका न पूर्यते श्रावकाणाम् । तस्मादनेन राया 10 रीरीहेममयी^७ स्नात्रप्रतिमां निर्मापयत । मन्त्रिणोर्ध्वनितं मनः । तत्तथैव^८ च कृतम् । ततः समायातः स्वसदनं गूर्जेन्द्रमन्त्री ।

§ १३२) अन्येद्युरादर्शं प्रातर्वदनं पश्यता सचिवेन पलितमेकमालोकि, अपाठि च-

२७९. अधीता न कला काचित् न च किञ्चित्कृतं तपः । दत्तं न किञ्चित्पात्रेभ्यो गतं च मधुरं वयः ॥ ४२ ॥

२८०. आयुर्यौवनवित्तेषु स्मृतिशेषेषु या मतिः । सैव चेजायते पूर्वं न दूरे परमं पदम् ॥ ४३ ॥

15 २८१. आरोहन्ती शिरःस्वान्तादौन्नत्यं तनुते जरा । शिरसः स्वान्तमायान्ती दिशते नीचतां पुनः ॥ ४४ ॥

२८२. लोकः पृच्छति मे वार्त्ता शरीरे कुशलं तव । कुतः कुशलमस्माकमायुर्याति दिने दिने ॥ ४५ ॥

ततोऽधिकं जिनधर्मे रेमे ।

§ १३३) अथैकदा द्वावपि भ्रातरौ राणश्रीवीरधवलं व्यजिज्ञपताम्-देव ! देवपादैरियं गूर्जरधरा साधिता, राष्ट्रान्तराणि करदानि कृतानि^९ । यद्यादेशः स्यात् तदा राज्याभिषेकोत्सवः क्रियते ।

20 राणकेनोक्तम्-मन्त्रिणौ ! ऋजू भक्तिजडौ युवाम् ।

२८३. अजित्वा साऽर्णवासुर्बिनिष्ठा विविधैर्मखैः । अदत्त्वा चार्थमर्थिभ्यो भवेयं पार्थिवः कथम् ॥ ४६ ॥

ततो राणकमात्रत्वमेवास्तु । इत्युक्त्वा व्यसृजत्तौ ।

§ १३४) एकदा मन्त्रिभ्यां श्रीसोमेश्वरादिकविभ्यो विपुला वृत्तिः कृता भूम्यादिदानैः । ततः पठितं सोमेश्वरेण-

25 २८४. सूत्रे वृत्तिः कृता पूर्वं दुर्गसिंहेन धीमता । विसूत्रे तु कृता तेषां^{१०} वस्तुपालेन मन्त्रिणा ॥ ४७ ॥

§ १३५) श्रीवीरधवलोऽपि सेवकान् सुष्ठु पदवीमारोपयन् जगत्प्रियोऽभूत् । किमुच्यते तस्य । पश्यत-श्रीवीरधवलो ग्रीष्मे चन्द्रशालायां सुप्तोऽस्ति । वण्ठश्चरणौ चम्पयत्येकः । राणकः पटी-पिहितवदनो जाग्रदपि वण्ठेन सुप्तो^{११} मेने । ततश्चरणाङ्गुलिस्था रत्नाङ्गा मुद्रा जगृहे, मुखे च चिक्षिपे । राणकेन किमपि नोक्तम् । उत्थितो राणः । भाण्डागारिकपार्श्वाद् गृहीत्वाऽन्या मुद्रा 30 तादृगेव पादाङ्गुलौ स्थापिता । द्वितीयदिने पुना राणकस्तत्रैव^{१२} चन्द्रशालायां प्रसुप्तः । वण्ठश्चरणौ

1 P किं वा । 2 AB तु । 3 P जैनसूरिः । * P पुस्तक एवेदं दृश्यते । 4 A मन्त्र्यप्याह । 5 P जगदेकदानवीर ! । 6 P इदं । 7 P तस्मादनेन हेममयी । 8 'च' नास्ति P । 9 A नास्ति पदमिदम् । 10 P अस्माकं । 11 A सुप्त इति । 12 P शालायां ।

'चम्पयति । राणस्तथैव' पटीस्थगितवदनोऽस्ति । वण्डः पुनः पुनः मुद्रामालोकते । अहो ! प्राकृतनी चैयम् । ततो राणेन्द्रः प्राह-भो वण्ड ! इमां तु मुद्रां मा ग्रहीः । या कल्पे गृहीता सा गृहीता । एतद्वचनाकार्णव एव वण्डो भीत्या वज्राहत इवास्यात् । यतः-

२८५ हसन्नपि नृपो हन्ति मानयन्नपि दुर्जनं । स्थशन्नपि गजो हन्ति जिघ्रन्नपि भुजङ्गमः ॥ ४८ ॥

तां तस्य दीनतां दृष्ट्वा राणकेन भणितम्-वत्स ! मा भैपीः । अस्माकमेवायं कार्पण्यदोषो 5
येन तेऽल्पा वृत्तिः । इच्छा न पूर्यते । ततो बहूपाये चौर्यं बुद्धिः । अतः परं ह्य आरोहाय दीयमानोऽस्ति, लक्षार्द्धं वृत्तौ । इत्याश्वासितः सः । अतो वीरधवलः क्षमापरत्वाज्जगद्वल्लभः सेवकसदाफलत्वेन पश्ये । स सहजदयार्द्र इति मन्त्रिभ्यां रहः कथान्तरे शान्तिपर्वणि श्रीद्वैपायनोक्तभीष्म-युधिष्ठिरोपदेशद्वाराऽऽयातं द्वैपायनोक्तद्वारिण्यदधिकारमयेतिहासशास्त्रीयाष्टाविंशाधिकारस्यं शिवपुराणमध्यगतं च मांसपरिहारं व्याख्याय व्याख्याय प्रायो मांस-मद्य-10
मृगयाविमुखकृतः । पुनर्मैलघारिः श्रीदेवप्रभसूरिसविधे व्याख्यां श्रावं श्रावं सविशेषं तेन तत्त्वपरिमलितमतिर्विरचितः ।

§ १३६) अन्येद्युर्वस्तुपालो ब्राह्मे मुहूर्त्तं विमृशति-पयर्हयात्रा विस्तरेण क्रियते तदा श्रीः फलवती भवेत् ।

२८६ *श्रीणा स्त्रीणा च ये वक्ष्यात्तेऽत्रय पुरुषाधमा । स्त्रियः श्रियश्च यद्वक्ष्यात्तेऽत्रय पुरुषोत्तमा ॥ ४९ ॥ 15

२८७ विन्नयित्वा जनानेतान् सुकृतं यद्बते श्रिया । तत्ततो यद्बते येन स तु धूर्तुस्तुनधः ॥ ५० ॥

२८८ नृपव्यापारपौष्यः सुकृतं स्वीकृतं न वै । तान् धूलिधावकेभ्योऽपि मन्ये मूढतरान् नरान् ॥ ५१ ॥

इत्यादि विमृश्य तेजःपालेन नित्यभक्तेन सांमत्यं कृत्वा मलघारिः श्रीनरचन्द्रसूरिपादानपृच्छत्-भगवन् ! या मे चिन्ताऽधुना [वर्त्तते*] सा निष्प्रत्यूहं सेत्स्यति ? प्रभुभिः शास्त्रजकिरीटैरुक्तम्-जिनयात्राचिन्ता वर्त्तते, सा सेत्स्यति । वस्तुपालेन गदितम्-तर्हि देवालये वासक्षेपः 20
क्रियताम् । तदा श्रीनरचन्द्रसूरयः प्राहुः-मन्त्रीश ! वयं ते मातृपक्षे शुरवः, न पितृपक्षे । पितृपक्षे तु नागेन्द्रगच्छीयाः श्रीअमरचन्द्रसूरि-श्रीमहेन्द्रसूरिपदे-श्रीविजयसेनसूरय उदप्रभसूरिसञ्ज्ञकशिष्ययुजो विशालगच्छाः पीलूआर्देदेशे वर्तन्ते । ते वासनिक्षेपं कुर्वन्तु [पर*] न वयम् । यदुक्तम्-

२८९ जा जस दिदं जा जस सतई पुषपुरिसकयमेरा । कठटिए वि जीए सा केण' न लधियव ति ॥ ५२ ॥ 25

अथ मरुपाह-अस्माभिर्भयदन्तिके त्रैविद्य-पटावडयक-कर्मप्रकृत्यायधीतम् । यूयमेव शुरवः । प्रभुभिरुक्तम्-नैव वाच्यम्, लोभपिशाचप्रवेशप्रसङ्गात् । ततो मन्त्रिभ्यां मरुदेशाद् शुरवः शीघ्रमानापिताः । मुहूर्त्तप्रतिष्ठा देवालयप्रस्थापनं वासनिक्षेपणं कुलगुम्भिः कृतम् । साधर्मिकवान्सन्त्यं शान्तिकं मारिवारणं स्वामिपूजनं लोकरञ्जनं चैत्यपरिपाटीपर्यटनं च विहितम् । अथ प्रतिलामना । तत्र मिलिताः कवी-वराः, नरे-वराः, सद्मे-वराः । दत्तानि कौशेयकटककुण्डल 30
हारादीनि लोकेभ्यः । यतिपतिभ्यस्तु तद्वचितानि वस्त्र-कम्पल-भोज्यादीनि । तदा श्रीनरचन्द्रसूरिभिः सहानुजातैर्यारया कृता-

1 P चरनी स एव चम्पयति । 2 AB नास्ति 'तथैव' । 3 P चाप्यप्यतो । 4 P इति कारणात् । 5 P इत् । * P पुनः विद्वान्नाम नोपरलभ्यते पशमित् । † P पुनः नोपरलभ्यते इत् पश्यम् । 7 AB हेण । 8 A नास्ति ।

२९०. चौलुक्यः परमार्हतो नृपशतस्वामी जिनेन्द्राज्ञया, निर्ग्रन्थाय जनाय दानमनघं न प्राप जानन्नपि ।

स प्राप्तश्चिदिवं स्वचारुचरितैः सत्यान्नदानेच्छया, त्वद्रूपोऽवततार गूर्जरभुवि श्रीवस्तुपालो ध्रुवम् ॥ ५३ ॥

ध्वनितः सङ्घः^१ । अथ चलितः सुशकुनैः सङ्घः । मार्गे ससक्षेत्रापयुद्धरन् श्रीवर्द्धमानपुरासन्न-
मावासितः ।

- 5 § १३७) तदा [वर्द्धमानपुरमध्ये*] बहुजनमान्यः श्रीमान् रत्ननामा श्रावको वसति । तद्गृहे
दक्षिणावर्तः शङ्खः पूज्यते । स रात्रौ करण्डान्निर्गल्य स्निग्धगम्भीरं घुमघुमायते नृत्यति च ।
तत्प्रभावात्तस्य^२ गृहे चतुरङ्गा लक्ष्मीः । शङ्खेन रात्रौ रत्न आलेपे-तव गृहेऽहं चिरमस्थाम् । इदानीं
तव पुण्यमल्पम् । मां श्रीवस्तुपालपुरुषोत्तमकरपङ्कजप्रणयिनं कुरु । सत्पात्रे मदानात् त्वमपीह
परत्र च सुखी भवेः । [तस्याभिप्रायं*] व्यक्तं तज्ज्ञात्वा रत्नो विपुलसामग्र्याऽभिमुखो गत्वा
10 मन्त्रीशं [ससङ्घं निमन्त्र्य*] स्वगृहे बहुपरिकरं भोजयित्वा परिधाप्योचे-एवमेवं शङ्खादेशो मे ।
गृहाणेमम् । मन्त्र्याह-न वयं परधनार्थिनः ।^३ पिशुनाच्छङ्खसत्तां ज्ञात्वा तं ग्रहीष्यति स्वयं मन्त्री,
तस्मात् स्वयमेव ददामि-इत्यपि मा शङ्किष्ठाः, निर्लोभत्वादस्माकमसत्प्रभूणां च । इत्युक्त्वा
विरते मन्त्रिणि रत्नेन गदितम्-देव ! महृहावस्थानमस्मै न रोचते । ततः किं क्रियते ?, गृहाणेव ।
ततो गृहीतो मन्त्रिणा शङ्खः । तत्प्रभावोऽनन्तः ।

- 15 § १३८) शनैः शनैः सङ्घः श्रीशत्रुञ्जयतलहट्टिकां^४ प्राप्तः । तत्र ललितासरः प्रासादादिकीर्त्त-
नानि पश्यन् प्रमुदितः ससङ्घः सचिवः । आरूढः शत्रुञ्जयाद्रिं विवेकं च भावं च । तत्र मन्त्री
प्रथमं ऋषभं वन्दते । तदा काव्यपाठः-

२९१. आस्यं कस्य न वीक्षितं क्व न कृता सेवा न के वा स्तुताः, तृष्णापूरपराहतेन विहिता केषां च नाम्पर्यया ।

तत् त्रातर् ! विमलाद्रिनन्दनवनीकल्पैककल्पद्रुम !, त्वामासाद्य कदा कदर्शनमिदं भूयोऽपि नाहं सहे ॥५४॥

- 20 अथाधारितसन्न-मेरुध्वजारोपणेन्द्रपदार्थिरञ्जनादीनि कर्त्तव्यानि विहितानि । देवेभ्यो हैमानि
^५ आरात्रिकतिलकादीनि दत्तानि । कुङ्कुमकर्पूरागुरुमृगमदचन्दनकुसुमपरिमलमिलदलिकुलञ्जङ्कार-
भारपूरितमिव गगनमभवत् । गीत-रासध्वनिभिर्दिकुङ्कुहराणि^६ अभ्रियन्त । पूर्वं मन्त्रिश्रीउदयन-
दत्ता देवदायाः सर्वेऽपि सविशेषाः कृताः । देवद्रव्यनाशनिषेधार्थं चत्वारि श्रावककुलानि अद्रौ
मुक्तानि । अनुपमा दानाधिकारिणी [कृताऽस्ति*] । तस्याः साधुभ्यो दानानि ददत्याः किल महति
25 वृन्दे पतता घृतकडहट्टकेन क्षौमाण्यभ्यक्तानि । तदा^७ याष्टिकेन कडहट्टभृते साधवे यष्टिप्रहार-
लेशो दत्तः । मन्त्रिण्या देशनिर्वासनं समादिष्टम् । [भणितं च-*] रे न वेत्सि ! यद्यहं तैलिकपत्नी
कान्दविकी^८ वाऽभविष्यम्, तदा प्रतिपदं तैलघृताभिष्वङ्गान्मलिनान्येव वासांस्यभविष्यन् ।
एवं तु वस्त्राभ्यङ्गो [भाग्यलभ्यः*] दर्शनप्रसादादेव स्यात् । य इदं न मन्यते तेन नः कार्यमेव
न इत्युक्तं च । अहो ! दर्शनभक्तिरिति ध्वनितं सर्वम् ।

- 30 § १३९) एकदा मन्त्रीश्वरो नाभेयपुर आरात्रिके स्थितोऽस्ति दिव्यधवलवासाश्चान्दनतिलको
दिव्यपदकहारभूषितोरस्थलः । सूरीणां कवीनां श्रावक-श्राविकाणां च नतिः । तिलकं तिलकोपरि ।
पुष्पस्रक् पुष्पस्रगुपरि । तदा सूत्रधारेणैकेन दारवी कुमारदेव्या मातुर्मूर्तिर्महन्तकायनवीनघटिता

1 P ससङ्घो मन्त्री । * कोष्टकगताः पाठाः P पुस्तक एव प्राप्यन्ते । 2 A रत्नस्य । 3 A पिशुनाः । 4 A ०हट्टिकाया-
माप । 5 P आभरणानि तिल० । 6 A दिक्षु अन्तराणि । 7 A तदयोयष्टीकेन । 8 P कान्दविकपत्नी ।

दृष्टौ कृता । उक्तं च तेन-मातुर्मूर्तिरियम् । तदा मञ्जी-श्वरेणाशिष्वानखं दृष्ट्वा मूर्तिः । दृष्ट्वा रुदितं च^१ प्रथममश्रुमात्रम्, ततो व्यक्ततरो ध्वनिः, ततो व्यक्ततरः । सर्वे तदस्याः पृच्छन्ति-देव । किं कारणं रुद्यते ? । हर्षस्थाने को विपादः ? । [यथा*] श्रुतशील उद्धव इव विष्णोः, अभय इव श्रेणिकस्य, कल्पक इव नन्दस्य, जाम्बक इव वनराजस्य, आलिङ्ग इव सिद्धराजस्य, उदयन इव कुमारपालस्य [तथा*] त्वं मञ्जी वीरधवलस्य । विपद्गीताः पर्वता इव सागरं [तथा*] त्वामाश्रयन्ति 5
भूपाः । तादृशेणैव पन्नगाः [तथा*] त्वया हताः सपत्नाः पृथिवीपालाः । चन्द्राय इव चकोराः [तथा*] तुभ्यं स्पृह्यन्ति खजनाः । हिमवत इव गङ्गा [तथा*] त्वत्प्रभवा राजनीतिः । भानोरिव पद्माः [तथा*] तवोदयमीहन्ते सूरयः । विष्णाविव रमते त्वयि श्रीः । तन्नास्ति यत्नं ते [एवं सति किमर्थं दुःखं श्रियते ?*] ततो मञ्जिणोक्तम्-इदं दुःखं यन्मे 'भाग्य-सङ्घाधिपत्यादिविभूतिर्मा-
तृमरणादनन्तरं सम्पन्ना । यदि तु सा मे माता इदानीं स्यात्, तदा स्वहस्तेन मङ्गलानि कुर्वत्या-10
स्तस्या मम च मङ्गलानि कारयतः पश्यतश्च लोकस्य कियत्सुखं भवेत् । परं किं कुर्मो धात्रा हताः स्मः [एकैरन्यूनीकरणेन*] । ततः श्रीनरचन्द्रसूरिभिर्मलधारिभिरभिहितम्-मञ्जीश्वर ! यथा त्वं सचिवेषु तथाऽत्र देशे प्रधानं राजसु सिद्धराजो व्यजयत^२ । स मालवेन्द्रं जित्वा पत्तन-
मागतो मङ्गलेषु क्रियमाणेष्वपाठीद् यथा-

२९२ मा स्म सीमन्तिनी कापि जनयेत् सुतमीदृशम् । बृहद्भाग्यफल यस्य श्रुतातुरनन्तरम् ॥ ५५ ॥ 15

तस्मात् [हृदयमधःकृत्वा स्वीयते विवेकिभिः*] न सर्वेऽपि ऋणां मनोरथाः प्रपूर्यन्ते । [इत्याद्युक्त्या मञ्जी बलादारात्रिकमङ्गलदीपादिकारितः । ततो चैत्यचन्दना गुरुवन्दनं च । तदा*] श्रीनरचन्द्रसूरिभिराशीर्दत्ता-

२९३ तवोपकुर्वतो धर्मं तस्य त्वासुपकुर्वत । वस्तुपाल ! द्वयोस्तु युक्त एव समागमः ॥ ५६ ॥

इत्यादि^३ । अथ रात्रौ तन्मयतया नाभेयपूजाध्यानदानपूजाः^४ । तदा कवयः पठन्ति । 20

एकः कश्चित्-

२९४ ये पापप्रवणा स्वभावकृपणा स्वामिप्रसादोत्त्वणा, स्तेऽपि द्रव्यकणाय मर्त्यमपणा जिह्वा भवत्या स्तुता । तस्मात् त्व तदधापघातनिषये बद्धादरा सम्प्रति, श्रेय.स्थानविधानधिकृतकलिं श्रीवस्तुपाल स्तुहि ॥५७॥

अपरस्तु-

२९५ सुरो रणेषु चरणप्रणतेषु सोमो, वक्रोऽतिमरुचरितेषु धुषोऽर्धयोधे । 25

नीतो गुरु कनिजने कविरक्रियासु, मन्दोऽपि च ग्रहमयो नहि वस्तुपाल ॥ ५८ ॥

अन्यस्तु-

२९६ श्रीमोजवदनाम्भोजनियोगनिपुर मन । श्रीवस्तुपालत्रकत्रेन्दौ निनोदयति भारती ॥ ५९ ॥

इतरस्तु-

२९७ श्रीनामाम्भुजमानन परिणत पश्चाद्गुलिच्छन्नतो, जग्मुर्दक्षिणपद्मशाण्डमयता पश्चापि देवदृमा । 30

यान्धापृष्णकारण प्रणयिना जिह्वे चिन्तामणि, -जिता यस्य किमस्य शश्यमपर श्रीवस्तुपालस्य तत् ॥६०॥

सर्वत्र लक्षटानम् । अष्टादिकाया गतायां ऋषभदेव गद्गुढोक्त्या मञ्जी आशुच्छत^५-

1 P दृष्ट्वा च दर्शयम् । * P पुम्ने प्रशिक्षयत्या णे पाण । 2 P प्रमथयति । 3 PV चक्राति । 4 P प्रापय । 5 P मरा । 6 P व्यतिषण । 7 A इति । 8 P अघ्यानदान । 9 V विप्रहमयो । 10 P अशुच्छत ।

२९८. त्वत्प्रासादकृते नीडे वसन् शृण्वन् गुणांस्तव । सद्दर्शनतुष्टात्मा भूयासं विहगोऽप्यहम् ॥ ६१ ॥

२९९. यदाये धूतकारस्य यत्प्रियायां वियोगिनः । यद्राधावेधिनो लक्ष्ये तद् ध्यानं मेऽस्तु ते मते ॥ ६२ ॥

इत्याद्यकवत्^१ । एवं सङ्घोऽपि चलितः । ससङ्घः सचिवः मरुदेवाशिखरादग्रे यावत् कियदपि याति, तावत् श्रमवशविगलत्स्वेदक्लिन्नगात्रवसनान् कल्पपि मालिकान् पुष्पकरण्डकभारितशिर-
 5 सोऽपश्यत् । पृष्ठास्ते-कथमुत्सुका इव यूयम् ? । तैर्विज्ञप्तम्-देव ! वयं दूरात् पुष्पाण्याहार्मः । सङ्घः किल शत्रुञ्जयशिखरेऽस्ति; प्रकृष्टं मूल्यं लप्स्यामहे । तत्पुनरन्यथा जातम् । सङ्घश्चलितः । तस्माद्भाग्या वयमिति । तेषां दैन्यं दृष्ट्वा मन्त्रिणाऽभाणि-अत्रैव स्थायितामूर्ध्वैः क्षणम् । तावता पाश्चात्यं सर्वमप्यायातम् । श्रीवस्तुपालेन स्वकुटुम्बं सङ्घश्चाभाण्येताम्^२ । यथा-भो धन्याः ! सर्वेषां पूर्णस्तीर्थवन्दनापूजाभिलाषः ? । लोकेनोक्तम्-[भवत्प्रसादात्^३] पूर्णः । मञ्ज्याह-किमपि
 10 तीर्थमपूजितं स्थितम् [अस्ति*] ? लोकः प्राह-प्रत्येकं सर्वाणि तीर्थानि पूजितानि ध्यातानि । मन्त्रिमहेन्द्रः प्राह-यद्विस्मृतं तन्न जानीथ यूयम्, वयं स्मारयामः । सङ्घो वदति-किं विस्मृतम् ? । [तत्कथयन्तु*] मन्त्री गदति-भो लोकाः ! पूर्वं तीर्थमयं पर्वतः । यत्र स्वयमृषभदेवः समवासा-
 र्षीत् । ततो नेमिवर्जिता द्वाविंशतिर्जिनाः समवासार्षुः । असङ्ख्याः सिद्धाश्च यत्र । सोऽद्रिः कथं न तीर्थम् ? । लोकोऽप्याह-सत्यं तीर्थमयं पर्वतः । तर्हि पूज्यताम् । पुष्पादीनि केति चेत् [अकथयिष्यन्
 15 तदा*] इमे मालिका इमानि पुष्पाणि वः पुण्यैरुपास्थिपतेति । ततः सङ्घेन तानि पुष्पाणि गृही-
 त्वाऽद्रिपूजा कृता । [द्रम्मेण पुष्पं जातम्*] नालिकेरास्फालन-वस्त्रदानादिकेलयश्च । तुष्टा मालिकाः । एवं पराशाभङ्गपराङ्मुखः आसराजभूः ।

§ १४०) [ततः*] शनैः शनैः पशु-तुरङ्ग-शिखाद्यपीडया सङ्घो रैवतकमारुरोह च । नेमिनि दृष्टे मन्त्री ननर्त्त, पपाठ च आनन्दाश्रुनिर्झरिताक्षः-

20 ३००. कल्पद्रुमस्तरुरसौ तरवस्तथाऽन्ये, चिन्तामणिर्मणिरसौ मणयस्तथाऽन्ये ।
 धिग् जातिमेव ददशे वत यत्र नेमिः, श्रीरैवते स दिवसो दिवसास्तथाऽन्ये ॥ ६३ ॥

३०१. अभङ्गवैराग्यतरङ्गरङ्गे, चित्ते त्वदीये यदुवंशरत्न ! ।

कथं कृशाङ्गोऽपि हि मान्तु हन्त, यस्मादनङ्गोऽपि पदं न लेभे ॥ ६४ ॥

तत्राऽप्यष्टाहिकादिविधिः प्रागिव । नाभेयभवनकल्याणत्रय-गजेन्द्रपदकुण्डान्तिकप्रासाद-अ-
 25 म्बिका-शाम्ब-प्रद्युम्नशिखरतोरणादिकीर्त्तनदर्शनैर्मन्त्री^४ सङ्घश्च नयनयोः स्वादुफलमार्पिपताम् ।
 आरात्रिकेऽर्थिनां ससम्भ्रमं मन्त्रिमध्ये ज्ञम्पापनं^५ दृष्ट्वा श्रीसोमेश्वरश्चकवे^६-

३०२. इच्छासिद्धिसमन्विते^७ सुरगणे कल्पद्रुमैः स्थायते, पाताले पवमानभोजनजने कष्टं प्रणष्टो वलिः ।

नीरागानगमन् मुनीन् सुरभयश्चिन्तामणिः काप्यगात्, तस्मादर्थिकदर्थिनां विषहतां श्रीवस्तुपालः क्षितौ ॥ ६५ ॥

लक्षः सपादोऽस्य दत्तौ मन्त्रिणः । दानमण्डपिकायां निषण्णो निरर्गलं [दानं*] ददद् एवं
 30 स्तुतः केनापि [कविना*]-

३०३. पीयूषादपि पेशलाः शशधरज्योत्स्नाकलापादपि, स्वस्था नूतनचूतमञ्जरिभरादप्युल्लसत्सौरभाः ।

वाग्देवीमुखसामसूक्तविशदोदारादपि प्राञ्जलाः, केषां न प्रथयन्ति चेतसि मुदं श्रीवस्तुपालोक्तयः ॥ ६६ ॥

1 P इत्याद्यकथयत्; A इत्याद्येकवत्; V इत्याद्यपठत् । 2 V वृत्तम् । 3 P आभाण्यताम् । 4 P त्रयोविंशति० ।
 5 P संवस्य । 6 A ज्ञम्पापतनं । 7 A सोमेश्वरस्य कवे; P सोमेश्वरकविः प्राह । 8 P समुन्नते ।

३०४ वस्तुपाल । तव पर्वशर्वरीगर्वितेन्दुकरजित्तर यश ।
क्षीरनीरनिधिवासस, क्षितेरुत्तरीयतुलनां विगाहते ॥ ६७ ॥

एवं भावं सम्पूर्णं देवोत्तमं श्रीनेमिनाथमापृच्छय सर्वास्तीर्थचिन्ताः¹ कृताः । निर्माल्यपदं दत्त्वा
पर्वतादुदतारीत्, न सतां हृदयात् नापि महन्वात् ।

§ १४१) अथ खड्गारदुर्गादि-देवपत्तनादिषु देवान् वचन्दे । तेजःपालं खड्गारदुर्गे स्थापयित्वा स्वय 5
ससङ्घो वस्तुपालः श्रीधवलकके श्रीवीरधवलमगमत् । स्वागतप्रश्नः स्वामिना कृतः । आरम्भ-
सिद्धिप्रश्नश्च । ततो मन्वाह-

३०५ काम स्वामिप्रसादेन प्रेष्याः कर्मसु कर्मठा । तद् वैभव वृहद्भानो, क्वचिदूष्मा जलेऽपि यत् ॥ ६८ ॥
राणकेन ससङ्घः सचिवः स्वसदने भोजितः, परिधापितः, स्तुतश्च ।

तेजःपालस्तु² खड्गारदुर्गस्यो भूमिं विलोक्य तेजलपुरममण्डयत् सन्नारामपुरप्रपाजिनगृहादि-10
रम्यम् । प्राकारश्च तेजलपुर परितः कारितः पापाणघद्वस्तुद्गः ।

§ १४२) अथ वस्तुपालः श्रीवीरधवलपार्श्वं सेवां विधत्ते । देशः सुख्यः । धर्मो वर्त्तते । एवं सत्ये-
कदा दिङ्लीनगरादेव्य चरपुरूपैः श्रीवस्तुपालो विज्ञप्तः-देव । दिङ्लीतः श्रीमोजदीनसुरत्राणस्य सैन्यं
पश्चिमां दिशमुद्दिश्य चलितम् । चत्वारि प्रयाणानि व्यूढम् । तस्मात्सावधानैः स्थेयम् । मन्ये
अर्बुददिशा³ गर्ज्वरधरां प्रवेष्टा । मन्त्रिणा सत्कृत्य ते चरा राणपार्श्वं नीताः । कथापितः स प्रबन्धः । 15
ततो राणकेनाभाणि-वस्तुपाल । म्लेच्छैर्गर्हभिक्षो गर्हभीविद्यासिद्धोऽप्यभिभूतः । नित्यं सूर्यवि-
म्बनिर्यसुरङ्गमकूतराजपाटीकः शिलादिलोऽपि पीडितः । सप्तशतयोजनभूनाथो जयन्तचन्द्रोऽपि
क्षयं नीतः । विशतिवारचद्ररुद्र⁴ सहावदीनसुरत्राणमोक्ता पृथिवीराजोऽपि चद्रः । तस्माद् दुर्जया
अमी । किं कर्त्ताऽसि ? । वस्तुपाल उवाच-स्वामिन् ! प्रेषय माम्, यदुचितं तत्कारिष्यामि । ततः
साराश्वलक्षेण सह चलितो मन्त्री । तृतीये प्रयाणे महणदेवीं कर्पूरादिमहापूजापूर्वं सस्मार । सा 20
तद्भाग्यात्प्रत्यक्षीभूयोवाच-वत्सक ! मा भैषीः । अर्बुदगिरिदिशा यवनाः प्रवेक्ष्यन्ति । तव देशं
यदाऽमी प्रविशन्ति तदैव तल्लंघिता घटिकाः खराजन्ये रोधयेथाः । [तिऽथ*] यत्रावासान् गृह्णन्ति,
तत्र स्थिरचित्तः ससैन्यो युद्धाय सरभसं ढौकेथाः । जयश्रीस्तव करपङ्कजे एव । इदं श्रुत्वा
घारावर्पायुर्दगिरिनायकाय स्वसेवकाय नरान् प्रैषयत् । अकथापयच-म्लेच्छसैन्यमर्बुदमन्चे
भूत्वा आजिगमिपदास्ते । त्वमेतानागच्छतो मुक्त्वा पश्चाद् घटिका रुन्ध्याः । तेन तथैव कृतम् । 25
प्रविष्टा यवनाः । यावदावासान् ग्रहीष्यन्ति तावत्पतितो वस्तुपालः कालः । ह्यन्यन्ते यवनाः ।
उच्छ्रितो बुम्बारयः । केचिदन्तान्तर अङ्गुलीं गृह्णन्ति, अपरे तु⁵ तोवां कुर्यन्ति । तथाऽपि
न⁶ च्छुटन्ति । एवं तान् हत्वा तच्छीर्षलक्षैः शकटानि भूत्वा घवलकमेव मन्त्री स्वस्वामिनं प्रत्यद-
र्शयत् । श्लाघितश्च तेनायम् ।

३०६ न ध्यान तनुपे न⁷ यासि निकट नोचैर्बहस्यानन, दर्पाञ्जोल्लिखसि क्षितिं खरसूटेर्नामजया वीक्ष्यसे । 30
किन्तु त्व वसुधातलैकधवल ! स्क्रन्धापिरूढे भरे, तीर्थाभ्युत्तटीनिटङ्गनिपमाण्युल्लङ्घयन् लक्ष्यसे ॥ ६९ ॥

1 P सर्वाणां तीर्थचिन्तापृच्छयम् । 2 P तेजःपालो-पि । 3 P अर्बुदमन्चे भूया । 4 P यद्वत्सहावदीनम् । 5 B महणरुः,
P महणरुः । 6 A उद्वेगपिपा । 7 PB 'तु' नास्ति । 8 V न तु । 9 AB 'प्रति' नास्ति । 10 A प्यानवसुप्रे ।

ततः परिधापितः । विसृष्टः खगृहाय । तत्र मङ्गलकरणाय लोकागमः । द्रम्मेण पुष्पं लभ्यते ।
[तदवसरेऽपि*] । एवं पुष्पस्रगव्ययो लोकैः कृतः ।

§ १४३) इतश्च नागपुरे साधुदेहासुतः सा० पूनडः श्रीमोजदीनसुरत्राणपत्नीवीवी'प्रतिपन्न-
वान्धवो अश्वपति-गजपति-नरपतिमान्यो विजयते । तेन प्रथमं श्रीशत्रुञ्जये यात्रा त्रिसप्तत्य-
5 धिकद्वादशशतवर्षे (१२७३) वम्बेरपुरात्^१ विहिता । द्वितीया सुरत्राणादेशात् पडशीत्यधिके
द्वादशशतसङ्ख्ये (१२८६) वर्षे नागपुरात्कर्तुमारब्धा । [तत्सङ्घे*] अष्टादशशतानि शकटानि,
वह्यो महाधराः । [तदनुसारेण शेषः परिवारः*] । कुमारनेना^१ सहितो^१ माण्डलिपुरं^१ याव-
दायातः [ससङ्घः*] । ततः^१ सम्मुखमागत्य महन्तकतेजःपालेन^१ धवलककमानीतः । श्रीवस्तु-
पालः सम्मुखमागात् । सङ्घस्य धूली पवनानुकूल्याद् यां यां दिशमनुधावति, तत्र तत्र स^१
10 गच्छति । तदस्थैर्भणितम्-मन्त्रीश ! इतो रजः, इतो रजः । इतः पादोऽवधार्यताम् । ततः सचि-
वेन वभणे-इदं रजः स्पष्टं पुण्यैर्लभ्यते । अनेन रजसा स्पष्टेन^{१०} पापरजांसि दूरे नश्यन्ति । यतः-

३०७. † श्रीतीर्थपान्थरजसा विरजीभवन्ति, तीर्थेषु वम्भ्रमवतो न भवे भ्रमन्ति ।

द्रव्यव्ययादिह नराः स्थिरसम्पदः स्युः, पूज्या भवन्ति जगदीशमथार्चयन्तः ॥ ७० ॥

ततः सङ्घपतिपूनड-मन्त्रिणोर्गाढमालिङ्गन-प्रियालापौ संवृत्तौ । सरस्तीरे स्थितः सङ्घः^{११} ।
15 † पूनडः कुलगुरुमलधारिश्रीनरचन्द्रसूरिपादान् चवन्दे^१ । रात्रौ श्रीवस्तुपालेन कथापितं पूनडाद्य
पुण्यात्मने-प्रातः 'सर्वसङ्घेनास्मद्रसवत्यतिथिना युष्मता च भवितव्यम्^{११} । धूमो न कार्यः स्वावा-
सेषु^{१२} । पूनडेन तथेति^{१३} प्रतिपन्नम् । रात्रौ मण्डपो द्विद्वारो रसवतीप्रकाराश्च सर्वे निष्पन्नम् ।
[भोजनमण्डपे*] प्रातरायान्ति नागपुरीयाः । सर्वेषां चरणक्षालनं तिलकरचनां च श्रीवस्तुपालः
स्वहस्तेन करोति । एवं लग्ना द्विप्रहरी । मन्त्री तु तथैवानिर्विण्णः । तदा तेजःपालेन विज्ञप्तम्-
20 § अन्यैरपि देव ! वयं सङ्घपदप्रक्षालनादि करिष्यामः, भुङ्घ्वम्, तापो भार्वा इति ।^{१४} मन्त्रिनरेन्द्रे-
णोक्तम्-मैवं वदत^{१५} । पुण्यैरयमवसरो लभ्यते । गुरुभिरपि कथापितम्-

३०८. यस्मिन् कुले यः पुरुषः प्रधानः, स एव यत्नेन हि रक्षणीयः ।

तस्मिन् विनष्टे हि कुलं विनष्टं, न नाभिभङ्गे त्वरका वहन्ति ॥ ७१ ॥

तस्माद् भोक्तव्यं भवद्भिः, तापो मा भूद्^{१६} । † मन्त्रिणा पत्नी गुरुभ्यः प्रैषि, तत्र काव्यम्-

३०९. अद्य मे फलवती पितुराशा, मातुराशिषि शिखाऽङ्कुरिताऽद्य ।

यद् युगादिजिनयात्रिकलोकं, पूजयाम्यहमशेषमखिन्नः ॥ ७२ ॥

भोजयता मन्त्रिणा नागपुरीयाणामेकपङ्क्तिं दृष्ट्वा शिरो धूनितम् । अहो ! शुद्धा लोका एते ।

1 P वीवी प्रेमकमला; V वीवी हूरा० । 2 P विक्रमात् १२७२ वर्षे । 3 A वत्सरे; BED वच्छरे; V वंभ्वेर०; P
विम्बेरपुरात् कृता । * P पुस्तक एव कोष्ठकगताः पाठाः लभ्यन्ते । 4 BED कुमारनेना० । † P पुस्तके नास्तीदं वाक्यम् । 5 P
सांडलिग्रामासन्नो । 6 P तावत् । 7 P तेजःपालमन्त्रिणा । 8 AB नास्ति 'स' । 9 P तदस्थैर्नरैः । 10 A वृजिन० ।
‡ P विहायान्यत्र नोपलभ्यते पद्यमिदम् । 11 AB नास्ति 'संघः' । † P नास्ति वाक्यमिदम् । 12 V आदर्श एव लभ्यते
पद्यमिदम् । † P पुस्तके 'सर्वसङ्घेनास्मद्रावासे भोक्तव्यम्;' V सर्वसंघेन भवता युष्मता चास्मद्रसव० । 13 AB तथेत्यादत्तम् ।
§ P देव अन्यैरपि संघभक्तिः कारयिष्यते । 14 P 'मन्त्री भणति' इत्येव । 15 P वादीः । 16 P नास्ति । § P मन्त्रिणा
गुरुन् प्रति पुनरिदं काव्यं ग्रहितम् ।

एवं भोजयित्वा परिधाप्य च रञ्जितो नागपुरसङ्घः । गतौ वस्तुपाल-पूनडौ श्रीशत्रुञ्जयं ससङ्घौ ।
 वन्दितः श्रीऋषभः । एकदा स्नात्रे सति देवार्चको देवस्य नासां पिधत्ते पुष्पैः, किल कलशेन नासां
 मा पीडीदित्याशयतः । तदा मन्त्रिणा चिन्तितम्-कदाचिद् 'दैवाद् देवाधिदेवस्य कलशादिना
 परचक्रेण §वाऽवक्तव्यममद्गलं भवेत् तदा का गतिः सङ्घस्य । इति चिन्तयित्वा पूनड आलेपे-
 भ्रातः । सङ्घलोप्यमेवं मे संवृत्तः । यदि विम्बान्तरमस्य* सम्मानीमयं क्रियते तदा सुन्दरम् । 5
 तस्य सुरत्राणभोजदीनमित्रे त्वयि यतमाने स्यान्नान्यथा । पूनडेनोक्तम्-ततः गतैश्चिन्तयिष्य-
 तेऽदः§ । इत्यादि वदन्तौ रैवतादितीर्थान् वन्दित्वा व्यावृत्तौ तौ । गतः पूनडो नागपुरम् । मन्त्री
 धवलकके* राज्यं शास्ति ।

§ १४४) एव स्थितेऽन्येद्युः सुरत्राणभोजदीनमाता वृद्धा हजयात्रार्थिनी स्तम्भपुरमागता । नौ-
 वित्तगृहेऽतिथित्वेनास्यात् । सा समागता सचिवेन चरेभ्यो जाता । चराः प्रोक्ताः श्रीमन्त्रिणा-रे । 10
 यदा इयं जलपथेन याति तदा मे ज्ञाप्या । गच्छन्ती ज्ञापिता तैः* । मन्त्रिणा निजकोलिकान् प्रेष्य
 तस्याः सर्वं कोटीम्वकस्यं वस्तु ग्राहितम् । सुष्टु रक्षापितं च क्वचित् । तदा नौवित्तैः प्लूकृत उप-
 मन्त्रि-देव । जरत्येकाऽस्मद् यूथ्या हजयात्रायै गच्छन्ती त्वत्पद्रे तस्करैर्लुण्ठिता । मन्त्रिणा वृष्टम्-
 का सा जरती? तैरुक्तम्-देव ! किं पृच्छसि?, सा भोजदीनसुरत्राणमाता* पूज्या । मन्त्रिणा भणितं
 मायया-अरे ! वस्तु विलोकयत विलोकयत । [दिनद्वयं विलम्ब्य*] आनीयार्पितं सर्वम् । जरती तु 15
 स्वगृहे आनिन्ये । विविधा भक्तिः क्रियते । वृष्टा च-किं हजयात्रेच्छा वः । तयोक्तम्-ओमिति ।
 तर्हि दिनकतिपयान् प्रतीक्षध्वम् । प्रतीक्षां चक्रे सा । तावताऽऽरासणाश्मीयं* तोरणं घटापितम् ।
 [आनापितं च*] मेलयित्वा विलोकितम् । पुनर्विघटितम् । रुतेन बद्धम् । सूत्रधाराः सह प्रगुणिताः,
 मन्त्रिता* मन्त्रिणश्च । मार्गश्चान्तरे त्रिविधोऽस्ति । एको जलमार्गः, अपरः करभगम्यः, इतरश्च
 अश्वलङ्घ्यः । यत्र ये राजानः, योऽश्वा यथोल्लङ्घयते तथा सूत्रं कृतम् । राज्ञां उपदायै द्रव्याणि 20
 प्रगुणीकृतानि । एवं सामग्र्या [स्वयं सह भूत्वा*] सा प्रहिता । तत्र रचितं तोरणं 'मसीतिद्वारे ।
 तत्र दीपतैलादिपूजाचिन्ता तद्राजपार्श्वात् शाश्वती कारिता । दत्तं भूरि भूरि तत्र । उदभृद् भूरि
 यशः । [§श्रीनाभेयपादुकास्थाने महामण्डपश्च तत्र । परमार्थतस्तीर्थमिदं श्रीऋषभपादुकामय
 याहुषलिना कृतम् । ततो] व्यावृत्ता जरती । आनीता स्तम्भपुरम् । पुरप्रवेशमहः* कारिनः । स्वयं
 तदंदिक्षालनं* चक्रे । एवं भक्त्या दिनदशक स्थापिता [स्वगृहे*] । तावता धवलकिशोरशतपत्रकं 25
 अन्यदपि दुकूलगन्धराजकर्पूरादि गृहीतम् । वृद्धा प्रोक्ता-भातश्चलसि* । "यद्यादिशसि तत्र
 मान च दापयसि तदाऽहमप्यागच्छामि [तव सम्प्रेषणार्थम्*] । तथा भणितम्-तत्राहमेव
 प्रभुः । सैरमेहि । पूजा ते" तत्र [वहुतरी*] । श्रीवीरधवलानुमत्या चलितो मन्त्रिमहेन्द्रः । गतो
 दिह्लीतटम् । राजमातृवचनात् श्रीशत्रुञ्जये [ज्याग्र*] तस्यौ । सुरत्राणः सम्भुरसमागान्मातुः ।
 माता प्रणता वृष्टा च सुखयात्राम् । जरत्या प्रोक्तम्-कथं न मे भद्रम् । यस्या दिह्यां त्व 30
 पुत्रः, गृह्णेरघरायां तु वस्तुपालः । राजा वृष्टम्-कोऽसौ? । जरत्या वृत्तान्तः प्रोक्तस्तद्विन-

1 P नासां 2 A 'दैवात् नासि । 3 P अहमममानी० । § षण्दिह्यान्तर्गता पत्तयः V भादते नोपलभ्यन्ते तर्वाथा;
 ताग्याने 'अप्यचर्दैयात्' इत्येव याग्यांनो दृश्यते । 1 P स्तम्भतीर्थ । 5 P वैलया वृष्टम् । गच्छन्ती ज्ञापिता । 6 AB भोज
 दीनमाता । 7 P आरासणे आरवीय । 8 AP नासि 'मन्त्रिणा'; V म्यतेयका । 9 A मसीति० । § V भादत पवैय
 पति माप्यने । 10 P प्रवेता० । 11 AB •क्षालने । 12 A पगमि । 13 AB यथा० । 14 AP पुर्यते ।

यख्यातिगर्भः । राजाह-स किमिति' नात्रानीतः । वृद्धाह-आनीतोऽस्ति । दृश्यतां तर्हि? ।
 अश्ववारान्^१ प्रह्लिय आनाय्य दर्शितो वस्तुपालः । दत्तोपदा [मन्त्रिणा*] । आलापितश्च राज्ञा-
 [सात्रा मदधिकस्त्वं पुत्रो मतः । तेन सम बान्धवस्त्वम्*] अस्मन्माता त्वां स्तौति । [एवं
 सुखवार्त्ता कृत्वा महतोत्सवेन स्वमातुरग्रेसरः कृत्वा श्रीवस्तुपालो दिह्लीपुरं नीतः । आवासितश्च
 5 साधुपूनडस्यावासे । स्वमुखेन सुरत्राणेन निमन्त्र्य साधुपूनडसदने भोजयित्वा निजधवलगृहे
 आकारितः सचिवेन्द्रः । सविनयं सत्कृत्य परिधापितः । सुवर्णकोटिमिकां प्रसादपदे दत्त्वा
 उक्तश्चेति*-] किञ्चिद्याचख । [§ येन वस्तुना प्रयोजनं तद्वद ।] वस्तुपालेनाभिहितम्-देव !
 गूर्जरधरया सह देवस्य यावज्जीवं सन्धिः स्तात् । उपलपञ्चकं मम्माणीखनीतो दापय । राज्ञा
 मतं तत् । [दत्ता धीरा*] फलहीपञ्चकं तु [नृपादेशात्*] पूनडेन प्रेषितं शत्रुञ्जयाद्रौ ।
 10 तत्रैका ऋषभफलही । द्वितीया पुण्डरीकफलही । तृतीया कपर्दिनः । चतुर्थी चक्रेश्वर्याः । पञ्चमी
 तेजलपुर^६ [प्रासाद*] पार्श्वफलही । [चलितः पञ्चात्*] मन्त्रीश्वरः स्वपुरं गतः । प्रणतः स्वस्वामी
 तेन चिरदर्शनोत्कण्ठाविह्वलेन^७ । पूर्वमपि कर्णाकर्णिकया श्रुतं दिह्लीगमनवृत्तान्तम् । [पुनः
 सविशेषं*] मन्त्रिणं पप्रच्छ । सोऽपि निरवशेषमगर्वपरः प्राचख्यौ^८ । तुष्टो वीरधवलः । दत्ता
 दशलक्षी हेम्नां प्रसादेन^९ । सा तु गृहादर्वागेव दत्ता [बहुमिलितयाचकेभ्यः । मिलितो *]
 15 मन्त्रिगृहे सर्वोऽपि*] लोकः । [स*] सत्कृत्य प्रेषितः । कवयस्तु पठन्ति-

३१०. श्रीमन्ति दृष्ट्वा द्विजराजमेकं, पद्मानि सङ्कोचमहो भजन्ति ।

समागतेऽपि द्विजराजलक्ष्णे, सदा विकासी तव पाणिपद्मः ॥ ७३ ॥

३११. उच्चाटने विद्विषतां रमाणामाकर्षणे स्वामिहृदश्च वश्ये ।

एकोऽपि मन्त्रीश्वरवस्तुपाल ! सिद्धस्तव स्फूर्तिमियर्त्ति मन्त्रः ॥ ७४ ॥

20 एवं स्तूयमान उत्तमत्वाल्लज्जमानो वस्तुपालोऽधो विलोकयामास । ततो महानगरवासिना
 नानाककविना^{१०} भणितम्-

३१२. एकस्त्वं भुवनोपकारक इति श्रुत्वा सतां जल्पितम्, लज्जानम्रशिराः स्थिरातलमिदं यद्वीक्षसे वेद्मि तत् ।

वाग्देवीवदनारविन्दतिलक ! श्रीवस्तुपाल ! ध्रुवम्, पातालाद्वलिमुद्दिधीर्पुरसकृन्मार्ग भवान् मार्गति ॥७५॥

तदैव कृष्णनगरीयकविकमलादित्येन भङ्ग्यन्तरमुक्तम्-

25 ३१३. लक्ष्मीं चलां त्यागफलां चकार यां^{११}, साऽर्थिश्रिता कीर्त्तिमसूत नन्दिनीम्^{१२} ।

साऽपीच्छया क्रीडति विष्टपाग्रत, -स्तद्वात्तयाऽसौ त्रपते यतो महान् ॥ ७६ ॥

[तेषां कवीनां भूरि दानं दत्तम्* ।]

§ १४५) अथ कदाचन मन्त्रिणा श्रुतं यथा-रैवतकासन्नं गच्छतां लोकानां पार्श्वतो भरटकाः
 पूर्वनरेन्द्रदत्तं करमुद्ग्राहयन्ति । पोद्दुलकेभ्यः^{१३} कणसाणकमेकं १, कूपकात्कर्षः १-एवं उपद्रूयते
 30 लोकः । तत आयतिदर्शिना सचिवेन ते भरटकाः कुहाडीनामानं ग्रामं दत्त्वा तं करमुद्-
 ग्राहयन्तो निषिद्धाः ।

1 V किमानीतो न । 2 V दृश्यतां । 3 VB वारं । * एते कोष्टकगताः सर्वेऽपि पाठाः P पुस्तक एव उपलभ्यन्ते ।

§ V आदर्शोऽधिकं वाक्यमिदम् । 4 P नास्ति 'तु' । 5 A प्रैपि । 6 P ०पुरे श्रीपार्श्व० । 7 A ०विलेन । 8 P प्राचख्यौ ।

9 P प्रसादपदे । 10 VB ०वासिनानकविना । 11 P 'यां' नास्ति । 12 AB नन्दनीम् । 13 P पोद्दुलि० ।

अङ्गेवालियाख्यो^१ ग्रामस्तु ऋषभ-नेमियात्रिकाणां क्षीणधनानां खगृहाप्तियोग्यपाथेयद्रम्मपदे दत्तः । शत्रुञ्जय-रैवतकतलहृदिकां नगरयोः सुखासनानि कृत्वा मुक्तानि, अन्धज्वरितादीनां यात्रिकाणां तीर्थारोहणार्थम् । तदुत्पाटकनराणां तु त्रासपदे शालिक्षेत्राणि प्रतिष्ठितानि ।

तीर्थेषु सर्वेषु^२ देवेभ्यो रत्नखचितानि हैमभूषणानि [कारितानि*] । विदेशायातसूरिश्चुश्रूपाथं सर्वदेशग्रामण्यो नियुक्ताः । तथा महातीर्थभूमौ नवीनस्वीयजिनप्रासादान्, पुरे पुरे ग्रामे ग्रामे च पुनर्जिनप्रासादान् प्रारम्भयामास^३ । लौकिकतीर्थकरणमपि स्वखामिरञ्जनार्थं चकार, 'न भक्त्वा [स्वयं तु*] सम्यग्दृष्टित्वात् । [एव तस्योपकाराः कियन्त्यु(न्त उ-?)च्यन्ते विवेकशिरोमणेः*] ।

§ १४६) एकदा मञ्जी स्तम्भ[तीर्थ*]पुरं गतो धवलकृत्वात् । तत्र [समुद्रतीरे*] यानपात्राचुरङ्गा उत्तरन्तः सन्ति । तदा सोमेश्वरः कवीन्द्र आसन्नवर्ती^४ । मन्त्रिणा समस्या पृष्ठा-

३१४ श्रावृदकाले पयोराशिरासीद्^५ गर्जितवर्जितः ।

10

सोमेश्वरः पूरयति^६ स-

अन्त सुस्रजगन्नाथनिद्रामङ्गभयादिव ॥ ७७ ॥

तुरङ्गमपोडशकमुचितदाने[ऽत्र दत्तम्*] । पुनः कदाचिन्मन्त्रिणोक्तम्-
काक किं वा क्रमेलक ।

सोमेश्वरेण पूरितं पद्यम्-

15

३१५ येनागच्छन्माल्यातो येनानीतश्च मत्पतिः । प्रथम सखि^७ क पूज्यः काकः किं वा क्रमेलक ? ॥ ७८ ॥
अत्रापि पोडशसहस्रा द्रम्माणां दत्तिः । एवं लीलास्तस्य ।

§ १४७) एकदा वृद्धेभ्यः श्रुतमैतिह्यम् । यथा-प्राग्वाट्वंशे श्रीविमलो दण्डनायको नेढ^८-चाहि-लयोभ्राताऽभवत्^९ । स चिरमर्बुदाधिपत्यमभुनक्त, गूर्जरेश्वरप्रसत्तेः । तस्य विमलस्य विमलमतेर्वा-च्छाद्वयमभूत् । पुत्रवाञ्छा प्रासादवाञ्छा च । तत्सिद्धयै [खगोत्रदेवी] "अम्बामुपवासत्रये-^{१०}णारराध । प्रत्यक्षीभूय सा प्राह-वत्स ! वाञ्छां वृहि । विमलो जगौ-पुत्रेच्छा प्रासादनिष्प-त्तीच्छा चाऽर्बुदशृङ्गे मे वर्तते । अम्बया प्रोक्तम्-द्वे प्राप्ती न स्तः । एकां वृहि । ततो [भार्या-श्रीदेव्या वचसा] विमलेन संसारवृद्धिमात्रफलामसारां पुत्रेच्छां मुक्त्वा प्रासादेच्छैव सफली-कर्तुमिष्टा । अम्बयोक्तम्^{११}-सेत्स्यति तवेयम् । परं क्षणं प्रतीक्षस्व । यावताऽहं गिरिवरावुर्वाधि-ष्टान्याः सख्याः श्रीमातुर्भत^{१२} गृह्णामि । [इत्युक्त्वा गता देवी, तावद्*] विमलो ध्यानेन तस्यौ^{१३} 25 श्रीमातुर्भत लात्वा देव्यायाता,^{१४} अभाणीच-

३१६ पुष्पस्रगदामसचिर दृष्ट्वा गोमयगोमुखम् । प्रासादार्हां भुव विन्द्याः श्रीमातुर्भवनान्तिके ॥ ७९ ॥

तत्तयैव^{१५} दृष्ट्वा चम्पकद्रुमसन्निधौ तीर्थमस्यापयत्^{१६} । पैत्तलप्रतिमा तत्र महती । विक्रमादि-ल्यात् सहस्रोपरि वर्षाणामष्टाशीतौ गतायां चतुर्भिः सूरिभिरादिनाथं प्रत्यतिष्ठिपत् । 'विमलव-सतिः' इति प्रासादस्य नाम [दत्तम्*] । तस्मिन् दृष्टे जन्मफल^{१७} लभ्यते ।

30

1 A आकवालिया । 2 AB ०रैवतोपलकाः । 3 AB तदुद्युगनराणा । † पतदन्तर्गतं पक्ति V आदशं एव विधत्ते । 4 V विहाय नास्त्यन्यत्र पदमिदम् । 5 AB आसन्न । 6 P ०राशि कसाद् । 7 P प्राह । 8 P श्रुतमेवविधम् । 9 BV नेढः, PV याहिलः । 10 P 'दण्डनायकोऽभवत्' इत्येव पाठ । 11 P अग्निकाः । 12 V अम्बया प्रोक्तम् । 13 V ०मातुर्भुवत । 14 V ०भत नीत्वा अम्बयायात् । 15 ABD तत्तथा । 16 BD अवास्यापयत्, A अवस्यापयत् । 17 P जन्म सफल इत्यन्ते ।

एतत्कथाश्रवणान्मन्त्री दध्यौ^१-वयं चत्वारो भ्रातरोऽभूम । [तन्मध्ये*] द्वौ स्तः । द्वौ तु मालदेव-लूणिगावल्पवयसौ दिवमगाताम् । मालदेवनाम्ना कीर्त्तनानि प्रागपि अकारिपत कियन्त्यपि । लूणिगश्रेयसे तु लूणिगवसतिरर्बुदे काराप्या । एतत्तेजःपालाय प्रकाशितम् । तेन विनीतेन सुतरां मेने ।

- 5 § १४८) अथ तेजःपालो धवलक्ककादर्वुदगिरिभूपणां चन्द्रावतीं पुरीं गत्वा धारावर्षराणकगृह-मगात् । तेनात्यर्थं पूजितः, किं कार्यम्?, आदिश्यतामित्युक्तं च । मन्त्रिणोक्तम्-अर्बुदशिखराग्रे^३ प्रासादं कारयामहे । यदि यूयं साहाय्याः स्यात्^४ । धारावर्षेण भणितम्-तव सेवकोऽस्मि । अहं सर्वकार्येषु धुरि योज्यः । ततो राष्ट्रिक-गौगलिकादयो महादानैर्वशीकृतास्तथा, यथा निष्पत्स्यमानं चैत्यं करैर्न भारयन्ति^५ । 'दानेन भूतानि वशीभवन्ति' [इति वचनात्*] । ततश्चन्द्रावतीमहाज-
 10 नमुख्यं श्रावकं^६ चाम्पलनामानं गृहे गत्वाऽऽललाप-वयं चैत्यमर्बुदे कारयामहे, यदि पूजासान्निध्यं कुरुध्वे । चाम्पलेनापि स्वस्य कुडुम्बान्तराणामपि देवपूजार्थं नित्यधनचिन्ता कृता । ततो मन्त्री आरासणं गत्वा चैत्यनिष्पत्तियोग्यं दलवाटकं निष्काशयत् । तद् युग्यै रहकलैश्चार्बुदोपत्यकामानीनयत् । अर्द्धक्रोशाद्धक्रोशान्तरे हृद्यानि [मण्डापितानि तत्र*] सर्वं लभ्यते । पशूनां नराणां क्षुधादि^८ कृच्छ्रं मा भूदिति [कारणात्*] । उम्बरिणीपथेन प्रासादनिष्पत्तियोग्यं दलं द्विगुणमुपरि
 15 गिरेः प्रवेशयामास । पुनस्तां पद्यां विषमां चकार यथा परचक्रस्य^{१०} प्रवेशो नो भवेत् । एवं सिद्धे पूर्वकर्मणि, शोभनदेवं सूत्रधारमाहूय कर्मस्थाये^{११} न्ययुङ्क्त । ऊदलाख्यं^{१२} शालमुपरिस्थायिनमकरोत् । अर्थव्यये खैरितां च समादिशत् । एवं सूत्रं कृत्वा तेजःपालो धवलक्ककमागमत् । निष्पद्यते प्रासादः । श्रीनेमिविम्बं कषोपलमयं^{१३} घटयते । सूत्रधाराणां सप्तशती घटयति घाटम् । ते तु दुःशीलाः पुरःपुरोऽर्थं गृह्णन्ति । कार्यकाले पुनः पुनर्याचन्ते । तत ऊदलो मन्त्रितेजःपालाय
 20 लिखति-देव ! द्रम्मा विनश्यन्ति । सूत्रधाराः कर्मस्थाय्यात् प्रथमं प्रथमं गृह्णन्ति । ततस्तेजःपालेन कथापितम्-द्रम्मा विनष्टा इति किं ब्रूषे ? । विनष्टाः किं कुथिताः ? । न तावत् कुथिताः, किन्तु मनुष्याणामुपकृताः । उपकृताश्चेद्विनष्टाः कथं [कथ्यन्ते*] ? । माता मे बन्ध्येति वाक्यवत्परस्परं विरुद्धं ब्रूषे । तस्मात् तत्त्वमिदम्-सूत्रधाराणामिच्छाछेदो न कार्यः, देयमेवेति । ततो दत्ते ऊदलः । तावन्निष्पन्नं यावद् गर्भगृहम्, मध्ये श्रीनेमिनाथविम्बं स्थापितम् । एतच्च कृतं श्रीतेजः-
 25 पालाय विज्ञप्तम् । तुष्टौ द्वौ मन्त्रिणौ । श्रीवस्तुपालादेशात् तेजःपालोऽनुपमया सहानल्पपरिच्छेदोऽर्बुदगिरिं प्राप्तः । प्रासादं निष्पन्नप्रायं ददर्श । तुतोष । स्नात्वा सद्रुद्रप्रारणः सपत्नीको मन्त्री नेमिं पूजयति स्म । अथ^{१४} ध्यानेनोर्ध्वस्तस्थौ चिरम् । क्षणाद्धैनानुपमा पतिं तथास्थं मुक्त्वा प्रासादनिष्पत्तिकुतूहलेन बहिरागात् । तत्र सूत्रधारः शोभनदेवो मण्डपचतुःस्तम्भीमूर्ध्वयितु-
 30 मुपक्रमते^{१५} । [तदा*] मन्त्रिणयोक्तम्^{१६}-सूत्रधार ! मम पश्यन्त्याश्विरं बभूव । अद्यापि स्तम्भा नोत्त-
 30 म्भ्यन्ते ! । शोभनदेवेनोक्तम्-स्वामिनि ! गिरिपरिसरोऽयम् । शीतं स्फीतम् । प्रातर्घटनं विषमम् । मध्याह्नोद्देशे^{१७} तु गृहाय गम्यते, स्नायते, पच्यते,^{१८} भुज्यते । एवं विलम्बः स्यात् । अथ^{१९} विल-

1 A द्यौ । 2 A मालदेव । 3 AV अर्बुदाग्रे । 4 A नास्ति । † P यथा निष्पद्यमानचैत्योपरि प्रद्वेषं न भजन्ते ।

5 V चम्पक । 6 V चम्पकेनापि । 7 AB निरकाशयत् P निरवकाशयति । 8 A क्षुधादि । 9 V उम्बरिणी । 10 P परचक्रम् । 11 A ०स्थाने । 12 P आत्मगालकं । 13 BD पद्यते; P सजीकृतं विद्यते । 14 P अथ कायोत्सर्गे ध्यानेन । 15 V उपचक्रमे । 16 A मन्त्रीण्युक्तं । 17 P मध्याह्ने । 18 P विना नास्त्यन्यत्रेदं पदम् । 19 V अथवा ।

म्यात् किं भयम् ? । श्रीमन्निपादाश्चिर राज्यमुपभुञ्जानाः सन्तीह तावत् । ततोऽनुपमया जगदे-
सूत्रधारः । चाहुमात्रमेतत् । कोऽपि क्षणः कीदृग्भवेत्, को वेत्ति ? । सूत्रधारो मौनेनातिष्ठत् ।
पत्नीवचनमाकर्ण्य सचिवेन्द्रो बहिर्निःसृत्य सूत्रधारमवोचत्-अनुपमा किं वावदीति ? । सूत्रधारो
व्याहारीत्-यद्देवेनावधारितम् । मन्त्री दयितामाह-किं त्वयोक्तम् ? । अनुपमाह-देव ! वदन्य-
स्मि-कालस्य को विश्वासः । कापि कालकलाः कीदृशी भवति । न सर्वदा तेजः पुरुषाणां तथा । 5

३१७ श्रियो वा स्वस्य वा नाशो^१ येनावश्यं भिनश्यति । श्रीसम्बन्धे बुधा, स्वैर्यबुद्धिं वधन्ति तत्र किम् ॥ ८० ॥

३१८ वृद्धानाराधयन्तोऽपि तर्पयन्तोऽपि पूर्वजान् । पश्यन्तोऽपि गतश्रीकान् अहो मुह्यन्ति जन्तवः ॥ ८१ ॥

३१९ भूपभूषणवप्रान्तं निरालम्बं विलम्बिनीम् । स्वैर्यसीं नत मन्यन्ते सेवका स्वामिपि श्रियम् ॥ ८२ ॥

३२० इतो विपदितो मृत्युरितो व्याधिरितो जरा । जन्तवो हन्त पीड्यन्ते, चतुर्भिरपि सन्ततम् ॥ ८३ ॥

एतत्तन्ववचः श्रुत्वा मन्त्रिवरः प्राह-अयि ! कमलदलदीर्घलोचने ! त्वां विना कोऽन्यः एवं 10
वक्तुं जानाति ? ।

३२१ ताम्रपर्णीतयेलत्रैर्भौक्तिकैरिक्षुकुक्षिजैः । चन्द्रस्यर्द्धभरा वर्षा प्रसन्नाः स्वादवस्तव ॥ ८४ ॥

३२२ गृहचिन्ताभरहरण मतिवितरणमखिलपात्रसत्करणम् ।

किं किं न फलति कृतिना गृहिणी गृहकल्पवल्लीव ॥ ८५ ॥

राज्यस्वामिनि ! वद, केनोपायेन शीघ्रं प्रासादा निष्पत्स्यन्ते ? । देव्याह-नाथ ! रात्रीयसूत्र-15
धाराः पृथग्, दिनीयसूत्रधाराः पृथग् व्यवस्थाप्यन्ते । कटाहिश्चटाप्यते । अमृतानि भोज्यन्ते ।
सूत्रधारणां च विश्रामलाभाद्भोगो न प्रभवति । एव चैत्यसिद्धिः शीघ्रा । आयुर्यात्येव श्रीर-
स्थिरैव । यतः-

३२३ गृहीत इव केशेषु मृत्युना धर्ममाचरेत् । अजरामरवत् प्राज्ञो विधामयं च चिन्तयेत् ॥ ८६ ॥

इत्यादि सरस्वतीवीणाकण्ठितकोमलया गिरोक्त्वा निवृत्ता सुलक्षणा सा । मन्त्रिणा सर्वदेश-20
कर्मस्थायेषु सैव रीतिः प्रारब्धा । निष्पन्न च सर्वम् [स्तोकैरेव दिनैः] । गतो मन्त्री धवलवक्रकम् ।
दिनैः कतिपर्यैर्द्वारपनिकानरा आयाताः-देव ! अर्बुदाद्रौ नेमिचैत्यं निष्पन्नम् । हृष्टौ द्वौ बान्धवौ ।
[पुनः प्रासादप्रतिष्ठार्थं] गतौ ससङ्घौ तत्र ।

§ १४९) तत्र च "जावालपुरात् श्रीयशोवीरो नाम भाण्डागारिकः, सरस्वतीकण्ठाभरणत्वेन
ख्यातः, आहृत" आगात् । मिलिता वस्तुपाल-तेजःपाल-यशोवीरा एकत्र, न्याय-विक्रम-विनया 25
इव साक्षात् । चतुरशीती राणाः, द्वादश मण्डलीकाः, चत्वारो महाधाराः, चतुरशीतिर्महा-
जनाः-एव सभा । तदा वस्तुपालेन यशोवीरः प्रोचे-भाण्डागारिक ! त्व "उदयसिंहस्य मन्त्री,
यौगन्धरायण इव वत्सराजस्य । तव स्तुतीः स्वस्थानस्याः शृणुमः । यथा-

३२४ निन्दव श्रीयशोवीर ! मध्यशून्या निरर्थका । सङ्घ्यावन्तो विधीयन्ते त्वयैकेन पुस्तकृता ॥ ८७ ॥

यशोवीर ! लिखलाख्या यावच्छन्दे विधिस्तव । न माति भुवने तावदाद्यमप्यक्षरद्वयम् ॥ ८८ ॥ 30

1 P मौन इत्या स्थितः । 2 V कापि कला कालस्य, P ०कालवेला । 3 P सर्वदापि । 4 P तेनन्तया यथा- ।

† V स्वस्य श्रियो वा नाशो । 5 P ०प्रान्ते । 6 P ०रम्भाःविल० । § P स्वल्पावस्थाधिनीं लक्ष्मीं मन्यन्ते मन्त्रिणो बुधा ॥

7 A न भवति, V रोगा न भवति । 8 P विहाय सत्र 'स्थिर स्थिरैव' । 9 P ०पनिकानर आयात । 10 P जालहुरपुरात् ।

11 P स आहूत । 12 P नृपउदय० ।

३२९. मासान्मांसलपाटलापरिमलव्यालोलरोलम्बतः, प्राप्य प्रौढिमिमां समीर ! महतीं हन्त त्वया किं कृतम् ? ।
सूर्याचन्द्रमसौ निरस्ततमसौ दूरं तिरस्कृत्य यत्, पादस्पर्शसहं विहायसि रजः स्थाने तयोः स्थापितम् ॥९३॥
निवर्तितं दिव्यं राज्ञा ।

§ १५२) अथ कदाचिद् धवलक्कके मन्त्रिणि वसति सति, पौपधशाला एका आस्ते, तस्या'
5 उपरितनं पुञ्जकं क्षुल्लकोऽधः क्षिपन्नासीत् । [तस्याज्ञानात्*] सः पुञ्जको वीसलदेवमातुलस्य
सिंहनाम्नो^१ याप्ययानारूढस्याधो रथ्यायां गच्छतः शिरसि पतितः । क्रुद्धः सः । मध्ये आगत्य
क्षुल्लकं दीर्घेण^२ तर्जनकेन पृष्टे दृढमाहत्य-रे ! मां जेडुआकं सिंहं^३ राजमातुलं न जानासीति वदन्
स्वगृहं गतः । तं वृत्तान्तं मध्याह्ने मन्त्रिवस्तुपालं भोजनारम्भे उत्क्षिप्तप्रथमकवलं [आगत्य*]
रुदुद्घादितपृष्ठोऽजिज्ञपत्^४ क्षुल्लकः । मन्त्रिणाऽभुक्तेनैव उत्थाय क्षुल्लकः सन्धार्य प्रस्थापितः ।
10 [शालायां प्रेषितश्च । तदनु*] स्वयं स्वकीयः परिग्रहो भाषितः-भोः क्षत्रियाः ! स कोऽप्यस्ति
युष्मासु [मध्ये*] यो मम^५ मनोदाहसुपशमयति । [तन्मध्ये*] एकेन राजपुत्रेण भूणपालाख्ये-
नोक्तम्-देव ! आदेशं देहि । [अहं तु*] प्राणदानेऽपि तव प्रसादानां नानृणीभवामः । [स
एकान्ते नीत्वा*] छन्नं^६ मन्त्रिणादिष्टम्-[याहि*] जेडुआवंशस्य राजमातुलस्य सिंहस्य दक्षिणं पाणिं
छित्त्वा मे ढौक्य^७ । स राजपुत्रस्तथेत्युक्त्वा एकाकी मध्याह्नोद्देशे^८ सिंहावासद्वारे तस्थौ । तावता
15 राजकुलात् सिंह आगात् । राजपुत्रेणाग्रे भूत्वा प्रणिपत्य सिंहाय उक्तम्-मन्त्रिणा श्रीवस्तुपाल-
देवेनाहं वः समीपं केनापि गूढेन^९ कार्येण प्रेषितोऽस्मि । [तेन*] इतो भूत्वा प्रसद्याऽवधार्यताम् ।
इत्युक्ते स किञ्चित्पराग्^{१०} भूत्वा यावद् वार्त्ता श्रोतुं यतते, तावन् मन्त्रिभृत्येन सिंहस्य करः स्वकरे
कृतः^{११}, सहसा छुर्या^{१२} छिन्नश्च । तं छिन्नं करं गृहीत्वा-रे ! वस्तुपालस्य भृत्योऽस्मि । पुनः श्वेताम्बरं
परिभवेरिति वदंश्चरणवलेन पलाय्य भूणपालो मन्त्रयन्तिकमगमत्, करमदीदृशत् । मन्त्रिणा
20 शश्लाघे^{१३} ऽसौ । स करः स्वसौधाऽग्रे वद्धः । स्वमानुषाणि परमासनरगृहे मुक्तानि । [आत्मीय*]
परिग्रहो भाषितः-यस्य जीविताशा स स्वगृहं यातु, जीवतु [चिरम्*] । अस्माभिर्वलवता सह
वैरमुपाजितम् । मरणं करस्थमेव, जीविते सन्देहः । तैः सर्वैरप्युक्तम्-देवेन सह मरणं जीवितं
च ।^{१४} स्थिताः [सो वयम्, एतदर्थं निश्चयो ज्ञातव्यः] । ततो गोपुराणि दत्त्वा गृहं नरैः खावृतं
कृत्वा स्वयं स्वसौधोपरि [सज्जीभूय*] तस्थौ । निषङ्गी, कवची, धनुष्मान् । ततः सिंहस्यापि
25 परिच्छदो मिलितो बान्धवादिर्भूयान् । [तैः सर्वैरभाणि-*] गत्वा वस्तुपालं सपुत्रपशुबान्धवं
हनिष्याम इति प्रतिजज्ञे । चलितं जेडुआकसैन्यम् । यावद्राजमन्दिराग्रे आयातं कलकलायमानं
तत्^{१५}, तावदेकेन ज्यायसोक्तम्-[एवंविधं व्यतिकरं यदि*] राजा^{१६} विज्ञप्यते [तदा वरं*] मा स्म
सहसाकारे^{१७} तत्कोपोऽभूत् । ततो विज्ञप्तं राज्ञे । राज्ञा वार्त्ता ज्ञात्वा विमृश्य भणितम्-अनपराधे
वस्तुपालो^{१८} न पीडयति कश्चित्^{१९} । युष्माभिरन्याय्यं कृतम्; मन्त्रिणो गुरुरपीडि^{२०} । [राजा प्राह-
30 यदीत्थं कृतं*] तस्मात्तिष्ठतात्रैव^{२१} । वयं स्वयं करिष्यामो यदुचितम् । ततः सोमेश्वरदेवः

1 A तस्या उपरि उपरितनं । 2 P यानाधिरूढस्य । 3 P दीर्घया । 4 BCD सिंहराजकुलं; P सिंहनामानं । 5 B उद्घादितः । 6 BC अभ्यजिज्ञपत् । 7 A मे । 8 P ममादेशं । 9 V मन्त्रिणा प्रच्छन्नमादिष्टम्; P मन्त्रिणा छन्नं कर्णे प्रविश्य समादिष्टं । 10 B ढौक्य मम । 11 P मध्याह्ने । 12 PC गूढकार्येण । 13 A पराङ् भूत्वा; P किञ्चिद् गत्वा पराङ्मुखो भूत्वा । 14 P कृत्य । 15 P कंकलोहछुर्या छिन्नः । 16 P श्लाघेऽसौ । 17 A स्थितं । 18 V ततः । 19 B राज्ञो । 20 P माऽस्ससहसाकारित्वे तस्य कोपोऽभूत् । 21 P केषामपि वस्तुपालो । 22 V काञ्चित्; P किञ्चित् । 23 P कृतं भावि । तैरुक्तम्-मन्त्रिणो गुरुः पीडितः । 24 A तिष्ठतां तत्रैव ।

पृष्ठः-गुरो ! किमत्र युक्तं स्यात् । गुरुणोक्तम्-मां तत्पाश्वं प्रहिणुत । आग्यति पथ्यं करिष्ये । प्रहितः सः । प्राप्तो मन्त्रिसौधद्वारम् । प्राप्तो मन्त्रयनुजया मन्त्रिपाश्वं पुरोहित आह-मन्त्रिन् ! किमेतत् ? अल्पे कार्ये कियत्कृतं भवद्भिः ! जेट्टुअका मिलिताः सन्ति । राजापि तद्भागिनेयः कृद्दः । शम्पन्ताम्, येन सन्धिं कारयामि । अथ मन्त्रीशः प्राह-मरणात् किं भयम् ? ।

३३० *जिते च लम्पते लक्ष्मीधृते चापि सुराङ्गना । क्षणविध्वमिनी काया, का चिन्ता मरणे रणे ॥ ९४ ॥ 5

गुरुपरिभवो दुस्सहः । [अथ कि*] व्यापृतम्, जग्धम्, पीतम्, दत्तम्, गृहीतम्, विलसितम् । यदा तदा यथा तथा मर्त्तव्यमेव । इदमेकं मरणमित्य भवतु ।

३३१ जीवितैकफलमुद्यमार्जितम्, लुण्ठितं पुरत एव यद् यश्च ।

ते शरीरकपालालपालन, कुर्वते घतं कथं मनस्विनः ॥ ९५ ॥

इत्यादिगीर्भिसृतिःकृतनिश्चय मन्त्रिणं ज्ञात्वा गुरुर्गत्वा राजानमूचे-राजेन्द्र ! त्रियत एवात्र 10 प्रघट्टके मन्त्री । 'अग्रेऽपि युद्धशूरस्तेषु स्थानेषु [जयश्रीचरो जातः । तत्र वक्तुं न पार्यते । अपि च*] 'तृणं शूरस्य जीवितम्' [इति वचनात्*] ईदृशो योधः क्वचिद्विप्रमे कार्येऽग्रे घृत्वा घाल्यते नैवं वृथा । बहुधा भवतामुपकारी । [अन्यच्च*] स किंप्रभुर्यो जीर्णभृत्यानां द्वित्रान्मन्त्रं स्रहते । अस्मदादीनामपि मनसि देवस्य कीदृशी आशा भाविनी । इत्यादि दृढं मृदुसारं निगद्य हस्ते कृतो राजा । [यदुक्तम्-*

३३२ इवही नरिन्दचित्तं वक्त्राण पाणिय च महिलाओ । तस्य य वचन्ति सया जस्य य धुतेहिं निजन्ति ॥९६॥

[राजा*] प्रोवाच-मन्त्रीह धीरां दत्त्वा सम्मान्य समानीयताम् । गतो गुरुस्तत्र । राज्ञोक्तमुक्त्वा नीतो मन्त्री । परं सन्नद्धबद्धः [एव मिलितः*] । राज्ञा विविधतदुपकृतिस्त्वया आर्द्रनयनमनसा पितृवदुपगमितो मन्त्री । [मन्त्रिन् ! भवत्समो मम राज्ये न परो राज्यवर्द्धकः । पूर्वं भवान् अधिकारी अभूत्, सांप्रतं तु राज्याधिष्ठाता मुख्यः । मत्प्रकृती राज्यं भवदीयमेव । नागडस्तु 20 तवादेशकर्ता मन्तव्यः ।] मातुला मन्त्रिपादयोर्लंगिताः । [म्रामगतं मन्त्रिणो प्रासे शाश्वतं कृतम् ।] स मन्त्रिच्छेदितः सिंहहस्तो लोके दर्शितः । 'बहुराजलोकसमक्ष शब्दः प्रलापितः-यो मन्त्रिगुरु-देवहन्ता तस्य प्राणान् हनिष्यामः [मम राज्ये न्यायान्यायनिरीक्षणं मन्त्र्यधीना] इत्युक्त्वा जिनमतस्य मन्त्रिणश्च गौरवमवृष्टुं 10 वीसलदेवः । [इत्यादि यावता श्रीवीसलदेवेन समं श्रीवस्तुपालस्य परमप्रीतिरभूत् ।]

३३३ इयत्कृतं वस्तुपालेन नान्यथा तत्कथं च न । सौभाग्यभाग्यतः शश्वद्धर्द्धतेऽनुदिनं यश्च ॥ ९७ ॥

§ १५३) "अथ विरूमादित्यात् १२९८ वर्षं प्राप्तम् । श्रीवस्तुपालो ज्वररुक्" लेशेन पीडितः । [तदा] तेजःपालं सपुत्रपौत्रं स्वपुत्रं च जयन्तसिंहमभापत-वत्सा ! श्रीनरचन्द्रसूरिभिर्महृधारिभिः संवत् १२८७ वर्षं भाद्रपदवदि १० दिने "दिवगमसमये" वयमुक्ताः-मन्त्रिन् ! भवतां १२९८

1 AB तद्गमेय । 2 P उद्भागिनेय । तेन क्रोधे शम्पताम् । 3 V कारयामि । * P पुत्रकं पृथैव श्लोकोऽहम्यते । 4 P श्मगटके । 5 P स अग्रे । 6 P द्विग्राह्यपराधम् । 7 A 'अपि' नास्ति । § P पुत्रकं पृथैव गायाम्यते । [†] एतद्विज्ञा पादाः V आदौ एव ह्यम्यते । 8 P ह्यापिता । 9 P तिन संप्रतं 'बहु राजलोक' इत्येव । 10 P अनीवृष्टम् । † V आदौ पृथैव श्लोकोऽहम्यते । 11 P एव काले गच्छति विक्रं । 12 P ०रहेतेन । 13 P नास्ति 'स्वपुत्र' । 14 P तेषां देवगमनं । 15 P वयमेवमुक्ताः ।

वर्षे स्वर्गारोहो भविष्यति । तेषां च वचांसि न चलन्ति, गीःसिद्धिसम्पन्नत्वात् । ततो वयं श्रीशत्रुञ्जयं गमिष्याम एव ।

३३४. गुरुभिषग् युगादीशप्रणिधानं रसायनम् । सर्वभूतदयापथ्यं सन्तु मे भवरुग्भिदे ॥ ९८ ॥

३३५. लब्धाः श्रियः सुखं स्पृष्टं मुखं दृष्टं तनूरुहाम् । पूजितं दर्शनं जैनं न मृत्योर्भयमस्ति मे ॥ ९९ ॥

5 कुडुम्बेन तन्मतम् । शत्रुञ्जयगमनसामग्री निष्पन्ना । वीसलदेवो मन्त्रिणा साश्रुलोचनः समापृष्टः । [मुत्कलापितश्च कतिपयपदानि सम्प्रेषणायायातः ।*] ततो नागडगृहं मन्त्री स्वयमगात् । तेनाऽऽसनादिभिः सत्कृतो [पृष्टः कार्यविशेषं मन्त्री*] वभापे-वयं भवान्तरशुद्धये विमलगिरिं प्रतिष्ठामहे । भवद्भिर्जैनमुनयोऽभी ऋजवः सम्यग्रक्षणीयाः क्लिष्टलोकात् । [यतः*]-

३३६. 'गौर्जरात्रमिदं राज्यं वनराजात् प्रभृत्यपि । स्थापितं जैनमन्त्रौवैस्तद् द्वेपी नैव नन्दति ॥ १०० ॥

10 इति ज्ञातव्यम् । मन्त्रिनागडेनोक्तम्-श्वेताम्बरान् भक्त्या गौरवयिष्यामि । चिन्ता [एषा*] न कार्या । स्वस्त्यस्तु वः । इति तद्वचसा समतुषत् ।

§ १५४) अथ चचाल वस्तुपालः । 'अङ्गेवालिआग्रामं यावत्प्राप, तत्र शरीरं बाढमसहं दृष्ट्वा तस्थौ । तत्र सहायाताः सूरयो निर्यामणां कुर्वन्ति । मन्त्रीश्वरोऽपि समाधिना सर्वं शृणोति, श्रद्धधाति च । अनशनं प्रतिपद्य यामे गते स्वयं भणति-

15 ३३७. न कृतं सुकृतं किञ्चित् सतां संस्मरणोचितम् । मनोरथैकसाराणामेवमेव गतं वयः ॥ १०१ ॥

३३८. यन्मयोपार्जितं पुण्यं जिनशासनसेवया । जिनशासनसेवैव तेन मेऽस्तु भवे भवे ॥ १०२ ॥

३३९. या रागिणि विरागिण्यः स्त्रियस्ताः कामयेत कः । तामहं कामये मुक्तिं या विरागिणि रागिणी ॥ १०३ ॥

३४०. शास्त्राभ्यासो जिनपदनुतिः सङ्गतिः सर्वदाऽऽर्यैः, सद्वृत्तानां गुणगणकथा दोषवादे च मौनम् ।

सर्वस्यापि प्रियहितवचो भावना चात्मतत्त्वे, सम्पद्यन्तां मम भवभवे यावदाप्तोऽपवर्गः ॥ १०४ ॥

20 इति भणन्नेवास्तमितो 'जैनशासनगगनमण्डलमृगाङ्कः श्रीवस्तुपालः । तदा निर्ग्रन्थैरपि तार-पूत्कारमरोदि; का कथा सोदरादीनाम् । [*मन्त्रिणि दिवंगते श्रीवर्द्धमानसूरयो वैराग्यादाम्बिलवर्द्धमानतपः कर्तुं प्रारेभुः । मृत्वा शंखेश्वराधिष्ठायकतया जाताः । तैर्मन्त्रिणो गतिर्विलोकिता, परं न ज्ञाता । ततो महाविदेहे गत्वा श्रीसीमन्धरो नत्वा पृष्टः । स्वाम्याह-अत्रैव विदेहे पुष्कलावल्यां पुण्डरीकिण्यां पुरि कुरुचन्द्रराजा संजातः । स तृतीये भवे सेत्स्यति । अनुपदेजीवस्तु

25 अत्रैव श्रेष्ठिसुताऽष्टवार्षिकी मया दीक्षिता पूर्वकोट्यायुः । प्रान्ते केवलं मोक्षश्च । सा एषा साध्वी व्यन्तरस्य दर्शिता । तदनु तेन व्यन्तरेणात्रागत्य तयोर्गतिः प्रकटिता ।]

तत्र तेजःपालो विलपति-

३४१. आल्हादं कुमुदाकरस्य जलधेर्वृद्धिः सुधास्यन्दिभिः, प्रद्योतैर्नितरां चकोरवनितानेत्राम्बुजप्रीणनम् ।

एतत्सर्वमनादरादहृदयोऽनादृत्य राहुर्हहा !, कष्टं चन्द्रमसं ललाटतिलकं त्रैलोक्यलक्ष्म्याः पपौ ॥ १०५ ॥

30

जयन्तसिंहो वदति-

३४२. खद्योतमात्रतरला गगनान्तरालमुच्चावचाः कति न दन्तुरयन्ति ताराः ।

एकेन तेन रजनीपतिना विनाऽद्य सर्वा दिशो मलिनमाननमुद्ग्रहन्ति ॥ १०६ ॥

1 A युगादीनां । 2 P तन्मानितं । 3 P नागडप्रधानगृहं । 4 P गौर्जराणां । 5 P मन्त्रैस्तु । 6 A आकवालिया० । 7 PA जिनपति० । 8 AB जिन० । * कोष्ठकगतः एष सर्वोऽपि पाठः P पुस्तके लभ्यते, नान्यत्र ABCD आदर्शेषु; अतः प्रक्षिप्तप्रायोऽयम् । 9 A अहृदयेनादृत्य ।

कवयः प्राहुः-

३४३. मन्ये मन्दविद्यां विषे । त्वमवधिर्वैरायसे^१ चार्थिनां, यद्वैरोचन-सातवाहन-वलि-श्वेतार्ज-भोजादयः ।
कल्पान्त चिरजीविनो न विहितास्ते विश्वजीवातवो, मार्कण्ड-ध्रुव-लोमशाश्च मुनयः कृष्णः^२ प्रभूतायुषः ॥१०७॥

लोकास्तु वदन्ति-

३४४ किं कुर्मः 'कसुपालभेमहि किमु ध्यायाम क वा स्तुम', कस्याग्रे स्वयुख खदुःखमलिन सन्दर्शयामोऽधुना ।
शुक् कल्पतरुर्दङ्गणगतश्चिन्तामणिश्चाजरत्, क्षीणा कामगवी च कामकलशो भगो हहा । दैवतः ॥१०८॥

ततस्तेजःपाल-जयन्तसिंहाभ्यां मन्त्रिदेहस्य शशुञ्जयैकदेशे संस्कारः कृतः । संस्कारभूम्या-
सन्नः स्वर्गारोहणनामा प्रासादो नमि-विनमियुत-रूपभसनाथः कारितः । मन्त्रिण्यौ^३ ललितादेवी-
सौख्यौ^४ अनशनेन मद्रतुः ।

§ १५५) श्रीतेजःपालस्त्वनुपमासहितो मध्यमव्यापारभोगभाग् 'लेशतस्तथैव दानं तन्वन्'^५
१३०८ वर्षे व्यामगमत् । 'शनैः श्रीजयन्तसिंहोऽपि परलोकमभजत् । श्रीअनुपमापि तपसा स्वर्ग-
मसाधयदिति भद्रम् ।

§ १५६) एतयोश्च श्रीवस्तुपाल-तेजःपालयोर्धर्मस्थानसङ्घां कर्तुं क ईश्वरः, परं गुरुमुखश्रुतं
किञ्चिद्विद्विष्यते-लक्षमेकं सपादं जिनविम्बानां विधापितम् । अष्टादश कोट्यः पण्णवतिर्लक्षाः
श्रीशशुञ्जयतीर्थे द्रविण व्ययितम्^६ । षाडश कोट्योऽशीतिर्लक्षाः श्रीउज्जयन्ते । द्वादशकोट्यस्त्रि-
पंचाशद्वल्लक्षा अर्बुदगिरिशिखरे लूणिगवसत्याम् । नवशतानि चतुरशीतिश्च पौषधशालाः का-
रिताः । पञ्चशतानि दन्तमयसिंहासनानां [कारापणं सूरीणां प्रत्येकमुपवेशनार्थमर्पणम्*],
पञ्चशतानि पञ्चोत्तराणि समवसरणानां जादरमयानां [कारणं श्रीकल्पवाचनाक्षणे मण्डना-
र्थम्*], ब्रह्मशालाः सप्तशतानि । [ब्रह्मपुर्यः*] सप्तशतानि सत्रागाराणाम् । सप्तशती तपस्वि-
कापालिक-भगवद्योगिनां मठानाम् । [तेषां*] सर्वेषां भोजननिर्वापादिदानं निश्चितं कृतम् ।
त्रिंशच्छतानि ह्युत्तराणि महेश्वरायतनानाम् । त्रयोदशशतानि चतुरश्रतराणि शिखरवद्भजैर्नप्रा-
सादानाम् । त्रयोविंशतिशतानि जीर्णचैत्योद्गाराणाम् । अष्टादशकोटिव्ययेन सरस्वतीभाण्डा-
गाराणां^७ त्रयाणां स्थानत्रये करणम् [धवलकस्तम्भतीर्थ-पत्तनादौ*] । पञ्चशती^८ ब्राह्मणानां नित्यं
वेदपाठं करोति^९ स्म [तेषां गृहमानुषाणां निर्वाहकरणम्*] । वर्षमध्ये सङ्घपूजात्रितयं [सर्व-
दर्शनिनाम्*] पञ्चशती^{१०} श्रमणानां नित्यं गृहे विहरति स्म । तटिक-कार्पटिकानां^{११} सहस्रं समधिकं^{१२}
प्रत्यहममुक्तं । त्रयोदशयात्राः सङ्घपतीभ्यः कारिताः [लोकानाम्*] । तत्र प्रथमयात्रायां
चत्वारि सहस्राणि पञ्चशतानि शकटानां सशय्यापालकानाम् । सप्तशती सुखासनानाम् । अष्टा-
दशशती बाहिनीनाम् । एकोनविंशतिशतानि श्रीकरीणाम् । एकविंशतिशतानि श्वेताम्बरा-
णाम् । एकादशशती दिगम्बराणाम् । चत्वारि शतानि साद्धानि जैनगायनानाम् । त्रयस्त्रिंश-
च्छती यन्त्रिजनानाम् । [चतुःसहस्रतुरगाः । द्विसहस्रोद्गाः । चतुश्चत्वारिंशदधिकशतं देवार्थाः ।^{१३}
सप्तलक्षमनुष्याः । इदं प्रथमयात्राप्रमाणम् । अग्रेतना तदधिका ज्ञेया*] (द्वितीययात्रायां सम-

१ P वैराय सेवार्थिना । २ CD श्वेतोऽब्जभोजा०, B श्वेतोऽब्जभोजा०, P श्वेताब्जभोजा० । ३ P कृष्ण । ४ A विष्णुपा० ।
५ P मन्त्रिण-पदयोः । ६ A सौख्यौ, P सौख्यौ । ७ P लेशतस्तथैव । ८ P तन्वन् । ९ P तत् । १० A ध्ययोस्त्रि ।
१ P पञ्चविंशतिशतानि हरिहरमहादिमहेश्वरा० । ११ V गाराय स्थानत्रये । १२ V विमणा । १३ ACD दुर्गति स्म, P
कारयति स्म । १४ AP पञ्चदशशती । १५ P षट्कटिककार्पटिकाना ।

धिकम् V) । तथा चतुरशीतिस्तडागाः सुबद्धाः । चतुःशती चतुःपद्यधिका वापीनाम् । पाषाणमयानि द्वात्रिंशद् दुर्गाणि । चतुःपष्टिर्मशीतयः[†] । तथा दन्तमयजैनरथानां चतुर्विंशतिः । विंशं शतं शाकघटितानां रथानाम् । [एकविंशत्याचार्यपदानि कारितानि*] सरस्वतीकण्ठाभरणादीनि चतुर्विंशतिविरुदानि [भाषितानि कविजनैः ।*] श्रीवस्तुपालस्य दक्षिणस्यां दिशि 5 श्रीपर्वतं यावत्, पश्चिमायां प्रभासं यावत्, उत्तरस्यां केदारपर्वतं यावत्, पूर्वस्यां वाणारसीं यावत्, तयोः कीर्त्तनानि [श्रूयन्ते] । सर्वाग्रेण त्रीणि कोटिशतानि चतुर्दशलक्षा अष्टादशसहस्राणि अष्टशतानि द्रव्यव्ययः [पुण्यस्थाने] । त्रिपष्टिवारान् सङ्ग्रामे जैत्रपदं गृहीतम् । अष्टादश वर्षाणि तयोर्व्यापृतिः[‡] ॥

॥ इति श्रीवस्तुपाल-तेजःपालयोः प्रबन्धः ॥

§ V 'द्वादश यात्रा संवपतीभूय संपूर्णा । त्रयोदशमी यात्रा अवसानकाले मार्गे मनसा पूर्णा ।' † एतद्वाक्याग्रे 'एवं लौकिकमपि कृतं मनो विनापि' इदं प्रक्षिप्तमधिकं वाक्यं लभ्यते P पुस्तके । 1 P पञ्चनदं । 2 व्यापारः ।

ग्रन्थकारप्रशस्तिः ।

श्रीप्रश्रवाहनकुले कोटिकनामनि गणे जगद्विदिते ।
 श्रीमध्यमशाखायां हर्षपुरीयाभिधे^१ गच्छे ॥ १ ॥
 मलधारिविरुद्विदितश्रीअभयोपपदसूरिसन्ताने ।
 श्रीतिलकसूरिशिष्यः सूरिः श्रीराजशेखरो जयति ॥ २ ॥
 तेनायं मृदुगद्यैर्मुग्धो मुग्धावबोधकामेन ।
 रचितः प्रबन्धकोशो जयताज्जिनपतिमतं यावत् ॥ ३ ॥

तथा—

कट्टारवीरदुस्साधवंशमुकुटो नृपौघगीतगुणः ।
 वव्वूलीपुरकारितजिनपतिसदनोच्छलत्कीर्तिः ॥ ४ ॥
 बप्पकसाधोस्तनयो गुणदेवोऽजनि सपादलक्षभुवि ।
 तद्भूर्नूनकनामा तत्पुत्रः साढको दृढधीः ॥ ५ ॥
 तत्सूनुः सामन्तस्तं कुलतिलकोऽभवज्जगत्सिहः ।
 दुर्भिक्षदुःखदलनः श्रीमहमदसाहिगौरवितः ॥ ६ ॥
 तज्जो जयति सिरिभवः षड्दर्शनपोषणो महणासिंहः ।
 ढिह्यां खदत्तवसतौ ग्रन्थमिमं कारयामास ॥ ७ ॥
 शरगगनमनुमिताब्दे (१४०५) ज्येष्ठामूलीयधवलसप्तम्याम् ।
 निष्पन्नमिदं शास्त्रं श्रोत्रध्येत्रोः सुखं तन्यात्* ॥ ८ ॥

॥ इति चतुर्विंशतिप्रबन्धाऽपरनामा प्रबन्धकोशो ग्रन्थः सम्पूर्णः ॥

१. परिशिष्टम्-प्रथमम् ।

मन्त्रिवस्तुपालकृतसुकृतसूचिः ।

[V सञ्ज्ञकादर्शप्रान्तभागे इयं सूचिलिखिता लभ्यते ।]

महं श्रीवस्तुपालेन अष्टादशभिर्वर्षैर्यावन्मात्रं सुकृतं कृतं तावन्मात्रं वैतरणीतीरे सन्तिष्ठमान-
5 सोपारा-आदिनाथदेवालय[स्थि]तप्राकृतप्रशस्तेर्ज्ञेयम् ।

श्रीजिनविंश ल० १ स० २५.....लेकतपोधनसत्कमठ.....७०० । पोषधसाला ९८४ ।.....
सिंहासन ५०० । जिनप्रासाद १३५७४ । तेषां मध्ये हेमकुम्भमय २४ । जैनतपोधनावासे अन्न-
पानं विहरन्ति पंचदश, सह० १५००० ।

श्रीशत्रुञ्जयपर्वते कोडि १८ ल० ९६ । सोमेश्वरे कोडि १० । ब्रह्मशाला ७०० । पाखाणवद्ध
10 सरोवर २८४ । जादरमय समोसरण ५०५ । तीर्थयात्रा वार १२॥ । प्रतिवर्षं संघपूजा वार २३ ।
प्रतिवर्षं संघवात्सल्य वार २५ । तोरण सह० ३ जैन-माहेशप्रासादेषु । नानामार्गे प्रपा १०० ।
माहेश प्रा० ३००२ । ब्राह्मण ५०० वेदपाठं कुर्वति । आचार्यपद कारापित २१ । जीर्णोद्धार प्रासाद
२०००, शत ३०० जैन-माहेश्वराणाम् । पाखाणमयमठ सह० ४००० । कूप ७०० । श्रीगिरनारि
व्यये कोडि १२ ल० ८० । अर्बुदाचले १२ कोडि, लक्ष ३५ लूणिकवसत्यां पुण्यवरः । श्रीअचलेश्वरं
15 प्रति वृद्धदेवलोकजनानां दत्तद्रव्यलक्ष १, प्रतिदिनावासे कार्पटिकानां १ सह० भोजनम् । ब्राह्म-
णदत्तगौ १००० । ब्रह्मपुरी कारिता शत ७०० । वापीनां शत ४६५ । श्रीभृगे स्नानं कृत्वा दत्ता
लक्ष ५ । श्रीभृगुपुरे श्रीजैनप्रासादमध्ये दत्ता को० २ । जैन-माहेश्वरग्रन्थलेखने कोडि १८ द्रव्य-
व्ययः । रेवातीरे शुक्लतीर्थे स्नानं विधाय श्वेतवाराहं नत्वा दत्ता लक्ष २ । दर्भावत्यां वैद्यनाथे
१२०००० शत १ दत्ता । श्रीसेरीशके श्रीपार्श्वनाथं प्रणम्य दत्त लक्ष १ सह० १३ शत १६५ ।
20 नानास्थाने अकारि दुर्ग ४१६ । पाखाणमया ३२ । वाणारस्यां देवविश्वनाथपूजार्थं प्रहितद्रव्य ल०
१ । श्रीद्वारिकायां देवपूजार्थं प्रहितद्रव्य लक्ष १ स० ६१ श० १ । प्रयागतीर्थे प्रहितद्रव्य लक्ष १ ।
गंगातीर्थे प्रहितद्रव्य ल० ५ (?) । श्रीस्तंभने द्रव्य ल० १ । श्रीसंखेश्वरे द्रव्य ल० २ । सोपारा-
आदिनाथ.....त्रे द्रव्य ल० ४ । ग(गो)दावर्यां द्रव्य ल० १ । तपत्यां प्रहित द्रव्य ल० १ ।
मसीति ६४ । हजतो० १ ।

25 संघचालतां शकटशत ४५००, वाहणिशत १८, सुखासन ७००, पालषी ५००, दंतरथ २४,
रक्तसांढि ७०० । संघरक्षणाय राणा ४, सीकरि १९०० । श्वेतांबर सह० २०००, शत १००,
दिगंबर ११०० । जैनगायिनि ४००० (?) ४५०, भट्टशत ३३००, अपरगायिन सह० १००० । सर-
खतीकण्ठाभरण [आदि] विरद २४ । नर्तकी १०० । वेसरशत १ संप्रदायसमं (?) । अश्ववैद्य
१०, नरवैद्य १०० ।

30 श्रीवस्तुपालस्य दक्षिणस्यां दिशि श्रीपर्वतं यावत् कीर्तनानि ।

संग्रामे श्रीवीरधवलकार्ये वार ६३ जेत्र(तृ)पदम् । सर्वांग्रे त्रीणि कोटिशतानि, १४ लक्ष, १८
सहस्र, ८ शतानि द्रव्यव्ययः ॥

॥ इति श्रीवस्तुपालमन्त्रीश्वरधर्मवरः सर्वांग्रः ॥ छ ॥

२. परिशिष्टम्—द्वितीयम् ।

[अस्मत्संस्कृतादर्शमध्यात् केवल BDE सञ्ज्ञकानामादर्शानां ग्रन्थभागे एषा वंशावली
लिखिता लभ्यत इति—सम्पादकः ।]

सपाद-लक्ष्मीयचाहमानवंशो लिख्यते—

१ सं० ६०८ राजा वासुदेवः ।		5
२ सामन्तराजः ।		
३ नरदेवः ।		
४ अजयराजः ।	अजयमेरुदुर्गकारापकः ।	
५ विग्रहराजः ।		
६ विजयराजः ।		10
७ चंद्रराजः ।		
८ गोविंदराजः ।	सुरत्राणस्य वेगवरिसनाप्तो जेता ।	
९ दुर्लभराजः ।		
१० वत्सराजः ।		
११ सिंहराजः ।	सुरत्राणस्य हेजिवदीननाप्तो जेठणाकजेता ।	15
१२ दुर्योजनः ।	निसरदीनसुरत्राणजेता ।	
१३ विजयराजः ।		
१४ बप्पहराजः ।	शाकभर्या देवताप्रसादाद् हेमादिखानिं सपन्नः* ।	
१५ दुर्लभराजः ।		
१६ गंडू ।	महमदसुरत्राणजेता ।	20
१७ बालपदेवः ।		
१८ विजयराजः ।		
१९ चासुंडराजः ।	सुरत्राणमक्ता ।	
२० कूसलदेवः ।	तेन गुर्जरानाधिपतिर्विद्वान्ऽऽनीतः । अजयमेरुमध्ये तत्र विक्रय कारापितः ।	
२१ वीसलदेवः ।	स च क्षीलम्पटः । महासत्या ब्राह्मण्यां विलभो बलात् । तच्छापाद् द्रुष्ट-52 ग्रणसङ्गमे मृतः ।	
२२ बृहत्शुचीराजः ।	वशुलीसाहसुरत्राणसुजमदी* ।	
२३ आलहूणदेवः ।	सहावदीनसुरत्राणजितः ।	
२४ अनलदेवः ।		
२५ जगद्देवः ।		30
२६ वीसलदेवः ।	तुरुष्कजित् ।	
२७ अमरगंगेयः ।		

- २८ पान्थडदेवः^१ ।
 २९ सोमेश्वरदेवः ।
 ३० पृथ्वीराजः ।
 ३१ हरिराजदेवः ।
 ५३२ राजदेवः ।
 ३३ बालणदेवः ।
 ३४ वीरनारायणः ।
 ३५ बाहडदेवः ।
 ३६ जैत्रसिंहदेवः ।
 १० ३७ श्रीहम्मीरदेवः* ।

सं० १२३६-राज्यम् । वीरः १२४८ मृतः ।

बावरीयालचिरुदं तस्य ।

तुरुष्कसमसदीनयुद्धे मृतः ।

मालवजेता ।

सं० १३४२ राज्यम् । १३५८ युद्धे मृतः । हस्ती ४, हस्तिनी ४, अश्व-
 सहस्र ३०, दुर्ग १० एवं प्रभुः सत्त्ववान् ।

३. परिशिष्टम्-तृतीयम् ।

प्रबन्धकोपान्तर्गत-

सुभाषितस्वरूपवाक्यानां पादानां न्यायवचनानां च उद्धरणम् ।

- गुरुवचनममलमपि सलिलमिव महदुपजनयति श्रवणस्थितं शूलमभव्यस्य । पृ० २; पं० २३. 5
- राजभिः पूज्यते यश्च सर्वैरपि स पूज्यते । पृ० ३; पं० ११.
- शोकापनोदो धर्माचार्यः । पृ० ३, पं० २७.
- तपो हि वज्रपञ्जरप्रायं महामुनीनां परप्रेरितप्रत्युत्पत्कटुर्भेदतरम् । पृ० ४; पं० १९. 7
- कुञ्जरस्कन्धाधिरुढोऽपि भपणैर्भक्ष्यते । पृ० ४, पं० २२.
- लोकः पूजितपूजकः । पृ० ६, पं० १३.
- यच्चिन्त्यते परस्य तदायाति सम्मुखमेव । पृ० ९; पं० ६. 10
- एकं वानरी, अपरं वृश्चिकेन जग्धा । पृ० ९, पं० १८.
- हनूमति रक्षति सति शाकिन्यः पात्राणि कथं ग्रसन्ते । पृ० १०; पं० २१.
- जर्जरापि यष्टिः स्थालीनां भङ्गनाय प्रभवत्येव । पृ० १३; पं० २५.
- मृत्वापि पञ्चमो गेयः । पृ० १४, पं० २८
- यः कालज्ञः स सर्वज्ञः । पृ० २५; पं० २१. 15
- तेजसां हि न वयः समीक्ष्यते । पृ० २६; पं० २५.
- रत्नानि पुण्यप्रचयप्राप्त्यानि । पृ० २६, पं० २८.
- नष्टं मृतं स्रन्ते हि पितरो निजतनयम् । पृ० २७, पं० ३.
- घनार्जकस्य कृच्छ्रमस्थानव्ययी पुत्रो न वेत्ति तातस्य । पृ० २७, पं० १३.
- खनाम नामाददते न साधवः । पृ० २७, पं० २०. 20
- वाल्याभिर्न चलति काञ्चनाचलः । पृ० ३४, पं० १४.
- विद्वान् सर्वत्र पूज्यते । पृ० ३७, पं० १२.
- काकतालीयन्याय । पृ० ४०, ३१.
- अन्धवर्तकीन्याय । पृ० ४०; ३१.
- अद्भीकृतसाहसानां न किञ्चिदपि दुष्करम् । पृ० ५०, पं० २५. 25
- सेवकस्य च हिताहितविचारो नास्ति । पृ० ५१; पं० ४.
- अर्थो हि परावर्तयति त्रिभुवनम् । पृ० ५१; पं० १७.
- बलवद्भिः सह का विरोधिता । पृ० ५२, पं० १९.
- बुभुक्षितः किं न करोति पापम् । पृ० ५३; पं० २६.
- अतिप्रज्ञापि दोषाय । पृ० ५५; पं० पं० ७. 30
- रसावेशे हि कालो जैर्गच्छन्नपि न लक्ष्यते । पृ० ६३, पं० ७.
- अशुभस्य कालहरणम् । पृ० ७०; पं० १६.
- प्रक्षालनाद्दि पङ्कस्य दूरादस्पर्शनं चरम् । पृ० ७८, पं० १२.
- कुतूहली ह्यलसो न भवेत् । पृ० ८३; पं० २०.

विद्या-कन्या-लक्ष्म्यो हि कुस्थाने निवेशिता निवेशयितारं शपन्ति । पृ० ८८; पं० ५.

पापं पच्यते हि सद्यः । पृ० ९८; पं० २८.

इयं गूर्जरधरा कालवशादन्यायपरैः पापैः स्वाम्यभावात् 'मात्स्यन्यायेन' फट्थ्यमाना आस्ते
म्लेच्छैरिव गौः । पृ० १०१; पं० २०.

5 लब्धास्वादः पुमान् यत्र तत्रासक्तिं न मुञ्चति । पृ० १०३; पं० २४.

अदृष्टपरशक्तिः सर्वोऽपि भवति पलवान् । पृ० १०४; पं० ३.

यदीयते तल्लभ्यते-इति न्यायः । पृ० १०४; पं० ३०.

नेदीयानिद्धबाहूनामाह्वो हि महामहः । पृ० १०५; पं० ३१.

जयो वा मृत्युर्वा युधि भुजभृतां कः परिभवः । पृ० १०५; पं० २२.

10 कण्ठीरवे तु दृष्टे कुण्ठाः सर्वे वन्याः । पृ० १०५; पं० २०.

दानेन भूतानि वशीभवन्ति । पृ० ११२; पं० ९.

तृणं शूरस्य जीवितम् । पृ० १२७; पं० १२.

स किं प्रभुर्यो जीर्णभृत्यानां द्वित्रान्मन्तून् सहते । पृ० १२७; पं० १३.

प्रबन्धकोशे

उद्धृतपद्यानां विशेषनाम्नां च

अकाराद्यनुक्रमेण सूचिः ।

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

51

52

53

54

55

56

57

58

59

60

61

62

63

64

65

66

67

68

69

70

71

72

73

74

75

76

77

78

79

80

81

82

83

84

85

86

87

88

89

90

91

92

93

94

95

96

97

98

99

100

प्रबन्धकोशग्रन्थान्तर्गत-उद्धृतपद्यानां सूचिः ।

—: अकाराद्यनुक्रमेण :—

प्रथमपादाश	पद्याङ्क	पत्राङ्क	प्रथमपादाश	पद्याङ्क	पत्राङ्क
अ			अस्याः सर्गविधौ प्रजापति०	२०७	८७
अगधायति महुअरा	८९	३२	अहयो बहव सन्ति	४२	१९
अग्रे गीत सरसकवय.	२	२	अव तवच्छीए अपुष्फ	१८	१२
अजित्वा सार्णवामुर्वी०	२८३	११२	आ		
अज्जवि सा परितप्पइ	७०	३०	आकृतिर्गुणसमृद्धि०	२४०	१०२
अज्जवि सा सुमरिज्जइ	९४	३२	आगतस्य निजगेह०	१७०	६०
अणफुल्लिय फुल्ल म	४०	१८	आयान्ति यान्ति च परे	३२७	१२५
अट्टे दशेनोत्कण्ठा	७६	३०	आयुर्वीचनचित्तेषु	२८०	११२
अद्य मे फलवती पितु०	३०९	११८	आरम्भगुर्वी क्षयिणी क्रमेण	६४	२८
अद्य मे सफला प्रीति	९५	३२	आरुक्षाम नृपप्रसाद०	१७४	६१
अधीता न कला काचित्	२७९	११२	आरोहन्ती शिर ख्वान्ताद्०	२८१	११२
अध्यापितोऽसि पदवी०	९८	३३	आलम्बा कामधेनु	१३३	४३
अनादिरव्यक्तनूरुभेद्य	२३७	९७	आलेख्ये चित्रपतिते	२०६	८६
अनिस्सरन्तीमपि गेहगर्भात्	२७४	११०	आलोकवन्स्य सन्त्येव	१२६	४०
अनेकयोनिस्सम्पाता०	६६	२९	आवयोश्च पितृपुत्रयो०	२४३	१०३
अन्धा एव धनान्धा स्यु.	२५४	१०३	आस्य कस्य न वीक्षित	२९१	११४
अपूर्वेय धनुर्विद्या	४७	२०	आ साम्यं न सहेऽहमस्य	१७२	६१
अमङ्गलैराग्यतरङ्गरङ्गे	३०१	११६	आल्हाद कुमुदाकरस्य	३४१	१२८
अमुमकृत यदङ्गना न वेधाः	२१०	८८	इ		
अयसामिभोगसदूमियस्स	२४	१३	इकेण कुत्युहेण	९०	३२
अये भेक च्छेको भव	१४८	५१	इच्छासिद्धिसमन्विते	३०२	११६
अर्थच्छाम्यधिकार्पण	१८३	६३	इतो विपदितो मृत्यु०	३२०	१२३
अर्हतस्त्रिजगद्बन्धान्	१३६	४४	इह लोए चिय कोवो	८	५
अष्टौ हाटकफोटय	३०	१५	उ		
अस्माक प्रभुर्बुद्धार्थी	२१५	८९	उच्चाटने विद्विपता	३११	१२०
अस्मान् विचित्रवपुष०	७४	३०	उच्चैर्गर्वं समारोप्य	२५३	१०३
अस्मामिर्भदि 'व. कार्य	८३	३२	उज्जितसेलसिहरे	१३२	४२
अस्मामिश्चतुरम्बुराशि०	९	५	उत्तरओ हिमवतो	१९९	७३
अस्मिन्नसारे ससारे	२७२	११०	उत्तिष्ठन्त्या रतान्ते	१२०	३०

प्रथमपादांश	पद्याङ्क	पत्राङ्क	प्रथमपादांश	पद्याङ्क	पत्राङ्क
उपकारसमर्थस्य	२१६	८९	धुण्णाः क्षोणिभृता०	२२१	९१
उपद्रवत्सु क्षुद्रेषु	१३	९	ख		
उवयारह उवयारडउ	१२	८	खद्योतमात्रतरला	३४२	१२८
ए			ग		
एकदेहविनिर्माणाद्	२३५	९६	गतिरन्या गजेन्द्रस्य	२१८	९०
एकधारापतिस्तेऽद्य	२२०	९१	गुणचंद्रवाणवंतर०	५८	२५
एकस्त्वं भुवनोपकारक०	३१२	१२०	गुणसेण-अग्निसम्मा	५६	२५
एकादशाधिके तत्र	६७	२९	गुरुभिषग् युगादीश०	३३४	१२८
एकं ध्याननिमीलना०	११८	३९	गुलसिउं चावइ तिलतांदली	३३	२६
क			गृहचिन्ताभरहरणं	३२२	१२३
कथासु ये लब्धरसाः	८२	३१	गृहीत इव केशेषु	३२३	१२३
कलयसि किमिह कृपाणं	१८४	६३	गोविन्दनन्दनतया च	१५३	५५
कलिकाले महाघोरे	२२८	९४	गौरवाय गुणा एव	३	३
कल्पद्रुमस्तरुसौ	३००	११६	गौर्जरात्रमिदं राज्यं	३३६	१२८
कवाडमासञ्ज वरंगणाए	१२७	४१	गङ्गान्तर्मागधे तीर्थे	१२९	४१
कामं स्वामिप्रसादेन	३०५	११७	ग्रावाणो मणयो हरिर्जल०	२७७	१११
कायः कर्मकरोऽयं	२५८	१०३	च		
कालउ कंचलु अनुनी चाटु	३४	१६	चक्किटुगं हरिपणगं	५३	२४
कालेन सौनिकेनेव	२५७	१०३	चतुर्दश तु वैकुण्ठाः	१६७	५९
कालः केलिमलङ्करोतु	२६५	१०५	चाटुकारगिरां गुम्फैः	३७	१७
कियती पञ्चसहस्री	१०८	३७	चित्रस्था अपि चेतांसि	१९१	६५
किन्तु विज्ञपयिताऽस्ति	२४८	१०२	चेतः सार्द्रतरं वचः	२१	१२
किं कुर्मः कमुपालभेमहि	३४४	१२९	चौलुक्यः परमार्हतो नृप०	२९०	११४
कीर्तिः कैकत ! कुन्तिभोज	१८८	६४	छ		
कीर्तिस्ते जातजाञ्छेव	४९	२०	छत्रच्छायाछलेनामी	२५६	१०३
कुमारपाल मन चितकरि	१७१	५१	छायाकारणि सिरि धरिय	८१	३१
कुमारपाल रणहृदि वलिउ	१५२	५२	ज		
कैषा भूषा शिरोऽक्ष्णां	१७८	६२	जइ उडुंभइ तो कुहइ	२३१	९५
कः कण्ठीरवकण्ठकेसर०	१६	११	जन्मस्थानं न खलु विमलं	११०	३८
कः सिंहस्य चपेटपातित०	२१९	९०	जय-विजया य सहोयर	५७	२५
क्रमेण मन्दीकृतकर्ण०	२७६	११०	जलधरेपि कल्लोला०	७२	३०
क यातु कायातु क वदतु	१७३	६१	जह जलइ जलउ लोए	५९	२५
क्षारोऽब्धिः शिखिनो मखा	१८६	६३	जह जह पएसिणिं	२०	१२
क्षिप्त्वा वारिनिधिस्तले	१४१	४८	जा जस्स ठिई जा जस्स संतई	२८९	११३

प्रथमपादाद्य	पद्याङ्क	पत्राङ्क	प्रथमपादाद्य	पद्याङ्क	पत्राङ्क
जितश्चेत्युर्यो लक्ष्म्या	२००	७३	देव । त्वदसुजदण्डदर्पो	१८७	६४
जिते च लम्प्यते लक्ष्मी	३३०	१२७	देव । सेवकजन. स	२४५	१०२
जीतउ छहिं जणेहिं	२६३	१०४	देव । स्वर्नाय । कष्ट	१६८	५९
जीय जलनिदुसम	११४	३९	देवाज्ञापय किं करोमि	२०५	८४
जीवितव्य च मृत्युश्च	१७	११	देवी पवित्रितचतुर्भुज०	१५६	५६
जीवितैकफलमुद्यमा०	३३१	१२७	दोवि गिहत्या धडहड०	१२५	४०
जे के वि पद्म महिमडल०	९२	३२	द्वादशार्का वसवोष्टौ	१६५	५९
ज दिडी करुणातरगिय०	५५	२४			
”	१२३	४०	घनी घनात्यये जाते	२५५	१०३
त			घन्यास्त एव धवला	१०४	३५
तइया मह निग्गमणे	७८	३१	घन्यास्ते ये न पश्यन्ति	५२	२३
तटविपिनविहारो०	१८०	६२	धर्मलाम इति प्रोक्ते	३५	१७
तत्ती सीयली मेलावा	९६	३३	धिग् वृत्तनृत्तसुचिता	६५	२८
तर्कोऽप्रतिष्ठ श्रुतयो	१९४	६६	धूवे पक्खोवासो	२२७	९४
तवोपकुर्वतो धर्म	२९३	११५			
ताम्रपर्णातटोत्पन्नै	३२१	१२३	न कृत सुकृत किञ्चित्	३३७	१२८
तावङ्गिण्डिमघोपणा	१४	९	न खानिमध्यादुदखानि	२३६	९७
तावलीलाकवलितसरित्	२७०	१०९	न गन्ना गाङ्गेय सुसुवति०	८०	३१
ते मुग्गढा हराविया	२३०	९५	न ध्वान तटुपे न यासि	३०६	११७
त्वत्कृपाणविनिर्माण०	१८२	६३	न नाम्ना नो वृत्त्या	४४	१९
त्वत्सादककृते नीडे	२९८	११६	नमोऽस्तु हरिमद्राय	६०	२६
त्वत्सारन्वप्रचण्डप्रधन०	१७७	६२	नवसय तेणउएहिं	२०१	७४
द			नवि मारियइ नवि चोरियइ	३२	१६
दगपाण पुप्फफल	३९	१७	नव्योद्वाहविधौ वधूद्वय०	१४५	४९
दत्तानि दशलक्षाणि	४६	२०	न सर्वथा कश्चन लोभ०	२५१	१०२
दधाति लोभ एवैको	१४९	५१	नास्ति तीर्थमिह पार्थिवात्	२४६	१०२
दधिमथनविलोहोल०	१७५	६२	निरर्थक जन्म गत नलिन्या.	१८९	६४
दिञ्जइ वकग्गीगड	१०६	३५	निवपुच्छिण्ण गुरुणा	२२	१३
दिइक्षुभिंक्षुरायात०	४५	२०	नृपच्यापारपापेस्य	२८८	११३
दु खामिवां स्मराधिवां	२६१	१०३	नेत्रेन्दीवरिणी मुखाम्बु०	२०९	८७
द्व्यदसुजा क्षितिमुज	२३९	१०१	न्युञ्जने यामि वाक्याना	१०३	३४
दृष्टस्तेन शरान्किरन्	१६३	५८			
दृष्टिर्नष्टा भूपतीना	२५०	१०२	पइ मुक्काण वि तरुवर	९१	३२
देव । त्व मलयाचलोऽसि	१८५	६३	पत्तमवलनिय तह जो	२८	१५

प्रथमपादांश	पद्याङ्क	पत्राङ्क	प्रथमपादांश	पद्याङ्क	पत्राङ्क
पदं सपदि कस्य न	४३	१९	भोगे रोगभयं सुखे क्षय०	२७	१५
पद्मासनसमासीनः	२२७	९४			
पन्थानमेको न कदापि	२६८	१०८	मत्रैः कुटुम्बजम्बाले	१३१	४२
परिच्छेदातीतः सकल०	१९२	६५	मदेन मानेन मनोभवेन	१२२	४०
परिसेसियहंसउलं	८६	३२	मद्गोः शृङ्गं शक्रयष्टि०	२९	१५
पसुजेम पुलिंदउ	९७	३३	मनसा मानसं कर्म	११६	३९
पारैतजनपदान्त०	२०२	७५	मन्ये मन्दधियां विधे	३४३	१२९
पालित्तय कहसु फुडं	२३	१३	मयनाहिसुरहिणं	१२४	४०
पीयूषादपि पेशला	३०३	११६	मर्दय मानमतङ्गजदर्प	६९	२९
पीलूवृक्षमहाजाल्यां	६३	२७	मलओ स चंदणु चिय	८८	३२
पुण्यलक्ष्म्याश्च कीर्तेश्च	१३५	४३	मलमूत्रादिपात्रेषु	१०२	३४
पुत्रे वाससहस्ते	३६	१७	महाव्रतानि पञ्चैव	१३७	४५
पुरस्कृत्य न्यायं खल०	२५२	१०२	माणसरहिणहिं सुहाइं	८५	३२
पुरुषः सम्पदामग्र०	३२८	१२५	मानं मुञ्च सरस्वति !	२२३	९३
पुष्पस्रग्दामरुचिरं	३१६	१२१	मार्गे कर्दमंदुस्तरे	२६७	१०८
पूजाकोटिसमं स्तोत्रं	२२६	९४	मासान्मांसलपाटला०	३२९	१२६
पूर्वाह्ने प्रतिबोधय	१३४	४३	मा स्म सीमन्तिनी कापि	२९२	११५
प्रभुप्रसादस्तारुण्यं	४	४	मिता भूः पत्यापां	३१	१५
प्रयोजकान्यकार्येषु	२५९	१०३	मित्रस्नेहभरैर्दिग्धो	२१४	८९
प्रावृट्काले पयोराशि०	३१४	१२१	मुधा मधु मुधा सीधु	१६४	५८
प्रियं वा विप्रियं वापि	१७१	६०	मृगेन्द्रं वा मृगारिं वा	२१३	८९
प्रियादर्शनमेवास्तु	१०१	३४			
” ”	१९५	६६			
वाला चंकमंती पए	७१	३०	यद्दुक्को दृषदो यदुष्ण०	१५	१०
वालो मे वृषभो भरं	१४३	४९	यत्कृतं वस्तुपालेन	३३३	१२७
विन्दवः श्रीयशोवीर !	३२४	१२३	यत् पश्यन्ति जगित्य०	२०८	८७
			यथा नदी विनाऽम्भोदा०	१०	७
			यथा यूनस्तद्वत्परम०	१६०	५६
			यदीदृशेषु कार्येषु	—	६१
			यदेतत्स्वच्छन्दं विहरण०	२१२	८८
			यद्वाये द्यूतकारस्य	२९९	११६
			यद्दूरं यद्दुराराध्यं	१९	१२
			यन्मयोपाजितं पुण्यं	३३८	१२८
			यशोवीर ! लिखत्याख्यां	३२५	१२३
			यस्मिन्कुले यः पुरुषः	३०८	११८

प्रथमपादाश	पद्याङ्क	पत्राङ्क	प्रथमपादाश	पद्याङ्क	पत्राङ्क
याचको वञ्चको व्याधि	१५७	५६	वाजिवारणलोहानां	२६४	१०५
याम. स्वस्ति तवास्तु	७३	३०	चक्रमाक्रान्तविश्वोऽपि	१९७	७१
या रागिणि विरागिण्य.	३३९	१२८	विधौ विध्यति सकोषे	२६२	१०३
यास्यामीति जिनाल्पे स	२२४	९३	विरमत शुभा योपित्सङ्गात्	१९३	६५
युष्मादशा कृपणाका	५	४	विपयाविपमुत्सृज्य	२६०	१०३
येन केन न च धर्म०	२४४	१०३	विज्ञेण विणावि गया	८४	३२
येनागच्छन्ममाख्यातो	३१५	१२१	वीक्ष्यैतदभुजविक्रम०	१७६	६३
येनेद भक्षित भक्ष्य	—	५	वृत्तिच्छेदविधौ द्विजाति०	२६६	१०७
ये पापप्रवणा. स्वभाव०	२९४	११५	वृद्धानाराधयन्तोऽपि	३१८	१२३
योग्य सुत च शिष्य च	—	२९	वेश्यानामिव विद्याना	७९	३१
यौवनेऽपि मदनात्र	२४२	१०२			
			श		
	र		शताष्टके वत्सराणा	६२	२७
रवेरेवोदय श्लाघ्य	१०७	३६	शतेषु जायते शूरा	३२६	१२४
राज्ये सार वसुधा	१००	३४	शम्भुर्मानससन्निधौ	१६२	५८
रामो नाम बन्धु हु	११९	३९	शशिना सह याति कौमुदी	२३४	९६
रूढि किलैव वृषभ	१४४	४९	शस्त्र शस्त्र कृपिर्विधा	७७	३१
रूप रहो धन तेज	६	५	शापोत्तीर्णमिवोञ्जल०	२५	१४
	ल		शास्त्रज्ञाः सुवचस्त्रिनो	१३८	४५
रुक्मीं चला त्यागफला	३१३	१२०	शास्त्राम्यासो जिनपदवृत्ति.	३४०	१२८
रुक्मीश्वला शिवा चण्डी	२७१	१०९	शूरा. सन्ति सहस्रश	१४०	४८
रुज्जिञ्जद् जेण जणे	११५	३९	शैल्य नाम गुणस्तवैव	११२	३८
रुन्धा श्रियः सुख स्पष्ट	३३५	१२८	श्रियो वा स्वस्व वा नाशो	३१७	१२३
रावण्यामृतसारसारणि०	१३०	४२	श्रीचौलुक्य । स दक्षिण०	१४६	४९
लोक पृच्छति मे वार्ता	२८२	११२	श्रीणा स्त्रीणा च ये वश्याः	२८६	११३
	व		श्रीतीर्थपान्थरजसा	३०७	११८
वइविवरनिग्गयदलो	१०५	३५	श्रीमत्कर्णपरपरागत०	३२५	१२४
वक्त्र पूर्णशशी सुधा०	१०९	३८	श्रीभोजवदनाम्भोज	२९६	११५
वञ्चयित्वा जनानेतान्	२८७	११३	श्रीमन्ति दृष्ट्वा द्विजराज०	३१०	१२०
वपुरेव तवाचष्टे	५४	२४	श्रीरिय प्रायश पुसा०	६८	२९
वर प्रञ्चलिते बह्वा०	१५८	५६	श्रीवस्तुपाल । तव माल०	२७३	११०
वर सा निर्गुणावस्था	१५९	५६	श्रीवस्तुपाल-तेजपाली	२३८	१०१
वरि विररा जहिं जणु	२७८	१११	श्रीवस्तुपाल । प्रतिपक्ष०	२६९	१०९
वह्नी नरिंदचित्त	३३२	१२७	श्रीवासाम्भुजमानन	२९७	११५
वस्तुपाल । तव पर्व	३०४	११७	श्रीवीरे परमेश्वरेऽपि	१४२	४८

प्रथमपादांश	पद्याङ्क	पत्राङ्क	प्रथमपादांश	पद्याङ्क	पत्राङ्क
श्रुत्वा ध्वनेर्मधुरतां	१८१	६३	साहित्ये सुकुमार वस्तु०	१५४	५५
श्रूयते यन्न शास्त्रेषु	१४७	५०	सांख्या निरीश्वराः केचित्	१२१	३९
श्लाघ्यतां कुलमुपैति	२४१	१०२	सिद्धंततत्तपारंगयाण०	९९	३४
			सीसं कह वि न फुट्टं	२६	१४
षट्त्रिंशदधिके माहा०	१६६	५९	सुअइ गुरू निच्चितो	३८	१७
			सुधाधौतं धाम व्ययभर०	२११	८८
स एव पुरुषो लोके	२१७	८९	सुभ्रु ! त्वं कुपितेत्यपास्त०	१९०	६५
सच्चं भण गोदावरि	१९८	७३	सूत्रे वृत्तिः कृता पूर्व	२८४	११२
सद्वृत्त सद्गुण महाध्व्यं	११३	३८	सूरो रणेषु चरणप्रणतेषु	२९५	११५
सन्दष्टाधरपल्लवा सचकितं	१९६	६६	सैयं समुद्रवसना तव	२७५	११०
सन्ध्यां यत्प्रणिपत्य	११७	३९	संपइ पहुणो पहुणो	९३	३२
सन्धौ वा विग्रहे वापि	२०४	८४	स्नेहो न ज्ञायते देव	२३३	९६
सप्रसादवदनस्य भूपते०	२४७	१०२	स्फुरन्ति वादिखद्योताः	५२	२१
समणाणं सउणाणं	२०३	७५	स्वयंभुवं भूतसहस्र०	४१	१८
सयं पमज्जणे पुन्नं	२२५	९४			
सरस्वती स्थिता वक्त्रे	४८	२०	हसन्नपि नृपो हन्ति	२८५	११३
सर्वदा सर्वदोऽसीति	५०	२०	हितवचनानाकर्णन०	१६१	५७
सद्यो पुत्रकयाणं	७	५	हित्वा जीर्णमयं देहं	१३९	४५
सा गता शुभमयी युग०	२४९	१०२	हिंसाः सन्ति सहस्रशो	१५५	५५
सा बुद्धिर्विलयं प्रयातु	६१	२७	हे विश्वत्रयसूत्रधार !	२२२	९३
सा सुकंतइं जगु मरइ	२३२	९५	हंस जिहिं गय तिहिं गय	७५	३०
साहसजुत्तइ हलु वहइ	१५०	५१	हंसा जहिं गय तिहिं गय	८७	३२

प्रबन्धकोशान्तर्गतविशेषनाम्नां सूचिः ।

अकाराद्यक्षरानुक्रमेण ३३

अ	
अक्षरानगर	१९, २०
अक्षरवटक	४८
अभिगमम	२५
अभिषेकाल	८०, ८२
अभिवादिषा [प्राम]	१२१, १२८
अक्षद	८१, ८४
अक्षरपाठ	५८, १०१
अक्षरिष्टपञ्चन	५४, ६१, ९०, ९३
" पुर	४१, ५४
अक्षरपाठ	१०५, १०६
अक्षरमिति [इदी]	८६
अक्ष [रामा]	५०
अक्षुपद	१२८
अक्षुपमदेवी	१०१
अक्षुपमा	१०६, ११४, १२२, १२३, १२९
अनेकानुप्रवचका	२५
अभय [मंत्री]	४८, ११५
अभयप्रवृत्तिसूत्र	११०
अभिभव राम	८३
अभिमन्यु	८६
अभरकण्ड [कनि]	२, ६१-६३
अभारकण्डसूत्र	१११
अभवा [देवी]	४३, ६६, ९४, १२१
अभिषेक	४३, ४३, ९४, १०६
अभिषेकालिनर	११६
अपोष्वा	८३
अभिषेक कविराज	६१, ६३
अक्षुप	८६
अक्षरानु	१०१
अक्षरमागध [भावा]	१८
अक्षुपमिति	४५, ११४, १२१, १२३, १२३, १२३, १२९
अक्षरानुप्रवच	५, ६
अक्षरानुप्रवच	४३
अक्षरानु	१५, १६, १०, ६६, ६८, ७६

आ	
अथर्वसुक्ताल	१६
अक्षरानु	१०५
अक्षर [प्रय]	२५
अक्षरपद [मिति]	४८, ५०, ८५
आषाढा [सूत्र]	२
आगण्ड	२५
आदिनाय	१११
आनाक [राजा]	५०-५२
आमद	२, ४८, ९४-१००
आम्य	१११
आम [राज, उप]	२४-४५
आमदत्त	१११
आनासना [प्राम]	१०६, ११६, १२२
आपं स्वपद [सूत्र]	९, ९, १०, ११
आय मन्दि	३, ६
आयं भागवती	१२
आयं मिति [स्वामी]	१, ५
आयं वज्र [स्वामी]	५३
आयं मुदस्त्री [सूत्र]	१९
आय मन्मतिविजय	२
आइमम	४
आदिनाय	१११
आयदयक [सूत्र]	१, २४
आमराज [सूत्र]	१०१
इ	
इन्द्रमिति	२१
इन्द्रमन्म	१०६
ई	
ईमान [देवशेख]	४५
ईमानेन्द्र	१४
उ	
उत्तममन्म	११
उत्तममिति [मिति]	११, २३, ४८, १०१, ११४

उ	
उत्तममिति	८, १८, ५९, ६४, ६५, ६६, ७४, ८३, ८६
उत्तराप्ययन [सूत्र]	२
उत्तराप्य	६८
उदयन [कण्ठानु]	२, ८६, ८७
उदयन मंत्री	४८, ११४, ११५
उदयप्रमसूत्र	११३
उदयमिह	१०५, १२३, १२५
उदय	११५
उपनिमित्तमन्म [कथा]	२६
उत्तरमिति [प्राम]	१२२
उत्तरमिति	५३, ५४
उत्तरमिति [सूत्र]	४
ऊ	
ऊद	१२२
ऊदवट [मय]	१०५, १०६
ओ	
ओम [देव, जिन]	१, २३, ४६, ९४, ११४, ११५, ११६, ११९, १२१, १२९
कण्ठमन्म [मिति]	२४
कण्ठमन्म	४८
कण्ठमन्म	११०
कण्ठमन्म	८६
कण्ठमन्म [सूत्र]	२
ओ	
ओम [मिति]	५३, ५४
क	
कण्ठमन्म [मिति]	१११
कण्ठमन्म [देवी]	४३, ४६, ५०
कण्ठमन्म	४०
कण्ठमन्म	१४
कण्ठमन्म	१, २०, २४, ३१, ३६, १०३
कण्ठमन्म [मिति]	४८, ४९, १०५, ११०

कपर्दीभवन	४९
कपाट	९६
कमलादित्य [कवि]	६२, १२०
कर्ण	४३, १११
कर्णदेव	९०, १०१
कर्णमेरु [प्रासाद]	५०
कर्णाटदेश	१९१
कर्मप्रकृति [ग्रन्थ]	११३
कलहपञ्चानन [हस्ती]	५१, ५२
कल्प [सूत्र]	२
कल्पक [मंत्री]	११५
कलाकलाप	६१
कलाकेलि	४४
कलाभारती	५७
कलावती	८६
कलि-अर्जुन	१०५
कल्याणमन्दिर [स्तव]	१८
काञ्चनबलानक	९७
कात्यायन	१५
कान्ती [पुर, नगरी]	१३, १४, ८५
कार्तिकेय	८३, ८४
कालमेघ	९६
कालाग्निरुद्र	१९
कालिकाचार्य	१२, ७४
कालिकादेवी	७४
कालिञ्जर [गिरि]	४०
कालिन्दी [नदी]	९३
कावेरी	६०
काव्यकल्पलता	६१
काशी	८८-९०
काश्मीर	५५, ९३
कासी	५५, ५७, ६१, ७९
कीर्तिपाल	९९
कुन्तिभोज	६४
कुमरनरिंद	१७
कुमारदेव [मंत्री]	८८-९०
कुमारदेवी	१०१, १११, ११४
कुमारपाल	४७, ४८, ५०-५४, ५७, ९८, १०१, ११५
कुमुदचन्द्र	१६
कुरुचन्द्र	१२८
कुहाडीग्राम	१२०
कुर्मारपुर	१७
कृष्णाण्डीदेवी	४२, ९६

कृष्ण	८३
कृष्णनगर	६२, १२०
केतू	१०५
केदार पर्वत	१३०
केल्हन	५१
कैलास	८४
कोटिकरण	१३१
कोणिक	१२४
कोमल	९३, ९४
कोल्लपुर	७०
कोल्लसुर	७१
कोशला [ग्राम, नगरी]	१११, १५, ८१, ८२
कौशाम्बी	८६-८८
कंस	१२४
क्रौञ्चहरण [पत्तन]	८६
क्षेत्रवर्मा	१०५

ख

खड्गार दुर्ग	११७
खण्डन [खण्डखाद्य] ग्रन्थ	५५
खपटाचार्य	१३
खरमुख	७२, ७३
खर्परक [चौर]	७८
खेट [महास्थान]	२१
खोटिक	९६
खून्दला [वीर]	७०

ग

गगनगासिनी विद्या	८४, ८५
गङ्गा [देवी]	३२
गङ्गा [नदी]	१२, ४३, ४६, ५४, ५५, ५७, ५८, ८०, १०९, ११५
गजेन्द्रपद [कुण्ड]	११६
गन्धवह [श्मशान]	७८
गर्हभिल्ल	११७
गर्हभी विद्या	११७
गिरिनार	१०१
गिरिविदारण	९६
गिरिसेण	२५
गुडशस्त्रपुर	१०
गुणचन्द्र	२५
गुणचन्द्र	९८
गुणदेव	१३१
गुणसेण	२५

गुणसेनसुरि	४७
गुलकुल्य	१०५
गूर्जर	५२, ६२
गूर्जरदेश	९, २६, ४३, १०१
गूर्जरधरा	७, ८, ३७, ४७, ५८, ९१, ९९, १०१, १०३, १०४, १०६, ११२, ११७, ११९, १२०, १२५
गूर्जरधरित्री	१०१
गूर्जरमण्डल	२१
गूर्जरलोक	५०
गूर्जरनेन्द्र	५०, ११२
गूर्जरेश्वर	५०, १२१
गोदावर	६९
गोदावरी	१४, ३२, ६६, ६८, ७२, ७३
गोध्रा	१०७
गोपगिरि	२९, ३१, ३३, ३६, ३७, ४०, ४१, ४२, ४५, ४७
गोपालगिरि	२७, २८, ३३
गोमती	५४
गोविन्द	५५
गोविन्दचन्द्र	५४, ८८
गोविन्दाचार्य	३४, ३७, ३८, ४४, ४५, ४६
गोहिलवाटी	१०३
गौगालिक	१२२
गौडदेश	१५, ३०, ५८
गौडवध [काव्य]	३७
गौर्जर	९२
गौर्जरात्र	१२८

घ

घण्टा माघ [विरुद]	६२
घीन्दिणी [छन्द]	१६
घृष्टुलवंश	१०७, १०८

च

चडरासी प्रासाद	२४
चक्रेश्वरी [देवी]	१२०
चक्रेश्वरी विद्या	७
चण्डप [ठकुर]	१०१
चण्डप्रद्योत	८६, ८८

चण्डप्रसाद [ठडूर]	१०१
चन्दनवल्ली-	८६
चन्द्रभ्रम [जिन]	४३, ४९
चन्द्रलेशा	७२, ८५
चन्द्रावती	१२२
चमकृत [कार्पाटिक]	८४
चम्पकसेना	८६
चर्मण्वती	७५-७७
चाङ्गदेव	४७
चाचिग [ठडूर]	४७
चापोकट [वरा]	१०१
चामुण्डराल [१]	९०, १०१
चामुण्डराल [२]	१०३, १०४, १०७
चाम्पल [महाजन]	१२२
चाम्पलदे	४८, १००
चारण	१०४
चाहदकुमार	५२
चाहमान [वरा]	५०, १०५
चाहिल	१२१
चित्रकूट	१७, २१, २४, २५
चित्रकूट सहलद्वि	२५
चिन्तामणि विनायक	५७
चूडासमा	१०४
चेटकराज	८६
चेहणदेव	७७
चेहणपाषेनाय	७७
चोक्षवादि	१०९
चौलुष्य [वरा]	४८-५२, ५८, ९०, १०१, १०५, ११४
छ	
छन्दोरसावली	६१
छाटाक [श्रेष्ठी]	४८
ज	
जगन्सिंह	१२१
जङ्गटक	५०, ५१
जनक [राजा]	७४
जनमेजय	८६
जम्बूद्वीप	८४
जम्बूस्वामी	५३
जय	२५
जयलदेवी	१०३, १०४
जयताक	५३, ५४
जयद्रथ	५८

जयन्तचन्द्र	५४-५७, ८८-९०, ११७
जयन्तसिंह	१०९, १२७-१२९
जयसिंहदेव	५२, ५३, ९०, ९१, ९३, १०१
जाम्बक	११५
जालिणि	२८
जावालिपुर	१०५, १२३, १२५
जान्हवी	५८
जितराजु	२६
जिनदत्तसूरि	७, ६१
जिनदास	७८
जिनधर्म	५४
जिनभटाचार्य	२४
जीवदेवसूरि	२, ७-९, ६१
जीवन्तस्वामी	७६
जेठुभाक [वरा]	१२६
जेसिंधदेव	९८
जेठुल	१०५
जैन	१०, ११, १३, १५, १७, २०, २१, २३, ४०, ४३, ६१, ६८, ८३, ८८
जैन गायन	१२९
जैन धर्म	४, ४४
जैन प्रासाद	१२९
जैन मुनि	१२४, १२८
जैन रथ	१३०
ठ	
ठाणावृत्ति [ग्रन्थ]	४७
ड	
दाहलदेश	८८
दिण्डुआणक	४६
दूधावधीग्राम	२६, २७
दोहीयवरा	५९, १०५
ढ	
ढङ्ग पर्वत	१३, ८४, ८५
दिछी नगर	११७, ११९, १२०, १२१
दि(धी)पुरी	७५, ७७, ७८
त	
तक्षक नाग	८६, ८७
तक्षशिला	५७

तरङ्गडोला	१४
तापी	६८
वाघ्रपर्णी	१२३
वाह्य	११५
तारा	८६
वालारस [ग्राम]	१६
तिलकसूरि	१, १३१
तिलकदेश	५३, ५४, ९१
तिहुभणपाळ	५२, ५४
तेजलपुर	११७, १२०
तेज पाल [मंत्री]	१०१, १०३, १०५- १०९, ११३, ११७, ११८, १२२, १२३, १२७, १२८, १२९
त्रिकूटाचल	८४
त्रिपथगा	९३
त्रिपुरादेवी	५५
त्रिलोकसिंह	१०५, १०६
त्रैलोक्यविजयिनी विद्या	७
द	
दक्षिण सण्ड	६६
दक्षिण देश	४३, ६४
दक्षिण मथुरा	७२
दक्षिणापथ	२, ६८, ९१
दत्तसूरि	४६
दनाक धर }	७१
दशवदन }	७१
दशवैकालिक [सप्त]	२
दशासुतस्कन्ध [सप्त]	२
दशाहमण्डप	१३
दासारथि	४३
दाहड	११
दिवपट	७४, ४३, ६४, ६५
दिग्म्बर	७, ४२, ६४, ६४, १२९
दिग्बसन	६५
दिग्भासल }	७
दियाकर	१६
दीपिका कालिदास	६०
दुन्दुक रूप	४१, ४३-४६
दुर्गासिंह	११२
दुर्धमराज	९०, १०१
दुस्माध [वरा]	१२१
देषचन्द्रसूरि	४७
देषदशा	७७

देवपत्तन	४९, ६१, ९०, ११७
देवपाल	१७
देवप्रभसुरि	११३
देवबोधि	४७
देवर्षि	१५
देवसिका	१५
देवसुरि	४८
देवादित्य	२१
देल्हा साधु	११८
दोगुन्दुक [देव]	४८
दोधक [छन्द]	१०४
द्वात्रिंशद्द्वात्रिंशिका	१८
द्वादशरुद्र [विरुद्र]	९०
द्वारवती	८५
द्वीपवेष्ट पत्तन	१०४
द्वैपायन	११३
ध	
धण	२५
धणासिरि	२५
धनपति	१४, ८५
धन्धुक्कपुर	४७
धरण	२५
धरणेन्द्र [देव]	७
धर्मऋषि	७६
धर्मदत्त	७६
धर्मदेव	७
धर्मनृप	३०, ३२, ३३, ३५-३७
धर्मसुरि	४८
धवलक्क-क [पुर]	५८, ६१, ६२, १०१, १०३-१०८, १११ ११७-१२६, १२९
धवलचन्द्र	८३, ८४
धारा [नगरी]	९०, ९२
धारावर्ष	११७, १२२
धारु	४९, ८६
धूलीसमुद्र	७९
न	
नड्डल	५१
नन्द	११५
नन्दन	२७
नन्दिल [आचार्य]	५
नन्दीश्वर	१०९
नन्नसुरि	३४, ३७, ३८, ४४-४६

नमि-विनमि	१२९
नयचक्र [ग्रन्थ]	२२, २३
नरचन्द्रसुरि	११३, ११५, ११७, १२७
नरभारती [विरुद्र]	५७
नरवर्मा	९०, ९१
नल राजा	४३, ९१, १११
नलिनीगुल्म [विमान]	१९
नवहुलपत्तन	९३, ९७
नवहंस	९३
नागड मंत्री	१११, १२५, १२८
नागदत्त	७
नागनायक [देव]	६८
नागपुर	११८, ११९
नागमत	८८
नागार्जुन	२, १३, १४, ८४-८६
नागेन्द्र [देव]	१२
नागेन्द्र गच्छ	
नाणायत्तक [ग्रन्थ]	२५
नादसमुद्र	८६
नानाक कवि	६२, १२०
नाभिभू } [जिन]	५८
नाभेय } [जिन]	११४, ११५
नाभेयचैत्य	१६
नाभेयपाटुका	११९
नाभेयभवन	११६
नामलदेवी	८६-८८
नारायण	५६, ८३
निम्ब मंत्री	८
निर्वाणकलिका [ग्रन्थ]	१४
नूनक	१३१
नृपनाग	४८, ९७
नेढ मंत्री	१२१
नेना	११८
नेमि [नाथ, जिन]	१, ४२, ४३, ४७, ४९, ८५, ९३-९६, ११६, ११७, १२१, १२४
नेमिनाग	४७
नेमिविम्ब	९७, १२२
नैपध [काव्य]	५५, ५६, ६०
नौवित्तकवाटि	१०९
न्यायावतारवृत्ति	२६

प	
पठमिणि	९३, ९४, ९६
पद्मग्राम	१०५
पद्मलिङ्गी [ग्रन्थ]	२५
पद्मवस्तुक [ग्रन्थ]	२५
पद्मसूत्र [ग्रन्थ]	२५
पद्मालदेश	२६, ८८
पद्मानाथ [ग्रन्थ]	२५
पद्मानर [पुरी]	२३
पट्टमहादेव [सुरि]	९३, ९४
पत्तन (भणहिलपुर)	५०, ५२, ५४, १०१, ११७, १२९
पद्म	५
पद्म कोष्ठागारिक	६१, ६३
पद्मदत्त	५, ७
पद्मप्रभ	५
पद्मयशा	५, ७
पशा [राजी]	४४, ४५
पशाकर	५७
पशानन्द [काव्य]	६३
पशावती [राजी]	५, ८८
पद्मिनीम्बण्ड [पत्तन]	५
परकायप्रवेश [विद्या]	७
परमहंस	२५
परमार [वंश]	३५, ४८, ५३, ९१
परीक्षित	८६
पल्ली	५२
पाटलीपुत्र } [पत्तन]	११, १२, ४४
पाटलीपुर }	४५
पाडलापुर }	२६
पाडलीपुर }	४४
पाण्डु	८६
पाण्ड्यनृप	१५
पाण्ड्यराष्ट्र	९१
पातालविवर [कूप]	७८
पादलित्तक [पुर]	१२, १३
पादलित्तसुरि	२, १३, १४, १५, ८४, ८५
पाराञ्चिक	१८
पारेत जनपद	७५
पार्श्वनाथ [जिन]	१३, १४, ८५, १०९, १११
पार्श्वनाथ द्वात्रिंशिका	१८

पार्श्वनाथ प्रतिमा	७७, ८५	फ	शृगुकच्छ }	९	
पार्श्वनाथविम्ब	१९, ७६	फुल्लश्रेणी	शृगुसेत्र }	२२	
पार्श्वफलही	१२०		शृगुपुर }	१०-१६	
पालित्तञ्ज	१२	ब	भोजदेव [वृष]	४१, ४४, ४५, ४६, ५९, ७४, ११५	
पालित्तानकपुर	८४	बच्चलीपुर	१११	भोपाल देवी	४८, ८४
पाशुपत शास्त्र	२२	बप्प [क्षत्रिय]	२६		
पाहिलि	४७	बप्पक साधु	१३१	म	
पीठजाटेवी	७४	बप्पमट्टि सूरि	२, २७-४६	मण्डन सुनि	१२
पीलुआई [देवा]	११३	बम्बेरपुर	११८	मण्डली [नगर]	१०१, १०२
पीहुलि	८४	चलमित्र	९	मथुरा	३९-४१, ४६, ७२
पुण्डरीकीणी	१२८	चलि	८३, ९४	मदन [श्रावक]	९३, ९५
पुण्डरीक फलही	१२०	बापला-सुदर [वीर]	६८	मदनश्रीति [कवि]	२, ६४, ६६
पुरन्दर	९९	बालचन्द्र	१८	मदनमञ्जरी	६४
पुरय मरम्बती [निरुद]	१०१	बालभारत [काव्य]	६१	मदनमूच्छा	८६
पुरुरवा	९१	बाहुबलि	३८, ११९	मदनवर्मा	२, ९१, ९२, ९३
पुष्करावती	१२८	त्रिमीपण	३६	मधुसूदन	८६
पुष्पचूल	७५	बुद्ध	३४	मध्यम शास्त्रा	१३१
पुष्पचूला	७५	बाँद	९, १०, ११, २२- २६, ३५-३७	सम्भाणी [खति]	११९, १२०
पून्ड साधु	११८-१२०	ब्रह्मणाग	१११	मयणहादेवि	९०
पूणचन्द्र	९३	ब्रह्मभवन	९	मरु [प्राग, देश]	१०६, ११०, ११३
पूर्णतल गच्छ	४६	ब्रह्मशान्ति [यक्ष]	३४	मरुदेवा	४९
पूर्ण सिंह	९३, ९५	ब्राह्मी	१३, १५, ७३	मरुदेवा शिपर	११६
पूर्व देवा	१७			मल्घारी [गच्छ]	११३, ११५, ११८, १२७, १३०
पूर्वमथुरा	७२	भ		मलवादी [सूरि]	२, २१, २२, २३ १०९, ११०
पृथिवीराज	११७	भगदत्त वृष	५२	महणदेवी	१०१, ११७
पृथिवीस्वान [पुर, पत्तन]	२१, ८४, ८५	भट्टमाय	७९	महणासिंह	१३१
प्रतापमह	४८, ९८	भट्टि	२६	महणीक (का)	९
प्रतिमागा	११	भद्रबाहु	२, ३, ४	महमदसाहि	१३१
प्रतिष्ठान [पुर, पत्तन]	२, ३, १४, ६६, ६७, ६८	भद्रा [श्रेष्ठिनी]	१९	महाकाल	१९
प्रतीहार [वरा]	१०४	भद्रेश्वर [वेलाट्टल]	९५, १०४, १०६	महाकालप्रामाद	१८
प्रद्युम्न शिगर	११६	भरत [खण्ड, क्षेत्र]	१, २, ५३	महानगर	१२०
प्रद्युम्न सूरि	४७	भरत [उप, चम्पी]	३२, ३८, ४८	महामहविजय [काव्य]	३७
प्रबन्धकोटा	१३१	भाद्रबाह्यी सहिता	२	महाराष्ट्र [देवा, जनपद]	४३, ६१, ६२, ६४, ६६, ६७, ९१
प्रबन्धचिन्तामणि	४७	भारतवर्ष	६६, ७१		
प्रभास [तीर्थ]	४३, १३०	भारती [देवी]	१, ७९, ६१, ७२		
प्रभासपुराण	९४	भागव	५८		
प्रभप्रकाश	१४	भीमदेव [१] [चौल्लमय]	९०, १०१	महालक्ष्मी [देवी]	५९, ७४
प्रभवाहनकुल	१३१	भीमदेव [२]	९९	महालक्ष्मी देवी भवन }	७१
प्रवहादनपुर	४८	भीमदेव (राण) [दोरीयवध]	५९	महालक्ष्मी प्रामाद }	७३
प्रवहादनराणक	४८	भीममिह	१०४-१०६	महात्रिद्वि [क्षेत्र]	१३८
प्रागाट [वरा]	१०१, १३१	भीष्म	११३	महावीर प्रामाद	८
प्रेममञ्जुषा	७२	भुवन सुनि	९-११	महावीर विम्ब	७६
		भूणपाल	१२६	महीवट [देवा]	१०७

मंहीधर	७
मंहीपाल	७
मंजूआक	४९
महेन्द्र [देव]	११, १३
महेन्द्रसूरि	१११
महेश्वरायतन	१२९
महोवक पुर [पत्तन]	९१, ९२
माऊ	४८
मागधतीर्थ	४३
माण्डलिपुर	११८
मातुलिङ्गीविद्या	४५
माधवदेव	५६
मानगजेन्द्र	१०४
मायासुर	६९-७२
मारव	१०५, १०६
मालदेव	१२२
मालव [देश]	१९, ५३, ५९, ६७, ९०, ९१, ९८, ९९
मालवीय	५२
मालवेन्द्र	११५
माहेचक	१०८
मुकुन्द	१५
मुद्गल	१०९
सुरुण्ड	१२
मूलराज	५४, ९०, १०१
मृगावती	८६
मेघचन्द्र	५४, ५७
मेघनाद	८४, ९६
मेडंतक	५२
मेदपाट	५३
मेरु	१
मोजदीन सुरत्राण	११७, ११८, ११९
मोड ज्ञाति	४७
मोडेर } [पुर]	२६, २९, ३४, ३७, ३८, ४५, ४६
मोडेरवसहिका	४१
मोहमाया	८६
मौर्यवंश	१९
य	
यदुवंश	११६
यमुना	५४, ८७
यवन	११७
यशोधर्म	३७

यशोभद्र [राणक]	४६
यशोभद्रसूरि	२, ४६, ५३
यशोवर्म	२७, २८
यशोवीर	१२३, १२४
यशःपटह [हस्ती]	९०
याकिनी [साध्वी]	२४, २५
युगादीश	१२८
युधिष्ठिर	४३, ८३, ८४, १११, ११३
यौगन्धरायण	१२३
र	
रघु	५८
रङ्ग वणिक	२३
रणसिंह	८४
रत्न [श्रावक]	२, ९३, ९४, ९५, ९७, ११४
रन्ति नदी	७६
रम्भा	८६
राजगिरि } राजगृहपुर }	४१ ७
राजशेखरसूरि	१३१
राजीमती गुहा	४९
रास	३६, ८१-८४, ९५
रामचन्द्र	९८
रामसैन्य [ग्राम]	२७
रामायण	८१
रावण	८३, ८४
राशिलसूरि	७
राष्ट्रिक	१२२
रुद्र	८४
रेवा	९३
रैवत [क्षेत्रपाल]	९६
रैवत-क [तीर्थ, पर्वत]	४२, ४३, ४७, ४८, ८६, ९४, ९६ ९७, ११६, ११९, १२०
रैवतक तलहट्टिका	१२१
रोला-तोला [पर्वत]	९४, ९५
ल	
लक्षणसेन	०, ८८-९०
लक्षणावती	३०, ३३, ३६, ३७, ८८-९०
लक्ष्मण	८२-८४, ९५

लक्ष्मी	८६, १०९
लघु भीम	१०१
लघु भोजराज	५९
लघु युधिष्ठिर	५७
लङ्का	८४
लच्छी	२५
ललितविस्तरा [ग्रन्थ]	२६
ललि(ल)तादेवि	१०९, १२९
ललितासर	११४
लल्लुश्रेष्ठी	८, ९
लवणप्रसाद	१०१, १०२, १२५
लवणसमुद्र	७९
लाट [देश]	१३
लीलादेवी	७९
लीलावती	८६
लील	४८
लृणग	१२२
लृणगवसति	१२२, १२९
व	
वइजल ठकर	६२
वङ्गचूल	२, ७५, ७८
वज्रकुमार	४३
वटपद्र	४६
वडूभा [वेलाकूल]	१०८
वत्स [जनपद]	८६
वत्सराज	९१, १२३
वनराज	१०१, ११५, १२८
वरदत्त	५
वराहमन्दिर	३९
वराहमिहिर	२, ३, ४
वर्द्धनकुक्षर	३५, ४७
वर्द्धमान [जिन]	१
वर्द्धमानपुर	१०३, ११४
वर्द्धमानविम्ब	२९
वर्द्धमानसूरि	१२८
वलभी [पुरी]	२१, २२, २३
वल्लभराज	१०१
वसन्तवल्ली	८६
वसुदत्ति(०का)	८६, ८७, ८८
वस्तुपाल [मंत्री]	२, ५८-६० १०१- १३०
वस्त्रापथ	४९
वाक्पति [कविराज]	३०, ३५-४०

बोहाड़देश	४६
बागमट [मन्त्री]	४८, ४९
बाचक [विशद]	१६
बाचा [ज्ञाति]	१०४
बास्त्रायन	३७, ३८
बामन	९४
बामनस्थली	६३, १०३, १०४
बामा	१
बाघट [नगर, महास्थान]	७, ८, ६१
बाघटगच्छ	७
बाघुदेवता	७
बारणसी	५४, ८८, १३०
बाराहसहिता	३
बारू	८६
बालाक	१०४
बालि	८३
बासवदत्ता	८८
बासुकि [नाग]	१३, १४, ८४, ८६
बिक्रमकाल	४३
बिक्रमसेन	७८, ८१
बिक्रमादित्य } ०माक }	२, ८, १५, १७, १८, १९, २०, २३, ४३, ६६, ६८, ७४, ७८-८२, ८४, १११, १२४
बिक्रमादित्यवर्ष	४५, १२१, १२७
बिचित्रवीर्य	८६
बिचयपुर	६४
बिजयवर्मा	१
बिजयसेनसूरि	११३
बिचया	२५
बिचयादेवी	९३, ९४
बिघाधर	५७
,, [मन्त्री]	८८, ८९, ९०
बिघाधर गच्छ }	१२
,, धरा }	१५
बिघाधरेन्द्रगच्छ }	८४, ८६
बिष्णुबल	८४, ८६
बिमलगिरि [पर्वत]	४२, ४९, १२८
बिमल दण्डनायक	१२१
बिमलयशस्त्र	७५
बिमलधर्मति	१२१
बिमलानना	८६
बिबाहवाटिका	७४

विशालकीर्ति	६३, ६५
विपनादेवी	८६
विष्णु	५६, ११५
विसेणा	२५
वीर [जिन]	१
वीरद्वारिणिका	१८
वीरधवल	५८, ६१, १०१-१०९, ११२, ११७, १२५, १२७, १२४, १२५
वीरनारायण प्रासाद	५९
वीरम [रूप]	१२४, १२५
वीरमग्राम	१२४
वीरमोक्षवर्ष }	५३
,, [मवर्ष] }	७४
वीसलदेव	६२, ६३, १०४-१२८
वीसलनगर	६२
वृन्दावन	७७
वृद्धकर	१०
वृद्धनगर	१२५
वृद्धपादी [सूरि]	३, १५-१८
वृषभ [जिन]	४९
वेण्णिकृपाण [विशद]	६२
वेरोव्या	५-७, ११, १२
,, सूत्र	६
वैष्णव	६१, १२४
व्यवहार	२
व्याघ्रराज	५०, ५१
श	
शक	२३
शक्तिङ्गमार	७४
शङ्कर [सुर]	९६
शङ्ख	१०८, १०९
शङ्खधर	१२८
शतक [ग्रन्थ]	२५
शतानीक	८६
शतुक्ति	३
शतुक्षय [गिरि, तीर्थ]	१२, १४, २२, २३, ४६, ४८, ४९, ८४, ९४, ९७, १०१, १०९, ११४, ११६, ११८-१२१, १२८, १२९
शतुक्षय लल्लहदिश	११४

शम्भु	५८
शराविका [पर्वत]	७६
शाक्य	२३
शाकम्भरी	५०-५२
शाखीन्द्र	५७
शातवाहन	४३
शान्तवतु	८६
शान्ति	१११
शान्तिनाथ चरित्र	४७
शान्तिपर्व	११३
शान्तिगिर	११६
शालतपस्वी	४०
शालिभद्र	१९
शासनदेवता	२३
शिलादित्य	२२, २३, ११७
शिव	९४
शिवभवन	२०
शिवपुराण	११३
शिवा	१०९
शीलवती	७
शुद्धक	६८-७४
शेष नागराज	६६
शैव	६१
शोभनदेव [सप्तधर]	१२२, १२४
श्यामल	५१, ५२
श्याक प्रज्ञप्ति	२५
श्रीकान्त	५८
श्रीदेवी	१२१
श्रीपर्वत	१३०
श्रीपाद	३९
श्रीपाल [कवि]	४८, ९३
श्रीमाता	१२१
श्रीमालपुर	२५, २६, ४८
श्रीमालवरा	९७
श्रीहर्ष [कवि]	२, ५४-५८
शुवकीर्ति	७
श्रेणिक [रूप]	२३, ४३, ४८, १११
शैतान्भर [सप्तदाय]	३, ७, ९, १०, ११, २२-२६, २९, ३९, ४०, ४२, ४३, ५०, १०९, १२६, १२८
प	
पडावर्षक [ग्रन्थ]	११३
पोढनाक [ग्रन्थ]	२५

स

संस्कृत [भाषा]	१८
संज्ञीवनीविद्या	८०
सण्डेर गच्छ	५३
सतारकपुर	४१
सदीक [नौवित्तक]	१०८, १०९
सपादलक्ष [देश]	५१, ५२, १३१
सपादलक्षीय	५२
समरसिंह	१०५
समराइच्च	२५
समराक [प्रतीहार]	१२५
समरादित्य चरित्र	२५
समुद्रविजय	८५
समुद्रसेन	४१
सम्प्रति [राजा]	१९, ४३
सरस्वती [देवी]	९३
सरस्वती [नदी]	५३
सरस्वती [साध्वी]	२६
सरस्वतीकण्ठाभरण [विरुद्ध]	१११
सरस्वतीकण्ठाभरणप्रासाद	५९
सर्पपविद्या	१७
सहदेव	८४
सहस्रानीक	८६
सहावदीन सुरत्राण	११७
साङ्गलीयाली पद्या	४८
साङ्गण	१०३, १०४, १०७
साढक	१३१
सातवाहन	२, १४, १६, ६७-७४, ८४, ८५, १११
सातवाहनक [शाक]	७२
सामन्त	१३१
सामन्तपाल	१०५, १०६
साम्ब	१११
सारस्वतमन्त्र	६०
„ व्याकरण	७२
सारा	८६
सालवाहण }	७३
सालाहण }	७३
साहणसमुद्र	१०८
सितपट	२४
सिद्ध [राजपुत्र]	२५
सिद्धपाल	४८
सिद्धपुर	५३

सिद्धराज [जयसिंह]	४७, ५४, ९१, ९२, ९३, ११५
सिद्धार्थि	२६
सिद्धसेन [दिवाकर]	२, १५-१९
सिद्धसेन गच्छ	२१
सिद्धसेनसूरि	२६, २९, ३३
सिद्धिमण्डप	२६
सिंहि	२५
सिंह	१२६, १२७
सिंहगुहापल्ली	७५, ७७
सिंहनाद	९६
सीता	७१, ८२, ८३
सीमन्धर [जिन]	१२८
सीलण कौतुकी	९९
सीसुला	७०
सीह	२५
सुग्रीव	३६, ८३
सुधर्मा	५९
सुन्दर [ग्रामणी]	२०
सुन्दरी	९७
सुभगा	२१
सुभद्रा	५८
सुमङ्गलदेवी	७५
सुयशादेवी	२७
सुरत्राण	५७, ५८
सुरधुनी	५८
सुराष्ट्रा [देश]	२२, ४२, ४७, ८४, १०१, १०३
सुवर्णकीर्ति	७
सुव्रततीर्थ	११२
सुस्थिताचार्य	२२, ७५
सूक्तावली	६१
सूत्रकृत [सूत्र]	२
सूरपाल	२६, २७
सूरिमन्त्र	८
सूर्यप्रज्ञप्ति [सूत्र]	२
सूहवदेवि	५७, १०९
सेण	२५
सेडीनदी	१४, ८५
सोखू	१०९, १२९
सोहू-मोहू	९९
सोपारक	४८

सोमदत्त	७९
सोमनाथ	५७, ९०
सोममन्त्री	१०१
सोमवर्मा	१०५
सोमेश्वर [कवि]	५९, ६२, १०१, १०८, ११२, ११६, १२१, १२५, १२६
सोमेश्वर [महादेव]	५८, ६०, ६१
सोमादित्य [कवि]	६२
सौराष्ट्र	१०४
सौराष्ट्रिक	४९
स्कन्दिलाचार्य	१५
स्तम्भतीर्थ	४२, १०३, १०८, १०९, १२९
स्तम्भन „	८६
स्तम्भनक „	१४, २३
स्तम्भपुर	११९, १२१
स्तम्भन „	१४, ५२, ८६
स्तम्भनक „	१०९
स्थिरदेवी	५४
स्थूलभद्र	४, ५३
स्वर्गारोहणप्रासाद	१२९
ह	
हजयात्रा	११९
हडालाग्राम	१०१
हनूमान्	१०, ८३, ८४
हरसिद्धिदेवी	७८
हरि	६२
हरिभद्रसूरि	२, २४-२६
हरिहर [कवि]	२, ५८-६१
हर्षपुरीय गच्छ	१३१
हारिभद्र ग्रन्थ	२५
हाल [नृपति]	७२, ७३
हिमवान् [पर्वत]	७३, ११५
हिमाद्रि	४६
हीर विप्र	५४, ५५
हेम [चन्द्र] सूरि	२, ४७, ४८, ४९, ५२, ५३, ९८
हेम विद्या	१७
हेमसिद्धिविद्या	१३
हेमसूरिपौषधशाला	९८
हंस [श्रेष्ठी]	२५
हंस परमहंस	२४, २५

